

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

СМОЛЯНА ТЕТЯНА АЛЬБЕРТІВНА

УДК 811.112.2'373.7'42:82-84.09

ДИСЕРТАЦІЯ

**ТЕКСТ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ МАКСИМИ:
КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНІ АСПЕКТИ**

Спеціальність 10.02.04 «Германські мови»

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____Т.А. Смоляна

Науковий керівник: Оніщенко Наталія Анатоліївна, доцент, кандидат
філологічних наук

Харків – 2017

АНОТАЦІЯ

Смоляна Т.А. Текст німецькомовної максими: когнітивно-дискурсивні аспекти. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 «Германські мови». – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна МОН України, Харків, 2017.

Дисертацію присвячено опису когнітивних та дискурсивних характеристик тексту німецькомовної максими в релігійному та публіцистичному дискурсах. Об'єктом дослідження є текст німецькомовної максими – стислого вислову узагальнюючого характеру, суб'єктивного загального життєвого правила, принципу, котрий експлікує моральні настанови, норму поведінки людини в соціумі. Вивчення німецькомовної максими потребує детального опису її когнітивних та дискурсивних характеристик, що є предметом дослідження.

На першому етапі дослідження було описано мовні та мовленнєві характеристики максими. Підбір емпіричного матеріалу на підґрунті використаного в дослідженні когнітивно-дискурсивного напрямку слугували другим етапом роботи, так само як надання характеристики релігійного та публіцистичного дискурсу як середовища актуалізації об'єкту дослідження. На третьому етапі було з'ясовано регулятивний потенціал німецькомовної максими. Її зміст апелює до певних правил, що продукують у свідомості індивіда/соціуму певний еталон поведінки. Четвертий присвячено встановленню та опису дискурсивних стратегій і тактик, засобом реалізації яких виступає німецькомовна максима.

За формально-структурними характеристиками текст максими – це текст малої форми, де ключовим є поняття інформативності та регулятивності. Релевантними для максими є також інтертекстуальність, прагматична функціональність, формальна та семантична самодостатність, завершеність. Текст німецькомовної максими розглядається як одиниця фразеологічного або пареміологічного фонду в залежності від генезису максими. Текст максими, авторство якої відомо, ідентифікуємо як ептонім – вираз з печаткою автора, що

здатний до подальших дериваційних процесів. Текст максими, автором якої є національно-мовний колектив, є паремією. Максима, будучи закріпленою в узусі, має властивість включатися в тексти більшого обсягу і бути таким чином інтертекстуальним елементом, включатися у більш широкий контекст. Текст максими є прецедентним, оскільки вона формує у представника відповідної лінгвокультури певний концепт та зберігається у свідомості.

Однією з найважливіших диференційних рис максими є її нормативно-моралістична складова, оскільки моральні норми є ціннісними пріоритетами в лінгвокультурі. Ця риса не є властивою для споріднених з максимою одиниць, а саме: афоризмів, сентенцій, гром, хрій, апофегм, велеризмів тощо. Ці споріднені одиниці мають певні схожі риси з максимою (перш за все структурного характеру). Визначено диференційні риси максими в порівнянні з цими текстами.

В результаті розгляду максими в динаміці, встановлено, що вона має низку когнітивно-комунікативних властивостей, вона є відомою для представників німецької лінгвокультури, апелює до соціально-культурних цінностей та норм національно-мовного колективу; максима містить інтенцію, може впливати на свідомість людини, регулює її поведінку та спонукає до дотримання певних правил.

Реалізація максими в релігійному та публіцистичному дискурсі формує фрагмент дискурсу, який демонструє інтертекстуальні зв'язки, а також спрямований на досягнення регулятивного ефекту. В релігійному дискурсі було зафіксовано лише актуалізацію максим, джерелами яких є Біблія та інші релігійні тексти. Проповідь як провідний жанр релігійного дискурсу характеризується дидактичністю і широкими можливостями впливу на адресата, сприяє формуванню моральних норм. Публіцистичний дискурс, поєднуючи різні види і форми друкованих і радіо-телевізійних засобів масової інформації, здійснює вплив на адресата завдяки реалізованій зокрема максимою експресивності. Німецькомовна максима слугує у цьому типі дискурсу атракцією для адресата, викликає у реципієнта відповідне ставлення, формує його думку, звертаючись до світогляду відомої особистості.

Німецькомовна максима несе в собі експліцитну чи імпліцитну форму настанови, вона констатує еталон поведінки людини в суспільстві, містить вербальне втілення елементів культури. Зафіксовані у свідомості цінності, принципи, уявлення про всесвіт та індивіда в ньому, формують лінгвокультурний концепт. Мегаконцепт ПРАВИЛО ПОВЕДІНКИ, сформований із визначення максими, є сукупністю норм, яких індивід має дотримуватись, та підпорядковані йому (найбільш часто актуалізовані) мікроконцепти ВІРА, ПОРЯДОК, ЛЮБОВ, ОБОВ'ЯЗОК, ПОКАЯННЯ, СКРОМНІСТЬ, ТОЛЕРАНТНІСТЬ, СПРАВЕДЛИВІСТЬ формують концептосферу німецькомовного соціуму, вербалізовану німецькомовною максимою. Використовуючи аналіз словникових діфініцій і компонентний аналіз було виокремлено семи/ознаки, котрі німецькомовна максима вербалізує.

Для концепту ВІРА такими семами/ознаками є: <надія/сподівання>, <релігія/конфесія/релігійність/стан релігійності>, <впевненості/ точки зору>, <довіра>.

Будучи головним концептом німецькомовної лінгвокультури, концепт ПОРЯДОК містить такі групи сем/ознак, де максима вербалізує кожен, а саме: <дисципліна>, <розпланований хід подій>, <певна послідовність>, <наявність системи та структури>, <точність та правильність>.

Семантичний простір номінацій концепту ЛЮБОВ представлено такими зафіксованими у максимі семами/ознаками як: <прихильність>, <милосердя>, <зв'язок між людьми>, <емоція>, <відвертість / щирість>.

ОБОВ'ЯЗОК як один з провідних концептів німецької лінгвокультури, що характеризується особливим ставленням людини до свого внутрішнього і зовнішнього обов'язку, представлений наступними різновидами номінацій концепту: <завдання>, <виконання>, <(внутрішня) необхідність>, <вимога / примус>, <місія>.

Конфігурація семантичного простору номінацій концепту ПОКАЯННЯ свідчить про реалізацію максимою лише двох його ознак <намагання> та <рівновага / відшкодування>.

Для концепту СКРОМНІСТЬ релевантними є такі семи / ознаки: <модус поведінки>, <невибагливість>, <самозречення>, <стриманість>, <унормованість>.

Концепт ТОЛЕРАНТНІСТЬ, вербалізований максимою, актуалізує номінаціями такі семи / ознаки: <терпимість / стерпність / терпіння>, <обережність / обачливість / мірність>, <(акт) помилування / милість>, <вибачливість / поблажливість / ліберальність>, <м'якість>, <шляхетність / великодушність>, <свободомислення>, <увага>.

Семи / ознаки <юстиція>, <об'єктивність>, <рівномірність розподілу> та <правомірність> конфігурують семантичний простір номінацій концепту СПРАВЕДЛИВІСТЬ.

Німецькомовна максима, що функціонує в релігійному та публіцистичному дискурсах та має стратегічну спрямованість, є засобом реалізації глобальної і локальних стратегій, мовленнєвих стратегій, а також підпорядкованих ним тактик. Німецькомовна максима складається як з одного, так і більше висловлень. Більшість тактик (у випадку, коли максима перебільшує одне висловлення) складає комбінація основної та допоміжної тактик, типовими є також сполуки основної та другорядної, основної, допоміжної та другорядної.

Німецькомовна максима, яка є простим реченням, реалізує простий мовленнєвий акт, тоді як складне речення утворює основу складних мовленнєвих актів. На базі цього твердження розподілено автономні та гібридні мовленнєві тактики, реалізовані німецькомовною максимою.

Автономні мовленнєві тактики було розподілено на прямі, де спонування виражено експліцитно, та непрямі, де спонування виражено імпліцитно. Переважну більшість ілюстративного матеріалу складають прямі актомовленнєві тактики, що реалізуються за допомогою наказового способу або модального дієслова. Автономні непрямі актомовленнєві тактики – непрямі прості мовленнєві акти реалізуються завдяки питанню або твердженню.

За кількістю провідних іллокуцій німецькомовна максима може

реалізувати в своєму складі як один, так і декілька мовленнєвих актів. У складному мовленнєвому акті директивна настанова відіграє провідну роль. Гібридні актомовленнєві тактики, реалізовані німецькомовною максимою подані такими типами складних мовленнєвих актів як комплексні та композитні. Як для комплексних мовленнєвих актів, так і для композитних типовими є директивно-констативна, директивно-комісивна тактики.

У дослідженні виокремлено реалізовані максимою власне спонукальна мовленнєва стратегія, підсилювальна спонукальна, спонукально-аргументативно-раціональна та спонукально-аргументативно-емоційна стратегії.

Німецькомовна максима актуалізує локальну стратегію апеляції до авторитету (гіпотетично) відомої особистості та стратегію апеляції до досвіду національно-мовного колективу.

Персуазивна стратегія є глобальною стратегією німецькомовної максими у дискурсі, стратегія переконує дотримуватись певних правил поведінки. Реалізація глобальної стратегії кореспондує з актуалізацією об'єктивованих максимою концептів.

Ключові слова: концепт, когнітивно-дискурсивний підхід, максима, регулятивний потенціал, релігійний дискурс, пареміологія, публіцистичний дискурс, стратегія, тактика, текст, фразеологія.

ABSTRACT

Smolyana T.A. The text of the German language maxim: cognitive and discursive aspects. – Dissertation. Manuscript.

Dissertation for a Candidate Degree in Philology (PhD): Speciality 10.02.04 «Germanic Languages». – Vasyl Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2017.

The dissertation aims to identify cognitive and discursive characteristics of the text of the German language maxim in religious and media discourses. The research focuses on the text of the German language maxim as a concise generalizing statement or subjective general life rule, the principle that articulates moral

instructions, norms of behavior in society.

As the first step of the research, speech and language features of the maxim have been identified. Collection of data in terms of cognitive-discursive trend in linguistics and identifying religious and media discourse as the medium to implement the object of the research conclude the second step. As the third step, the regulative potential of the German language maxim has been exploited. Its content appeals to certain rules that produce a certain standard of behavior in the mind of an individual/society. As the fourth step, discursive strategies and tactics that the German maxim implements have been featured.

According to formal and structural criteria, the text of the maxim is the text of a small form with informative and regulative values as the key notions. There are also intertextuality, pragmatic value, formal and semantic self-sufficiency, and completeness inherent in the maxim. The text of the German language maxim is considered as a unit that belongs to phraseological or paroimiological language bulk depending on the origin of the maxim. The text of the maxim with personal authorship is identified as eponym, a statement tagged by the author's specific style subject to further processes of derivation. The text of the maxim with collective authorship of a certain nation is identified as paroimia. The maxim fixed in usage tends to be included in the texts of bigger volume (and thus to be an intertextual component) and therefore, in broader context. The text of the maxim is precedential since it is entrenched as a concept or a vantage point in the mind of the carrier of certain culture.

One of the most important differential features of the maxim is its regulative moralistic component, because moral standards are value priorities in linguistic culture. This feature is not immanent for such units related to the maxim as aphorisms, adages, gnomes, chreiai, apothegms, wellerisms, etc. These related units have certain similarities with the maxim primarily structural in nature. In addition, differential features of the maxim have been identified in comparison with these texts.

In dynamics, the maxim has a number of cognitive and communicative

properties, such as being familiar for the representatives of the German linguistic culture, appealing to the socio-cultural values and norms of the national language group; implying an intention, affecting an individual's consciousness, regulating his behavior and encouraging him to adhere to certain norms or virtues.

The maxim actualised in religious and media discourse forms the fragment of discourse that has intertextual connections, and also aims to achieve a regulative effect. Religious discourse features exclusively the maxims with Biblical or other religious texts origin. The sermon as the most prominent genre of religious discourse is characterized by didacticism and ample opportunities of influence on the addressee; it facilitates the formation of moral norms. Media discourse that combines various types and formats of printed and electronic media, influences the addressee due to the maxim expressive value, in particular. The German language maxim is deployed as an attraction for the recipient in this type of discourse, compels the addressee to have an appropriate attitude, forms his opinion appealing to the world-view of a famous person.

The German language maxim suggests explicit or implicit form of instruction; it establishes the standard of human behavior in society, implements cultural elements verbally. Entrenched in consciousness, values, principles, and ideas about the universe and individual in it construe a linguistic cultural concept. Megaconcept RULE OF BEHAVIOR generated from the definition of the maxim, is a set of rules that the individual must follow, and verbalized by the German language maxim microconcepts FAITH, ORDER, LOVE, COMMITMENT, REPENTANCE, HUMILITY, TOLERANCE, and JUSTICE as subordinate to it and most frequently actualised, form the conceptual sphere of the German-speaking society. Recruiting dictionary definitions and component analysis, the semes/features that the German language maxim verbalises have been singled out.

Semes / features of concept FAITH are 'hope / expectation', 'religion / confession / religiousness / state of religiousness', 'confidence / viewpoints', 'trust'.

As the main concept of the German language linguistic culture, concept ORDER

is manifest in the following groups of semes/features with the maxim verbalising each of them 'discipline', 'planned course of events', 'certain sequence', 'the existence of system and structure', 'accuracy and rightness'.

The semantic space of nominations of concept LOVE has been implement by the following semes/features of the maxims: 'affection', 'charity', 'relationship between people', 'emotion', 'sincerity'.

COMMITMENT as one of the cornerstone concepts of German linguistic culture that is characterised by special attitude of a person to his internal and external duty, is manifest in the following semes 'task', 'performance', '(internal) necessity', 'requirement / compulsion', 'mission'.

The configuration of the semantic space of nominations of concept REPENTANCE is the evidence of only two features implement by the maxim, 'effort' and 'balance/compensation'.

The relevant semes/features for concept HUMILITY are 'mode of behavior', 'humbleness', 'self-sacrifice', 'abstinence', 'following norms'.

Concept TOLERANCE verbalised by the maxim actualises such nominations of semes / features as 'complacence / tolerability / patience', 'care/ caution/ temperance', '(action) forgiveness / mercy', 'indulgence / lenience / liberality', 'mildness', nobility / magnanimity', 'free-thinking', and 'attendance'.

Semes/features 'law', 'objectivity', 'equability of distribution', and 'validity' configure semantic space of nominations for concept JUSTICE.

The German language maxim in religious and media discourses is strategically oriented, and therefore, implements global and local strategies, verbal strategies, and tactics subordinate to it. The German language maxim is implement in one or more statements. Most of the tactics (on condition that the maxim exceeds one statement) is a combination of primary and auxiliary tactics. The combinations of primary and secondary tactics as well as that of primary, auxiliary and secondary tactics are also typical.

The German language maxim in a simple sentence, implements a simple speech act, whereas a complex sentence forms the basis for complex speech acts. According

to this supposition, autonomous and hybrid speech tactics implement in the German maxim have been identified.

Autonomous speech tactics have been split into direct, where the inducement is explicit, and indirect, where the inducement is implicit. The data in vast majority is featured in direct speech act tactics implement in the Imperative Mood or modal verbs. Autonomous indirect speech tactics are featured in simple indirect speech acts and implement in the interrogative or affirmative.

By number of leading illocutions, the German language maxim implements one or several speech acts. A complex speech act is stipulated by the directive instruction. Hybrid speech act tactics rendered in the German language maxim are implement in complex and composite speech acts. Both complex and composite speech acts feature directive-ascertaining and directive-commissive tactics as typical.

In the research, there distinguished stimulating speech strategy, as well as intensifying stimulating, stimulating-argumentative rational and stimulating-argumentative emotional strategies implement in the maxim.

The German language maxim actualises the local strategy of appealing to the authority of (hypothetically) well-known personality and the strategy of appealing to the experience of the national-linguistic community.

Persuasive strategy is a global strategy of the German language maxim in discourse; the strategy persuades to adhere to certain standards of behavior. The implementation of the global strategy corresponds to the actualisation of the concepts implement by the maxim.

Keywords: concept, cognitive-discursive trend, maxim, media discourse, paremiology, phraseology, regulative potential, religious discourse, strategy, tactics, text.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Смоляна Т.А. Структурно-функціональні ознаки німецькомовної максими / Т.А. Смоляна // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. – 2014. – Вип. 692–693. – С. 244–248.
2. Смоляна Т.А. Німецькомовна максима та її порівняльні характеристики зі спорідненими мікротекстами / Т.А. Смоляна // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2015. – Вип. 80. – № 1155. – С. 146–151.
3. Смоляна Т.А. Німецькомовна максима у світі теорії мовленнєвих актів / Т.А. Смоляна // Сучасні дослідження з іноземної філології : збірник наукових праць. – Ужгород, 2015. – Вип. 13. – С. 191–197.
4. Смоляна Т.А. Комунікативні стратегії і тактики, реалізовані максимами Й. Гете у публіцистичному дискурсі / Т.А. Смоляна // Одеський лінгвістичний вісник. – 2015. – Вип. 6. – Т. 2. – С. 89–93.
5. Смоляна Т.А. Мовні засоби у комунікативних стратегіях і тактиках, реалізованих німецькомовною максимою Нового Заповіту у релігійному дискурсі / Т.А. Смоляна // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2015. – Вип. 81. – С. 145–152.
6. Смоляна Т.А. Концепт ORDNUNG, вербалізований німецькомовною максимою / Т.А. Смоляна // Актуальні проблеми філології та перекладознавства : збірник наукових праць. – Хмельницький, 2016. – № 10(3). – С. 65–67.
7. Смоляна Т.А. Концепт ПОКАЯННЯ, актуалізований німецькомовною максимою, її мовленнєвоактовий і тактико-стратегічний потенціал у дискурсі / Т.А. Смоляна // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2016. – № 84. – С. 70–77.
8. Смоляна Т.А. Прецедентність німецькомовної максими як ептоніму у пареміологічному та фразеологічному фондах / Т.А. Смоляна // Science and

Education a New Dimension: Philology, II (6). – Budapest, 2015. – Issue 29. – P. 88–92.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Смоляна Т.А. Концептосфера німецькомовної максими / Т.А. Смоляна // Міжнародний круглий стіл «Сучасні лінгвістичні розвідки : надбання та перспективи», 29 січня 2014 р. : збірник матеріалів. – Кам'янець-Подільський, 2014. – С. 64–65.
10. Смоляна Т.А. Німецькомовні максими в контексті пареміології / Т.А.Смоляна // XIII наукова конференція з міжнародною участю «Каразінські читання : Людина. Мова. Комунікація», 7 лютого 2014 р. : тези доп. –Харків. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – Ч. 2. – С. 107–108.
11. Смоляна Т.А. Максима у системі ептоніміки / Т.А. Смоляна // III Всеукраїнська наукова конференція германістів з міжнародною участю «Германістика у XXI столітті: когнітивна, соціо-та прагмалінгвістика», 5 квітня 2014 р. : тези доп. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – С. 45–47.
12. Смоляна Т.А. Максима як різновид афоризму : історія та алгоритм досліджень / Т.А. Смоляна // Міжнародна науково-практична конференція «Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів», 26–27 вересня 2014 р. : тези доп. – Львів, 2014. – С. 120–121.
13. Смоляна Т.А. Німецькомовна максима як мовленнєвий жанр та її типологічні ознаки / Т.А. Смоляна // Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна філологія: теорія и практика», 7–8 листопада 2014 р. : матеріали конференції. – Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2014. – С. 110–112.
14. Смоляна Т.А. Німецькомовна максима у системі «мовленнєвий акт – мовленнєвий жанр – дискурс» / Т.А. Смоляна // Міжнародна науково-практична конференція «I Таврійські філологічні читання», 27–28 лютого 2015 р. : матеріали конференції. – Херсон, 2015. – С. 248–250.

15. Смоляна Т.А. Мовленнєвий акт у складі німецькомовної максими / Т.А. Смоляна // XIV наукова конференція з міжнародною участю «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація», 27 березня 2015 р. : тези доп. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – С. 213–214.
16. Смоляна Т.А. Максима як мовленнєвий акт, мовленнєвий жанр, мовленнєва тактика / Т.А. Смоляна // II Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасна германістика : теорія і практика», 10–11 листопада 2015 р. : матеріали конференції. – Дніпропетровськ, 2015. – С. 41–43.
17. Smolyanaya T. Die Maxime als Eponym im Deutschen / T. Smolyanaya // Forum for young researchers: «Young researchers in the global world: vistas and challenges», TESOL – Ukraine seminar «Innovative methods in teaching English in higher and secondary education», May 25–26, 2015. : thesis of report. – Kharkiv : O.M. Beketov NUUE in Kharkiv, 2015. – P. 295–297.
18. Смоляна Т.А. Комунікативні стратегії і тактики, реалізовані німецькомовною максимою в релігійному дискурсі / Т.А. Смоляна // Міжнародна науково-практична конференція «Нове у філології сучасного світу», 12–13 червня 2015 р. : матеріали конференції. – Львів : «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2015. – С. 112–115.
19. Смоляна Т.А. Репрезентація морально-етичних концептів у німецькомовних максимах / Т.А. Смоляна // V Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії», 10 грудня 2015 р. : матеріали конференції. – Рівне, 2015. – С. 180–181.
20. Смоляна Т.А. Концепти комунікативної поведінки, вербалізовані німецькомовною максимою / Т.А. Смоляна // XV наукова конференція з міжнародною участю «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація: 2016-й рік – рік англійської мови», 5 лютого 2016 р. : тези доп. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. – С. 186–187.
21. Смоляна Т.А. Концепт ТОЛЕРАНТНІСТЬ, вербалізований німецькомовною максимою / Т.А. Смоляна // Всеукраїнська науково-

- практична конференція «Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі», 14 квітня 2016 р. : матеріали конференції. – Вінниця, 2016. – С. 144–148.
22. Смоляна Т.А. Концепт АВТОР та його роль у реалізації максимами категорії поліапелятивності / Т.А. Смоляна // Всеукраїнська наукова інтернет-конференція «Проблеми лінгвістики й методики викладання мов у контексті входження України в європейський простір», 20 травня 2016 р. : матеріали конференції. – Умань, 2016. – С. 92–94.
23. Смоляна Т.А. Концепт ВІРА, актуалізований німецькомовною максимою / Т.А. Смоляна // XII Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти», 30–31 травня 2016 р. : збірник наукових праць. – Монреаль – Сєверодонецьк, 2016. – Ч. 2. – С. 140–143.

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	17
ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1. ТЕКСТ МАКСИМИ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	28
1.1. Максима як складова фразеологічного та пареміологічного фонду мови	28
1.2. Диференційні характеристики максими	37
1.2.1. Диференційні риси максими у системі ептоніміки	37
1.2.1.1. Максима та афоризм	37
1.2.1.2. Максима та сентенція	41
1.2.1.3. Максима та гнома, хрія, апофегма	43
1.2.2. Диференційні риси максими у системі пареміології	45
1.2.2.1. Максима та прислів'я	46
1.2.2.2. Максима та велеризм	49
1.3. Текстові властивості максими	52
1.4. Когнітивні та комунікативні властивості німецькомовної максими	60
1.5. Дискурс як середовище актуалізації максими	65
Висновки за розділом 1	71
РОЗДІЛ 2. ПРИНЦИПИ КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГУЛЯТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ МАКСИМИ	75
2.1. Методологія та алгоритм дослідження німецькомовної максими	75
2.2. Матеріал дослідження німецькомовної максими	82
2.3. Релігійний та публіцистичний дискурси як середовище актуалізації німецькомовної максими	87
2.4. Концептуальний аналіз як інструментарій дослідження німецькомовної максими	90
2.5. Дискурсивний аналіз як інструментарій дослідження німецькомовної максими.....	96
Висновки за розділом 2	103

РОЗДІЛ 3. КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПРОСТІР НІМЕЦЬКОМОВНОЇ МАКСИМИ	106
3.1. Регулятивний потенціал концептів, вербалізованих німецькомовними максимами. Мегаконцепт ПРАВИЛО ПОВЕДІНКИ.....	106
3.2. Актуалізація морально-етичних концептів у німецькомовних максимах	110
3.2.1. Максима як вербалізатор концепту ВІРА	110
3.2.2. Максима як вербалізатор концепту ПОРЯДОК	114
3.2.3. Максима як вербалізатор концепту ЛЮБОВ	120
3.2.4. Максима як вербалізатор концепту ОБОВ'ЯЗОК	124
3.2.5. Максима як вербалізатор концепту ПОКАЯННЯ	128
3.2.6. Максима як вербалізатор концепту СКРОМНІСТЬ	131
3.2.7. Максима як вербалізатор концепту ТОЛЕРАНТНІСТЬ	135
3.2.8. Максима як вербалізатор концепту СПРАВЕДЛИВІСТЬ	142
Висновки за розділом 3	148
РОЗДІЛ 4. РЕГУЛЯТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ МАКСИМИ: КОМУНІКАТИВНО-ДИСКУРСИВНИЙ АСПЕКТ	151
4.1. Статус тактик у структурі німецькомовної максими	151
4.2. Різновиди основних тактик німецькомовної максими	156
4.3. Мовленнєві стратегії, реалізовані німецькомовною максимою	169
4.4. Локальні дискурсивні стратегії, реалізовані німецькомовною максимою	176
4.5. Глобальна дискурсивна стратегія, реалізована німецькомовною максимою	186
Висновки за розділом 4	194
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	197
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	205
СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ	247
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ	248
ДОДАТКИ	252

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

НММ – німецькомовна максима

МА – мовленнєвий акт

ПД – публіцистичний дискурс

РД – релігійний дискурс

ВСТУП

Фразеологічні одиниці мови сьогодні, як і раніше, привертають увагу багатьох дослідників [27; 68; 69; 94; 131; 159; 160; 181; 186; 187; 188; 189; 246; 321; 335; 336; 337; 338; 340; 353; 357; 368; 369]. На сучасному етапі розвитку мовознавства чимало дослідників погоджуються з необхідністю розширення кордонів фразеології і, як наслідок, включення до її меж не тільки словосполучень, але й слів, і цілих висловлень.

На цьому підґрунті формується ідея доцільності виокремлення фразеологізмів-ептонімів, сталих виразів (фраз) з печаткою авторства [94], до яких належить і максима. Значну увагу науковців привертають фразеологізми (крилаті вислови, афоризми) та паремії (прислів'я), котрі мають яскраву національно-культурну специфіку [3; 16; 27; 50; 65; 66; 68; 94; 98; 102; 116; 117; 132; 150; 151; 159; 160; 166; 181; 186–191; 222; 229; 230; 289; 298; 300; 301; 321; 331–333; 335–338; 340; 353; 357; 367; 368; 369; 370].

Максима тлумачиться як стійкий за формою та змістом вираз моралістично повчальної природи та спонукального характеру [18; 52; 53; 70; 102; 103; 189; 353; 388; 392; 393]. Окрім цього загального визначення було здійснено спроби вивчення різних аспектів максими на матеріалі різних мов. Зокрема, вивчено її структурні характеристики (у порівнянні з прислів'ями на матеріалі англосаксонських висловлень (Н. Барлі) [18], з'ясовано диференційні риси максими та анекдоту (на матеріалі французькомовних джерел) [103]. Висвітлено також культурологічний аспект максими: її досліджено як феномен культури та як посередника між індивідами на матеріалі російської мови [52; 53]. З'ясовано також концептуальне підґрунтя франкомовної максими в індивідуальній мовній картині світу Ф. Ларошфуко [320]. Таким чином, дослідження максими мають фрагментарний характер і присвячені різним її аспектам. Праці, які б комплексно студіювали цей лінгвокультурний феномен, практично відсутні; а важлива для лінгвокультури німецькомовна максима взагалі ще не ставала об'єктом лінгвістичного аналізу.

Нашій роботі виходимо з **гіпотези** про те, що максимум слід трактувати як одиницю не лише фразеологічного, але й пареміологічного фонду мови, оскільки паремії так само мають автора, яким постає увесь національний мовний колектив або певна його частина. Також форма максими (одне чи декілька висловлень), єдність її змісту, наявність в неї комунікативного завдання дозволяють тлумачити цей об'єкт не лише як мовну, а і як мовленнєву одиницю (текст).

Але найголовнішим є те, що моралістичність, повчальність, директивність максими ґрунтується на спільному знанні про норми моралі і поведінки у певній лінгвокультурі. Це вказує на пріоритетність не власне мовних та мовленнєвих характеристик максими, а її регулятивного потенціалу, який досліджено в нашій роботі.

Виходячи з того, що будь-яке вживання мовних/мовленнєвих одиниць не позбавлене регулятивного ефекту [30], *регулятивну функцію* слід розглядати як пріоритетну, тому що вона поєднує в собі обидві провідні функції мови: когнітивну та комунікативну [308; 309, с. 31], відтак доцільним видається спрямування саме на регулятивний потенціал німецькомовної максими. Мовленнєві властивості максими за такого підходу слід розглядати як такі, що забезпечують можливість здійснення максимою мовленнєвого впливу.

Можливості такого дослідження надає когнітивно-комунікативна парадигма, яка віддає перевагу мисленнєвій активності та комунікативній діяльності людини [22; 42; 79; 80; 81; 152; 161; 162; 164; 307; 309; 325; 326; 384].

Мова існує та функціонує як система саме задля виконання свого призначення [123, с. 156]; використання мови – мовлення – у кожному випадку не є нейтральним, тобто позбавленим регулятивного ефекту [30, с. 124], воно є способом регуляції [33, с. 41; 209, с. 403; 309, с. 31].

Пріоритетність *регулятивної функції* визначена властивим їй синкретизмом двох базових функцій мови – *когнітивної* та *комунікативної* [309, с. 31], а об'єктом лінгвальної регуляції виступають *свідомість* і *поведінка* суб'єктів спілкування. При цьому слід зазначити, що когнітивна й

комунікативна функції є найбільш загальними, абстрактними, задіяними як у творенні, так і у використанні мовних одиниць, тоді як регулятивна – це більш конкретна функція, властива вживанню мовних знаків, тобто вербальній комунікації [309, с. 30–34].

У термінах дискурсології регулятивний потенціал німецькомовної максими розглядається у сукупності його когнітивного аспекту (апеляції до концептуалізованого знання суб'єкта) та комунікативно-дискурсивного аспекту (стратегічного спрямування максими у дискурсі).

Актуальність дослідження обумовлена комплексним підходом до вивчення німецькомовної максими та аналізом її регулятивного потенціалу з позиції дискурсології, що дозволяє виявити об'єктивовані максимою структури знання та актуалізовані нею стратегії і тактики, актуалізовані нею в німецькомовному релігійному та публіцистичному дискурсах, які постають найбільш впливовими в сучасному німецькомовному соціумі.

Запропонований у роботі підхід сприяє розв'язанню одного з важливих наукових завдань сучасної германістики – виявленню взаємозв'язків між мовними / мовленнєвими явищами національно-культурною свідомістю і дискурсивною практикою на прикладі німецькомовної максими.

Адекватність релігійного та публіцистичного дискурсів як середовища актуалізації німецькомовної максими визначена тією обставиною, що саме ці типи розумово-комунікативної взаємодії здійснюють найпотужніший уплив на суспільну свідомість, репрезентуючи інститут церкви та інститут ЗМІ.

Зв'язок роботи з науковими темами. Проблематика дисертації відповідає профілю досліджень, котрі проводяться на факультеті іноземних мов Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна у межах наукових тем: «Когнітивно-дискурсивні дослідження мови як регулятора соціальної поведінки» (номер державної реєстрації 0111U010009) та «Когнітивно-дискурсивні дослідження мови та перекладу» (0114 U004320).

Об'єктом дослідження є німецькомовна максима, **предметом** аналізу виступають її мовні та мовленнєві конституювальні характеристики та її

регулятивний потенціал у сукупності його когнітивного та комунікативного складників.

Матеріалом дослідження слугують 2629 одиниці, актуалізовані у більш ніж 28000 фрагментах релігійного та публіцистичного дискурсів, отриманих методом суцільної вибірки з Нового Заповіту (Євангелій, Одкровень, листів апостолів), та лексикографічних джерел – фразеологічних словників, збірників цитат Й.В. Гете, К. Ліхтенберга, онлайн-словників афористичних висловів, електронних архівів провідних німецькомовних джерел та популярних німецькомовних блогів.

Обсяг проаналізованих джерел складає 6139 сторінок.

Метою дослідження є встановлення когнітивно-дискурсивних характеристик німецькомовної максими як мовної, мовленнєвої та дискурсивної сутності, покликаної регулювати свідомість і поведінку індивідів. Досягнення цієї мети передбачає такі **завдання**:

- надати визначення максими як одиниці фразеологічного та пареміологічного фонду мови;
- схарактеризувати максиму як мовленнєву сутність – текст малої форми;
- встановити когнітивно-комунікативні характеристики максими;
- розробити методику комплексного аналізу регулятивного потенціалу максими;
- з'ясувати зміст концептуалізованого знання, втіленого в німецькомовній максимі;
- встановити потенціал тактик і стратегій, актуалізованих німецькомовною максимою у релігійному та публіцистичному дискурсах.

Загальним **методологічним підґрунтям** дисертаційної роботи є принципи антропоцентризму, експланаторності, функціоналізму та експансіонізму [129; 130], що зумовлює комплексний підхід до вивчення німецькомовної максими, котрий поєднує базові положення фразеології, пареміології, лінгвістики тексту, концептології та дискурсології [3; 9; 16; 22; 27; 59; 65; 67; 70; 81; 89; 112; 129 та інші].

У роботі використано комплексну **методику**, що зумовлює поєднання традиційних та новітніх методів лінгвістичного аналізу.

Для вирішення поставлених завдань розвідки залучаються такі **методи**:

загальнонаукові (спостереження, опис, індукція, дедукція, аналіз та синтез, метод суцільної вибірки) – для підбору матеріалу, його аналізу та викладення положень дисертаційного дослідження;

аналіз словникових дефініцій та компонентний аналіз лексем – для виокремлення лексичних номінацій концептів, вербалізованих німецькомовною максимою;

дискурсивно-прагматичний (актомовленнєвий) – для виявлення іллокутивного потенціалу німецькомовної максими;

дискурсивно-стратегічний – для виявлення стратегічного потенціалу німецькомовної максими у релігійному та публіцистичному дискурсах;

елементи кількісних підрахунків – для встановлення частотності типових для німецькомовної максими явищ.

Наукова новизна полягає у визначенні когнітивно-дискурсивної природи німецькомовної максими та з'ясуванні її регулятивного потенціалу. Зокрема, вперше максимум визначено як одиницю мови, що розташована на кордоні між фразеологією та пареміологією, максимум схарактеризовано як інтертекстуальний елемент. З'ясовано провідні характеристики максими, що лежать у основі її регулятивного потенціалу. Виявлено структури знання – концепти та їхні ознаки, котрі актуалізує німецькомовна максима; встановлено потенціал стратегій і тактик, реалізованих максимою в релігійному та публіцистичному дискурсах.

Наукова новизна отриманих результатів узагальнена в основних положеннях, що винесені на захист:

1. Німецькомовна максима, будучи стійким за формою та змістом виразом, є одиницею мови, що займає проміжну позицію між фразеологізмом та паремією. Збіжність максими із одним/декількома висловленнями разом з їх сталістю змісту та комунікативною спрямованістю характеризують її як текст

малої форми, що вбудовується в більші тексти у якості інтертекстуального елемента. Текст максими є прецедентним, оскільки вона закріплена в свідомості представників німецької лінгвокультури.

2. Комунікативна спрямованість німецькомовної максими знаходить прояв у дискурсі у вигляді спонукання адресата до дотримання норм моралі. Моралістичність змісту та спонукальна мета зумовлюють регулятивний потенціал максими, який найбільшою мірою реалізується в релігійному та публіцистичному дискурсах.

3. Когнітивний аспект регулятивного потенціалу німецькомовної максими передбачає апеляцію у свідомості носіїв німецькомовної лінгвокультури до мегаконцепту ПРАВИЛО ПОВЕДІНКИ та підпорядкованих йому концептів ВІРА, ПОРЯДОК, ЛЮБОВ, ОБОВ'ЯЗОК, ПОКАЯННЯ, СКРОМНІСТЬ, ТОЛЕРАНТНІСТЬ, СПРАВЕДЛИВІСТЬ, зокрема їх окремих сем/ознак, які актуалізовані у максимі частково: від двох (концепт ПОКАЯННЯ) до восьми (концепт ТОЛЕРАНТНІСТЬ).

4. Дискурсивно-стратегічний аспект регулятивного потенціалу німецькомовної максими передбачає реалізацію нею у дискурсі глобальної, локальних, мовленнєвих стратегій та підпорядкованих ним тактик, що кореспондують з мовленнєвими актами.

4.1. Основною тактикою, реалізованою німецькомовною максимою, є спонукальна, представлена мовленнєвим актом директивом (прямим чи непрямим, простим чи складним).

4.2. У складних мовленнєвих актах, виражених одним висловленням, типовими є комбінації «директив + констатив» та «директив + комісив». Якщо максима становить більше, ніж одне висловлення, основну тактику формує директив, а інші мовленнєві акти представляють допоміжні та другорядні тактики. Допоміжні тактики забезпечують умови реалізації основної мети, а другорядні – сприяють їй. Характерними для максими є сполучення: 1) основної та допоміжної; 2) основної та другорядної; 3) основної, допоміжної та другорядної тактик.

4.3. У простих мовленнєвих актах реалізуються автономні тактики, які входять до складу таких мовленнєвих стратегій, як: 1) власне спонукальна (директивну настанову виражено наказовим способом та модальними дієсловами *müssen* і *sollen*); 2) підсилювальна спонукальна (декілька директивних настанов, виражених прямо чи непрямо); 3) спонукально-аргументативно-раціональна; 4) спонукально-аргументативно-емоційна.

4.4. У дискурсі максима реалізує дві локальні стратегії: 1) апеляція до авторитету (гіпотетично) відомої особистості (завдяки онімам); 2) апеляція до досвіду національно-мовного колективу. Глобальну стратегію німецькомовної максими – переконання у необхідності вірити у Бога, дотримуватись порядку, жити у любові, знати та виконувати свій обов'язок, каятись у гріхах, бути скромним, толерантним та справедливим – виражено відповідними лексичними одиницями – іменами вербалізованих максимою концептів.

Теоретичне значення дослідження обумовлено його внеском в загальну теорію фразеології та пареміології (визначення німецькомовної максими як явища, що межує з фразеологізмом та паремією; диференціація максим та подібних мовних явищ), когнітивну лінгвістику (визначення фрагментів/елементів концептуалізованого знання, актуалізованого німецькомовною максимою); у теорію мовленнєвих актів та комунікативну лінгвістику (обґрунтування можливості застосування актомовленнєвого аналізу до вивчення комунікативних особливостей німецькомовної максими, виявлення актомовленнєвого потенціалу, тактик, реалізованих німецькомовною максимою (з урахуванням наявності простих та складних мовленнєвих актів); у дискурсологію (встановлення потенціалу мовленнєвих стратегійі тактик, локальних стратегій та різновидів глобальної стратегії, реалізованих німецькомовною максимою у релігійному та публіцистичному дискурсах), що сприяє розбудові когнітивно-дискурсивної парадигми. Лінгвокультурна означеність німецькомовної максими також дозволяє використовувати результати дослідження у лінгвокультурних студіях.

Практична цінність дисертації полягає у можливості використання її

результатів у курсах: лексикології (розділ «Фразеологія», «Лексикографія», «Лексична семантика») та стилістика сучасної німецької мови (розділ «Стилістичне використання фразеологізмів»), у спецкурсах із лінгвокультурології, лінгвістики тексту, прагмалінгвістики, дискурсології, когнітивної лінгвістики, у наукових розвідках студентів та аспірантів. Матеріали дослідження можуть також бути корисними в лексикографічній практиці укладання спеціальних ептонімічних словників.

Апробація результатів дослідження. Дисертація обговорена на засіданні кафедри німецької філології та перекладу Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна (протокол № 10 від 18 травня 2017 року). Основні положення дисертації представлено на міжнародних конференціях: XIII, XIV наукових конференціях з міжнародною участю «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація» (Харків, 2014, 2015 роки), XV науковій конференції з міжнародною участю «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація: 2016-й рік – рік англійської мови» (Харків, 2016), Міжнародній конференції «Urgent problems of philology and linguistics» (Будапешт, 2014), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна філологія: теорія і практика» (Одеса, 2014), Міжнародному круглому столі «Сучасні лінгвістичні розвідки: надбання та перспективи» (Кам'янець-Подільський, 2014), III Науковій конференції з міжнародною участю «Германістика у XXI столітті: когнітивна, соціо- та прагмалінгвістика» (Харків, 2014), Міжнародній науково-практичній конференції «Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів» (Львів, 2014), науково-практичній конференції «I Таврійські філологічні читання» (Херсон, 2015), Міжнародній науково-практичній конференції «Нове у філології сучасного світу» (Львів, 2015), III Міжнародній науково-практичній конференції «Етнос, мова та культура: минуле, сьогодення, майбутнє» (Львів, 2016), XII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти» (Монреаль-Сєвєродонецьк, 2016),

а також на всеукраїнських конференціях: II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасна германістика: теорія і практика» (Дніпропетровськ, 2015), V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії» (Рівне, 2015), Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі» (Вінниця, 2016), інтернет-конференції «Проблеми лінгвістики і методики викладання мов у контексті входження України в Європейський простір» (Умань, 2016).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження висвітлено у 8-ми одноосібних статтях (7 з яких – у фахових виданнях України, 1 – за кордоном), та у тезах 15 доповідей на конференціях. Загальний обсяг публікацій складає – 5,9 авт. ар.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, переліку використаної літератури та списку лексикографічних (11 позицій) та електронних джерел (45 позицій). У тексті дисертації надано 18 рисунків та 3 таблиці.

Загальний обсяг роботи становить – 11,7 авт. аркуша, текстова частина – 8,7 авт. аркуша.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дисертаційного дослідження, її актуальність, сформульовано основну мету та поставлені завдання, окреслено об'єкт, предмет дослідження, репрезентовано наукову новизну, практичне та теоретичне значення отриманих результатів, представлено опис матеріалу та запроваджених методик, викладено інформацію щодо апробації дослідження, представлено основні положення, що виносяться на захист.

У **першому розділі «Текст максими як об'єкт лінгвістичного дослідження»** надано огляд проблем фразеології та пареміології, релевантних меті дослідження; проаналізовано структурні характеристики максими у зіставленні зі спорідненими мікротекстами (сентенцією, афоризмом, хрією,

велеризмом, прислів'ям, гномою), надано її визначення, окреслено її характеристики як ептоніму або паремії, встановлено, що вона є текстом малої форми, прецедентним текстом, а також інтертекстуальним включенням, зазначено регулятивний потенціал німецькомовної максими та описано сферу її функціонування – дискурс .

У другому розділі **«Принципи когнітивно-дискурсивного дослідження регулятивного потенціалу німецькомовної максими»** описано когнітивно-дискурсивний підхід до вивчення поняттєвої та функціональної сутності німецькомовної максими, обґрунтовано вибір емпіричного матеріалу, описується методична процедура розвідки, окреслено процедуру структурно-семантичного та когнітивно-дискурсивного аналізу німецькомовної максими.

У третьому розділі **«Концептуальний простір німецькомовної максими»** окреслено мегаконцепт ПРАВИЛО ПОВЕДІНКИ, а також підпорядковані йому інші концепти, що вербалізує максима, а саме: ВІРА, ПОРЯДОК, ТОЛЕРАНТНІСТЬ, СПРАВЕДЛИВІСТЬ, ЛЮБОВ, ПОКАЯННЯ, ОБОВ'ЯЗОК, СКРОМНІСТЬ, які найчастіше репрезентовані німецькомовною максимою та експлікують цінності, а також змодельовано семантичний простір номінацій виокремлених концептів, зазначено їх семи/ознаки.

У четвертому розділі **«Регулятивний потенціал німецькомовної максими: комунікативно-дискурсивний аспект»** розглянуто характеристики максими на рівні мовлення, зазначено актомовленнєві тактики у її складі, сформульовано мовленнєві, локальні та глобальну стратегії.

У загальних висновках сформульовано основні підсумки проведеного дослідження, підсумовано результати, окреслено перспективи подальших наукових розвідок.

Додатки містять 18 рисунків, 3 таблиці, що узагальнюють та ілюструють отримані результати.

РОЗДІЛ 1

ТЕКСТ МАКСИМИ ЯК ОБ'ЄКТ ЛІНГВІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Сталість, цільнооформленість та відтворюваність у готовому вигляді, як риси приписувані максимі, з усією очевидністю, визначають її можливу належність до фразеологічного фонду мови або її пареміологічного фонду. Оскільки у визначенні фразеології та пареміології існують певні розбіжності у поглядах науковців, що й позначається на класифікації фразеологічних та пареміологічних одиниць, виникає потреба критичного огляду наявних думок та встановлення тих позицій, що найбільш адекватні характеристиці максими. Це надає можливість виявити, яким чином максима кореспондує з пареміями та фразеологізмами, та з якими саме типами вона співвіднесена.

1.1. Максима як складова фразеологічного та пареміологічного фонду мови

У наявних дефініціях **максими** (лат. *maxima regula* – вищий принцип; *maxima sentential* – основне правило) дослідники характеризують цю одиницю як суб'єктивне життєве правило, котре висловлює моральну поведінку [380], правило життя, що поширене у календарних висловленнях (дидактичні історії) [349], загальне життєве правило, принцип [353], вислів директивного характеру, узагальнення дійсності, де є «імпіричне» значення, зазвичай у вигляді настанови [102], різновид афоризму, моралістичний за змістом різновид сентенції, що може бути виражений як у виді констатування факту, так і у повчальній формі [70, с. 164], загальне правило, суб'єктивний принцип волі, стислий вислів [383], короткий за формою вислів узагальнюючого характеру, котрий має, в основному, пряму мотивіровку загального значення та котре слугує семантичним цілям передачі сутності явищ життя чи правил [339, с. 403], визначається як афоризм, хоча під максимою, у загальному вживанні слова, розуміється скоріше за все загальне життєве правило, принцип» [353],

правило поведінки, моралістичний принцип, норму [388; 392; 393].

Зазвичай текст максими розглядається у межах фразеологічного та/або пареміологічного фондів як паремія або різновид афоризму. Але кожен з підходів має свою специфіку, відмінну від іншого.

У нашому дослідженні ми ідентифікуємо німецькомовну максиму (далі – НММ) як моралістичний різновид афоризму, ептонім, та використовуємо класифікацію, яка базується відповідно до критерію авторства: анонімні максими та максими авторські, до якої апелює Л.П. Дядечко [94].

Крилаті вислови, сентенції, максими, афоризми та інші відтворювані одиниці, авторство або походження яких певною мірою може бути встановлено або припущено, і які здатні до подальших дериваційних процесів («ептоніми» за визначенням Л.П. Дядечко) [там само], викликають інтерес дослідників, оскільки їх місце у фразеологічному фонді є достатньо дискусійним.

Із цього випливає, що максиму слід розглядати як складову фразеологічного та/або пареміологічного фондів мови. Для того, щоб встановити інтегральні риси максими та (1) паремій і (2) фразеологізмів розглянемо послідовно лінгвістичні характеристики перших та других.

Паремійна картина світу відбиває уявлення певного етносу про ціннісні властивості навколишнього середовища та характеристики поведінки людини. [331, с. 114].

Лінгвістична ідентифікація одиниць **пареміології** пов'язана з наявністю різних підходів визначення меж фразеології. Погляди представників широкого витлумачення об'єкта фразеології (В.В. Виноградов [57], О.В. Кунін [132; 133], О.Д. Райхштейн [222], В.Д. Ужченко [298], І.І. Чернишова [314], В. Флейшер [353] та ін.) сходяться на тому, що предмет її зацікавлення є всі відтворювані лексичні комплекси. Прихильники вузького тлумачення специфіки фразеологічних одиниць (Н.Н. Амосова [5], В.П. Жуков [98], В.М. Мокієнко [159; 160], С.І. Ожогов [182], В.Н. Телія [289]) визнають за доцільне розглядати вислови нефразеологічного типу, співвідносні з предикативними конструкціями, за межами фразеології. Це зумовлено тим, що пареміологічні

одиниці є семіотичними феноменами мови, адже вони мають подвійну спрямованість: з одного боку, це знаки системи мови, які виявляють парадигматичні ознаки й мають певну синтаксичну природу, з іншого, – вони є мікротекстами [121, с. 9].

Різноманітність підходів стосовно дослідження паремій визначається їх різноплановою природою. Подібність з відтворюваними мовними фактами, індивідуальними текстами, котрі створюються у певних умовах, забезпечує амбівалентність паремій та робить цікавим їх дослідження для мовознавців [3; 121; 242 та інші].

У семантиці паремій акумульовано національно-культурну інформацію, скомпресовані знання та досвід. Невід'ємною ознакою паремій є їх оцінний характер. Майже всі прояви життя людини знаходять відбиття у пареміофонді мови; етноси створюють оцінки таких проявів [331; 332].

Під терміном «**паремія**» більшість сучасних дослідників розуміє афоризми народного походження (але перш за все прислів'я та приказки) [2, с. 240].

У термінах більш детальної дефініції, на яку ми спираємося в роботі, **паремія** постає як коротке образне стале висловлення (не афоризм), котре часто вживається у перенесеному значенні, синтаксично оформлене, відображає узагальнену закріплену ситуацію та котре висловлює істину, навчання, правила чи принципи поведінки [116, с. 53].

Традиційно паремії вивчались у фольклористиці. Але з 1960–70 р.р. їхні мовні аспекти розглядались та розроблювались у рамках окремої дисципліни – пареміології, а саме у напрямку структурної пареміології, засновником котрої є Г.Л. Пермяков [200]. У пареміологічній концепції Г.Л. Пермякова **паремія** – це багатогранна одиниця складної тріади: 1) знак (логіко-семантична природа); 2) одиниця мови (мовна природа); 3) художній текст (літературна природа) [121, с. 20]. Виділення паремій у самостійний клас мовних одиниць – «пареміологічний рівень мови» запропонований науковцем [200], був першим на пострадянському просторі стосовно структурної пареміології. Дослідник вважає, що слова та фразеологічні звороти виступають у мові знаками

предметів чи понять, а паремії – це знаки ситуацій чи відношень між предметами, вони складніші за будь-які фразеологічні звороти, та є, крім того, фольклорними текстами [200, с. 85; 335].

На наш погляд, складна формально-семантична природа паремії дозволяє розглядати її як одиницю мови, оскільки це явище має загальновідомі ознаки мовної одиниці: паремії є об'єктом дослідження лінгвістики, вони варіативні, їх складна структура спрямована на висловлювання відповідного значення (змісту). У якості особливої риси, котра відрізняє паремії від інших одиниць мови, слугує *некомбінаторність* – риса, котра перешкоджає комбінуванню паремій у мовленнєвій низці та вільному продуктивному відтворюванню в мові за відповідними моделями [3; 186; 187].

Таким чином, можна побачити, що максима демонструє такі спільні риси з пареміями, як: двобічна природа (план змісту та план вираження), завершеність, узагальненість, усталеність (здатність до узагальнення й відтворюваність у комунікації), обсяг, системність (наявність семантичних полів і мікросистем), категорія «загальночасованості». Хоча при цьому повної збіжності максими та паремії не мають, оскільки подібними до паремій є лише ті максими, які не мають чітко визначеного авторства.

Деякі дослідники зараховують пареміологію до складу фразеології (О.О. Селіванова [240; 241], С.С. Шкварчук [335]), зважаючи на загальновизнані ознаки *усталеності, клішованості, культурної забарвленості паремій*, які властиві і фразеологізмам. Пареміологія, яка вивчає усталені відтворювані, культурно марковані одиниці, перебуває на стику різних наукових дисциплін: лінгвістики, фольклористики, етнопсихології, культурології, когнітології. Подекуди її кваліфікують як маргінальну галузь на межі мовознавства й фольклористики, що вивчає «стійкі відтворювані, культурно марковані одиниці переважно реченнєвої структури» [240; 241].

Незважаючи на чисельність пареміологічних досліджень останніх років (О.О. Близнюк [31], О.В. Дуденко [91], В.М. Мокієнко [159; 160], М.М. Пазяк [193], О.Д. Райхштейн [222], Л.Б. Савенкова [230; 231], Н.Н. Семененко [242],

Н.М. Шарманова [321], Р. Глезер [357], В. Мідер [368]) статус виведення пареміології за межі фразеології вважають невиправданим, тому що «всі ці мовні феномени об'єднані ознаками відтворюваності, стійкості, культурної маркованості, а також високим рівнем кумулятивності та трансляторності» [240, с. 641; 335].

Розглядаючи наявні підходи до розуміння мовної природи паремій, можна говорити про різноманітні спроби диференціації цих одиниць.

У класифікаційних схемах визначальним є семантичний критерій, з чітким розмежуванням висловів на два типи – *паремії* (фрази, узагальнювальні за функцією) й *афоризми* (фрази, узагальнювальні за змістом) [65, с. 22]. Інші мовознавці [230; 297] дотримувались такого підходу, покладеного в основу запропонованої систематизації. Прислів'я як вислів народного походження виражає мудрість, набуту багатовіковим досвідом. Натомість афоризм як літературне висловлення, оригінальний засіб позначення і номінації позамовної дійсності, що вражає філософським її осмисленням, передає узагальнену авторитетну для реципієнта думку однієї людини. За традиційним витлумаченням значущості та за загальним змістом, формою й глибинними смислами обидва типи висловлень становлять своєрідні тексти. Погляди багатьох науковців сходяться на тому, що паремії й афоризми – споріднені мовні утворення, різниця між якими полягає в *авторстві й ступені образності, метафоричності* [121, с. 32]. Аналізуючи функціональні особливості прислів'їв і приказок, проводячи паралелі між пареміями й афоризмами, інтерпретуючи моделі «тема – текст», розкриваючи логічні й стилістичні фігури, лінгвісти доходять до висновку, що безобразні вислови морального змісту й афоризми є максимально близькими і належать до одиниць пареміології. Генетичний спосіб творення (імпліцитність / експліцитність авторства) не розкриває їхньої сутності.

Відповідно до окреслених вище позицій паремії як одиниці пареміології диференціюються на дві основні групи мовних елементів, пов'язаних генетичними, структурними, функціональними ознаками:

- 1) власне паремії – абсолютні мовні знаки (прислів'я, прислівно-приказкові

вислови, приказки) і крилаті вислови як загальноновживані словесні комплекси);

2) індивідуальні афоризми – мовні знаки, що реалізують матеріалізовані потенційні смисли [121, с. 33].

Таке структурування одиниць пареміології вважаємо найбільш доцільним для нашого дослідження, оскільки воно враховує ступінь авторства й масової відтворюваності, логіко-семіотичну й мовну природу висловлень. Так, для власне паремій характерним є імпліцитне вираження автора й найбільший ступінь масової відтворюваності. Ці одиниці «утворюють єдину («паремійну» за В.П. Філіциною) групу мовних афоризмів» [121, с. 33; 301, с. 8].

Вважаємо доцільним розглядати фразеологізми та паремії як одиниці окремих класів, кожен з яких має свої типові ознаки та можливості класифікації.

Розглядаючи класифікацію одиниць пареміологічного фонду (прислів'я, приказки тощо), слід враховувати їх фольклорне чи нефольклорне походження, оскільки нефольклорні (авторські) паремії/афоризми апелюють до визначення авторства.

Звертаючись до розгляду інтегральних рис максими і фразеологізмів, слід дати визначення фразеології та фразеологізму, оскільки не існує єдиної точки зору щодо обсягу поняття «фразеологія» та її одиниці – фразеологізму.

Фразеологію найчастіше представляють як: а) просту сукупність фразологічних одиниць; б) фонд усталених лексичних комплексів, або фразеологізмів, ідіом, або лексем-словосполучень, або пара лексем, багатослівних лексем, побудований за принципом бінарних опозицій [нарізнооформленість – цільнооформленість; фразеологічне значення – лексичне значення]; в) систему, побудовану за принципом антиномій, діалектичної єдності протилежних явищ (стійкість – нестійкість, модельованість – немодельованість, імпліцитність – експліцитність, образність – безобразність, синхронія – діяхронія) [159; 160; 186; 187; 191].

Під **фразеологізмом** розуміємо «віртуальний знак на зразок словосполучення й речення з повним або частковим переосмисленням компонентів, призначення якого – виконання номінативно-експресивної

функції» [16, с. 12].

Представники так званого вузького погляду на обсяг фразеології [97; 98; 156; 185 та інші] вважають, що фразеології слід відносити відтворені в мові стійкі сполучення слів, які мають хоча б один компонент, що зазнав певних семантичних трансформацій. Прихильники широкого погляду [98; 122; 123 283 та інші] тлумачать фразеологію як корпус будь-яких стійких сполучень слів незалежно від семантичної трансформації їх складових [166, с. 29].

Слідом за Л.І. Ройзензон та О.М. Мосейчуком вважаємо, що явище фразеологізації розуміється як процес стабілізації й закріплення у мовній практиці певного мовного колективу готових (відтворюваних), відносно стійких мовних комплексів. За формально-граматичним критерієм ці комплекси співвідносяться зі словосполученням або реченням [166, с. 30; 225, с. 114]. На рівні словосполучення фразеологічна одиниця є родовим поняттям, а різновиди фразеологізмів (ідіоми, фразеологічні зрощення, напівзрощення, фразеологічні єдності тощо) – видовим [там само].

Головна відмінність паремії від фразеологізму – це форма речення у паремії, а також той факт, що паремії відрізняються від фразеологізмів змістовою та інтонаційною завершеністю та синтаксичним членуванням. Важливим є також те, що у основі прислів'я лежить не поняття, як у фразеологізмі, а судження [98].

Аналізуючи критерії приналежності паремій до фразеологізмів, можна сказати про основні риси паремій як фразеологізмів:

- 1) предикативність (наявність закінченої думки, завершеність висловлення);
- 2) двоплановість (одночасно мають буквальний та перенесений зміст);
- 3) цілісність (невідповідність значення окремих компонентів фразеологічної одиниці її цілісному змісту);
- 4) структурна сталість (цілісність значення фразеологізму);
- 5) відтворюваність (відтворювання одиниці у мовленні у первинному вигляді із збереженням всіх компонентів фразеологічної одиниці її цілісному змісту);
- 6) ідеомастичність;

- 7) можливість лексикографічного опису;
- 8) використання різних рівнів мови (зв'язок фразеології з лексикологією, синтаксисом);
- 9) релевантність для вивчення з позиції теорії тексту (належність до мікротексту) [65; 68; 69; 159; 186; 335 та інші].

Але ж, незважаючи на досить вагомий перелік ознак, однозначності віднесення паремій до фразеологічного фонду перешкоджає низка текстових ознак, властивих цим одиницям. Предикація як транспонування фактів мови у факти мовлення – не фразеологічна, а текстова категорія, якщо розуміти текст як «результат мовленнєвотвірного процесу», який має завершеність, об'єктивовану у вигляді письмового документу, що має певну спрямованість і прагматичну настанову [67, с. 18] та інші.

Кожен з науковців дотримується своєї думки, але ми вважаємо доцільним розглядати фразеологізми та паремії як одиниці окремих класів, кожен з яких має свої типові ознаки та можливості класифікації.

Відтак, максима співвідноситься частково з пареміологічним та з фразеологічним фондом, в залежності від критерію авторства.

Проте, вказаними рисами володіє не лише максима, а і низка інших вербальних одиниць, які визначають як ептонім – слово чи вираз, засіб готового вираження думки, що несе на собі «печатку авторства» і здатне до дериваційних процесів [94, с. 139–141].

Крилатими традиційно вважають вирази, які довгий час вживаються не обов'язково рідною мовою, історичний автор або літературне походження яких можна прослідити або довести. А.С. Мамонтов пропонує розуміти під крилатими виразами лише прислів'я та приказки, тому що вони в першу чергу є носіями народної мудрості, далекими від політичної кон'юнктури сьогодення і найповніше відбивають особливості культури, що їх породила [150, с. 88]. Такий підхід обмежує обсяг поняття одиницями анонімного походження, в той час як значна частина висловів у «формі, що запам'ятовується, несе пораду або викладення досвіду» має автора, що як факт усвідомлюється носіями мови.

Саме для відмежування від нестійких цитат і об'єднання функціонально подібних, але структурно неоднорідних одиниць Л.П. Дядечко [94] запропонувала термін «ептонім» [189].

Ептоніми розглядались у різних напрямках: висвітлено їх структурно-семантичні особливості (з ФО-складовою), поліапелятивність, окреслена об'єктивована ними концептосфера, визначено дискурсивні та жанромовленнєві характеристики цих одиниць, ідентифіковано ептоніми як гіперонім [188, с. 72].

Якщо автор висловлення нам невідомий, але ми розуміємо, що це належить якійсь великій та значній особистості, максима розглядається як ептонім, котрий вважається периферійною фразеологічною одиницею.

(1) *Verabscheut das Böse, halte fest am Guten!*

(Das Neue Testament, Römer 12:9, S. 362)

Вислови моралістичного плану, автором котрих можна вважати народ, його накопичену віками мудрість, що є загальновідомими, мають високий ступінь вживаності та не висходять до певного джерела чи автора, вважаємо неавторськими.

(2) *Beiß nicht in die Hand, die dich füttert.* (Redensart)

Таким чином, предикативність, цілісність, завершеність, узагальненість, усталеність, «загальночасованість» та інші ознаки максими обумовлюють її належність до цих мовних сегментів; максима без чіткого автора подібна до паремії, а за наявності такого авторства (навіть гіпотетичного) – до фразеологізмів.

Максима належить до класу явищ, що мають подібні характеристики та позначаються терміном «ептонім», проте поряд із їхніми спільними рисами (виступають засобом готового вираження думки, нести печатку авторства, бути закріпленими в узусі) різні підтипи ептонімів мають диференційні ознаки.

1.2. Диференційні характеристики максими

У підґрунті визначення максими як особливого мовно-мовленнєвого явища з усією очевидністю лежить наявність певних відмінностей максими від споріднених явищ. Розглядаючи саме ці диференційні характеристики максими у цьому підрозділі, ми послідовно проаналізували відмінності максими від (1) інших ептонімів, а саме: афоризмів, сентенцій, хрій, гном, апофегм та від (2) паремій, а саме від прислів'їв та велеризмів.

1.2.1. Диференційні риси максими у системі ептоніміки

До явищ, подібних до максими, належать афоризм, сентенція та інші, які мають з максимою чимало спільних рис. Для виявлення диференційних рис максими, що вирізняють її з кола цих подібних до неї явищ, розглянемо кожне з них, та з'ясуємо, у чому полягають відмінності між цим явищем та максимою.

1.2.1.1. Максима та афоризм. Під **афоризмом** (від лат. *aphorism* – визначення, вислів) розуміємо логічне, образне судження узагальнювального характеру, що в категоріях раціональності чи парадоксальності відбиває навколишній світ і виступає еквівалентом предикативної структури [121, с. 34].

Афоризм виступає як стійкий семантичний комплекс, в основу якого покладено мовний концепт, усталена словесна формула, що ґрунтується на універсальних й етнічних символах. Він репрезентує свій мовний статус у контексті пареміології на основі спорідненості з іншими її одиницями [там само].

Для афоризму як окремого жанру характерні такі ознаки: 1) глибина та оригінальність думки, у котрій виявляється індивідуальність автора; 2) узагальненість судження, котре сприяє глибині та істинності думки; 3) стислість, котра поглиблює зміст афоризму, і яка спрямована на краще його запам'ятовування та підвищення прагматичного ефекту; 4) чіткість, відточеність, виразність думки; 5) закінченість, смислова завершеність; 6) естетична завершеність, художність, поєднання мудрості та краси [184, с. 65].

Визначення слова «афоризм» відоме ще з давніх часів. Спочатку це слово було назвою медичного трактату Гіппократа, потім почало вживатись у античній літературі (гнома). Але німецькі дослідники (Ф. Шальк, П. Реквадт) доводять, що окрім медичного терміну, це слово ще в ті часи позначало сентенцію, гному, мудре висловлення. Після XIII століття афоризми почали зустрічатись у філософії, політиці, юриспруденції, природничих науках. Пізніше слово «афоризм» впроваджувалось у літературу різних країн. У французькій літературній мові використовується саме слово «максима», а «афоризм» вживається лише в сфері медицини. У англійській мові спостерігаються коливання між словом «афоризм» та словом «максима». Але спочатку це були судження моралістичного порядку, про що свідчать такі джерела, як книга Б.Грасіана (1642), де були опубліковані правила життєвої мудрості. Розширення тематики слугувало підставою з'явлення афоризмів не лише у звичній для висловлень області моралістики [300, с. 4–8].

Згодом термін перейшов і у літературознавство. Дослідники стверджують, що з початку XIX століття і до теперішнього часу «афоризм» у вітчизняній практиці вживається виключно у літературному розумінні, а однорідні йому терміни «апофегма», «максима», «сентенція» тощо майже не вживаються і є його різновидами. Перш за все, поняття максими потребує дефінування та визначення її місця в афористиці. Згідно з класифікацією М.Л. Гаспарова всі афоризми – з точки зору визначення/невизначеності їх авторства – слід розподілити на афоризми фольклорні (прислів'я та приказки) та літературні [там само, с. 164–166]. Перші відрізняються принциповою неможливістю визначення їх автора: вважається, що створення фольклорних афоризмів – прерогатива колективної творчості народу. Другим властива наявність реального або потенційного автора. В афористиці як мовленнєвому жанрі виокремлюють різні види афористичних висловлень, враховуючи змістову структуру, мовні та поетичні форми її вираження, а саме сентенцію, гному, апофегму, хрію, максиму, велеризм [там само, с. 165].

Загальних рис між максимою та афоризмом більш ніж достатньо. Як максима, так і афоризм легко переходять з сфери моралі до сфери мистецтва, хоча внутрішня структура та зовнішні соціальні функції максим є такими специфічними та своєрідними, що не допускають їх повного ототожнення навіть з найбільш близьким за формою та духом явищем культурного універсума [53, с. 223].

У той самий час дослідник наголошує на опозиційних критеріях, а саме: 1) мірність (вербальна оптимальність) максими – стислість афоризму; 2) раціональність максими – емоційна природа афоризму; 3) змістовність максими – формалізм афоризму; 4) спрямованість максими усередину, на себе – спрямованість афоризму назовні, на інших [там само].

- **Мірність максими / стислість афоризму**

Якщо звичайний афоризм без зайвих зусиль може бути заміненим на такий самий влучний та привабливий, то максима, якщо вона стала надбанням душі, індивідуальної свідомості [там само, с. 228–230], (а потім і усього соціуму) нічим не може бути витісненою або заміненою. Не кожен афоризм заслуговує статусу максими, так і не кожна максима виступає в якості афористичного висловлення [там само].

Максима може формулюватися не лише у виді одного речення, а може мати вигляд достатньо поширеного висновку з великою кількістю посилань та перетворювань окремих висновків у посилання для нових міркувань. Максима може поєднувати у собі різні граматичні форми, не бути підпорядкованою якимось канонам. Основним її завданням є служити з'ясуванню суті речей: спочатку для автора, а потім – для тих, кого він хоче з нею ознайомити. Тому слід сказати, де межі, за якими максима – вже не максима – неможливо [там само, с. 232].

- **Раціональність максими / емоційна природа афоризму**

Як максима, так і афоризм, звертаючись до конкретних людей, передбачають у них емоційно-рефлекторні механізми, здатність до дискурсивного, а також до логічної мотивації поведінки. Хоча на перший

погляд можна сказати, що максима і афоризм містять як чуттєві, так і раціональні складові, але ці складові розподілені неоднаково. максима допомагає розгледіти духовний початок, розпізнати себе як індивіда, вона є вибором між добром та злом, правдою чи неправдою. Як вважає В.Ю. Васечко, афоризм не містить у собі іманентного морального змісту та не претендує на вирішення дилеми добра або зла, правди чи неправди [52; 53]. У афоризмі людина сприймається такою, яка вона є, афоризм інтригує, розважає, але не дає змоги подивитися на внутрішні риси людина та самовдосконалюватися.

- **Змістовність максими / формалізм афоризму**

Максима, яку б вона загально-значучу, прозору та несуперечливу форму не мала, є досвідом та несе умовність, обмеженість та контекстуальність цього досвіду [53, с. 240]. Оптимальний спосіб пізнання максими – це самостійне розміркування над максимою. Для максими не властиве вживання стилістичних прийомів, метафоричності, надмірності експресивно-забарвленої лексики. Хоча простота форми максими не повинна вести до простоти її змісту та смислу. Афоризм, на відміну від максими, швидко стає кліше, штампом, трюїзмом. Вважаємо влучними терміни для опису максими та афоризму В.Ю. Васечко, а саме запропоновані ним «дотепність» для максими та «гострослів'я» для афоризму [там само].

- **Спрямованість максим на себе / спрямованість афоризму на інших**

Максима виховує та формує таку особистість, яка повертається до своїх одностудців різних поколінь, до духу, вимог часу та темпераменту, де він повністю відображається. Як художню, так і моральну, релігійну думку слід викладати відповідними словами, у відповідній послідовності, оскільки творець думки, котрий хоче зробити її довговічною має бути не лише мислителем, але й художником [там само, с. 212].

Афоризму має бути властива парадоксальність, він, як правило, суперечить загальноприйнятій думці, має бути неочікуваним, незвичайним та впливати цими властивостями на свідомість читача / адресата. Для афоризму

необов'язкові закони логіки, афоризм – індивідуалістичний, це особиста думка, яка розрахована на приголомшливий ефект. Афоризм часто ставить під сумнів якийсь досвід, максима ж – навпаки, констатує істинність судження, потребу виконання/ невиконання певної дії.

Максима є різновидом афоризму, який позначає загальний життєвий закон. Максима не прагне до надзвичайного прагматичного ефекту, вона не ставить під сумнів, не містить парадоксів. Погоджуємося з науковцем В.Ю. Васечком, що афоризм, на відміну від максими, не являє собою синтез людської мудрості, не впливає на свідомість глибинною правдою, всебічним осмисленням явища [53; 54]. Оскільки максима є правилом, моралістичним висловленням, нормою поведінки, а класифікація афоризму за тематичним критерієм є досить різноманітною, вважаємо саме максиму першоджерелом розвитку афоризму, саме завдяки цьому різновиду почався розвиток афоризму у сьогоdnішньому його розумінні та загальному визначенні.

(3) *Große Leidenschaften sind Krankheiten ohne Hoffnung. Was sie heilen könnte, macht sie erst recht gefährlich.* (J.W. Goethe) – афоризм

(4) *Richtet nicht, damit ihr nicht gerichtet werden!*

(Das Neue Testament, Matthäus 7:1, S.21) – максима

Підбиваючи підсумки викладеному, можна зробити такі висновки: поряд зі спільними рисами, максима має певні відмінності, які вирізняють її з-поміж подібних явищ. У системі ептоніміки максима та афоризм розрізняються за відсутністю в максимі парадоксальності, що є обов'язковим для афоризму, а також факультативністю для афоризму раціональності та повчальності, що є обов'язковими для максими. Іронічність як факультативна риса властива лише афоризму.

1.2.1.2. Максима та сентенція. Сентенція (лат. *sententia* – думка, вислів, вирок) – вислів морально-повчального змісту, коротке напучення, що демонструє в безпосередній чи алегоричній, заохочувальній або знеохочувальній формі, як є чи має бути в житті [121, с. 341].

Сентенція як індивідуально-авторське висловлення розглядається не лише як культурна модель, але і як частина мовної картини світу, котра репрезентує найбільш значущі та типові концепти та компоненти національної картини світу, експлікує найвищі норми соціуму. Сентенція відображає пізнавальний досвід певного суспільства, вона вербалізує загальну думку цього суспільства [70; 102; 199; 232].

Г.Г. Садовою запропонована потрійна класифікація сентенцій: у граматичному, логіко-семантичному та стилістико-функціональному аспектах. Виокремлюють (за ознакою відправника повідомлення) сентенцію у функції характеризації та суб'єктивно-пізнавальній та сентенцію у функції переконання та висловлення авторського світогляду [232].

Виходячи з найбільш характерних лінгвальних рис прислів'я, а саме стислості, ритмічної організації та інших рис, стверджують, що сентенції можуть увійти до словникового складу мови поряд з ним, хоча деякі сентенції носять занадто літературно-книжковий характер, і тому не так легко можуть бути співвіднесені з прислів'ям [199, URL]

Оскільки межі афоризму як жанру розмиті, дослідники виокремлюють сентенції як один із видів афоризмів. До розряду сентенцій відносять незалежні літературні висловлення конкретного автора [296, с. 143].

Дотримуємося визначення М.Л. Гаспарова, розуміючи сентенцію як різновид афоризму, коротке загальне висловлення в розповідній формі. При посиленні філософського змісту сентенція походитиме на гному, дидактичного – на максиму, а якщо вона буде вписана у конкретну ситуацію, то стане апофегмою або хрією [70, с. 165]. Деякі дослідники стверджують, що максима є моралістичним за змістом різновидом сентенції, різновидом апофегми. Ю.М. Нікіфорова та інші дослідники пишуть про відомість автора у сентенції. Якщо сентенція вживається достатньо часто, та її зміст має узагальнений характер, то вона може перейти до розряду прислів'їв. В такому випадку походження подібного прислів'я буде відоме, що не властиве більшості прислів'їв [102; 178]. Але це, на нашу думку, не може бути відправним та

відмінним критерієм визначення, оскільки автор максими та афоризму майже завжди відомий, або ми відчуваємо печатку авторства (за Л.П. Дядечко, Н.А. Оніщенко).

Основною функцією сентенції є функція переконання, і вона рідко використовується як засіб емоційного впливу. Сентенція як засіб переконання (за В.Г. Мостовою) [167, с. 53–54] може виступати у якості мотивування поради, пропозиції, прохання, заперечення, оправдання, прийняття рішення, згоди, втішання тощо.

Сентенціям властивий декларативний характер:

(5) *Der Starke ist am mächtigsten allein.* (F. Schiller)

НММ, на відміну від сентенції, може мати як експліцитно, так і імпліцитно виражений директивний характер:

(6) *Du sollst nicht stehlen.* (Das Neue Testament, Matthäus 19:18, S.53)

Тож сентенція є певним філософським спостереженням, а максима є правилом поведінки, логічним або етичним принципом, котрим людина керується у своїх вчинках. Підсумовуючи, можна вважати парадоксальність – факультативною для сентенції і взагалі невластивою максимі. Факультативною для сентенції є також мораль, але для максими ця ознака є обов'язковою.

1.2.1.3. Максима та гнома, хрія, апофегма. Поряд з вище зазначеними різновидами афоризмів (максима, сентенція) вчені виокремлюють також хрію, апофегму та гному. Найбільш розповсюдженою є класифікація за генолого-семантичними відмінностями.

Гнома (від лат. *gnome*) – узагальнення дійсності у вигляді повчальних за значенням висловлень, як правило, віршованих та анонімних, або сказаних від імені свого автора [102, с. 217]. Між сентенцією та гномою або ставиться знак тотожності [102], або її називають «безособовою сентенцією», котра займає проміжне положення між безіменним прислів'ям та індивідуалізованим авторським афоризмом [70; 102, с. 217], висловленням повчально-філософського змісту [70, с. 165].

Гнома не стала жанровим визначенням, хоча схожі форми дидактичної поезії відомі у європейській літературі (наприклад Й.В. Гете) [70, с. 165]. Слід сказати, що у випадку віршованості, яку спостерігаємо у визначенні, не можна ототожнювати гному ні з сентенцією, ні з максимою, оскільки автор останніх майже завжди відомий, та взагалі не спостерігається рими.

(7) *O weh der großen Babylon!*

Herr, tilge sie von deiner Erden,

Laß sie im Pfuhl gebraten werden,

Und, Herr, dann gib uns ihren Thron. (J.Goethe)

Отже, диференційними ознаками максими, що відрізняють її від гноми, є її невіршованість та обов'язковість авторства, але у складі гноми може міститись моралістичний повчальний директивний вислів – максима. Гномі невластива стислість; ознаки раціональності та моральності, на відміну від максими, є факультативними.

Хрія (від лат. *hria*) – висловлення, в котрому узагальнення дійсності неможливо відділити від тієї життєвої ситуації, котра «спровокувала» його появу; це коротка, стисла передача міркування [70, с. 165]. Хрію розглядають як короткий анекдот, побудований навколо повчального афоризму або вчинку великої людини [70, с. 165; 102, с. 218]. Для хрії типова передача чиєїсь прямої або непрямої мови.

З прикладу бачимо, що хрія – це афоризм поєднаний у ситуації:

(8) *Mose aber erzitterte und wagte nicht, es zu betrachten. Der Herr aber sprach zu ihm: «Löse die Sandale von deinen Füßen, denn der Ort, auf dem du stehst, ist heiliges Land».* (Das Neue Testament, Apostelgeschichte 7:32-33, S. 282)

У прикладі пряма мова є афоризмом, а саме його різновидом – максимою.

Тож можна зробити висновок, що відмінністю максими від хрії є не лише наявність в останньої прямої/непрямої мови, а також конкретна ситуація.

Для хрії факультативною ознакою є повчальність, раціональність та мораль, що й робить її спорідненою з максимою, в якій ці ознаки обов'язкові.

Апофегма (від лат. *apothegm*) – афористичний вислів, котрий експліцитно

приписується певному автору («вкладений в уста конкретної особи»), як правило, відомої історичної особистості, базуючись на наявності текстологічних джерел, або за плітками [102, с. 217]. Апофегмою є моральні та інші поради, котрі висловлені у формі звернення до співрозмовника [там само, с. 215].

На наш погляд, досить складно відрізнити апофегму від хрїї, оскільки у обох висловленнях визначення наголошує про наявність прямої мови.

Зазначається, що «...занадто часто зустрічаємо ми такі типові для апофегми одиничні висловлення та анекдоти, котрі посилаються на певний досвід» [351, с. 24]. «Якщо придивитися до літературної форми, з якою зустрічаємось у апофегмі, то зовнішня форма відповідає внутрішній. Слід наголосити, що у тексті безпосередньо експлікується досвід» [там само, с. 24].

Апофегма вважається афористичним висловленням, з повчальним/декларативним змістом. Відправним критерієм відмінності апофегми від хрїї вважатимемо ситуативність, котра є типовою для хрїї і не характерна для апофегми.

Слід наголосити про спільні риси з максимою. Пряма мова у складі апофегми, якщо вона розглянута як окреме висловлення та містить моралістичні / повчальні ознаки, є максимою:

(9) *Dies ist der Mose, der zu den Söhnen Israels sprach: "Einen Propheten wie mich wird euch Gott aus den Brüdern erwecken, gleich mir"*.

(Das Neue Testament, Apostelgeschichte 3:22, S. 272)

Таким чином, різниця максими від вище згаданих споріднених ептонімів полягає у її формальних ознаках, а не змістових. Максимі не властива віршованість гноми, введення прямої мови, типове для хрїї та опис відповідної ситуації, що містить апофегма.

1.2.2. Диференціальні риси максими у системі пареміології

До явищ подібних до максими належать також прислів'я та велеризми, що мають з максимою спільні ознаки. Для виявлення диференційних рис максими

зі спорідненими текстами у межах пареміології, розглянемо кожне з них, та опишемо, у чому полягають відмінності між цими одиницями та максимою.

1.2.2.1. Максима та прислів'я. Паремія (від лат. *paremia*) – це одиниця пареміології, що вирізняється усталеністю, відтворюваністю, переосмисленим чи буквальним узагальненим значенням, здебільшого повчальним змістом. Це мовний знак, який передає специфічну інформацію про традиційні цінності та погляди, ґрунтовані на життєвому досвіді народу, позначає типову життєву ситуацію.

Різновидом паремій є прислів'я, приказки, а також їх жанрові різновиди: примовки, загадки, скоромовки, нісенітниці, повір'я тощо.

Саме прислівниковий фонд займає важливе місце в лексичній системі мови, і тому його аналіз залишається протягом багатьох років однією з найактуальніших проблем лінгвістики [332, с. 190].

Прислів'я (від лат. *proverbium*) – стійкий вислів народного (фольклорного) походження, часто ритмічний за будовою, у якому зафіксований узагальнений досвід народу та його оцінка різних подій і явищ; здебільшого не має загальноприйнятого визначення, містить різний набір диференційних ознак: є самостійним судженням, інтонаційно та граматично оформленим як просте чи складне речення; має узагальнено-метафоричний повчальний зміст, прагматичне значення та ін. [121, с. 340].

Прислів'я та приказки розподіляють на наступні групи:

- 1) людина та її відчуття навколишнього природного середовища;
- 2) людина та її ставлення до вживаної їм їжі;
- 3) людина та її ставлення до проведення часу дозвілля;
- 4) людина та її ставлення до побуту;
- 5) людина та розуміння нею життєвих цінностей;
- 6) людина та її ставлення до оточуючого тваринного світу;
- 7) людина та відчуття нею кліматичних умов, де вона перебуває;
- 8) людина та встановлена нею грошова система;

- 9) людина та встановлена нею метрична система;
- 10) людина у контексті своєї історії [150, с. 92].

Максими не мають такої поширеної тематичної класифікації, оскільки є нормами лише морально-етичного напрямку. Хоча окремі дослідники вказують, що максима все ж може виходити за межі моральності та обов'язковості, охоплювати об'єктивні закони [339, с. 403]. Максима звертається також до інтелекту людини, змушуючи проникнути в сутність явищ природи, духу, буття. Цей семантичний різновид максими був умовно окреслений як максима-міркування [там само]. Існує інший різновид максими, з більш тривіальним значенням. Як значення, так і смисл максими полягають у тому, щоб передати найбільш прийнятне правило життя або найбільш раціональний спосіб виконання якоїсь справи. Цей різновид називається максимою-правилом [там само, с. 403].

Тож за семантичною ознакою дотримуємося наведеної В.І. Шмаріною класифікації [339] та виокремлюємо максимум-правило та максимум-міркування, за тематичною – вважаємо недоцільним класифікувати максимум за критерієм дослідника О.В. Мамонтова [150], вжитим щодо прислів'їв.

Максима фольклорного походження, подібно до прислів'їв, конденсують народний досвід, апелюють своїм змістом до людини, рис її характеру, вчинків, відносин у сім'ї, колективі чи суспільстві.

Як і прислів'я, максими мають величезне значення для реципієнта в силу того, що вони використовують авторитарну істину, вони квазідоказові, далекі від науки, але містять народну мудрість, і суспільство сприймає їх за доказ, на відміну від максим авторських, вони відображають багатовіковий досвід, та перевищують їх за ступенем незаперечного досвіду.

Застосовуючи структурний підхід до англосаксонських паремій – прислів'їв та афоризмів, Н. Барлі стверджує, що різниця між прислів'ям і максимою є не різницею між різними типами висловлень, а швидше різницею рівнів висловлення. Максими містять загальне твердження, власне прислів'я є метафоричним і має частинне твердження, що трансформується в загальне.

Паремії розглядаються як традиційні «стандартні висловлення стосовно моральних і категорійних імперативів», «трафарети», «переносні, портативні парадигми» [18, с. 133].

До диференційних ознак максими та прислів'я можна додати такі:

1. Максима є суб'єктивним правилом, котре констатує та приписує (оцінює рідко), завжди має повчальний характер, може бути авторським або народним висловленням. Прислів'я ж, навпаки, як правило, оцінює, узагальнює досвід народу, на відміну від максими, це метафоричне твердження (інколи іронічне), автором котрого є народ. Для прислів'я є релевантною ідіоматичність, високий ступінь як інтелектуального, так і естетичного впливу. Максимі властива категоричність поряд із високим ступенем впливу.

2. За структурними ознаками, граматичними формами для прислів'я будуть типовими окремі формули їх утворення, відсутність особових форм дієслова, порівняно нечіткий формальний зв'язок між частинами прислів'я, рима та ритм, з часових форм – презенс, форма розповідного речення. Максимі не властиві вище наведені характеристики, вона не прагне до рими, типовими є всі часові форми, активний та пасивний стан, риторичні питання, наказовий та умовний способи тощо. Максимі не потрібні типові форми для утворення, вона має чіткий зв'язок з усіма частинами вислову.

Завдяки влучності, метафоричності, стислості, лаконічності прислів'я легко запам'ятовуються, а їх структурна формула є оптимальною для акумуляції життєвого досвіду. Але істина, котра повинна бути донесена до індивіду або суспільства завдяки максимі, є по суті простою та чіткою, тому не потребує тих засобів, що необхідні прислів'ю. Мірність максими, а саме рівновага між її семантично-культурними якостями та кількістю вербалізованої інформації, є тією умовою, що надає їй можливість привертати увагу на себе, забезпечити довговічність [52; 53].

Прислів'я як інтегральні складові певної культури показують особливості національного менталітету, їм приписується роль соціальних коректорів на основі етичних норм (що і зближає їх з максимами); як прислів'я, так і максими

утверджують моральні цінності та ідеали, котрі є авторитетними незважаючи на зміну часів.

Таким чином, максима відрізняється від прислів'я факультативною ознакою парадоксальності, властивою для нього, сама максима виключає парадоксальність. Також прислів'я може містити іронічність, що є відмінною від максими рисою.

1.2.2.2. Максима та велеризм. Паремії, котрі складаються з висловлення у формі прямої мови, мовця та вказівки на умови та обставини, були вперше виокремлені А.Тейлором, котрий побачив у них нестандартність серед малих фольклорних форм та назвав їх **велеризмами** [49, с. 274; 379].

Специфічність цього типу прислів'їв виявилась після того, як Ч. Діккенс вдало розкрив та відполірував заховані у велеризмах можливості дотепної, іронічної характеристики діючих осіб та подій. Завдяки йому велеризми отримали своє друге літературне народження та змусили звернути увагу на своїх предків з неписьмових фольклорних текстів [49, с. 276].

Відрізняють фольклорні велеризми та літературні, оскільки в них різна ціль. Літературні велеризми іронізують та розважають, народні – навпаки. Вони пояснюють, що і як потрібно робити, що погано і що може бути покараним. Як вважають науковці, найбільшу цінність для дослідження законів мовного мислення мають саме фольклорні, оскільки у них апробовано ті поняття, котрі протягом століть використовувались для фабулогізації подій, для розповідання у ситуації дійсності та про відношення людини до того загального, що повторювалось у них з регулярністю закономірності.

Хоча виокремлення літературних та фольклорних велеризмів є умовним, вважається, що також слід розрізняти велеризми, котрі підлягали літературній обробці, та ті, котрі їй не підлягали [там само, с. 275].

Однією з таких найважливіших складових для розшифровки інформаційної значущості ситуації є вказівка на причинно-наслідковий зв'язок між подією, ситуацією та джерелом виникнення цієї ситуації.

У велеризмах зв'язок між висловленням та ситуацією інший. Для велеризму обов'язкові дві ситуації та два мовця. Одна пара – клішована та входить до складу цих незвичайних прислів'їв, а інша складова ілюструє мудрість народу.

Як правило, прислів'я є прямою мовою у складі велеризму.

(10) *Was ich nicht weiß, macht mich nicht heiß, sagte der Ochs, als er gebraten wurde.* (15, URL)

Літературні велеризми показали, що кожне прислів'я чи приказка, котрі включаються у мовлення відповідної ситуації мовцем, створює своєрідний «мовленнєвий» велеризм, котрий складається з мовця, того що обирає прислів'я чи приказку, самого прислів'я чи приказки та актуалізуючої ситуації.

(11) *Zwei Köpfe sind besser als einer, sagte die Frau, als sie ihren Hund mit auf den Markt nahm.* (15, URL)

Денотатами паремій є не самі актуалізуючі ситуації, а складова у їх сценарії та виконанні, у якої з прислів'ям існує стабільний зв'язок. Літературні велеризми створені за моделлю певної мовленнєвої поведінки, котру О.О. Бикова називає **велеремою** [49, с. 275].

Велерема може бути реалізована на мовленнєвому рівні, носити оказіональний характер мовленнєвого велеризму, а може бути клішована та перетворитися в пареміологічний знак, у паремію-велеризм [там само]:

(12) *Viele Kinder, viel Segen, sagte der Künstler, als er den Taufschilling in die Tasche steckte.* (W. Fleischer)

Приклад є паремією-велеризмом.

Прислів'я та приказки є, як правило, прямою мовою одного з учасників відповідної ситуації.

Порівнюючи прислів'я та мовленнєві велеризми, можна помітити, що у обох випадках зв'язок між прислів'ям та актуалізуючою ситуацією є логічним: ситуація витікає з прислів'я або прислів'я витікає з ситуації. Прислів'я містить в собі або причину, або наслідок ситуації, або і те, і інше одночасно. Тому твердження, що прислів'я є знаком ситуації або класу ситуацій, не є точним,

оскільки вона відноситься до ситуації як імплікативний знак, як частина до цілого, цілим є не ситуація, а велерема [там само, с. 278].

Зміст прислів'я може дорівнюватись змісту ситуації, це дві рівновеликі семіотичні одиниці, котрі пов'язані причинно-послідовним зв'язком. Саме тому носій мови за прислів'ям вгадує можливу ситуацію, а за ситуацією – можливе прислів'я, користуючись закономірностями велереми.

(13) *Scherben bringen Glück, sagte der Gläser, der den Leuten über die Nacht die Scheiben einwarf.* (W. Fleischer)

За А. Тейлором, у структурі велеризму третя частина є необов'язковою [397]. Чотирьохчастинна структура велеризму (а саме: мовець, інтродуктор (слово або слова, котрі вводять мовлення), спіч та ситуація), та можливість різних комбінацій з цих 4-х частин, дає змогу виокремити такі:

- 1) мовець + інтродуктор + спіч + ситуація,
- 2) мовець + інтродуктор + спіч,
- 3) мовець + спіч + ситуація,
- 4) інтродуктор + спіч + ситуація,
- 5) інтродуктор + спіч,
- 6) ситуація + спіч [49].

З чотирьох частин велереми обов'язкова експлікація якнайменш двох, при умові, що однією буде спіч.

Існує доцільність розділення велерзмів на два типи: на власне велеризми зі структурою з 4-х частин та квазивелеризми з частковою експлікацією велереми.

Вживаючи звичайне прислів'я, а не велеризм, мовець висловлює згоду зі спостереженнями, оцінками, нормами, рекомендаціями, котрі є у тексті прислів'я, і, таким чином, несе повну відповідальність за правдивість та істинність висловлення, за адекватність використання паремії у даній ситуації [49; 353].

У випадку з велеризмом пряма мова передоручається представнику актуалізуючого мовця з евфемістичною ціллю.

Введення мовця звільняє мовця від прямої відповідальності за пряму мову, дозволяє залишитися у затінку, не виказуючи свого відношення до прямої мови, котру висловлює мовець.

Хоча відношення актуалізуючого мовця до прямої мови все одно існує та висловлюється у виборі самого велеризму [49, с. 276–291].

Оскільки велеризми створені за моделлю певної мовленнєвої поведінки, слід сказати про те, що прислів'я, котре входить до її складу, може бути максимою/ сентенцією, оскільки і максима, і сентенція, і прислів'я є правилом, та різниця між ними є не досить чіткою.

Аналіз вище зазначених прикладів показує, що максима не вживається у складі велеризму, оскільки для неї не властивий гумористичний та іронічний ефект, котрий чинить велеризм на реципієнта.

Прислів'я /сентенція котре містить у своєму складі велеризм, завдяки самій ситуації, мовцю або інтродуктору вже більше не сприймається серйозно. Максима, експлікуючи найвищі цінності, та функціонуючи у відповідних дискурсах, не містить іронії і сприймається адресатом серйозно.

Отже, наявність ознаки парадоксальності і іронічності та відсутність моралі і факультативна повчальність є диференційними характеристиками максима та велеризму.

Таким чином, порівнюючи НММ зі спорідненими мікротекстами, можна виокремити типові ознаки для кожного з описаних мікротекстів. (Див. дод. А (табл. А.1))

1.3. Текстові властивості максими

Хоча загалом ептонім визначають як «слово чи вираз», максима на формальному рівні співвіднесена однією чи декількома простими / складними синтаксичними одиницями/реченнями. Наявність у максимі смислової цілісної завершеності, певного комунікативного завдання тощо дозволяє визначити максимум як текст.

Проблема дефініції тексту пов'язана з питанням його рівневої системно-мовної природи. Різноманітність поняття «текст» та різноаспектність його дослідження пояснюють плюралістичність теоретичних концепцій та пропонувані моделі тексту. Текст є засобом вираження та закріплення наукового знання, що складає основу цивілізації [316, с. 15].

Багато дослідників вкладали у поняття «текст» свій власний смисл, розглядаючи текст у широкому смислі та у вузькому розумінні цього терміну [67; 95; 198; 292 та інші].

Дотримуємося думки, що текст – «витвір мовленнєвотворчого процесу, що характеризується завершеністю та об'єктивованій у вигляді письмового документу, літературно оброблений відповідно до типу цього документу; твір, який складається з назви та основних одиниць, що об'єднані різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, та має певну спрямованість і прагматичну установку» [67, с. 18].

Запропонована В. Дресслером та Р.-А. Бограндом система текстових категорій налічує такі ознаки, як: когезія, когерентність, інтенціональність, адресованість, інформативність, ситуативність, інтертектуальність [89]. Ці ознаки тексту слід розглядати як конститутивні принципи.

Одиницею нижчого порядку, ніж текст, є надфразова єдність, або складне синтаксичне ціле, або мікротекст. Надфразова єдність, або мікротекст – це група взаємопов'язаних за змістом і за допомогою синтаксичних засобів речень, які порівняно з окремими реченнями виражають розвиток думки, тобто складне синтаксичне ціле – низка речень, поєднаних між собою в одне ціле семантико-граматичними відношеннями, це відрізок мовлення у послідовній формі двох або більш самостійних речень, що поєднані спільністю теми у смислові блоки.

Текст являє собою змістову єдність та характеризується багатомірністю, своєрідною організацією окремих тем, що пов'язані одна з іншою та підпорядковані єдиному авторському задуму. А надфразова єдність/мікротекст кваліфікується як мінімальна одиниця семантико-синтаксичного членування тексту і являє собою «групу речень, котрі розкривають одну мікротему та

утворюють, базуючись на цьому, формально-змістову єдність, що має достатньо відповідні межі». У змістовому плані надфразова єдність/мікротекст характеризується «лексичною спадковістю, широтою теми, що висвітлюється, аж до самого її розкриття (кожний з наступних ланок складного синтактичного цілого розширює та розвиває зміст попередніх)» [67; 95; 196; 198; 292].

Мікротекст несе інформацію про ситуацію і тим самим розширює її. НММ відповідає вище зазначеним критеріям, тож вважаємо її мікротекстом.

Тексти, котрі уособлюють всі його ознаки, концентрують найбільшу кількість загальних для цих текстів рис, характеризують те, як цей текст сприймається у свідомості індивіда, є **текстами малої форми** [194, с. 213; 203]. Цей тип тексту можна визначити як самодостатню зв'язну змістовну єдність, в якій чітко виражені початок та кінець, чітко простежуються текстові категорії і яка максимально не повинна перевищувати стандартну сторінку друкованого аркушу [140; 194; 238].

З метою виявлення властивостей, характерних для різноманітних текстів малої форми, розглядається змістово-композиційна структура, результат розкриття тематичного ядра тексту в залежності від комунікативної установки адресанта тексту. Семантична структура будь-якого тексту має кількісні обмеження, до яких належить першочергово мінімум інформації [176; 194; 203].

Поняття інформативності є ключовим у аналізі текстів малої форми. Це поняття описується як «не абсолютна кількість інформації в тексті, не його інформативна насиченість, але лише та змістова інформація, яка стане надбанням реципієнта, враховуючи відношення названого надбання до комунікативних намірів автора» [90; 194, с. 213].

Відсумовуючи, можна сказати, що максима має характеристики відокремлюваності, інтертекстуальності, прагматичної функціональності, формальної та семантичної самодостатності, завершеності та тематичної визначеності, які типові для тексту малої форми.

Дослідники ептоніміки [94; 188; 190; 335; 338] стверджують, що ептоніми мають таку обов'язкову рису, як закріпленість в узусі. Це означає, що усі

ептоніми, у тому числі і максима, у готовому вигляді включається у тексти більшого обсягу, виступаючи, таким чином, як інтертекстуальний елемент.

Терміни «інтертекст» та «інтертекстуальність», уведені Ю. Кристєвою, означають «текстову інтеракцію, що відбувається всередині конкретного тексту. Суб'єкт, що його сприймає, розуміє феномен інтертекстуальності як індикатор того, що цей текст інтерпретує історію та містить її у собі» [362, с. 443].

Багато дослідників приділяли увагу глибинним рівням смислу тексту. Одним із перших було запропоновано поняття «прецедентного тексту» Ю.М. Карауловим [114].

Категорія прецедентності зумовлює наявність інтертекстуальних включень. Під інтертекстуальністю ми, слідом за І.В. Арнольд, розуміємо «включення в текст або цілих інших текстів, або їх фрагментів у вигляді маркованих чи немаркованих, перебудованих чи незмінних цитат, алюзій, ремінісценцій» [8, с. 37].

Будь-які інтертекстуальні зв'язки будуються на взаємопроникненні текстів різних часових шарів, де кожен новий шар перебудовує попередній [299, с. 13].

Визначення інтертекстуальності представляють як наявність одного (декількох) пратекстів у іншому тексті та як відношення, що виникає між текстом та його пратекстом / пратекстами. У семіотичному плані це означає відношення між однією мовною знаковою системою й іншою, що референціально співвідноситься з першою. У прагматичному руслі інтертекстуальність виступає як специфічна стратегія співвіднесення з іншими текстами, як спосіб, котрим один текст актуалізує інший та актуалізує авторський задум [316, с. 179].

Виокремлено три форми інтертекстуальності: *абстрактну* (потенційно можлива інтертекстуальність), *актуальну* (когнітивна інтертекстуальність, відношення між текстом та його реципієнтом, що виникає в процесі декодування та інтерпретації), *текстуально виражену* інтертекстуальність (вираження у тексті текстового діалогу через різного роду сигнали) [316, с. 111; 371].

За Ю.М. Лотманом «текст у тексті» – це є специфічна риторична побудова, при якій відмінності у закодованості різних частин тексту є виявленим фактором авторської побудови та читацького сприйняття тексту [147; с. 110-111]. Інтертекстуальні відношення будуються на взаємопроникненні текстів різних часових шарів, і кожен новий шар перебудовує новий. Також можемо спостерігати наступну закономірність: чим більш створований текст віддалений за часом від тексту-першоджерела, тим яскравіше проступає ігровий характер ставлення до прототексту, котрий знімає авторитарність останнього [299, с. 14].

Однією з найвидатніших особистостей Німеччини, цитатно-афористичний масив котрого містить максими, є Й.В. Гете, корпус прецедентних висловлень якого зустрічається найчастіше саме у публіцистичному дискурсі (далі – ПД).

Максими Й. Гете є інтертекстемами, міжрівневим реляційним сегментом змістової структури тексту [246, с. 317], котрим властиві категоріальні ознаки: паспортизація, стереотипізованість та відтворюваність, а також інтертекстуальність. Інтертекстеми дозволяють ввести у текст певну думку чи конкретну форму подання думки, котра об'єктивується до існування тексту як цілого. Завдяки інтертексту текст уводиться у більш широкий культурно-літературний контекст. Інтертекст, котрий породжує конструкції «текст у тексті» та «текст про текст» створює подібність тропічних відношень на рівні тексту [299, с. 37–39] та має конструктивну, текстопороджуючу функції інтертекстуалізації.

Цитата як один із проявів інтертекстуальних зв'язків, стає особливим прийомом смислоутворення, інтегруючи різночасові й різноструктурні текстові фрагменти, що є відбиттям множинності світу – однієї з філософських засад сьогодення, адже «множинність світу позначає розмаїття його обріїв, різноманіття уявлень щодо рамок та границь людського буття» [25, с. 112].

Особлива роль цитування ептонімів та максими як одного з їх різновидів, полягає у тому, що цитати виконують аргументаційну функцію. Допоміжними функціями є атрактивна (залучення уваги), аксіологічна (оцінна), етикетна (демонстрація поваги до цитованого автора) [191; с. 42].

Зважаючи на фактичний матеріал нашого дослідження, доцільною виявляється класифікація цитат за видом інформації – *гномічні* (цитати, котрі є деяким узагальненням людського досвіду і життєвої мудрості), *характеризуючі* (цитата з образною формою) та *естетичні* (цитати з орнаментальною функцією і за прагматичною функцією) [27]. За структурою цитати розподіляємо на *прості* (модель «текст-донор» → «текст-приймач») та *ускладнені* (модель «текст-донор» → «текст-приймач» → «текст-приймач») [191, с. 43].

Цитуючи елітарну мовну особистість, мовець підвищує свій комунікативний статус компетенції, тож досягає комунікативного лідерства – тобто здатності мати «нетривіальну інформацію з погляду даної ситуації спілкування, уміти виразити цю інформацію в найкращій формі і довести її до відома адресата за допомогою оптимального мовного контакту. Прагнення домінації у спілкуванні і підвищення комунікативного статусу спонукає до цитування інформативно і формально нетривіальних висловлень з одночасною апеляцією до концепту їх автора як елітарної мовної особистості» [188; с. 73].

Апеляції до авторитету спостерігаємо у кожному з прикладів функціонування максими у ПД, де автор експлікує звернення до прецедентної особистості, цитує її, погоджуючись чи не погоджуючись з її точкою зору.

Апеляція до авторитету набуває соціокультурно обумовленої значущості, посилення у сучасній публіцистиці на претекст у текстах різних жанрів постулює цінності, валідні для певної лінгвокультурної спільноти різних часів [187; 313, с. 9].

Посилання як об'єктивний показник значущості тексту здійснюється за умов усвідомлення адресантом посилання, що він його робить, знайомства адресата з претекстом, його здатності розпізнати посилання на нього та наявності у адресанта прагматичної пресупозиції знання адресатом даного тексту [249].

Крім того: 1) інтертекст уводить у свій текст деяку думку, об'єктивовану до існування даного тексту в цілому; 2) міжтекстові зв'язки створюють вертикальний контекст твору, з чим він здобуває неоднорідність змісту; 3) два тексти стають семантично суміжними, що породжує ефект метатестової

метонімії; 4) категоріями для проникнення у вертикальний контекст твору є реалії, ідіоматика, цитати, алюзії [237, с. 135].

Таким чином, максима як цілісне змістове та комунікативне утворення має статус тексту, володіючи такими ознаками, як зв'язність, цілісність, інформативність, завершеність. Максима належить до текстів малої форми та виступає репрезентантом теорії інтертекстуальності, «вбудовуючись» у більші за обсягом тексти.

Максиму також слід розуміти як прецедентний текст, оскільки прецедентними вважають тексти, до яких апелює соціум та які вважають значущими для певної лінгвокультури.

Оскільки до ептонімів ми відносимо вислови загальновідомі та актуальні за змістом, слід звернутися до терміну «прецедентність». Термін «прецедентний текст» [114] означає тексти, (1) значущі для тієї чи іншої особистості у пізнавальному та емоціональному відношенні, (2) які мають надособистий характер (добре відомі широкому оточенню даної особистості, включаючи її попередників та сучасників) та (3) звернення до котрих відновлюється неодноразово у дискурсі даної мовної особистості [114, с. 105]. З часом визначення «прецедентний текст» було екстрапольоване на прецедентний феномен, котре сьогодні охоплює такі типи як прецедентне висловлення, прецедентне ім'я, прецедентна ситуація, прецедентний текст. Іншими словами, за прецедентним феноменом завжди стоїть якесь уявлення про загальне та обов'язкове для всіх носіїв того чи іншого національно-культурного менталітету [127, с. 170]. Глибинною ознакою прецедентності є повторюваність [87, с. 430–432].

Прецедентні феномени розподіляються на вербальні та на ті, котрі вербалізуються [127]. До вербальних дослідниця відносить прецедентне ім'я та прецедентний вислів, до тих, що вербалізуються – прецедентну ситуацію та прецедентний текст.

Оскільки переважну більшість нашого дослідження складають саме прецедентні вислови, дотримуємося принципу зв'язності/незв'язності із

текстом-першоджерелом. Науковці, виходячи з вище зазначеного критерію, поділяють прецедентні висловлення на дві групи: прецедентні вислови, які *тісно пов'язані із прецедентним текстом* та «автономні» прецедентні вислови, які також можна розподілити на 2 групи: 1) прецедентні вислови, котрі втратили або втрачають зв'язок з текстом – першоджерелом та перейшли/переходять у розряд автономних; 2) прецедентні вислови, котрі не мали ніколи такого зв'язку (народні вислови, де від автором ми розуміємо певну культурну спільноту) [127].

Сприйняття та продукування прецедентних висловів обох типів відрізняється. На відміну від прецедентних висловів першої групи, для розуміння функціонального змісту яких необхідна апеляція комунікантів до вихідного прецедентного тексту, для прецедентних висловів другої групи реальна ситуація їх вживання співвідноситься з деякою еталонною ситуацією такого типу загалом. Сам прецедентний текст як джерело походження певного «автономного» вислову важливий лише для знання етимології виразу, а у синхронному сприйнятті він виходить на другий план [там само]. Релевантними будуть також ознаки прецедентного тексту та прецедентної ситуації.

Усі прецедентні феномени В.В. Красних розподіляє на *соціумно-прецедентні, національно-прецедентні та універсально-прецедентні*. Критерієм такої класифікації є «зовнішній масштаб», межі охоплені від соціуму до загальнолюдської спільноти [там само, с. 173].

Прецедентні тексти у дискурсі демонструють такі функції: номінативну, персуазивну, людичну та парольну [249, с. 52].

Оскільки максима у лінгвокультурі завжди формує у індивіда певний концепт, який має ціннісний, образний та понятійний елементи, вона є прецедентним текстом.

Тексти НММ є широко вживаним інтертекстом (прецедентним текстом) – від традиційного цитування до мовної гри. Використання текстів-максим сприяє активізації асоціативно-образних здібностей мислення, дає можливість передачі інформації зіставним та аналітичним шляхом, є засобом утворення

різних відтінків конотації, підвищує ефективність комунікації та рівень культури мовців, встановлює зв'язок між поколіннями та традиціями у німецькомовному соціумі.

1.4. Когнітивні та комунікативні властивості німецькомовної максими

Належність максими до фразеологічного та пареміологічного фонду мови засвідчує її культурну означеність, оскільки дослідники, думки яких ми поділяємо, стверджують, що фразеологічні та пареміологічні одинці є культурно маркованими, передають інформацію про традиційні цінності та погляди соціуму, ці одиниці ґрунтуються на життєвому досвіді, позначають типові для нього ситуації.

Будучи прецедентним текстом, максима належить не тільки і не стільки мові, а більшою мірою національній самосвідомості, вона зберігається у свідомості представників певної лінгвокультури як частина культурного досвіду і світобачення як нормативний орієнтир мислення та поведінки. Отже, першою диференційною рисою максими є її нормативно-моралістична природа.

Максима є сталим виразом, що об'єктивує норми моралі певного національно-мовного колективу. Під соціальними нормами розуміють правила поведінки, що регулюють взаємини людей і їхніх об'єднань, систему уявлень, що становить певний шаблон поведінки, що розділяється членами соціальної групи і необхідну для здійснення сумісних узгоджених дій [279, URL].

Мораль та її наявність розглядається людиною як чеснота, вона «наполягає» на суб'єктивно-особистій оцінці традиційної норми. Коли суб'єкт підкоряється нормі, або він не приймає якусь норму, він повинен дати собі звіт, чому саме він чинить у такий спосіб.

Моральні норми визначені ціннісними пріоритетами – культурно позначеними феноменами, уявлення про які дає зіставлення оцінних кодексів різних культур [112, с. 81]. Моральні норми або цінності – це те, що «*apriori*» оцінюється етнічним колективом як щось таке, що є «добрим» і «правильним»,

зразком для наслідування й виховання [281, с. 108], у той час як «відхилення від цінностей, невідповідність їм, учинки, що суперечать цінностям, засуджуються суспільною думкою» [там само, с. 109]. Отже, моральні норми слід розглядати як здатність суб'єкта співвідносити її із ціннісними орієнтирами лінгвокультурного співтовариства.

Ця риса є диференційною для максими, оскільки вона не є властивістю усіх паремій та ептонімів. Крім того, важливим є співвіднесення *форми* та *змісту* максими з втіленими в ній моральними нормами/правилами, оскільки, як свідчать дослідження, суб'єктивна оцінка індивідом моральних норм як таких, яким він не вважає за необхідне слідувати, може виявлятися у видозмінених прислів'ях [112, с. 88], де зміна форми й змісту приводить до нівелювання ціннісного потенціалу моральної норми.

Форма НММ, або план вираження [96] нормативно-моралістичної настанови, визначена Г.Л. Пермяковим, дослідником пареміологічного фонду [200], котрий розподілив усі паремії за ознакою зовнішньої мовної структури на *фразові*, *проміжні* та *надфразові*, що, на наш погляд, є справедливим і для НММ. Серед інших ознак зовнішньої структури враховано простоту/складність речення, стверджувальність/від'ємність, розповідальність/спонукальність та інші [259]. Хоча вони, за Г.Л. Пермяковим, не є релевантними для характеристики пареміологічних типів, саме ці ознаки достатньо часто вказуються як критерії для виокремлення афоризму, сентенції, максими, прислів'я тощо. Розподіл фразових максим на незамкнені та замкнені речення, а надфразових – на монологічні та діалогічні, та врахування структури НММ уможлиблює висновок, що максима в більшості випадків є фразовою/надфразовою одиницею замкненого типу [259, с. 246-248].

Зміст НММ (план змісту [96]) – це є фрагмент концептуальної картини світу автора, що відображений у мовній формі [41, с. 343].

Семантична структура плану змісту тексту визначається конфігураціями конкретних мовних значень (що пов'язані з відповідними формальними показниками) у їх мовленнєвих реалізаціях. Структура змісту визначається

семантичними одиницями та зв'язками між ними. До структури змісту належать лише ті елементи плану змісту, що є інформативно значущими, що вносять нове у інформацію, що передається або сприймається. План змісту тексту містить у собі не лише денотативні, але й конотативні значення, що відображують не лише те, «що було сказано», але й те, «як це було сказано» [96].

Стверджують, що існує можливість скорочення тексту при зберіганні його змісту, але це не є головною рисою НММ, для якої втрата певних мовних одиниць веде до втрати змісту.

Отже, нормативно-моралістична природа максими має ментально-вербальну суть: вона постає як апеляція до норм моралі, що є ціннісними орієнтирами, та як втілення цих моральних норм у певну сталу (більш чи менш поширену за обсягом) форму, котра втілює певний зміст, котрий репрезентований семантикою мовних одиниць, причому форма і зміст НММ не припускають видозмін.

Реалізація максими зумовлена комунікативними потребами учасників спілкування, що визначає таку диференційну рису максими, як **інтенційність**.

Інтенцією називається спрямованість людської свідомості на об'єкт й стани речей зовнішнього світу [21; 22; 344; 345]. Саме інтенція оголошується провідною ознакою дій, яка відрізняє їх від інстинктивної або рефлексорної поведінки, а інтенційність належить до основних властивостей дискурсу [21, с. 95; 130, с. 528]. Поряд з терміном «інтенція» вживається термін «інтенційність», що розуміється як філософська та психологічна категорія, до складу котрої входять такі психологічні феномени, як бажання, намір, прийняття рішення, планування, спроба, що спрямовані на чинення якоїсь дії та на досягнення певного результату [42; 43; 278]. Поняття інтенції можна трактувати двояко: під інтенцією дії розуміють її мету, під інтенцією діяча – його намір створити дію. Таким чином, під інтенціональністю розуміється загальна предметно-сміслова спрямованість свідомості, під інтенцією – усякий різновид її актуальної спрямованості на предмети та процеси [278, с. 18].

Існує широке та вузьке трактування інтенції. Інтенція в «широкому» розумінні проявляється в якості домовної фази комунікації та визначає добір і комбінацію мовних одиниць, що відповідають ситуації спілкування, функціональний стиль і набір мовних засобів. У «вузькому» розумінні інтенція зводиться до поняття іллокутивного акту <...>, який є процесом виявлення мовцем наміченої цілі та протікає одночасно з процесом самого висловлення (локутивним актом) [21; 288].

Інтенція може проявлятися подвійно: як *репрезентаційна* інтенція (пропозиціональна установка) – спрямованість свідомості на певний об'єкт – концепт та пропозицію, і *комунікативна* інтенція – намір адресанта донести до адресата свою репрезентаційну інтенцію і, таким чином, вплинути на нього [21, с. 101]. Вважається, що у акті вербальної взаємодії розмежовуються три різновиди *комунікативної* інтенції – *інтенція адресанта*, *інтенція адресата* та *колективна інтенція адресанта і адресата* [360; 375]. Інтенція адресанта полягає в намірі комунікувати із адресатом за допомогою висловлення, інтенція адресата – у намірі комунікувати з адресантом, сприймаючи його висловлення, а колективна інтенція адресанта і адресата – у намірі їх комунікувати один з одним за допомогою координативних і кооперативних дій у дискурсі [21, с. 102; 360 с. 19].

Для нашого дослідження релевантними є усі ці різновиди інтенції: інтенція адресанта є важливою, оскільки максима є певною нормою, правилом, спостереженням, що було сформовано протягом певного відрізка часу окремим індивідом або певним колективом людей, сталим виразом, який мовець використовує для досягнення певних цілей у конкретній ситуації спілкування; інтенція адресата є не менш важливою, оскільки він/вона сприйматиме максимум лише тоді, коли налаштований на комунікативну співпрацю з адресантом. У той самий час, найбільшу питому вагу має колективна інтенція, оскільки комунікативна мета адресанта буде досягнута лише за умов співпраці з боку адресата.

Провідною інтенцією максими є спонування до дотримання норм та

певних правил, що продиктовані соціумом та важаються у ньому проявами моральності. Максима спонукає до моральності.

Вдаючись до вживання максими, мовець апелює до спільних з адресатом знань, для того щоб здійснити певний вплив на останнього, регулювати його свідомість та поведінку. Отже, максима слугає регуляції дотримання норм поведінки та певного стану людини. Це визначає її наступну і основну диференційну рису – **регулятивність**.

Сутність регулятивної функції мовних знаків полягає в тому, що репрезентуючи категоризацію дійсності на підґрунті аксіологічних орієнтирів певної лінгвокультурної спільноти, вони набувають прескриптивного потенціалу і здатні чинити нормативно-регулятивний вплив на індивіда шляхом актуальної презентації соціально санкціонованих потреб [152; 384].

На користь того, що саме регулятивність є основною диференційною рисою максими, свідчать твердження, що мова є не інструментом, використовуваним для регуляції, а знаряддям регуляції, котре має знакову природу [152] (це стосується максими як мовної сутності), що мовлення є засобом регуляції [209, с. 403], оскільки воно в жодному випадку не позбавлене регулятивного ефекту [30, с. 134] (це стосується максими як мовленнєвої одиниці).

Крім того, регулятивну функцію визначають як пріоритетну, пояснюючи це властивим їй синкретизмом двох базових функцій мови – когнітивної та комунікативної [309, с. 32]. На обґрунтування цієї точки зору наводяться думки учених, які пов'язують регуляцію з когнітивною функцією («нормалізація» свідомості згідно з уявленнями про «належне і бажане» [152, с. 13; 227, с. 79] та з комунікативною функцією (комунікативна функція є, по суті, функцією регуляції поведінки [140, с. 32; 309, с. 83]).

Таким чином, можна стверджувати, що регулятивність, як основна диференційна риса НММ, ґрунтується на поєднанні її когнітивного та комунікативного змісту. Звідси випливає, що комплексний аналіз максими, по суті, означає дослідження її **регулятивного потенціалу** в сукупності його когнітивного та комунікативного аспектів.

Регулятивність максими полягає у її експліцитному (імпліцитному) орієнтірі на певний ідеал, шаблон поведінки, встановлений соціумом щодо моралістичних та нормативних настанов. Актуалізовані максимою прескриптивні імпульси задають лінію поведінки у особистості в етнокультурному соціумі, орієнтують людину на підкорення певним правилам.

При цьому слід взяти до уваги ту обставину, що регулятивний потенціал мовних та мовленнєвих одиниць реалізується лише у ході розумово-комунікативної взаємодії суб'єктів, тобто в дискурсі.

1.5. Дискурс як середовище актуалізації максими

Текст як продукт мовленнєвої діяльності людини сьогодні втрачає пріоритетну позицію у лінгвістичних розвідках, де фокус уваги переміщується на розумово-комунікативну діяльність, або дискурс.

Термін «дискурс», що був вперше введений американським науковцем З. Харрісом [359]; згідно прийнятого в нашій роботі визначення є ситуативно обумовленою інтерсуб'єктною мовленнєво-розумовою діяльністю, спрямованою на взаємну орієнтацію у життєвому просторі на основі надання мовній формі семіотичної значущості [384, с. 11].

У дискурсологічних студіях наукова думка переорієнтується на синергетичний розгляд когнітивних і комунікативних аспектів мовленнєвої діяльності, що «дозволяє органічно поєднати акти когніції з актами комунікації» [129; 130], причому таке поєднання не виключає, а передбачає домінування одного з напрямків аналізу: «дискурс можливо досліджувати в різних аспектах: прагматично-ситуативному, ментальному та ін.» [309, с. 35].

Мабуть, найбільш продуктивним на сьогодні є когнітивно-дискурсивний підхід, який визначає напрям дослідження «від когнітивного – до комунікативного» [325; 326].

Складність феномену дискурсу продукує появу значної кількості визначень, які висвітлюють різноманітні риси цієї діяльності, але багато з цих

дефініцій у той чи інший спосіб деталізують думку Н.Д. Арутюнової, яка зазначає, що дискурс – це «мовлення, що розглядається як цілеспрямована соціальна дія, як компонент, який бере участь у взаємодії людей і механізмів їхньої свідомості. Дискурс – це мовлення, заглиблене в життя» [383, с. 136–137], причому мовлення трактується як сам процес мовлення, так і його результат [309, с. 25–32].

У межах інтегративного когнітивно-дискурсивного підходу дискурс трактують як інтегральний феномен, мисленнєво-комунікативну діяльність, яка протікає у широкому соціокультурному контексті, яка є сукупністю процесу й результату та характеризується континуальністю та діалогічністю [325, с. 28].

Підкреслюють складну природу дискурсу, стверджуючи зокрема, що дискурс – це явище складної природи, це багатоаспектна мовно-когнітивно-комунікативна система-гештальт в єдності когнітивного (використання мови, конструювання/передача ідей, переконань) і соціопрагматичного (взаємодія комунікантів у певних соціокультурних контекстах і ситуаціях) аспектів [309; 326, с. 116]. У вивченні цієї системи нерозривно пов'язані між собою комунікативно-орієнтовані лінгвістичні теорії з елементами когнітивної лінгвістики, соціолінгвістики тощо, що відбиває фундаментальні уявлення про нерозривні зв'язки когнітивного і соціального, когнітивного та комунікативного, а також колективного й індивідуального, сформовані внаслідок того, що об'єднуювальним началом у когерентному використанні двох головуючих принципів лінгвістики став антропофактор [217; 309, с. 21–42].

Науковці виокремлюють декілька напрямів дискурсологічних студій, а саме формальний, функціональний та діяльнісний підходи до розуміння дискурсу [384]. Найбільш плідним, на наш погляд, сьогодні є діяльнісний підхід [15; 45; 100; 107; 180; 228 та інші].

Суть діяльнісного бачення дискурсу, як стверджує А.П. Мартинюк, полягає у тому, що з позиції цього підходу, мову не можна тлумачити як репрезентацію готового знання про світ – об'єктивацію результатів пасивного віддзеркалення позамовної діяльності суб'єктом пізнання, що

втілюється в наборі одиниць різного рівня як єдності форми та значення і правил, якими носії мови користуються як інструментом у процесі комунікації для обміну готовою інформацією. На зміну репрезентаційному розумінню мови приходять поняття мови-дискурсу як ситуативно обумовленої інтерактивної міжсуб'єктної діяльності, спрямованої на взаємну орієнтацію у життєвому просторі. Змістом цієї діяльності є вироблення спільних смислів на основі інтерсуб'єктивного наповнення мовної форми семіотичною значущістю [384, с. 21].

Контекст – одне з фундаментальних лінгвістичних понять, що визнається базовим складником дискурсу, [81, с. 135; 163], тому що «категорія контексту в сучасному мовознавстві виявляється настільки важливою, що за її значенням і роллю в теоретичних концепціях легко визначається той чи інший напрям у вивченні мовленнєвого спілкування» [148, с. 147].

Контекст у розумінні та термінах дискурсивної парадигми постає як родове поняття, що охоплює різні види, як нелінійне середовище, де мовленнєвий твір функціонує як система, що адаптується до зовнішніх чинників та водночас активно впливає на них [309, с. 44].

Структура дискурсивного контексту розглядається науковцями у різний спосіб, хоча їх погляди не є взаємовиключними. Дослідники наголошують на контексті як трирівневій сутності, що охоплює метаконтекст, макроконтекст та мікроконтекст (О.В. Тарасова, І.Є. Фролова) [309, с. 45–46].

Важливим є також урахування вербального та позавербального планів контексту: під контекстом розуміють сукупність усіх лінгвальних і позалінгвальних складових, що є дискурсивно релевантними, тобто впливають на реалізацію змісту висловлення [152; 384].

Внутрішній контекст дискурсу містить знання, вірування, уявлення, наміри відносно комунікантів, реального та можливого світів, культурної ситуації, статусно-рольових характеристик учасників; способу, стилю, предмету й регістру спілкування, рівня формальності, фізичного й психологічного стану комунікантів [148, с. 150].

Виокремлюють (1) загально-контекстні й (2) контекстно-ситуаційні чинники, де під першими розуміють знання про світ узагалі, а під другими – конкретну ситуацію, в якій відбувається спілкування» [204, с. 237; 309, с. 46; 324; 325] .

Мінімальною одиницею дискурсу вважають контекстуалізоване висловлення [372; 373], цю точку зору поділяє низка дослідників [309; 325; 326; 384 та інші], стверджуючи, що це мінімальна одиниця дискурсу. Немінімальними дискурсивними одиницями вважають цілий текст (його фрагмент, його уривок [135; 136] у дискурсивному контексті. Слід також погодитись із тим, фрагмент дискурсу може бути за обсягом рівним його мінімальній одиниці, або ж більшим за неї [309]. Отже, максимум у контексті дискурсу слід розглядати як дискурсивний фрагмент на вербальному рівні поданий одним чи декількома висловленнями.

Розгляд конкретних дискурсів тісно пов'язаний з проблемою їх класифікацій. У визначенні типів дискурсу мовознавці акцентують найважливіші, з точки зору дослідника, типологічні ознаки мисленнєво-комунікативної діяльності суб'єкта [277, с. 120].

Визначення типу дискурсу пов'язане з категоріями (адресатністю, ситуативністю, інформативністю, інтенціональністю, його стратегіями й тактиками, когезією, когерентністю, інтертекстуальністю та ширше – інтердискурсивністю), та можуть бути розрізнені у термінах семіотичної моделі – формальних, функціональних, змістових критеріїв [228, с. 22; 327, с. 235].

Вчені пропонують такі критерії: форма дискурсу (усний, письмовий), вид мовлення (монологічний, діалогічний), адресатний (інституційний, персональний/буттєвий), комунікативний (аргументативний, конфліктний, гармонійний), сфера функціонування (медичний, науковий, релігійний дискурс (далі – РД)), соціально-демографічний (дитячий, підлітковий), соціально-професійний (дискурс екологів, моряків), соціально-політичний (дискурс партії), функціональна та інформативна складова (інформативне, фатичне

спілкування), функціональний та змістовий критерій в функціонально-стильовому аспекту (художній, публіцистичний, офіційний, неофіційні типи дискурсу) [327, с. 235-236] .

У сучасній германістиці виокремлено та досліджено такі дискурси як академічний, політичний, науковий тощо.

Дискурс є поняття, релевантне нашому дослідженню тому, що саме в дискурсі максима отримує своє справжнє буття: вона актуалізується з певною комунікативною метою та апелює до мовного й немовного знання суб'єкта. Іншими словами, максима реалізує свій регулятивний потенціал під час її дискурсивної актуалізації.

Розглянемо надані далі приклади. У першому з них представлена максима, що міститься у Новому Заповіті; вона відома в німецькомовній лінгвокультурній спільноті та зберігається в довготривалій пам'яті людей як моралістична настанова. Але у цьому випадку регулятивний потенціал максими (її здатність впливати на людську поведінку) перебуває на латентному етапі. Реалізація регулятивного потенціалу можлива лише за умов, що в якусь конкретну хвилину людина пригадає цю максиму і буде діяти, як вона приписує.

Натомість, у прикладі 14а та сама максима реалізована у проповіді, метою якої є заклик до покаяння, де пастор відсилає нас до Біблії, першоджерела, та двічі промовляє максиму, посиляючись на прецедентну особистість, Іоанна Хрестителя, що вимовляв цю максиму ще до проповідей Христа. Маркерами підсилення значущості та привернення уваги слугують «*sie sollten unbedingt dran bleiben – allein der Titel ist schon gut!*» та «*Sie sollten diese Sendung also auf keinen Fall verpassen*».

(14) *Tut Buße! Denn das Reich der Himmel ist nahe gekommen.*

(14a) *Buße, Wasser und Feuer / Teil 1*

23.10.2011

Pastor Bayless Conley

Hallo! Heute predige ich über das Thema «Buße, Wasser und Feuer». Sie

*sollten unbedingt dranbleiben – allein der Titel ist schon gut! Wir werden uns mit dem Leben von Johannes dem Täufer beschäftigen. Sie sollten diese Sendung also auf keinen Fall verpassen: «Buße, Wasser und Feuer.» «Von da an begann Jesus zu predigen und zu sagen: **Tut Buße, denn das Reich der Himmel ist nahe gekommen!**» Das sind genau die Worte, die Johannes vor Ihm gepredigt hatte. Bevor der König einzieht, muss Buße geschehen. Merken Sie sich die Stelle in Matthäus und schlagen Sie Lukas 24 auf. Das ist nach der Auferstehung. Johannes hatte zur Umkehr gerufen, bevor Jesus die Bühne betrat. Als Jesus selbst kam, griff Er Johannes' Botschaft auf und predigte: **«Tut Buße, denn das Reich der Himmel ist nahe gekommen!»** (7, URL)*

Ті ж самі принципи релевантні для максими, актуалізованої у ПД, що ми розглядаємо далі. У першому випадку – це максима Й. Гете, що спонукає діяти. Сама по собі вона перебуває в латентному стані, і набуває свого регулятивного потенціалу лише у дискурсі. ПД, як середовище актуалізації максим визначних особистостей Німеччини, апелює до настанов визначних особистостей, до їх бачення певної проблеми та її вирішення. Стаття, що присвячена досягненню успіху, містить точку зору Й. Гете, котрий (як вважає автор), мав рацію у свій час. Хоча максима знаходиться не в сильній позиції, її регулятивна спроможність підсилюється за рахунок директивності та повторюваності.

(15) *Erfolg hat drei Buchstaben – tun!*

(15a) *Warum Erfolg NICHT drei Buchstaben hat*

1. März 2013

Na wie jetzt? Jeder zweite Guru, Coach und Trainer predigt dieses Zitat von Goethe. Ja es wird fast schon wie ein Mantra auf Twitter, Facebook und G+ geteilt und in die weite Welt hinaus getragen. Ich denke, dass Erfolg nicht drei Buchstaben hat und ich werde es Dir in diesem Artikel Schritt für Schritt aufzeigen.

*Keine Sorge, Goethe werde ich nicht an den Pranger stellen. Denn er traf mit seiner Aussage **«Erfolg hat drei Buchstaben – tun!»** genau ins Schwarze. Zu seiner Zeit! Und genau da liegt der Hund begraben. Was bedeutet denn Erfolg*

überhaupt?

Die kurze Antwort: Für jeden etwas Anderes. Doch trauen wir uns einen schüchternen Blick in die Wikipedia, dann finden wir einige interessante (und auch weniger interessante) Informationen zum Begriff Erfolg. Laut Definition hat jemand dann Erfolg, wenn er Ziele erreicht, die er sich selbst gesetzt hat. Also ganz einfach gesagt, ich nehme mir vor Morgen nach dem Aufstehen 15 Minuten Yoga zu machen. Ich stehe Morgen auf und mache 15 Minuten Yoga. Ich habe mein Ziel erreicht. Ein Erfolg... (40, URL)

Отже, з позиції дискурсології, максима постає як фрагмент дискурсу, який (1) за мовленнєвими характеристиками є інтеретекстовим елементом (максима як інтертекстовий елемент вживається у більшому за обсягом тексті, котрий є продуктом дискурсу); (2) за когнітивно-комунікативними параметрами актуалізує певний смисл, який здійснює певний регулятивний вплив на реципієнта та виступає регулятором певних норм.

Розглядаючи як пріоритетні чинники мислення та комунікацію, вчені не протиставляють текст та дискурс, розглядаючи їх як продукт діяльності, так і саму діяльність.

Орієнтація на досягнення певних комунікативних цілей властиві суб'єкту дискурсу позначаються на продуктованому ним тексті, який може містити зокрема максими. Текстовий / дискурсивний фрагмент достатній для розуміння смисла максими, становить контекст її дискурсивної реалізації.

Висновки за розділом 1

1. Максима – стійкий директивний вислів моралістичної природи – має двоїсту вербальну сутність, будучи водночас явищем мовним та мовленнєвим. Максима є мовною одиницею, яка належить (частково) до пареміологічного та (частково) до фразеологічного фонду мови. Водночас максима – це мовленнєвий твір, текст малої форми, який входить як інтертекстуальний

елемент до більших за обсягом текстів.

2. Максима належить до фразеологічного фонду мови, якщо її автор відомий (окремий представник лінгвокультури знає ім'я автора максими, або знає, що цей вислів належить якійсь реальній чи уявній особистості). Як мовна одиниця максима може належати до пареміологічного фонду мови у випадку, якщо її автор невідомий представникам національного мовного колективу.

3. У складі фразеологічного фонду мови максима належить до ептонімів, крилатих виразів з печаткою авторства. Характерні риси максими відрізняють її від інших ептонімів, якими є також афоризм, сентенція, гнома, хрія, апофегма.

3.1. На відміну від афоризму, максима містить моральний зміст, але не містить парадоксальності, типової для афоризму. Її обов'язкові риси – раціональність та повчальність – не властиві афоризму.

3.2. Максима є правилом поведінки, логічним або етичним принципом, котрим людина керується у своїх вчинках, а сентенція – певним філософським спостереженням. Парадоксальність, що може бути властива сентенції, нерелевантна максимі. Мораль, як обов'язкова для максими ознака, є факультативною для сентенції. Сентенція має узагальнюючий декларативний характер, максима – експліцитний/імпліцитний директивний характер.

3.3. Максима не прагне до рими, як гнома, не актуалізує гумористичний фактор, як хрія. Максима часто вписана у відповідну ситуацію, для апофегми нетипова ситуативність (але пряма мова у складі апофегми – окреме висловлення, що містить моралістичні / повчальні ознаки, є максимою, тобто максима може входити до складу апофегми). Гномі невластива стислість, ознаки раціональності та моральності, на відміну від максими, є для неї факультативними. Невіршованість та обов'язковість авторства є диференційними ознаками максими, що відрізняють її від гноми, хоча у складі гноми може міститись моралістичний повчальний директивний вислів – максима, тобто максима може бути частиною гноми.

4. У межах пареміологічного фонду максима має певні специфічні ознаки, котрі відрізняють її від інших пареміологічних одиниць, зокрема прислів'їв та

велеризмів.

4.1. Максима не має поширеної тематичної диверсифікації, котра типова прислів'ю. Максима – суб'єктивне правило, вона констатує та приписує (рідко оцінює), завжди має повчальний характер, тоді як прислів'я є лише народним твердженням, воно узагальнює, оцінює, йому нерідко властива метафоричність та часто іронічність.

4.2. Максима відрізняється від велеризма тим, що для неї невластивий гумористичний смисл, який є визначальною ознакою велеризму, а також непритаманна типова для велеризму модель побудови (мовець + інтродуктор + спіч + ситуація, та можливість різних комбінацій з цих частин).

5. Максима як мовленнєвий твір володіє такими ознаками як завершений смисл, наявність комунікативного завдання тощо. Формально-структурні показники характеризують максиму як текст малої форми. Як і інші тексти малої форми, що вживаються у більших за обсягом текстах, максима є інтертекстовим елементом – актуалізатором категорії інтертекстуальності. Зафіксованість максими свідомістю національно-мовного колективу визначає її як прецедентний текст.

6. Максима володіє низкою когнітивно-комунікативних властивостей, а саме: її експліцитно/імпліцитний виражений зміст апелює до соціально-культурних цінностей та норм національно-мовного колективу; її форма відома лінгвокультурному загалу, тобто міститься у мовній свідомості представників лінгвокультури. Максима характеризується інтенційністю, вона є засобом мовленнєвого впливу, покликаним спонукати адресата до слідування культурно-соціальним нормам.

Регулятивність є основною когнітивно-комунікативною властивістю максими, що інкорпорує її усі попередньо перелічені риси. Когнітивний зміст, його вербальне втілення та комунікативна спрямованість максими призначені для того, щоб регулювати свідомість та поведінку комунікантів.

7. Актуалізуючись у дискурсі – розумово-комунікативній вербалізованій діяльності – максима виявляє свої когнітивно-комунікативні ознаки. Дискурсивна реалізація максими формує фрагмент дискурсу, який по своїх

мовленнєвих характеристиках є інтертекстуальним елементом, а по розумово-комунікативним властивостям – єдністю утворену спільним смислом, спрямованим на досягнення регулятивного ефекту.

Основні положення цього розділу викладено у публікаціях: [253; 254; 255; 257; 258; 259; 376].

РОЗДІЛ 2

ПРИНЦИПИ КОГНІТИВНО-ДИСКУРСИВНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГУЛЯТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ МАКСИМИ

З'ясування мовної та мовленнєвої природи максими, визначення регулятивної функції як провідної у її актуалізації, з'ясування наявності зв'язку між НММ та суспільною свідомістю, обґрунтування доцільності вивчення максими в РД та ПД складає основу когнітивно-дискурсивного аналізу регулятивного потенціалу НММ.

Для проведення такого аналізу необхідно, перш за все, визначити методологічні принципи когнітивно-дискурсивного підходу та розробити відповідний цим принципам алгоритм дослідження.

Необхідно також надати характеристику ілюстративному матеріалу дослідження та коротко схарактеризувати РД і ПД як середовище функціонування НММ.

Крім того, важливим є з'ясування тих інструментальних положень, що задіяні в когнітивному й дискурсивному аналізі об'єкта дослідження.

Усі перелічені завдання послідовно вирішені в цьому розділі дисертаційного дослідження.

2.1. Методологія та алгоритм дослідження німецькомовної максими

Здійснюючи аналіз НММ з позиції когнітивно-дискурсивної парадигми, відзначимо, що у лінгвістиці наукова парадигма набуває значення підходу до розгляду мови, сукупності принципів її дослідження, прийнятих у певній мовознавчій спільноті [241, с. 15]. У сучасних мовознавчих студіях терміном «парадигма» «нерідко замінюють методологічну базу лінгвістичних досліджень», але наголошують на відмінностях цих понять [там само, с. 14].

М.П. Кочерган наводить такі розуміння поняття методології:

«Методологія» (від метод) і грец. *Logos* «слово, вчення») – 1) вчення про наукові методи пізнання; 2) сукупність методів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці відповідно до специфіки її об'єкта. У радянській науці цей термін переважно вживався в іншому (вужчому) значенні: філософська основа вчення, дослідження» [124, с. 355].

У іншій науковій праці стверджується, що термін «наукова парадигма» (від гр. *Paradeigma* – приклад, зразок) також вживається у кількох значеннях: 1) спосіб пізнання й усвідомлення світу, що визначає загальні принципи дослідження об'єкта в різних науках; 2) представлення об'єкта науки в ракурсі понятійного апарату та процедур опису й аналізу певної течії, наукової школи; 3) зразок наукових уявлень та дій у певний період або на певній території» [241, с. 14–15].

Отже, наукова парадигма й методологія дослідження – це поняття не тотожні, але взаємопов'язані. Відтак, когнітивно-дискурсивна парадигма передбачає певної методології дослідження, сукупності певних загальних принципів аналізу, котрі, своєю чергою, визначають його методи. Звернення до розгляду цих принципів засвідчує, що розвиток сучасного мовознавчого знання відзначено загальною тенденцією гуманітарних наук до експансіонізму, антропоцентризму, (нео)функціоналізму й експланаторності [63, с. 47–48; 129, с. 207].

Одним із пріоритетних дослідницьких принципів постає на сьогодні антропоцентризм, який є ключовим для сучасної лінгвістики, та згідно з яким людина розглядається як центр і найвища мета світобудови [241, с. 32–33]. Саме антропоцентризм забезпечує в мовознавчих розвідках розкриття діяльнісної, діалогічної картини комунікації. Антропоцентричний підхід, зароджений за часів античності (Сократ, Платон, Аристотель) і відроджений представниками антропологічної філософії (М. Шеллер, Д. Юм), розбудовано у націоцентричній концепції В. фон Гумбольдта, гіпотезі мовної відносності С. Сепіра, Б. Уорфа.

Антропоцентрична парадигма надає дослідникові можливість аналізувати мовні сутності та мовленнєві процеси, їхню форму і зміст, їх функціонування і

роль в організації висловлення, тексту й дискурсу з огляду на фонові знання мовця, його досвід, наміри, цілі, а також зв'язок з рольовими функціями мовців, а тому є головною настановою сучасних розвідок [15; 22; 37; 107; 180; 164 та інші].

Суть антропоцентризму міститься в тому, що наукові об'єкти вивчаються, перш за все, за їх роллю в житті людини, призначенням в її діяльності, розвитку й удосконаленні особистості [129, с. 212]. Антропоцентризм розкривається у двох дослідницьких ракурсах: епістемологічному / когнітивному й онтологічному / комунікативному [63, с. 47; 180, с. 69–70].

На сучасному етапі лінгвістики антропоцентризм кваліфікується як регулятивний принцип, що визначає людину як гносеологічний центр і розкриває особливу роль людини в Усесвіті [121, с. 187].

Категорія антропоцентричності є важливою для нашого дослідження, тому що комунікативне ядро афоризму може бути визначене на основі опозиції «автор – зовнішній світ» [290], це, на наш погляд, характерно й для максими, яка, як вже було з'ясовано, має з афоризмом низку спільних рис.

Максима створюється людиною як віддзеркалення суспільних стереотипів про людину, вона адресована людині, реалізує комунікативне завдання повідомлення апеляції до знань, наявних у когнітивній базі учасника мовленнєвого акту (далі – МА) з метою регуляції його свідомості та поведінки.

Антропоцентризм як провідний принцип мовознавчого аналізу нерозривно пов'язаний з іншими – експансіонізмом, функціоналізмом та експланаторністю. У дослідженні НММ це означає неможливість обмеження аналізом її мовних і мовленнєвих рис, потребу вивчення її зв'язку зі структурами суспільної свідомості (експансіонізм), аналізу стратегічного призначення її актуалізації в дискурсі (функціоналізм). Це, на наше переконання, дозволяє комплексно дослідити регулятивний потенціал максими в сукупності його когнітивної та комунікативно-дискурсивної складових, що забезпечує достатній рівень пояснювальності (експланаторність).

Комплексний аналіз також передбачає розгляд НММ в статичі та динаміці, засади якого треба розглянути детальніше.

Характеризуючи формування нової наукової когнітивно-комунікативної парадигми на сучасному етапі, І.С. Шевченко говорить: «Нова парадигма – когнітивно-комунікативна, виходить із філософського трактування когніції на базі людського досвіду і системно-діяльнісного розуміння вербальної взаємодії, мовної свідомості, мови; націлення на інтегральне вивчення ментальних і мовленнєво-комунікативних процесів і використовує широкий набір методів і методик когнітивістики й прагматики, суміжних дисциплін. Її методологічною базою є постмодернізм і соціальний конструктивізм, її предметна область охоплює дискурс, його складові та одиниці. У практичному плані дослідження в руслі нової когнітивно-комунікативної парадигми збагачують семантику, лексикологію, психо- та соціолінгвістику, функціональні й прагматичні підходи, наближають до створення інтегрального уявлення про мову й мовленнєву діяльність людини» [324; 325; 326]

Під когнітивними / концептуальними властивостями того або іншого лінгвального об'єкта (мовної сутності або мовленнєвого явища) можуть розумітися доволі різні речі. Це зумовлено тим, що в будь-якому когнітивному процесі, зокрема, утіленому в мовленні, органічно пов'язані дві сторони – **статична** (класифікаційна), яка відбиває результати процесу мислення, і **динамічна** (діяльнісна), котра пов'язана з розумовими операціями, під час яких знання набувається, переосмислюється або інтерпретується [39, с. 5–7; 40, с. 12; 162, с. 8, 12, 13, 21–23, 36–45; 384, с. 21–22 та інші].

Статичний підхід до розгляду НММ скерований на її відокремлення від споріднених паремій та фразеологізмів, а також від споріднених мікротекстів, диференціацію різновидів максими, опис її основних ознак. У динамічному підході, який є інтегративним за своєю суттю, у фокусі уваги дослідників опиняється взаємодія семантико-когнітивних, концептуальних та дискурсивних (стратегічних) ознак максими.

У цьому процесі надзвичайно важливою є роль контекстних чинників, провідне місце серед яких посідає суб'єктний, а отже, динамічний підхід є цілком співзвучним настановам антрополінгвістики [180]. Статичний та

динамічний підходи до опису лінгвальних об'єктів, а саме максими, є взаємодоповнюючими, а не взаємовиключними.

Слід підкреслити, що в нашому дослідженні використано **когнітивно-дискурсивний підхід**, тому що, на наше переконання, розкриття регулятивного потенціалу НММ має за вихідну точку дослідження її зв'язків за структурами суспільної свідомості (когнітивний аспект регулятивного потенціалу), тоді як об'єктивація цих структур у дискурсі виявляє стратегічне призначення максими (комунікативно-дискурсивний аспект регулятивного потенціалу максими). Виходячи з викладеного, ми розробили алгоритм дослідження НММ на методологічних засадах когнітивно-дискурсивної парадигми. Загалом цей алгоритм складається з чотирьох етапів, а саме:

- **перший етап** присвячений вивченню НММ в статичі: з'ясуванню її мовного та мовленнєвого статусу, виявленню її конституювальних рис (цей етап реалізовано в першому розділі);
- **другий етап** призначений для підготовки ґрунту когнітивно-дискурсивного аналізу НММ; він складається з двох кроків: на *першому* кроці формується база ілюстративного матеріалу, на *другому* кроці з'ясовуються характеристики РД та ПД як середовища актуалізації НММ;
- **третій етап** полягає в концептуальному аналізі максими, (що актуалізує мегаконцепт ПРАВИЛО ПОВЕДІНКИ), а також у встановленні підпорядкованих їй концептів, котрі вона вербалізує та визначенні семантичного простору номінацій зазначених концептів;
- **четвертий етап** має на меті виявлення дискурсивних стратегій, засобом реалізація яких виступає НММ, що здійснюється у два кроки: на *першому* кроці з'ясовуються актомовленнєві характеристики максими, на основі чого встановлюється перелік актомовленнєвих тактик, котрі вона реалізує; на *другому* кроці виявляються дискурсивні стратегії, яким підпорядковуються виявлені тактики.

У сукупності третій та четвертий етапи пропонують аналіз НММ в

динаміці: з'ясування структур свідомості, до яких вона апелює, та стратегій і тактик, актуалізованих нею у дискурсі, що розкриває регулятивний потенціал максими в сукупності його когнітивного та комунікативно-дискурсивного аспектів.

Слід також зауважити, що кожен етап дослідження передбачав використання відповідних *методів*.

Метод (від гр. *Methodos* – шлях дослідження) кваліфікується у широкому розумінні як спосіб організації пізнавальної та дослідницької діяльності науковця з метою вивчення явищ і закономірностей певного об'єкта науки; або у більш звуженому значенні як система процедур вивчення об'єкта дослідження та/або перевірки отриманих результатів [241, с. 49].

Щодо диференціації методів як способів дослідницької діяльності, то найбільш придатним у мовознавстві є їхній поділ на *загальні*, які є дослідницькими операціями з явищами об'єктів будь-якої науки, і *лінгвістичні*, що застосовуються саме в лінгвістиці з метою вивчення її об'єкта та предмета [там само, с. 49].

Лінгвістика протягом історії свого розвитку створила власні (спеціальні) методи. Спеціальні дослідницькі методи перебувають у тісному зв'язку із загальнонауковими, залежать від них, видозмінюються під їх впливом. Переважання відповідного методу в певну епоху великою мірою визначає загальний характер розвитку лінгвістичної науки, оскільки метод завжди перебуває в тісному зв'язку з теорією (можна стверджувати про існування єдності «метод-теорія») [124, с. 355–357]. Водночас, як зазначає М.П. Кочерган, зміна наукової парадигми в науці не заперечує наявних до цього наукових методів [там само, с. 357].

Лінгвістичні методи використовуються з метою дослідження мови, продуктів мовлення та мовленнєвої діяльності, вони є спеціальними та мають власну специфіку, на відміну від методів інших наук [241, с. 51]. Систематизація загальних лінгвістичних методів здійснювалася відповідно до різних напрямів або аспектів мовознавства. Більшість дослідників виокремлює порівняльно-

історичний, структурний, функціональний та конструктивний методи.

Проведений аналіз відібраного матеріалу дозволив виокремити максимум як різновид ептоніму або паремію з відповідними для неї ознаками завдяки застосуванню загальнонаукових та лінгвістичних методів аналізу.

До загальних методів, використаних нами у дослідженні належать такі: індукція – метод узагальнення спостережень й експериментів шляхом від конкретного до загального; дедукція – метод переходу від загальних тверджень до конкретного умовиводу, знань про одиничне, що перебувають у логічних відношеннях слідування; аналіз та синтез – загальнонаукові методи, що являють собою діалектичну єдність протилежностей, аналіз передбачає розділення цілого на частини й опис кожної з частин зв'язків між ними, синтез передбачає поєднання частин у цілісну систему; таксономія – метод класифікації явищ, що досліджуються, передбачає їхню диференціацію відповідно до принципів двозначної логіки за єдиним параметром; порівняння використовується з метою вияву спільних і специфічних ознак двох явищ, розбіжностей між ними за певними параметрами [241, с. 49–50].

Під час формування дослідницького корпусу в нашому дослідженні було методом фразеологічної ідентифікації дібрано НММ.

Метод суцільної вибірки застосовувався для формування бази ілюстративного матеріалу – множини НММ, а також метод інформативного пошуку – для добору дискурсивних реалізацій максими, зокрема шляхом використання функції *word query*.

Для виокремлення найбільш актуалізованих максимою концептів, ми послуговувались методом контент-аналізу.

Контент-аналіз – це систематична процедура, метою якої є об'єктивний аналіз змісту будь-якого тексту та був розроблений американськими соціологами Х. Лассуелл і Б. Берельсоном, а також досліджувався такими соціологами, як А.Н. Алексєєв, Ю. Вооглайд, П. Віхалемм, Б.Л. Грушин, Т.М. Дрідзе, М. Лаурістін [122, URL].

Популярність та валідність для дослідження НММ обраного методу аналізу

ґрунтується на тому, що цей метод дозволяє виміряти людську поведінку (якщо вважати, що вербальна поведінка є її формою). На відміну від опитувань, контент-аналіз вимірює не те, що люди говорять, що зробили чи зробилять, а те що вони справді зробили [там само].

Оскільки контент-аналіз дозволяє «вписувати» зміст документу у соціальний контекст, переосмислювати його як прояв, і як оцінку соціального життя.

Дослідження починається з аналізу текстів, в яких міститься інформація про зазначені явища і процеси. Перш за все, виділяються відповідні смислові одиниці; певні відомості, кількісні показники, оцінки, поняття, що розкривають зміст того чи іншого тексту і, отже, відбиваного їм явища.

Поняття виражаються певними термінами і характерними словосполученнями, вони також враховуються при контент-аналізі. Таким чином, контент-аналіз починається з логічної, лінгвістичної та інших формалізацій досліджуваного тексту [там само].

У дослідженні використано аналіз словникових дефініцій і компонентний аналіз для виокремлення лексичних номінацій концепту.

Метод актомовленнєвого аналізу та когнітивно-прагматичної інтерпретації були застосовані під час вивчення стратегій та тактик, засобом реалізації яких слугує максима в німецькомовному РД та ПД.

Метод кількісного аналізу було використано для встановлення частотності уживання актомовленнєвих тактик у складі НММ та вербалізації максимою концептів-регулятивів.

2.2. Матеріал дослідження німецькомовної максими

Для проведення практичного аналізу необхідно було разом із систематизацією вивчення досвіду максими, з'ясуванням теоретичних основ та методологічних настанов її аналізу також зібрати фактичний матеріал або прикладову базу дослідження.

Матеріал є важливим складником наукового дослідження, бо його

правильний підбір забезпечує можливість отримання достовірних результатів, тому в сучасних наукових розвідках автори приділяють значну увагу цьому етапу дослідження [180; 228; 309 та інші].

Слідуючи цій традиції, надаємо дані про ті джерела, звідки були виокремлені НММ, що слугували матеріалом нашого аналізу.

В першу чергу ми виокремили максими з Біблії, оскільки саме вона є безсумнівним носієм норм моралі. При цьому у якості джерела було використано Новий Заповіт, що є основою католицизму та протестанства, найбільш розповсюджених у Німеччині релігій (24,9 млн католиків, 24,1 млн протестантів) [223, URL].

Процедура добору максим полягала у співставленні німецькомовних фрагментів Нового Заповіту із критеріями визначення максим, за наявності позитивного результату ці фрагменти були ідентифіковані як максими та включені до прикладової бази.

Загалом з Нового Заповіту було проаналізовано чотири його Євангелія, дії святих апостолів, їх послання до римлян, коринтян, галатів, ефесян, євреїв тощо, а також Одкровення Івана Богослова. Ми послуговувались перекладом Ельберфельдера, який вважається найбільш точним та дослівним з усіх наявних німецькомовних прикладів Біблії [341, URL]. Загальний обсяг цих джерел склав 571 сторінок, кількість максим, виокремлених з цих джерел становить 1578 одиниць.

Другим джерелом добору максим були друковані [387; 390] та електронні [1; 8; 11; 13 та інші] збірки висловів відомих особистостей, зокрема Й.В. Гете, Г.К. Ліхтенберга, Ф. Ніцше та інших, а також лексикографічні джерела, онлайн-словники та німецькомовні сайти та блоги. Матеріалом також слугували також електронні архіви провідних німецькомовних джерел, таких як «Der Spiegel», «Die Zeit», «die tageszeitung», «Frankfurter Allgemeine Zeitung», «Torgauer Zeitung». До уваги бралася як якісна преса (інформаційно-аналітична), так і масова (інформаційно-розважальна).

Слід зауважити, що назви цих збірок (наприклад «Максими та роздуми»

[21, URL]) не завжди можна було використовувати як пряму вказівку на статус певної одиниці, тобто її належності до максим. Наприклад, Й.В. Гете відносить до максим таку одиницю.

(16) *Innerhalb einer Epoche gibt es keinen Standpunkt, eine Epoche zu betrachten.*

(J. Goethe).

Але ця одиниця не відповідає такій основній критеріальній ознаці максими, як директивність (експліцитна або імпліцитна), а отже не була включена до корпусу нашої вибірки.

Натомість наступний приклад містить настанову, детальний опис того, як ми повинні поводитись, тож ця одиниця була включена нами до прикладової бази.

(17) *In jeder großen Trennung liegt ein Keim von Wahnsinn; man muss sich hüten, ihn nachdenklich auszubrüten und zu pflegen.* (J. Goethe).

Таким чином, із цих, так само, як із попереднього джерела обрано лише ті одиниці, які відповідають критеріальним ознакам максими.

Отже, обсяг проаналізованих джерел складає 6139 сторінок, кількість максим, виокремлених з них – 2629 одиниці.

Такий масив емпіричного матеріалу є, з нашої точки зору, був показовим щодо визначення регулятивних особливостей досліджуваних одиниць. Ми вважаємо, що сформований корпус емпіричного матеріалу за своїми якісними та кількісними характеристиками повною мірою відповідає завданню отримання достовірних даних про природу досліджуваного об'єкта.

Кількісні показники дібраних максим та їхніх джерел ілюструє таблиця 2.1.

Таблиця 2.1

Показники обсягу джерел та кількості одиниць аналізу матеріалу

Джерела	Обсяг у сторінках	Кількість одиниць
Das Neue Testament	571	1578
Lexikon der Goethe-Zitate	1308	1051
Geflügelte Worte: der klassische Zitatenschatz	613	
Maximen und Reflexionen	228	
Das grosse Handbuch der Zitate : 25000 treffende Aussprüche und Sprichwörter von A-Z	1136	
Das große Buch der Zitate und Redewendungen	896	
Lexikon – Goethe – Zitate: Auslese für das 21. Jahrhundert.	1246	
400 немецких рифмованных пословиц и поговорок	48	
G. K. Lichtenberg	93	
Німецькомовні сайти, що містять афоризми та інші крилаті вислови www.aporismen.de та інші сайти	-	
Усього	6139	2629

Такий масив емпіричного матеріалу є, на наш погляд, достатнім за обсягом та різноманітним за авторством, а отже, за своїми якісними та кількісними характеристиками повною мірою відповідає завданню отримання достовірних даних про природу досліджуваного об'єкта.

Сформована вибірка одиниць, тобто НММ, слугувала основою їхнього подальшого аналізу, зокрема аналізу їхнього функціонування у РД та ПД. Для здійснення цього аналізу було сформовано масив текстів, приналежних кожному з цих дискурсів (у співмірних пропорціях): РД – 9834 сторінки, публіцистичний – 8750 сторінок. Зразки РД та ПД було отримано з мережі інтернет (3; 4; 6; 7; 9; 16; 19; 20 та інші). При цьому у якості фрагментів РД було використано: (1) фрагменти Біблії (якщо під час добору максим значущості набувала лише збіжність певної мовленнєвої одиниці з ознаками максими, то на цьому етапі найбільшої питомої ваги набував контекст її вжитку); (2) фрагменти проповідей німецькомовних пасторів/священників (ці фрагменти так само містили як максимум, так і її контекстне оточення).

Зразки ПД сформували тексти газетних статей, німецькомовних сайтів, блогів, з яких було так само як і у випадку з РД, виокремлено фрагменти, що містили максими у дискурсивному контексті.

Як у РД, так і у ПД пошук фрагментів здійснювався шляхом перевірки наявності в цих текстах виокремлених на першому кроці одиниць шляхом використання функції *word query*. Загальна кількість реалізації максими у РД склала 23670 одиниць, у публіцистичному – 4582 (загалом кількість реалізації – 28252), що ілюструє таблиця 2.2.

Таблиця 2.2

Кількісні показники джерел функціонування та реалізацій НММ

Джерела	Обсяг у сторінках	Кількість реалізацій максими
Релігійний дискурс	9834	23670
Публіцистичний дискурс	8750	4582
Усього	18584	28252

Таким чином, було дібрано базу одиниць аналізу – НММ та текстових фрагментів, де вони актуалізовані. Слід також зазначити, що максимум як *одиницю аналізу* розуміємо як *фрагмент дискурсу*, який дорівнює його мінімальній одиниці, або перебільшує її, більший за обсягом фрагмент дискурсу (цілий текст), що містить актуалізацію максими (рядки Біблії, текст проповіді, статті тощо) відносимо до контексту її реалізації.

2.3. Релігійний та публіцистичний дискурси як середовище актуалізації німецькомовної максими

Оскільки сферами функціонування НММ, де її регулятивний потенціал виявляє себе в максимальному ступені, є РД та ПД, постає необхідність надання цим дискурсам короткої характеристики.

Релігійний дискурс є родовим, «онтогонестичним» дискурсом для максими, оскільки моральні принципи та норми поведінки індивіда апелюють до настанов Христа та його філософії ще з давніх давен. Дослідження в царині сучасних філологічних наук свідчать про підвищену зацікавленість Біблією як найдавнішим прикладом мегатексту, який детермінує світоглядні позиції соціуму, основні аспекти культури, буття та цивілізації.

Публіцистичний дискурс є важливою сферою функціонування максими, оскільки філософські погляди та крилаті вислови визначних особистостей є найбільш авторитетними, цитованими, вони формують думку соціуму та модель поведінки у ньому.

Релігійний дискурс [106; 108; 110; 156; 250; 251; 333; 334] визначають як тип інституціонального спілкування у рамках суспільного інституту церкви, котрому властиві всі характеристики, типові для інституціонального спілкування [112, с. 280]. РД характеризують як статусно-рольову комунікацію, метою якої є залучання людей до віри, закликання до покаяття, ствердження у вірі та доброчесності, пояснення релігійних та конфесійних догмат [334, с. 159].

Унікальною специфікою РД є те, що «до його учасників належить Бог, до котрого звернені молитви, псалми, сповіді, і в якому Бог виступає суперагентом» [110, с. 7].

У межах РД дослідники виокремлюють інші типи дискурсів, зокрема: християнський (А.А. Рубан), православний (Т.В. Шиляєва), ісламський (М. Кемпер, І.Л. Алексєєв), ритуальний (І.В. Богачевська, В.І. Карасик), проповідний (Н.О. Кравченко), богословський (С.С. Хоружий, В.К. Шохін), християнсько-богословський (Л.В. Українець), біблійний (О.С. Кирилюк, Н.А. Золотухіна, Н.Г. Явтушенко, П.В. Мальців) [106; с. 469–470].

Серед основних дискурсів християнства розрізняють, зокрема, новозавітний та старозавітний дискурси, основу яких становить біблійний текст; дискурс «батьків церкви», тобто теологічні твори основоположників християнського богослов'я; дискурси релігійних філософів; дискурс «народної релігії» (тексти духовної поезії і фольклорні тексти) [106; 333].

Біблійний дискурс розглядається як тип РД, утім він не виступає його похідним, бо сам відображає концепт віросповідання, що становить основу віровизнання, переконання у реальному існуванні Бога. Якщо біблійний дискурс передбачає як основну комунікацію діалогічну, то РД – статусно-рольову, утім, в обох дискурсах комунікативним учасником виступає Бог [106, с. 470].

Первинним центральним мовленнєвим жанром РД є проповідь [156], з якою священнослужитель звертається до віруючих під час богослужіння та якій властиві текстові категорії інформативності, модальності, оцінки, діалогічності, інтертекстуальності і текстового часу.

Проповідь характеризується дидактичністю і широкими можливостями впливу на адресата, сприяє формуванню моральних понять. Християнська проповідь не становить гомілетичний канон як єдине чітко сформульоване правило її побудови, в ній наявні основні стійкі, повторювані в усіх текстах ознаки, що у своїй сукупності становлять категорію, яку визначають як жанрову модель проповіді [251, с. 3].

Провідною релігією соціуму Німеччини є християнство, а саме католицизм та протестантизм, принципи та постулати котрого спираються на текст Біблії, а саме Нового Заповіту, його принципи, настанови, максими, до яких служителі церкви апелюють під час проповіді.

Тож, аналізуючи НММ звертаємося до її функціонування у релігійному, християнському, біблійному, новозавітному, дискурсі, поданому як текстами власне Біблії (зокрема, Нового Заповіту), так і текстами проповідей. Слід зауважити, що в РД ми зафіксували лише актуалізацію максими, джерелами яких є Біблія та інші релігійні тексти.

Публіцистичний дискурс у сучасну добу співвідносять із дискурсом засобів масової інформації, який поєднує в собі різні види і форми друкованих і радіо-телевізійних засобів масової інформації, з-поміж яких як окремий різновид/тип слідом за О.А. Самочорною вирізняють ПД, від яким, як правило, мають на увазі газетний, газетно-публіцистичний дискурс [179].

На думку науковців, газетно-публіцистичний дискурс, є дистантною формою розумово-комунікативної діяльності інституційного характеру, основними учасниками якої є представники засобів масової інформації як соціального інституту та масова аудиторія [179; с. 11]. Вивчення газетного дискурсу може здійснюватися виключно з позицій антропоцентризму, тобто з урахуванням фактору адресанта, який породжує мовленнєвий твір, та адресата, який його сприймає [205, с. 122].

У ПД відбувається інтерпретація тексту, враховується фактор адресанта, який породжує мовленнєвий твір, та адресата, який буде сприймати цей твір, певний досвід адресанта, тому журналіст має враховувати особливості аудиторії, та використовувати відповідні одиниці, котрі б могли привернути увагу адресата на важливі події.

Оскільки однією з головних властивостей газетного дискурсу є експресивність як засіб впливу на реципієнта, НММ у публіцистичному тексті слугує атракцією для адресанта, автор через власну оцінку та власне ставлення до певної проблеми намагається викликати у адресанта адекватне ставлення,

сформувати його думку, для більшого переконання він підсилює текст максимою, апелюючи до мудрості визначної особистості.

Контекст газетного дискурсу безпосередньо співвіднесений з такою сферою суспільної свідомості, як ідеологія, причому цей зв'язок має двосторонній характер: з одного боку, ідеологія впливає на формування газетного дискурсу, в тому числі на підбір і динаміку певних мовних засобів, з іншого боку, газетний дискурс є ефективним інструментом впливу на суспільні процеси, зокрема, на формування певної ідеології [92, с. 10; 93].

Газетний дискурс може бути різноманітним залежно від теми, культурного рівня адресата, від індивідуальних потреб читача, мовного смаку автора та аудиторії.

Жанри журналістики ґрунтуються на стійких особливостях змістово-тематичних характеристик, зокрема, відображуваної дійсності, композиції, стилістики [76]. Газетний дискурс поєднує інформаційний, аналітичний і художньо-публіцистичний жанри. Більш деталізована класифікація жанрів газетної публіцистики охоплює: новинні/інформаційні (замітка, звіт, репортаж); діалогічні жанри (інтерв'ю, діалог, бесіда); ситуативно-аналітичні жанри (коментар, кореспонденція, стаття, огляд); епістолярні жанри (лист поза редакційного автора або читача; текст, створений журналістом у формі листа); художньо-публіцистичні жанри (нарис, есе, сатиричні жанри – фельєтон, памфлет, пародія, сатирична замітка) тощо [22, с. 43–46; 76].

У сучасну добу до них додають інтернет-жанри: блоги, форуми тощо, які ми студіювали поряд із традиційними через їх популярність у сучасному суспільстві.

2.4. Концептуальний аналіз як інструментарій дослідження німецькомовної максими

Антропоцентрична орієнтація у сучасній лінгвістиці показує зростаючий інтерес до проблеми взаємозв'язку мови і культури, оскільки саме ці чинники здатні регулювати життя індивіда та забезпечувати існування соціуму.

Максима, котра є моральним висловленням та несе у собі експліцитну чи імпліцитну форму настанови, констатації поведінки людини у суспільстві, містить ряд лінгвокультурних характеристик, елементів культури, котрі реалізувалися та отримали своє відображення у мові, де фіксуються цінності, принципи, уявлення людей про світ, місце людини у цьому світі.

Ключовим поняттям лінгвокультурології як науки, котра перетинається з культурологією та лінгвістикою, є **концепт**. Лінгвокультурний концепт відрізняється своєю ментальною природою понять від інших концептів, котрими оперує лінгвокультурологія. Якщо запропонована Є.М. Верещагіним і В.Г. Костомаровим логоепістема є елементом значення слова та локалізується у мові, запропонована В.В. Воробйовим лінгвокультурема є одиницею міжрівневою, котра не має певної локалізації, то концепт належить до рівня свідомості, де саме відбувається взаємодія мови та культури [112, с. 71–72].

Лінгвокультурний концепт є ментальною одиницею та вживається у комплексному вивченні мови, свідомості та культури. Велика увага приділяється концептам, котрі відносяться до культури як сукупності людської діяльності у всіх сферах життя [112]. Під *концептом*, слідом за В.І. Карасиком, ми розуміємо багатомірне ментальне утворення, що має образно-перцептивну, понятійну та ціннісну сторони [112, с. 73].

Концепт є одиницею колективної свідомості, котра відсилає до найвищих духовних цінностей, має мовне вираження та етнокультурну специфіку. У всіх явищах культури завжди можна знайти (як експліцитно, так і імпліцитно) втілення якоїсь цінності, котра визнана людиною чи суспільством, заради котрої ці явища створені. Оскільки одною з основних рис культури є її інтегративність, котра реалізується у тенденції елементів культури створювати узгоджене та нерозривно пов'язане ціле, то можна говорити про наявність системних зв'язків між усіма експліцитночи імпліцитно функціонуючими у даній культурі ідеалами, а також між лінгвокультурними концептами, котрі їх висловлюють [249, с. 28].

Сукупність ціннісних орієнтирів у лінгвокультурі являє собою систему, у якій можуть бути встановлені домінантні та другорядні характеристики. Сума таких характеристик притаманна всім народам і людству в цілому, але їхня пріоритетність і специфічна комбінаторика дозволяє говорити про неповторність тієї чи іншої культури. З яких би сутностей не складався світ, він завжди відбиває актуальні потреби чи установки індивіда і/або народу. На цьому тлі цілком логічним є вироблення норм і цінностей, що визнаються індивідами і супроводжують їхні дії та вчинки у повсякденні [215; 216].

Культурологи розрізняють три види цінностей: *фінальні* (найвищі цінності та ідеали), *інструментальні* (засоби й умови, необхідні для досягнення й збереження фінальних), *похідні* (наслідки або вираження перших двох, мають значущість як їх знаки і символи) [115, с. 143; 216].

В екстраполяції на німецьку етно-та лінгвокультуру можна говорити про щонайменше два різновиди культурних концептів – абсолютні та регулятивні. Абсолютні відображають принципи конституювання життєвого досвіду людини, є характерними тією чи іншою мірою для будь-якої етнокультури, хоча і мають національну специфіку, регулятивні – відображають принципи, цілі та смисл буття, задають певну лінію поведінки особистості в етнокультурному колективі, орієнтують її на підкорення відповідним правилам, тобто певній системі та втілюють суто німецький спосіб організації життєвого досвіду людини [216, с. 86, 151].

Сукупність концептів, котрі розглядаються у аспекті цінностей, створює ціннісну/валоративну картину світу. Валоративну картину світу ми трактуємо як лінгвокультурний когнітивний конструкт, котрий інкорпорує сукупність валоративів. Валоративний епістрат – найголовніша іпостась концепту, оскільки, згідно з думкою А.М. Приходька, концепт – це не просто схоплене знаком поняття, а суть поняття з етно-соціо-психо-лінгво-культурного порядку з чітко вираженою компонентою [там само, с. 55–64].

У цьому складному ментальному утворенні виділяють найбільш значні для даної культури смисли, ціннісні домінанти, сукупність котрих і утворює

відповідний тип культури, котрий підтримується і зберігається у мові. Ось чому ціннісна сторона концепту є визначальною для того, щоб концепт можна бути виокремити [216].

НММ, котра встановлює найвищі цінності та правила поведінки етносу, актуалізує (експліцитно чи імпліцитно) такі (найчастіше вербалізовані) концепти, як ВІРА, ЛЮБОВ, ОБОВ'ЯЗОК, ТОЛЕРАНТНІСТЬ, СПРАВЕДЛИВІСТЬ, ПОРЯДОК, ПОКАЯННЯ, СКРОМНІСТЬ, мегаконцептом для яких є ПРАВИЛО ПОВЕДІНКИ. Під *мегаконцептами* розуміємо розуміємо ті базові концепти, які репрезентують загальнолюдські поняття. Вони належать до категоріальних величин і можуть бути інтерпретовані як концепт-ідея, що складається з макроконцептів [216, с. 219].

Актуальними для нашого дослідження були саме концепти-регулятиви, оскільки вони експлікують норму/правило поведінки соціуму, що відповідає визначенню максими, її функціональним характеристикам. Але виокремлені і описані нами концепти, що вербалізує максима, омовлюють далеко не усі ознаки концептів.

Хоча регулятиви можуть відображати не лише позитивні, а і негативні цінності, ми у нашому дослідженні розглядаємо лише позитивні цінності, оскільки, виходячи з визначення, норми /правила поведінки і принципи моралі, продиктовані суспільством, не несуть у собі негативних характеристик. Ці цінності тісно пов'язані зі здатністю людини до створення глобальних суспільних ідеалів. Цінності соціуму, що репрезентує максима, та концепти, які вона вербалізує, є віддзеркаленням ідеалів, котрі рефлектуються носіями культури німецькомовного соціуму.

Характеристики цінностей культури набувають статусу своєрідного оцінного коду й визначають поведінку носіїв відповідної лінгвокультури, їхню самооцінку ті оцінку з боку інших етносів.

Центральні концепти, які домінують за кількістю та якістю об'єктивацій, є **концептуальними домінантами** концептосфери ептоніміки [187], а саме концептосфери НММ. Концептуальні домінанти — це вербалізовані смисли

середовища побутування етносу, його життєвого світу [216, с. 145]. Утворюючи в ієрархії національних цінностей ніби проміжний шар між лінгвокультурою та власне культурою, концептуальні домінанти в той же час належать обом сферам. З одного боку, вони є семантичним екстрактом смислів і значень тих слів, що нюансують тезаурус культури, а з другого – вони є згустками аксіологічних настанов цієї культури [там само, с. 149].

Вербалізуючи найвищі цінності, НММ репрезентує вище зазначені концепти, реалізує їх у вербальній формі. Оскільки максима є постулатом норми поведінки людей, моральним принципом, котрим вони керуються, її керуючий потенціал є частиною сучасного наукового напрямку, що вивчає також регулятивний потенціал МА – соціальної дії акцентується у визначенні як функції регулятивного порядку у дискурсі.

У нашому дослідженні ми послуговуємося теорією З.Д. Попової та Й.А. Стерніна [208, с. 109], де виокремлюємо слідом за науковцями образ, інформаційний зміст та інтерпретаційне поле.

Образний компонент концепту визначається нейролінгвістичним характером універсального предметного коду: чуттєвий образ кодує концепт, формуючи одиницю універсально-предметного коду.

Інформаційний зміст концепту включає мінімум когнітивних ознак, які характеризують основні, найбільш важливі диференційні риси концептуалізуючого явища або предмету. Інформаційний зміст багатьох концептів близький до словникових дефініцій ключового слова концепту. Окремі оцінні, енциклопедичні, додаткові ознаки, котрі не входять до інформаційного змісту концепту, належать до інтерпретаційного його поля, котре включає когнітивні ознаки, які у тому чи іншому аспекті інтерпретують основний інформаційний зміст концепту.

Інтерпретаційне поле є неоднорідним, у ньому виокремлюємо декілька зон: оцінну, енциклопедичну, утилітарну, регулятивну, соціально-культурну, пареміологічну. Образ та інформаційний зміст концепту представляє інформаційний каркас концепту, котрий має структурований характер,

інтерпретаційне поле є найменш структурованою частиною концепту. Але дослідники наголошують на відсутності жорсткої закріпленості структурних компонентів концепту за відповідними польовими зонами [208, с. 61, 110–113].

Базові структурні компоненти концепту – образ, інформаційний зміст та інтерпретаційне поле – розподіляються по різних польовим ділянкам концепту, при цьому відсутня жорстока закріпленість структурних компонентів концепту за відповідними польовими зонами – так, інформаційний зміст концепту може належати і до ядра, і до ближньої периферії, і до інших зон периферії, а ознаки інтерпретаційного поля можуть за своєї яскравості увійти до ядра концепту [там само, с. 61]. Концепт як мисленнєва сутність або змістова сторона будь-якого знаку отримує властивості лінгвокультурного концепту лише з отриманням його імені. Воно свідчить про комунікативну релевантність об'єкту, відображеного концептом, через котре цей концепт включається до лексичної системи конкретної мови та отримує конотації, що визначають його здатність до метафоричного представлення [7, с. 156–175].

Ім'я концепту є мовним знаком, що найбільш повно передає його лінгвокультурну сутність [Воркачев 2004, с. 35]. Ім'я концепту збігається з домінантою відповідного синонімічного ряду (за наявності такого), яка виокремлюється на основі таких ознак, як частотність, стилістична нейтральність, ступінь синтаксичної свободи, широкозначність та вживаність у якості семантичного множника при лексикографічному описі цього концепту [206, с. 99; 144, с. 142; 216]

Мовні засоби, які формують номінативне поле концепту і тим самим виступають засобами його вербалізації, є такі: 1) безпосередні номінації концепту; 2) похідні номінації концепту; 3) лексичні одиниці, що виступають однокореновими словами до номінації концепту; 4) симіляри; 5) контекстуальні синоніми; 6) okazіональні індивідуально-авторські номінації; 7) сталі словосполучення, синонімічні домінанті концепта; 8) фразеосполучення; 9) паремії; 10) метафоричні номінації; 11) сталі висловлення з ключовим

словом; 12) вільні словосполучення, котрі номінують ті чи інші ознаки концепту [112, с. 69–71].

Наявність у максимі лексичних одиниць або можливість інференційного виведення таких одиниць дозволяє виявити їх семний склад, а отже встановити взаємозв'язок між виявленими семами та описаними ознаками концепту.

Завдяки *семантико-когнітивному* аналізу, за допомогою *когнітивного аналізу* номінацій лінгвокогнітивного концепту у дослідженні було встановлено семантичні компоненти його репрезентантів.

2.5. Дискурсивний аналіз як інструментарій дослідження німецькомовної максими

Звертаючись до розгляду інструментарію комунікативно-дискурсивного аналізу, спираємося на твердження про те, що його основним поняттям є *стратегія*.

Це поняття дістає різних визначень і класифікацій у працях мовознавців.

Комунікативна взаємодія характеризується наявністю мети і мотиву, результативністю, нормативністю. Відповідно до цих факторів комуніканти, регулюючи поведінку один одного, здійснюють спільну діяльність. Іншими словами, комунікативна взаємодія має стратегічний характер [358, с. 56].

Існує три основних підходи до визначення понять мовленнєвої / комунікативної / дискурсивної стратегії і тактики, а саме *комунікативній, дискурсивний та когнітивний*.

1. Згідно з **комунікативним** підходом *комунікативна стратегія* – це результат організації мовної поведінки мовця відповідно до прагматичної інтенції. У широкому сенсі комунікативна стратегія розуміється як спільний намір, завдання в глобальному масштабі, надзавдання мови, що диктується практичною метою діючої особи [119; 247; 250, с. 152–153].

Відзначається абсолютна синонімічність термінів «ілокутивний компонент» (Г. Вежбицька [54]) і «комунікативна стратегія»

(Н.І. Формановська [304]), виходячи з положення Г. Вежбицької про те, що підсвідомій комунікативній стратегії відповідає «ілокутивний компонент», який трактується як поняття більш елементарне, ніж «акт» [291, с. 56].

2. Згідно з **когнітивним** напрямком комунікативну стратегію розглядають як когнітивний план спілкування, за допомогою якого контролюється оптимальне рішення комунікативних завдань мовця в умовах браку інформації про дії партнера [250, с. 152–153].

Виокремлюють клас прагматичних стратегій (комунікативно-ситуаційних), до яких відносить **загальні** та **частинні** стратегії (типологічний погляд); **основні** (семантичні, когнітивні) і **допоміжні** (функціональний погляд) Загальна стратегія найчастіше реалізується через власні. Основна стратегія найбільш значуща з погляду ієрархії мотивів і цілей. Допоміжна стратегія сприяє ефективній організації мовної взаємодії, оптимальному впливу на адресата та охоплює **прагматичні** (комунікативно-ситуативні, де стратегічно значущими є всі компоненти комунікативної ситуації), **діалогічні** (конверсациональні) (використовуються для моніторингу теми, ініціативи, ступеню розуміння у процесі спілкування), **риторичні** стратегії (у їх рамках використовуються різні прийоми ораторського мистецтва та риторичні техніки ефективного впливу на адресата) [104, с. 14; 250, с. 152–153].

3. Третій науковий підхід до проблеми стратегій і тактик – **дискурсивний** [250, с. 153]. Прагматичний аспект комунікації – її цілеспрямованість – варто вивчати, спираючись на поняття дискурсивної стратегії. У рамках цього напрямку поняття «стратегія» розуміється як інструмент реалізації немовних цілей у дискурсивній діяльності [308, с. 112].

У нашому дослідженні ми спираємося на вивчення **стратегії** як «комунікативного наміру мовця, сформованого на основі використання суспільного досвіду для власних та індивідуальних потреб і бажань, і мовна об'єктивізація цього наміру, що надає йому інтерактивного статусу через осмислення вербалізованого наміру всіма суб'єктами. У рамках цього підходу стратегія вважається базовим поняттям комунікативно-дискурсивного аналізу,

оскільки вона розкриває суть цільової установки, демонструючи можливості, які надає людині мова для досягнення діяльнісних цілей, у тому числі у регуляції міжособистісних відносин» [308, с. 112; 309].

Структуру стратегії, за Т. ван Дейком, розуміємо як єдність **глобальної, локальних** та **мовленнєвих** стратегій, де *глобальна* – це стратегія всього дискурсу, загальна стратегія учасника мовленнєвої взаємодії, яка контролює результати на локальних етапах і реалізується за допомогою *локальних* стратегій, спрямованих на досягнення більш конкретних цілей; разом глобальна та локальна стратегії складають загальну *макροстратегію* управління дискурсом [80].

Мовленнєва стратегія – це «функціональна одиниця послідовності дії, котра сприяє вирішенню локального або глобального завдання», причому «локальні можливості прагматичного, семантичного або стилістичного вибору будуть обмежені такою мовленнєвою стратегією». Відмінність мовленнєвої стратегії вбачають в її здатності *актуалізувати знання*, виступаючи останньою ланкою в ланцюжку, що забезпечує зв'язок ментального і лінгвального, де вербалізований стратегічний намір постає як *актуалізоване знання* [79; 80; 309, с. 74].

Мовленнєві стратегії далі конкретизуються у тактиках.

Комунікативна тактика – це мовленнєва дія (один або декілька МА), що відповідає першому етапу реалізації комунікативної стратегії і спрямована на розв'язання конкретного комунікативного завдання цього етапу [247; с. 7–11]. Існують доволі чисельні класифікації стратегій і тактик, однією з таких є класифікація за характером мотивів, що зумовлюють їхню реалізацію, а саме: ***риторичні, регулятивні, змістові, соціальні, психологічні, етнокультурні, естетичні*** [21, с. 86–89].

З формальної точки зору, стратегія співвідноситься з кількома дискурсивними ходами адресанта, в той час як «реалізація дискурсивної тактики пов'язана з одним ходом, в рамках якого реалізується один або декілька МА» [там само, с. 85]. Суть використання конкретної тактики полягає в тому, щоб змінити конфігурацію параметрів у якомусь напрямку: посилити

наміри, бажання, трансформувати образ ситуації тощо. Мовленнєва тактика має однакову назву з МА, оскільки вона є мовленнєвою дією, але розглядається не ізольовано, як МА, а як прийом реалізації мовленнєвої стратегії. Мовленнєву тактику визначають як вибір МА на відповідному етапі спілкування [303; 304].

Але у нашому дослідженні ми дотримуємося твердження про те, що тактики розподіляються на основні, які призначені для безпосереднього конструювання смислів; допоміжні, які сприяють утворенню смислів у дискурсі; другорядні, котрі слугують тлом конструювання цих смислів. Суб'єкт дискурсу поєднує ці тактики, за обов'язкової наявності в таких сполуках щонайменше однієї основної [309, с. 17]. При цьому, у кожній з цих груп потенційно можливою є наявність ініціальних, змістових та актомовленнєвих тактик [там само].

Інтеракційні тактики не є релевантним для нашого дослідження, оскільки вони наявні лише в діалогічному мовленні. Змістові тактики також не вважаємо такими, що мають безпосереднє відношення до максими: хоча вона і є текстом малої форми, регулятивність як її провідна риса криється не в змісті, а в її комунікативній настанові. Отже, максимуму слід розглядати як актомовленнєву тактику та, відповідно, вивчати в термінах теорії МА.

Під *мовленнєвим актом* ми розуміємо мовленнєву взаємодію мовця і слухача для досягнення певних перлокутивних цілей мовця шляхом конструювання ними дискурсивного значення у ході спілкування. [326, с.113].

МА як «науковий концепт зобов'язаний своєю відомістю аналітичному за методами, логіко-філософському за первісними інтересами та лінгвістичному за результатом вченню про елементарну одиницю мовної комунікації – теорії МА» [148, с. 162].

Основу теорії МА становлять дослідження та ідеї Дж.Остіна [192], котрі отримали розвиток та послідовність у працях Дж. Р. Серля [244; 245], а згодом і в низці таких науковців як П.Ф. Стросон [286], Д. Вандервекен [51], Дж.Н. Ліч [366], Д. Вундерліх [382], В.В. Богданов [35; 36], І.С.Шевченко [324; 325], В. І. Карабан [109], А.М. Приходько [218] тощо.

Основні ідеї прагматики, яка висунула на перший план не абстрактну систему, а саме людину, котра цілеспрямовано використовує мову в конкретних умовах, у різних ситуаціях та комунікативних подіях, дозволяють дослідити специфіку функціонування максими.

Визначивши МА, Дж. Остін виокремив у ньому три рівня, назвавши їх *локутивним* (вимова висловлення, характеризується фонетичною, лексико-граматичною та семантичною структурами), *іллокутивним* (забезпечує вказівку не лише на значення пропозиції, а і на комунікативну ціль автора висловлення) та *перлокутивним* (служує умисному впливу на адресата, досягненню певного результату, це частина МА мовця, а не відповідна дія адресата) актами [192, с. 22–130; 288, с. 110].

Увага в нашому дослідженні, як у переважній більшості розвідок у царині актомовленнєвого аналізу, сфокусована саме на іллокутивному акті, який є центральним у теорії МА, співвідноситься з інтенцією та поєднує ціль з висловлюванням пропозиціонального змісту висловлення [148, с. 164].

Саме про класифікацію іллокутивних актів ведуть мову дослідники, говорячи про типології МА. Серед наявних у лінгвістиці [35; 211; 366; 382 та інших] найбільш розповсюдженою є класифікація МА Дж. Р. Серля, котрий виокремив *репрезентативи, директиви, комісиви, експресиви, декларативи* [244].

У рамках кожного з цих (іллокутивних типів) МА можлива подальша деверсифікація за прагмасемантичним критерієм. Зокрема, Г.Г. Почепцов [211; 212; 213] створює свою класифікацію у рамках лінгвістичної теорії речення, речення співвідносяться з відповідною інтенцією мовця, забезпечуючи реалізацію різних МА як форм міжособистого мовленнєвого спілкування. Різні реалізації відрізняються одна від іншої іллокутивною силою. Речення досягає мети у вигляді перлокутивного ефекту висловлення [211; 212; 288, с. 125]. За характером прагматичного компонента дослідник виокремлює:

1) констатив (декларатив за Дж.Р. Серлем); 2) комісив, котрий включає менасив та промісив; 3) перформатив; 4) директив, який розподілений на два види: ін'юнктив (наказ) та реквестив (прохання); 5) квеситив [213, с. 437].

Також вартим уваги є той факт, що Дж. Серль розрізняє *прямі* та *непрямі* (у визначенні Л.Р. Безуглої та ін. – індиректні) МА за способом реалізації іллокутивної сили.

Під *прямим* МА розуміють власне, дескриптивне значення МА, де іллокутивна ціль відображена у мовній структурі висловлення, мовець має на увазі буквально те, про що він говорить. *Непрямі* МА визначають як ті випадки, коли один іллокутивний акт здійснюється опосередковано, шляхом здійснення іншого [244]. Проблема непрямих МА полягає у з'ясуванні того, яким чином мовець може за допомогою певного висловлення висловлювати лише те, що воно безпосередньо означає, але ще й інше [там само].

Науковці клас *непрямих/індиректних* МА розуміють як мовленнєві дії, в яких спостерігається невідповідність локутивного й іллокутивного смислів (вузький підход), або мовленнєві дії, в яких відбувається не тільки іллокутивне, але й пропозиціональне переосмислення (широкий підхід) [21, с. 39].

Деталізація непрямих МА проведена у дослідженні Л.Р. Безуглої. Непрямі МА класифікують за ознаками іллокутивного й пропозиціонального переосмислення, виділяють індиректні (іллокутивне переосмислення), імпліцитні (іллокутивне й пропозиціональне переосмислення) та імплікативні (пропозиціональне образне переосмислення) [там само, с. 41].

За кількістю провідних іллокуцій МА можуть бути *простими* чи *складними*.

Простий МА актуалізується одним простим реченням, має одну провідну іллокуцію. *Складний* МА визначається як немінімальна одиниця мовлення, котра є «поєднанням простих МА как мінімальних мовленнєвих одиниць, котрі об'єднані одним з трьох типів дискурсивних відносин та характеризуються певною дискурсивною функцією» [109, с. 54–69], де під дискурсивними відносинами мається на увазі субординація перлокутивних цілей МА – компонентів складного МА, координація їх перлокутивних цілей або відносини, що сприяють /відношення сприятливості між ними [там само]. Результатом поєднання декількох простих МА в складні, де домінуючим компонентом є спонування, є складні МА.

Складний МА трактується як система. В.І. Карабан запропонував 3 види складних МА: *комплексні, складені та композитні* [там само, с. 54–63].

Комплексні МА є єдністю простих МА, поєднаних субординативним прагмасемантичним зв'язком. Вони складаються з простого МА-тезису, котрий визначає іллокутивний тип МА, і простого МА-функції, котрий слугує засобом обґрунтування тезису [там само].

У **складених** МА компонентні МА-функції іллокутивно та перлокутивно різнотипні і не пов'язані семантичними відношеннями, однак завдяки їх прагматичному зв'язку здійснення перлокутивної цілі першого компонента робить можливим здійснення перлокутивної цілі другого компоненту [157, с. 83].

У складених МА дискурсивні відношення поєднують мовленнєві та метамовленнєві акти. Вважаємо релевантним для об'єкта нашого дослідження ділення Д. Уїлсоном та Д. Спербером [377] всю інформацію у дискурсі на концептуальну та процедурну.

Концептуальну інформацію спостерігаємо у директиві, що сприяє, а процедурну – у МА-функції, котрий стимулює процес адекватної інтерпретації адресатом директива та сприяє досягненню цілі спонукання [157, с. 83–84].

Композитні МА являють собою єдність простих директивів одного й того ж іллокутивного виду, хоча можуть поєднуватись директиви різних типів. Ці мовленнєві акти виконують функцію координованих простих МА-функцій та характеризуються складеною локуцією, іллокуцією та перлокуцією [109].

Дискурсивний акт зв'язування у композитних МА у цілому за своєю епістемічно-активуючою функцією характеризується як копулятивний, зіставний, протиставний, каузальний або розділовий [214, с. 191].

У більшості випадків максима містить у складі МА директив. Традиційно директив визначається як волевиявлення мовця, котре спрямовано на виконання дії слухачем або кимось [157, с. 27; 244].

Директив – це МА, завдяки якому мовець хоче відповідним чином вплинути на слухачого, стимулюючи виконання бажаної дії. Іллокутивна ціль мовця поляє в тому, щоб спонукати адресата виконати певну дію у відповідних

часових та локальних умовах, причому інтендується фізичня дія, а не повідомлення інформації [157, с. 27].

Породження композитних МА зумовлене «концентрацією різних іллокутивних сил», в результаті чого все складне речення отримує здатність до вираження дифузних, більш нюансованих прагматичних значень [215, с. 150].

У цих директивах реалізується загальна перлокутивна ціль: прості директиви, котрі їх складають, належать до одного прагмасемантичного різновиду та утворюють прохання та накази. А.М. Приходько говорить про те, що у композитних директивах прагмасемантичними типами простих МА-функцій є інструкції та вказівки, а оскільки максима є нормою, принципом, вважаємо це типовим для об'єкту нашого дослідження.

У відповідності до найбільш значних функцій мовлення – *комунікативної* та *метакомунікативної*, виокремлюють окремий тип МА – *фатичний метакомунікатив* [153; 212]. Такі акти націлюють адресата на розуміння повідомлення в бажаному руслі, використовуючи стратегії встановлення, підтримки та розмикання контакту [213, с. 436–475]. Фатичний метакомунікатив можна розглядати як функціонально-прагматичне поле, котре являє собою систему одиниць мови різної синтаксичної та інтенціональної структури, та які реалізують у мовленні комунікативний намір мовця регулювати контакт [73, URL].

У нашому дослідженні тип МА визначає відповідну актомовленнєву тактику, що підпорядковується мовленнєвій, локальній та глобальній стратегії.

Висновки за розділом 2

1. Методологічні принципи когнітивно-дискурсивної парадигми – антропоцентризм та нерозривно пов'язані з ним експанціоналізм, функціоналізм та експланаторність – забезпечують комплексний аналіз НММ в статичі та динаміці. Статичний опис уможлиблює визначення максими як

мовної та мовленнєвої сутності, а також з'ясування її конституювальних рис. Аналіз максими у динаміці надає можливість розкриття її регулятивного потенціалу.

2. Статичний опис максими є першим етапом дослідження, на другому етапі формується ілюстративний матеріал дослідження на з'ясування сутності характеристики РД та ПД як середовища актуалізації НММ; на третьому та четвертому етапах дослідження її регулятивний потенціал вивчено в сукупності його когнітивного та комунікативно-дискурсивного (стратегічного) аспектів.

3. Дослідження проведено на базі ілюстративних прикладів – НММ, дібраних з Нового Заповіту, чотирьох його Євангелій, дій святих апостолів, послань до римлян, коринтян, галатів, євреїв тощо, а також Одкровень Івана Богослова (у роботі використано переклад Біблії Ельберфельдера); збірок висловів визначних німецькомовних особистостей, лексикографічних джерел, онлайн-словників, німецької преси, німецькомовних сайтів та блогів.

4. Функціонування НММ в дискурсі вивчено на матеріалі текстів РД та ПД. Обидва ці типи дискурсів належать до інституційних, репрезентуючи такі значущі суспільні інститути: церква та ЗМІ. Серед підтипів РД аналізу піддано християнський дискурс, представлений жанрами біблійних текстів та релігійної проповіді. З-поміж жанрів ПД вивчено традиційні (газетні, журнальні статті) та сучасні інформаційні (блоги, сайти).

5. Одиницею аналізу виступає НММ – фрагмент дискурсу рівний його мінімальній одиниці (контекстуалізованому висловленню) або більшій за неї. Більші за обсягом дискурсивні фрагменти, які містять актуалізацію максими (біблійні тексти, тексти проповідей, статей тощо) виступають контекстами її реалізації.

6. Інструментар концептуального аналізу поданий поняттям «лінгвокультурний концепт», що дозволяє описати концепти, вербалізовані максимою. Концепти-регулятиви, вербалізовані максимою, характеризується нерозривністю поняттєвого і ціннісного складників; слугують регулюванню

комунікативної поведінки відповідно до норм та правил епохи та утілюють моральні цінності.

7. Інструментар комунікативно-дискурсивного аналізу поданий поняттям дискурсивної стратегії, яка представлена ієрархією *глобальна – локальна – мовленнєва стратегія – тактика*. Серед тактик (інтеракційних, змістових, актомовленнєвих) релевантними аналізу НММ є актомовленнєві. Тип МА та його проста/складна структура визначає відповідну актомовленнєву тактику. У максимах поширеної структури (більше одного висловлення) окрім основної актомовленнєвої тактики наявні також допоміжні та/або другорядні. Максима виступає засобом реалізації певної (актомовленнєвої) тактики, котра підпорядковується певній мовленнєвій, локальній та глобальній дискурсивній стратегії.

Основні положення цього розділу викладено у публікаціях автора [252; 256; 262; 263; 265; 266].

РОЗДІЛ 3

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПРОСТІР НІМЕЦЬКОМОВНОЇ МАКСИМИ

Однією з найбільш вагомих рис культури є інтегративність, котра реалізується у тенденціях елементів культури створювати узгоджену цілісність, тож можна говорити про наявність системних зв'язків між усіма експліцитно та імпліцитно функціонуючими в культурі ідеалами, а також між концептами, котрі їх віддзеркалюють.

Когнітивно-дискурсивний підхід до аналізу вербалізованих максимою концептів передбачає комплексне вивчення його когнітивного змісту з урахуванням цілісності досліджуемого об'єкту.

Цей розділ охоплює висвітлення поняттєво-ціннісного складника і семантичного простору номінацій концепту, вербалізованих НММ, та з'ясування найбільш релевантних лексем: прямих номінацій, синонімів, дериватів, сталих та фразеословосполучень.

3.1. Регулятивний потенціал концептів, вербалізованих німецькомовними максимами. Мегаконцепт ПРАВИЛО ПОВЕДІНКИ

Концепти морального порядку (за А.М. Приходьком) є регулятивами [216, с. 86], вони не тільки відбивають загальні уявлення людства про моральні цінності, а також пропонують норми, правила поведінки у суспільстві.

Досліджуючи НММ, ми можемо регулятив розглядати як концепт, існуючий у свідомості індивіда (ПРАВИЛО ПОВЕДІНКИ), або як сукупність апеляцій до концептів (ЧЕСНІСТЬ, ПОРЯДНІСТЬ, МОРАЛЬ, ПОРЯДОК, ДОБРО, СКРОМНІСТЬ, ПОКАЯННЯ, СПРАВЕДЛИВІСТЬ, ВІРА, ОБОВ'ЯЗОК, СУМЛІННІСТЬ тощо).

Запропоноване І.І. Чесновковим [318] поняття поведінкового концепту та виділені І.С. Шевченко його різновиди (подієві концепти та ознакові) вважаємо релевантними для нашого дослідження. Поведінка – все те, що людина робить

або не робить навмисно, сукупність актів дії або бездіяльності. У зв'язку з цим ментальне уявлення про відповідну подію, дію, котра відповідає МА, справедливо вважати подієвим концептом [328, с. 17].

Когнітивні ознаки повідкового концепту зумовлена однією з найбільш загальних характеристик комунікативної поведінки – етичної, котра дає уявлення про ступінь відповідності /невідповідності поведінки нормам моралі [318; 328]. Тож максима експлікує відповідну норму/правило поведінки.

О.К. Мушаєва трактує концепт комунікативної поведінки як презентаційний концепт, особливий клас регулятивних лінгвокультурних концептів, конститутивними ознаками котрого є етичні норми демонстрації себе оточуючим, котрі тримають баланс між збереженням власного обличчя та обличчя оточуючих [169].

Висвітлення концепту комунікативної поведінки відбувається на основі його характеристик: ознаковості/подієвості, регулятивності/нерегулятивності, моделюванню у вигляді фрейму/сценарію, дискурсивної схеми, засобу вербальної актуалізації: лексичної/дискурсивної/стратегій і тактик дискурсу/міни ролей. На відміну від подієвого концепту, ознаковий концепт, як правило, зумовлює іллокуції МА та є доступним спостереженню як мовленнєва стратегія/ тактика [328, с. 17]

Подієві концепти комунікативної поведінки – ментальні схеми відповідних ситуацій; вони розгортаються у часі, можуть бути схематизовані у вигляді динамічного фрейму – сценарію та актуалізовані МА, визначаючи його провідну іллокутивну силу. Подієві концепти відповідають ментальній схемі [ХТОСЬ РОБИТЬ ЩОСЬ] [там само]:

(18) *Geht hin in die ganze Welt und predigt das Evangelium der ganzen Schöpfung!*
Wer gläubig geworden und getauft worden ist, wird errettet werden; wer aber ungläubig ist, wird verdammt werden.

(Das Neue Testament, Markus 16:15, S.128)

Засобом актуалізації подієвого концепту ПРАВИЛО ПОВЕДІНКИ у максимі є МА директиву та промісиву, його провідна іллокутивна сила

відповідає поняттєвій складовій.

Ознакові концепти-регулятиви, свідомі норми комунікативної поведінки у суспільстві – це етнокультурні стереотипи, котрі втілюються у відповідних ситуаціях спілкування вербально (різними стратегіями ввічливості), паравербально та невербально. На відміну від подієвих концептів – ментальних уявлень про мовленнєві дії як такі, що актуалізуються окремими МА, ознакові концепти комунікативної поведінки містять характеристики вербальних, а ширше – комунікативних дій та мають динамічність, градуальність, актуалізуються у стратегіях і тактиках дискурсу на рівні комунікативного ходу, задаються соціокультурними та іншими дискурсивними параметрами ситуації спілкування [там само, с. 18–19].

Ознакові концепти характеризують всю ситуацію в цілому, схематизують слот ЯКІСТЬ, містять у собі параметр етичності. Вони втілюються у мовленнєвих стратегіях/тактиках та зумовлюють відповідні іллокуції МА [там само]. Ознакові концепти характеризують всю ситуацію в цілому, вони зумовлюють супровідні іллокуції МА та більш чітко спостерігаються у вигляді мовленнєвих стратегій та тактик:

(19) *Denn wenn du mit deinem Gegner vor die Obrigkeit gehst, so gib dir auf dem Weg Mühe, von ihm loszukommen, damit er dich etwa zu dem Richter hinschleppte; und der Richter wird dich dem Gerichtsdienner überliefern und der Gerichtsdienner dich ins Gefängnis werfen. Ich sage dir: Du wirst nicht von Ort herauskommen, bis du auch den letzten Pfennig bezahlt hast.*

(Das Neue Testament, Lukas 12:58-59, S. 173)

Концепт ЧЕСНІСТЬ, вербалізований максимою у попередньому прикладі, задається соціокультурним параметром, включає параметр етичності.

Система етикету включає «обов'язкові для виконання стререотипні правила поведінки, а саме мовленнєвої», це «система дозволів та заборон, котрі організують моральні норми в цілому» [303].

Етична домінанта комунікативної поведінки припускає його стереотипність та усвідомленість, обов'язковість для всіх членів відповідної лінгвокультурної

спільноти. За В.В. Красних, стереотипи поведінки – фрагменти концептуальної картини світу, «штампи свідомості», котрі зберігаються та відповідним чином зумовлюють стереотип поведінки [127, с. 223].

Концепти морального порядку детально описує А.М. Приходько, концепти етики, комунікативної поведінки – В.І. Карасик та І.С. Шевченко.

Вербалізуючи концепти морального порядку, максими задають загальну лінію поведінки, у результаті чого кожна людина наділяється правом мати своє власне уявлення про ці цінності, приймаючи або не приймаючи їх у якості еталону.

(20) *Kommt her zu mir, alle ihr Müheseligen und Beladenen! Und ich werde euch Ruhe geben. Nehmt auf euch mein Joch, und lernt von mir! Denn ich bin sanftmütig und von Herzen demütig, und ihr werdet Ruhe finden für eure Seelen.*

(Das Neue Testament, Matthäus 11:28-29, S. 33)

Максима, котра хоча і містить у своєму складі директиви, все ж дає право вибору, йти чи не йти за Христом.

Концепти етики також належать до числа лінгвокультурних, моральні цінності визначають сутність етики, що свідчить про внутрішню нерозривність понятійного та образного, образного та ціннісного компонентів у структурі.

У сфері етики основним параметричним концептом є телеон ДОБРО, він є одночасно і цінність, і оператор позитивної оцінки, де виявляються його нерозривно пов'язані онтологічна та епістемологічна сутність.

(21) *Wenn nun ihr, die ihr böse seid, euren Kindern gute Gaben zu geben wisst, wieviel mehr wird der Vater, der vom Himmel <gibt, den> Heiligen Geist geben denen, die ihn bitten!* (Das Neue Testament, Lukas 11:13, S. 165)

При втіленні образно-ціннісної складової концептів етики метафори та метонімії використовують біблійну систему образів та християнську символіку.

(22) *Sie sprachen nun zu ihm: Wer bist du? Damit wir Antwort geben denen, die uns gesandt haben. Was sagst du von dir selbst? Er sprach: Ich bin Stimme eines Rufenden in der Wüste: Macht gerade den Weg des Herr, wie Jesaja, der Prophet, gesagt hat. (Das Neue Testament, Johannes 1:22-23, S.209)*

Когнітивні ознаки концептів комунікативної поведінки зумовлені однією з найбільш загальних характеристик поведінки – етичною, котра ілюструє уявлення про ступінь відповідності/невідповідності нормам моралі [328, с. 18]. НММ вербалізує подієвий концепт ПРАВИЛО ПОВЕДІНКИ, але її метою є встановлення цінностей СПРАВЕДЛИВІСТЬ, СКРОМНІСТЬ, ТОЛЕРАНТНІСТЬ тощо, що є ознаковими концептами. Тож НММ актуалізує як подієві, так і ознакові концепти.

Дослідження картини світу зумовлене утвердженням у лінгвістиці антропоцентризму. Оскільки картина світу формується в кожного індивіда в процесі соціалізації, то вона несе на собі національно-культурний відбиток.

Цінності є найвищими орієнтирами, котрі визначають поведінку/стан людини та складають найбільш важливу частину мовної картини світу [112; 216; 329, 384].

НММ, котра вербалізує правило поведінки та етичні/моральні норми у соціумі, є подієвим концептом, який експлікує найголовніші правила та норми. ПРАВИЛО ПОВЕДІНКИ є «даховим» концептом» (за визначенням А.М. Приходька), мегаконцептом, котрий репрезентує НММ. Визначення максими (див. розділ 1), дозволяють стверджувати, що головною семою лексеми «максима» є сема <правило>. Оскільки максима апелює до моральних цінностей, найвищих чеснот, правил, дотримання котрих пов'язане з певним світоглядом індивіда та його поведінкою, вона вербалізує мегаконцепт ПРАВИЛО ПОВЕДІНКИ.

3.2. Актуалізація морально-етичних концептів у німецькомовних максимах

3.2.1. Максима як вербалізатор концепту ВІРА

ВІРА є одним з центральних концептів у картині світу будь-якої особистості, незалежно, чи йдеться про переконання чи про віру в Бога. Віра є (за Н.Н. Діденко) феноменом духовного життя людини і в той же час

феноменом культури. З лінгвістичної точки зору концепт ВІРА був досліджений Ю.С. Степановим у «Словнику російської культури» (1997), а також у статтях членів лингвистической групи «Логичний аналіз мови» (Н.Д. Арутюновою, А.Д. Шмельовою, М.Г. Селезньовою, И.Б. Шатуновским та іншими), де розглядалися предикати пропозиціональної установки лексем «вірити / вірувати» [86, с. 14].

У посланні до євреїв у Новому Заповіті апостол Павел формулює розгорнуту та чітку характеристику визначення віри: *«der Glaube ist eine Verwirklichung dessen, was man hofft, ein Überführtsein von Dingen, die man nicht sieht»*. (Das Neue Testament, Hebräer 11:1, S. 496)

У Новому Заповіті частіше спостерігаємо віру як споглядання Бога, а не як догматичну.

Іменем концепту вважаємо найчастотнішу одиницю, що має найбільше ознак концепту ВІРА.

Лексикографічні джерела [388; 392; 393] дають такі визначення : 1. *das auf einer inneren Überzeugung beruhende Fürwahrhalten von Dingen, Erscheinungen, die objektiv nicht bewiesen sind*; 2. *Bekenntnis, Konfession, Glaubensrichtung*; 3. *Vermutung, Meinung, Anschauung, Überzeugung*; 4. *Vertrauen, Gläubigkeit, Zutrauen (Frömmigkeit)*; 5. *Hoffnung*.

Синонімічний ряд лексеми представлений такими номінаціями:

Meinung, Überzeugung, Vertrauen, Zuversicht, Frömmigkeit, Glaubensüberzeugung, Gläubigkeit, Gottergebenheit, Gottesfurcht, Gottesglaube, Religiosität, Frommheit, Gottgläubigkeit, Bekenntnis, Konfession, Religion.

З вище наведених лексикографічних даних можемо навести семи / ознаки концепту ВІРА:

- сприйняття явищ на віру;
- надія/сподівання;
- релігія/конфесія/релігійність/стан релігійності;
- припущення;
- впевненість;

- довіра;
- набожність/святотбливість;
- страх перед Богом.

НММ актуалізує такі ознаки.

Сема / ознака <надія /сподівання> :

(23) *Wer Wunder hofft, der stärke seinen Glauben.* (J. Goethe)

Максима актуалізує сему/ознаку <сподівання> завдяки сполученню «*Wunder hoffen*». Концепт ВІРА репрезентується завдяки прямій номінації та метафоричності «*seinen Glauben stärken*».

Сема / ознака <релігія / конфесія / релігійність/стан релігійності>:

(24) *Aber auch jene, wenn sie nicht im Unglauben bleiben, werden eingefropft werden; denn Gott ist imstande, sie wider einzufropfen. Denn wenn du aus dem von Natur wilden Ölbaum herausgeschnitten und gegen die Natur in den edlen Ölbaum eingefropft worden bist, wieviel mehr werden diese, die natürlichen <Zweige>, in ihren eigenen Ölbaum eingefropft werden.*

(Das Neue Testament, Römer 11:23-24, S. 360)

Метафора «*die Menschen (sie) einpfropfen*» експлікує милість та толерантність з боку Бога, котрий має силу привести кожную людину до віри. Метафоричний смисл, котрий ми переносимо з рослини (домен «рослинний світ») на людину (домен «світогляд та принципи людини») можемо розглядати як концепт-ціль та концепт-джерело [364], де максима є концептом-ціллю, вихідним концептом, що вписується у понятійний ряд контексту. У прикладі об'єктивується ознака <релігійності>, приведення до віри завдяки могутності Христа.

(25) *Alle Regierungen fordern blinden Glauben, sogar die göttliche.*

(Christian Friedrich Hebbel)

Приклад свідчить про <стан релігійності> як норму, що вимагається навіть урядом. Концепт актуалізується завдяки синестезії «*blinden Glauben*» з ключовим словом.

Сема / ознака <впевненість>:

(26) *Denn ich schäme mich des Evangeliums nicht, ist es doch Gottes Kraft zum Heil*

jedem Glaubenden, sowohl dem Juden zuerst als auch dem Griechen.

Denn Gottes Gerechtigkeit wird darin geoffenbart aus Glauben zu Glauben, wie geschrieben steht: „Der Gerechte aber wird aus Glauben leben.“

(Das Neue Testament, Römer 1:17, S. 341)

Лексема «*Glauben*» є прямою номінацією вербалізованого концепту та вживається як у фразеологічній парній формулі «*aus Glauben zu Glauben*», так і у метафоричному словосполученні «*aus Glauben leben*».

Максима актуалізує ознаку <впевненість>, яка втілюється у сполученні «*Gottes Kraft zum Heil jedem Glaubenden*».

(26) *Glaubenssachen sind Liebessachen, es gibt keine Gründe dafür oder dagegen.*

(Wilhelm Busch)

Максима актуалізує ознаку <впевненість> завдяки порівнянню віри з любов'ю. Оказіональне порівняння «*Glaubenssachen sind Liebessachen*» є метафоричною номінацією з ключовим словом.

Сема / ознака <довіра>:

(27) *Reiche deinen Finger her und sieh meine Hände, und reiche deine Hand her und lege sie in meine Seite, und sei nicht ungläubig, sondern gläubig!*

(Das Neue Testament, Johannes 20:27, S. 262)

Ядерна характеристика з прямою та дериваційною номінацією «*ungläubig*», «*gläubig*» актуалізує концепт ВІРА. Приклад максими актуалізує ознаку довіри, де через метонімічне перенесення значення (символ) простягнення/ покладання рук вбачається встановлена ознака.

Нижче наведені приклади є безпосередньою апеляцією до концепту ВІРА завдяки прямим його номінаціям. Спосіб експлікації концепту спонукає до беззаперечної і безсумнівної віри в Бога, котрий є гарантом усіляких гараздів.

Зазначені приклади є зразком холістичності, інтегрального підходу до предмету як до одного цілого, а не сукупності певних частин. ВІРА може актуалізувати абсолютно усі ознаки концепту, оскільки приклад не має певного контексту.

(29) *Habt Glauben an Gott! Wahrlich, ich sage euch: Wer zu diesem Berg sagen wird: hebe dich empor und wirf dich ins Meer! Und nicht zweifeln wird in seinem Herzen, sondern glauben, dass geschieht, was er sagt, dem wird es werden! Darum sage ich euch: Alles, um was ihr auch betet und bittet, glaubt, dass ihr es empfangen habt, und es wird euch werden.*

(Das Neue Testament, Markus 11:22-24, S.113)

(30) *Als aber Jesus es hörte, antwortete er ihm: Fürchte dich nicht, glaube nur! Und sie wird gerettet werden. (Das Neue Testament, Lukas 8:50, S. 156)*

Конфігурація семантичного простору свідчить про реалізацію максимою більшості ознак зазначено концепту, а саме: <надія / сподівання>, <релігія / конфесія / релігійність / стан релігійності>, <впевненість>, <довіра>, завдяки прямим номінаціям концепту (див. додаток Б (рис. Б.1)).

3.2.2. Максима як вербалізатор концепту ПОРЯДОК

Дослідження концепту ПОРЯДОК визначено ідеєю антропоцентризму, який застосовується у дослідженні мови як продукту людської діяльності, призначеного для потреб людини як посередника спілкування, засобу зберігання досвіду, знань, менталітету, культури. Саме ці чинники і містить в собі НММ, котра (у більшості випадків – 33,4%) актуалізує концепт ПОРЯДОК.

Методологічним підґрунтям дослідження концепту ПОРЯДОК у максимі слугували результати досліджень таких вчених як С.Г. Воркачов [59], В.І. Карасик [111; 113], З.Д. Попова [207; 208], Й.А. Стернін [281], А.М. Приходько [216], Т.С. Медведєва [155] та інших.

ПОРЯДОК розглядається з трьох позицій, а саме: з позиції світу, суспільства та індивіда. Світ являє собою одне ціле, у порядку, створеному Богом є свій час, призначення та наповнення. Існує 4 сфери, де ПОРЯДОК потрібен людині, а саме: спосіб життя, професія, питання щодо майна та внутрішній стан. Суспільство теж потребує порядку, там є відповідні закони, настанови та інститути [155]. У релігійних проповідях підкреслюється важливість порядку у соціальних відносинах, взаємовідносинах та організації

побуту. Приклади максим ілюструють порядок створений Богом, котрий нерозривно пов'язаний с порядком у соціумі та окремим індивідом.

А.М. Приходько в екстрополяції на німецький етнічний менталітет розподіляє концепти на абсолютні та регулятивні, стверджуючи, що над усіма ними домінує концепт ПОРЯДОК як такий, котрий є **«регулятивним абсолют, або абсолютним регулятивом»** [216, с. 174].

Концепт ПОРЯДОК є «даховим» валоративом німецької лінгвокультури [там само, с. 174]. Засобом виявлення понятійної складової концепту є аналіз лексико-граматичних джерел, де зафіксовано основні значення імені концепту.

Іменем концепту ПОРЯДОК є найчастотніша одиниця, що має найбільше ознак зазначеного концепту.

Лексикографічні джерела дають наступні визначення ПОРЯДОК:

1) *das Ordnen, Regeln. Art und Weise, wie alles geregelt oder geordnet wird* (спосіб урегулювання чогось); 2) *das Geordnetsein, ordentlicher Zustand* (упорядкований стан); 3) *geregelter, übersichtiger Tagesablauf, geordnete Lebensweise* (упорядкований чіткий розклад дня, спосіб життя); 4) *Zucht, Disziplin* (дисципліна); 5) *Einhaltung der Disziplin, bestimmter Regeln im Rahmen einer Gemeinschaft* (дотримання правил у рамках якоїсь спільноти); 6) *auf bestimmten Normen beruhende Regelung des öffentlichen Lebens* (процес регулювання, котрий базується на відповідних нормах) ; 7) *einen bestimmten Sachbereich umfassendes Gesetz, Gesamtheit von zum Teil ungeschriebenen Vorschriften und Regeln* (закон, котрий охоплює відповідні положення); 8) *Aufbau, innere Struktur* (внутрішня структура); 9) *System von wirtschaftlichen, politischen, sozialen und anderen Verhältnissen von Werten und Normen, Organisation, Anordnung der Teile des Ganzen* (система різного роду цінностей та норм, упорядкування частин цілого/загального); 10) *Stufen-und Reihenfolge oder Stufe in einer Reihenfolge* (послідовність та ступінь у рамках послідовності); 11) *Zustand, im dem jemand gesund ist, etwas funktioniert, j-d mit etwas zufrieden oder einverstanden ist* (стан добробуту) [155, с. 42].

Посилаючись на дослідження А.М. Приходька, вважаємо, що у сучасній

німецькій лінгвокультурі поняття «die Ordnung» може мати щонайменше 5 основних, найчастіше актуалізованих значень:

- 1) процес, стан і результат упорядкованості чогось , у тому числі й образу життя;
- 2) ієрархія, дисципліна, слухняність через дотримання законів, правил і норм, встановлених суспільством (державою) і ним (нею) контрольованих;
- 3) черговість, послідовність, структура, система;
- 4) особлива форма об'єднання людей;
- 5) релігійна, космічна організація світу [216, с. 176; 388; 392; 393] .

На наступному етапі вивчення понятійної складової концепту виокремлюємо такі синоніми концепту ПОРЯДОК як: *geregelter Zustand, Gang, Tagesablauf, Zucht, Disziplin, Drill, Korrektheit, Genauigkeit, Regelung, Regelmäßigkeit, Gleichmaß, Planmäßigkeit, Richtigkeit, Wohlanständigkeit, Anordnung, Gruppierung, Reihenfolge, Gliederung, Schema, Systematik, Abstufung, Arrangement, Zusammenstellung, Zuordnung, Folge, Klasse, Kategorie, Gattung, Abteilung, Reihe, Rubrik, Schablone, Rhythmus, Ebenmaß, Geordnetheit*.

Аналіз синонімічного ряду дозволяє виокремити такі групи ознак:

- дисципліна (Zucht, Disziplin, Drill);
- розпланований хід подій (Tagesablauf, geregelter Zustand, Planmäßig-, Regelmäßigkeit);
- певна послідовність (Reihenfolge, Zusammenstellung, Reihe) ;
- наявність системита структури (Schema, Anordnung, Klasse, Abstufung, Gliederung, Systematik);
- точність та правильність (Korrektheit, Genauigkeit, Richtigkeit) [155, с. 43; 216].

Вважаємо, що для концепту ПОРЯДОК, вербалізованого максимою, доцільно розглянути не окрему ознаку, а виявити, яку саме групу ознак вона актуалізує, оскільки ПОРЯДОК є даховим валоративом та актуалізує значну кількість ознак, що потребують угруповання.

З наведених значень ПОРЯДКУ для НММ є найбільш релевантним саме друге значення, оскільки максима вже у своєму визначенні має номінації

<дотримання законів, правила, норми поведінки, встановлені суспільством, державою, індивідом>.

Необхідність порядку в образі життя регулюється численними прескрипціями у вигляді дозволів і заборон, про що свідчать такі приклади НММ.

Сема / ознака <дисципліна>:

(31) *Worin jeder berufen worden ist, Brüder, darin soll er vor Gott bleiben.*

(Das Neue Testament, 1.Korinther 7:24, S. 379)

Зазначена максима Нового Заповіту завдяки «*soll bleiben*», «*vor Gott*» актуалізують концепт ПОРЯДОК, хоча і не має прямої його номінації, вона показує релігійну організацію та дотримання встановлених правил завдяки покликанню «*berufen*». Максима актуалізує ознаку <дисципліна>.

(32) *Bitte nie! Laß dies Gewimmer! Nimm, ich bitte dich, nimm immer!*

(F.Nietsche)

Імперативний модус соціодискурсивної поведінки був довгий час домінуючим у Німеччині [216, с. 182]. Наказовий спосіб експлікує <дисципліну>, принцип, категоричність.

(33) *Wacht nun und betet zu aller Zeit, dass ihr imstande seid, diesem allem, was geschehen soll, zu entfliehen und vor dem Sohn des Menschen zu stehen!*

(Das Neue Testament, Lukas 21:36, S. 196)

Дотримуючись певних умов, а саме, якщо людина буде молитися та буде активною, вона може уникнути майбутніх страждань та предстати перед Господом. Максима актуалізує <дисципліну> концепту ПОРЯДОК завдяки інтерпретаційним маркерам.

Сема / ознака <розпланований хід подій>:

(34) *Wer die Ordnung und Gesetz macht, soll der erste sein, was er hält.* (Redesart)

Приклад містить пряму номінацію концепту та ілюструє норму контролю, групу ознак <розпланований хід подій>.

Сема / ознака <певна послідовність>:

(35) *Darum wird ein Mensch Vater und Mutter verlassen und seiner Frau anhängen,*

und es werden die zwei ein Fleisch und sein, so dass sie nicht mehr zwei sind, sondern ein Fleisch? Was nun Gott zusammengefügt hat, soll der Mensch nicht scheiden. (Das Neue Testament, Matthäus 19:4-5, S. 52)

Наведену групу ознак вбачаємо у певному ході подій «*Vater und Mutter verlassen*» → «*seiner Frau anhängen*» → «*die zwei ein Fleisch und sein*» → «*der Mensch soll nicht scheiden*» актуалізованого максимою концепту.

(36) Wenn du vollkommen sein willst, so geh hin, und gib den “Erlös” den Armen. Und du wirst Schatz vom Himmel haben.

(Das Neue Testament, Matthäus 19:21, S.54)

У разі виконання певних дій «*die Habe verkaufen*», «*den “Erlös” den Armen geben*» (суб'єкт ПОРЯДКУ – суспільство), можна отримати Царство Небесне (суб'єкт ПОРЯДКУ – Бог)

Сема / ознака <наявність системи і структури>:

(37) Ordnung führt zu allen Tugenden. Was aber führt zur Ordnung?

(G. Lichtenberg)

У лінгвокультурній свідомості німців концепт ПОРЯДОК об'єктивується як феномен, здатний бути і результатом, і процесом. Як процес він отримує позитивну або негативну оцінку, а як процесуальна об'єктивація припускає осмислення концепту в термінах каузації [208, с. 176–177]. Приклад ілюструє завдяки лексемі «*führen*» процесуальність зазначеного концепту. Максима актуалізує <наявність системи та структури> як групу ознак концепту ПОРЯДОК.

(38) Die innere Welt aufräumen! Da gibt es noch viele falsche Wesen! (F. Nietzsche)

Наказовий спосіб, де вживається лексема «*aufräumen*» апелює до порядку, у більшості випадків ім'я концепту асоціюється з ефективністю, успішністю та має позитивну конотацію. Ім'я концепту, маючи широку семантику, часто потребує уточнення, який саме із аспектів порядку висувається на передній план, у прикладі апеляція саме до внутрішнього порядку. Максима ілюструє ознаку <наявності системи та структури>.

(39) Denn der ungläubige Mann ist durch die Frau geheiligt, und die ungläubige

Frau ist durch den Bruder geheiligt; sonst wären ja eure Kinder unrein, nun aber sind sie heilig. (Das Neue Testament, Korinther 7:23-24, S.379)

Ситуація, коли чоловік може освятитися завдяки віруючій дружині, а дружина завдяки віруючому чоловіку, вербалізують концепт ПОРЯДОК, де лексичний склад максими відображає інформативність та експлікує наявність системи та структури: «*Denn der ungläubige Mann ist durch die Frau geheiligt*» → «*sonst wären ja eure Kinder unrein, nun aber sind sie heilig*», кожен член родини може освятитись від іншого, паралелізм створює елементи системи.

Сема/ознака <точність і правильність>:

(40) *Ein jedes Ding an seinem Ort, er spart viel Zeit und böse Wort.* (Redensart)

«*Jedes Ding an seinem Ort*» експлікує стан, упорядкованість, структуру, що є основними значеннями поняття *die Ordnung*. Максима актуалізує ознаку <точність та правильність> .

(41) *Gebraucht die Zeit, sie geht so schnell von hinnen, doch Ordnung lehrt euch Zeit gewinnen.* (J. Goethe)

Пряма номінація «*Ordnung*» та лексема «*lehrt*», що підтверджує процесуальність концепту, експлікує домінуючу німецьку темпоральну тенденцію, а саме орієнтацію на час, врахування чинника часу, точності часу, правильності.

(42) *Immer die gegenwärtige Stunde, das ist Gottes Stunde. Das ist das Stück Ewigkeit und das Stück Chaos, das um Gestaltung ringt – in dir – durch dich.* (G. Keller)

«*Um Gestaltung ringen*» належить до релігійної організації, завдяки гіперонімічним включенням «*das ist das Stück Ewigkeit und das Stück Chaos*» , що надає максимі експресивності. Вбачаємо актуалізацію максимою ознак групи <точність та правильність>.

(43) *Wenn du aber ins Leben hineinkommen willst, so halte die Gebote.*

(Das Neue Testament, Matthäus 19:17, S.53)

Концепт ПОРЯДОК є також невід'ємною частиною духовної сфери німецького менталітету, словосполучення «*die Gebote halten*» демонструє порядок та духовну організованість індивіда / соціуму, наведений приклад

завдяки підрядному умовному реченню свідчить про належність вербалізованого концепту до таких груп як <життєзабезпечення> та <безпека>, максима актуалізує групу ознак <точність та правильність> зазначеного концепту.

ПОРЯДОК, як процес упорядкування, або стан упорядкованості, котрий має систему та структуру, ознаку структурованості та прагне до досягнення добробуту, вербалізується НММ Нового Заповіту, максимами визначних особистостей Німеччини та максимами національно-мовного колективу. Максима вербалізує всі з зазначених вище груп ознак концепту.

Валоратив ПОРЯДОК регулює німецьку культуру та сприяє певній її динаміці та напрямку, встановлює принципів та правил поведінки. У німецькій культурі всі фрагменти дійсності підлягають певним правилам, застереженням, обмеженням, настановам. ПОРЯДОК займає провідне місце у концептосфері німецького соціуму (див. додаток Б (рис. Б.2.)).

3.2.3. Максима як вербалізатор концепту ЛЮБОВ

Концепт ЛЮБОВ пов'язаний безпосередньо з формуванням у людини смислу життя як цілі, досягнення котрої виходить за межі її безпосереднього індивідуального буття [60; 61; 236, URL]. Він присутній у кожній етнокультурі та є універсальним. Концептуальне уявлення про любов базується на національних, культурних, історичних, групових, релігійних уявленнях етносу, яке детально вивчалось С.Г. Воркачовим [60; 61; 126; 236; 311].

Любов є емоцією, тож доцільно ідентифікувати концепт ЛЮБОВ як концепт емоції, де ми, слідом за Н.О. Красавським, під емоційним утворенням розуміємо етично культурно зумовлене, складне структурно-змістове, лексично та/або фразеологічно вербалізоване утворення, котре базується на понятійній основі та включає в себе окрім поняття образ та оцінку, та функціонально заміщує людині в процесі рефлексії і комунікації безліч однопорядкових предметів [126, с. 80]. Зміст ЛЮБОВІ має різноманітні суб'єктивні образні/асоціативні/оцінні/емоційні смисли.

ЛЮБОВ, у котрій фіксується ставлення до об'єкту як до чогось цінного, є «телеономним концептом у квадраті» (визначення С.Г. Воркачова): вона формує зміст індивідуального життя через вихід за межі окремого буття та через намагання до єднання з абсолютним благом [61, с. 41].

Іменем концепту ЛЮБОВ є найчастотніша одиниця, що має найбільше ознак концепту ЛЮБОВ.

Розглядаючи концепт ЛЮБОВ, ми спирались на лексикографічні джерела [388; 392; 393], де зазначено його дефініції, та на його синонімічний ряд. Німецькомовні джерела дають такі визначення: 1) *starkes Gefühl der Zuneigung für eine Person, Sache, Idee; starkes Gefühl des Hingezogenseins; starke im Gefühl begründete Zuneigung zu einem nahe stehenden Menschen; aus starker körperlicher, geistiger, seelischer Anziehung beruhende Bindung an einen bestimmten Menschen, verbunden mit dem Wunsch nach Zusammensein*; 2) *Barmherzigkeit, Mildtätigkeit*; 3) *Gefälligkeit, Freundlichkeit, freundschaftlicher Dienst*; 4) *Person, der jmds. starkes Gefühl der Zuneigung zuteilt wird, geliebter Mensch*.

Синонімами є такі лексеми: *Gefühl, Herzenswärme, Hingabe, Innigkeit, Zuneigung, besonderes Interesse, Leidenschaft, Passion, Akt, Geschlechtsverkehr, Emotion, Empfindung, Gefühlsbewegung, Gefühlsregung, Gespür, Sentiment, Stimmungslage, Anhängigkeit, Eros, Freundschaft, Hinneigung, Liebesverlangen, Verbundenheit, Wohlwollen, Zärtlichkeit*.

Семами/ознаками ЛЮБОВІ є такі:

- сильне почуття;
- прихильність;
- тяжіння;
- зв'язок між людьми;
- бажання бути разом;
- милосердя;
- люб'язність /послужливість;
- дружба;

- сердечне тепло;
- пристрасть;
- статеві відносини;
- емоція;
- відвертість/щирість;
- відданість;
- особлива зацікавленість;
- настрій;
- вимога кохання;
- ніжність;
- м'якість;
- доброзичливість.

Концепт ЛЮБОВ вербалізується максимою у таких своїх ознаках:

Сема / ознака <прихильність>:

(44) *Alle Liebe der Menschen muss erworben, erobert und verdient, über Hindernisse hinweg erhalten werden; die Mutterliebe allein hat man immer unerworben und unverdient.* (Berthold Auerbach)

Подвійна номінація «*Liebe*», «*Mutterliebe*» актуалізує зазначений концепт, максима репрезентує любов матері як безкорисну та безкоштовну чесноту. Лексеми «*erworben, erobert und verdient*» вказують на ознаку <прихильність>, яку потрібно заслуговувати у інших, але не у матері. Наголошують, що відмінною ознакою концепту ЛЮБОВ є діяльнісний характер любові [60; 61]. Так, вказаний приклад завдяки лексемам «*erwerben, erobern und verdienen*» про це свідчить.

(45) *Wie der Vater mich geliebt hat, habe auch ich euch geliebt! Bleibt in meiner Liebe! Wenn ihr meine Gebote haltet, so werdet ihr in meiner Liebe bleiben, wie ich die Gebote meines Vaters gehalten habe und in seiner Liebe bleibe.*

(Das Neue Testament, Johannes 15:9-10, S. 250)

«*Lieben*», «*in Liebe bleiben*» актуалізують завдяки прямим номінаціям

концепт. Порівняння любові батька (Бога-батька) з любов'ю Бога-сина, а також умова Христа «*wenn ihr meine Gebote haltet*» та порівняльне речення «*wie ich die Gebote meines Vaters gehalten habe und in seiner Liebe bleibe*» вербалізують обіцянку любові Господа «*so werdet ihr in meiner Liebe bleiben*». Максима актуалізує ознаку <прихильність>. «*in meiner Liebe bleiben*» вбачаємо концептуальну метафору [97; 364; 365], де любов є вмістилищем, контейнером, де людина може перебувати.

Сема / ознака <зв'язок між людьми> :

(46) *Man muss nur Ein Wesen recht von Grund aus lieben, da kommen einem die übrigen alle lebenswürdig vor!* (J. Goethe)

Максима актуалізує ознаку <зв'язок між людьми>, бо якщо любиш одну людину, то і інші стають милими, що дозволяє встановити зв'язок з іншими людьми у соціумі. Пряма номінація «Ein Wesen recht von Grund aus lieben» та однокореневе «*lebenswürdig*» актуалізують концепт, «Ein Wesen» - «*die übrigen alle*» підсилює емотивну складову значення завдяки зазначеній нормі стану.

Сема / ознака <емоція> :

(47) *Wer nicht liebt, wird sich des schönen Maien, so gut er kann, doch leider halb nur freuen.* (J. Goethe)

«*Nicht lieben*» – «*halb nur freuen*» – причинно- наслідковий зв'язок максими завдяки прямій номінації імпліцитно спонукає нас любити, «*des schönen Maien*» вбачаємо як позитивну оцінку (прикметник «*schön*») та емоційну. Любов у наведеному прикладі актуалізує ознаку <емоція>.

Сема / ознака <відвертість / щирість>:

(48) *Wenn ich in den Sprachen der Menschen und der Engel rede, aber keine Liebe habe, so bin ich ein tönendes Erz geworden oder eine schallende Zimbel! Und wenn ich Weissagung habe und alle Geheimnisse und alle Erkenntnis weiß und wenn ich allen Glauben habe, so dass ich Berge versetze, aber keine Liebe habe, so bin ich nichts. Und wenn ich alle meine zur Speisung der Armen austeile und wenn ich meinen Leib hingebe, damit ich Ruhm gewinne, aber keine Liebe habe, so nützt es mir nicht.* (Das Neue Testament, Korinther 13:1-2, S. 390)

Приклад актуалізує концепт ЛЮБОВ завдяки прямій номінації, котра репрезентується протиставленням в умовних реченнях *«wenn ich in den Sprachen der Menschen und der Engel rede»*, *«wenn ich Weissagung habe... und wenn ich allen Glauben habe, so dass ich Berge versetze»*, *«wenn ich alle meine zur Speisung der Armen austeile und wenn ich meinen Leib hingebe, damit ich Ruhm gewinne»* - *«aber keine Liebe habe»*. ЛЮБОВ показана як найвища доброчинність, без котрої інші досягнення та вчинки не є актуальними *«es nützt mir nicht»*. Репрезентована ознака <щирість/відвертість> актуалізує ЛЮБОВ як найвищу чесноту, протиставляючи вмінню віддавати, все знати тощо.

Любов, вербалізована максимою, є універсальною людською цінністю та займає провідне місце серед лінгвокультурних концептів, котрі вона репрезентує. Максимою актуалізуються такі семи/ознаки, як <прихильність>, <емоція>, <відвертість/щирість>, <милосардя>, <зв'язок між людьми> (див. додаток Б (рис. Б.3.)).

3.2.4. Максима як вербалізатор концепту ОБОВ'ЯЗОК

Концепт ОБОВ'ЯЗОК визначений А.М. Приходьком [216] як регулятивний валоратив, належить до принципів німецького способу життя і актуалізований НММ. Обов'язок репрезентує моральний стан індивіда, коли той виконує певні завдання, мотивує людину дотримуватись певних суспільних правил, такі ж ознаки несе в собі і НММ.

Понятійна сторона концепту ОБОВ'ЯЗОК спирається на ознаку імперативності, директивності, регулятивності, обґрунтованості висунутих імперативів з погляду моралі, права, релігії тощо, які сформувалися в ході історичного розвитку суспільства, об'єктом регулювання виступає зовнішній аспект діяльності людини, її поведінка у суспільстві [там само, с. 165]. Таким чином, ОБОВ'ЯЗОК апелює до підстав обов'язку (моральні, інституціональні норми) та до характеру ставлення людини до обов'язку. Виконання обов'язку у німецькій культурі ґрунтується не тільки на внутрішніх переконаннях, а може бути й зовнішнім примусом у силу взятих на себе зобов'язань, договору,

контракту. Тому у випадку невиконання людина несе відповідальність як перед своєю совістю, так і перед суспільством та державою. Звідси випливає, що понятійна сторона ОBOB'ЯЗКУ спирається на два основні прошарки: «прояв обов'язку» та «завдання» [там само].

З огляду на лексикографічні джерела, А.М. Приходько говорить, що концепт ОBOB'ЯЗОК майже не обігрується фразеологічними одиницями, та називає причиною не внутрішнє, а зовнішнє джерело формування обов'язку [216]. Аналізуючи НММ та виходячи з її визначення, слід сказати, що для нас буде релевантним обов'язок, котрий базується в першу чергу на внутрішніх переконаннях, світогляді та моральних цінностях індивіда.

Іменем концепту ОBOB'ЯЗОК є найчастотніша одиниця, що має найбільше ознак концепту ОBOB'ЯЗОК.

Лексикографічні джерела [388; 392; 393] дають наступні визначення обов'язку: 1) *Aufgabe, die jemand aus ethischen, religiösen Gründen erwächst und deren Erfüllung er sich einer inneren Notwendigkeit zufolge nicht entziehen kann oder die jemandem obliegt, die als Anforderung von außen an ihn herantritt und ihn verbindlich ist*; 2) *(Sport) bei einem Wettkampf vorgeschriebene Übung (im Unterschied zur Kür)*.

Синонімічний ряд складається з таких лексем: *Aufgabe, Auftrag, Gebot, Muss, Notwendigkeit, Schuldigkeit, Verpflichtung, Zwang, Obliegenheit, Mission*.

Концепт ОBOB'ЯЗОК вербалізується у таких своїх семах / ознаках:

- завдання;
- виконання;
- (внутрішня) необхідність;
- вимога/ примус;
- заповідь;
- місія;
- покликання.

Сема / ознака <завдання>:

(49) *Tue deine Pflicht so lange, bis sie deine Freude wird.*

(Marie Freifrau von Ebner-Eschenbach)

Дієслівне словосполучення «*deine Pflicht tun*» актуалізує пряму номінацію концепту, автор пов'язує обов'язок з радістю, ми повинні його дотримуватись (ознака <завдання>), поки воно не перетвориться на нашу радість «*bis sie deine Freude wird*». Максима містить елемент несумісності, інконгруетності, оскільки обов'язок є обов'язком і не можна зволікати ним на фоні емоційного стану або внутрішніх афективних реакцій, протиставляється раціональне (обов'язок) та емоційне (радість).

(50) *Versäume keine Pflicht und übernahm nicht eine neue, bis du allen alten genug getan hast.* (L. Schefer)

Максима експлікує зовсім іншу точку зору, ми маємо виконувати обов'язок до кінця, не переходити до іншого, дієслівна вербалізація концепту з прямою номінацією у директивній формі «*versäume keine Pflicht*» з темпоральним уточненням актуалізує у максимі ціннісну складову.

Сема / ознака <виконання>:

(51) *Versuche, deine Pflicht zu tun, und du weißt gleich, was an dir ist. Was aber ist deine Pflicht? Die Forderung des Tages.* (J. Goethe)

Дієслівне словосполучення «*Pflicht tun*» актуалізує зазначений концепт, а саме його ознаку <виконання>, «*die Forderung des Tages*» - метафоричний опис актуального сьогодення, що нам презентує зовнішні вимоги, котрі можуть бути продиктовані соціумом та їх слід виконувати.

Сема / ознака <(внутрішня) необхідність>:

(52) *Wir aber, die Starken, sind verpflichtet, die Schwachheiten der Kraftlosen zu tragen und nicht uns selbst zu gefallen.* (Das Neue Testament, Römer 15:1, S. 365)

Новий Заповіт наголошує на обов'язку не собі догоджати, а нести немочі слабких, актуалізуючи ознаку <(внутрішня) необхідність>, як внутрішню моральну валоративну константу стосовно себе самого та свого ближнього. Метафоричний вислів «*die Schwachheiten der Kraftlosen tragen*» та «*nicht uns selbst zu gefallen*» є репрезентацією внутрішнього морального відчуття індивіду.

(53) *Der Mann leiste der Frau die schuldige Pflicht und ebenso die Frau dem Mann.*

(Das Neue Testament, Korinther 7:3, S.378)

Максима Нового Заповіту актуалізує концепт ОБОВ'ЯЗОК завдяки номінальному словосполученню, де йдеться про обов'язки дружини перед чоловіком і навпаки, актуалізує ознаку <необхідність>.

(54) *Die Pflicht gegen sich selbst aber besteht [...] darin, daß der Mensch die Würde der Menschheit in seiner eigenen Person bewahre.* (I.Kant)

Пряма номінація актуалізованого концепту репрезентує ознаку <покликання> та показує нам одночасно зв'язок внутрішнього та зовнішнього проявів формування обов'язку особистості, «*die Würde der Menschheit in seiner eigenen Person bewahren*» автор екстраполює на свою особистість.

Сема / ознака <вимога / примус>:

(55) *Mancher vergißt nur deshalb seine Pflichten, weil er stets an seine Rechte denkt.*

(Redenart)

Наведена максима, актуалізуючи імпліцитний директив, завдяки своїй прямій номінації та опозиції «*seine Pflichten*» - «*seine Rechte*», спонукає нас думати в першу чергу про обов'язки, актуалізуючи ознаку концепту <вимога/примус>.

Сема / ознака <місія >:

(56) *Die Liebe kann wohl viel, allein die Pflicht noch mehr.* (J. Goethe)

Якщо Новий Заповіт базується на любові до ближнього, і любов з милосердям є найбільш значущими чеснотами, то вище наведений приклад максими Й.Гете показує, що ОБОВ'ЯЗОК як <місія> для німецькомовного соціуму та культури є ще більш актуальним, ніж любов. Концепт актуалізується прямою номінацією з прислівниками, що посилюють його образ «*allein*» - «*noch mehr*».

Якщо максими Нового Заповіту першочергово актуалізують обов'язок, максими визначних особистостей спрямовані на зовнішні умови та вимоги. НММ актуалізує концепт ОБОВ'ЯЗОК завдяки прямим номінаціям, обов'язок екстраполюється як на внутрішні, так і на зовнішні критерії, максимою актуалізуються п'ять його сем / ознак (див. додаток Б (рис. Б.4.)).

3.2.5. Максима як вербалізатор концепту ПОКАЯННЯ

Концептуальний зв'язок ГРІХ – ПОКАЯННЯ, що є сталою когнітивною моделлю концептосфери лінгвокультури, є важливим для релігійного і для нерелігійного дискурсів. Добровільне визнання своїх гріхів, недоліків, проступків є однією з найвищих чеснот людини, про що пишуть такі науковці як П.В. Гуторова [77; 78], О.В. Платонова [201;202], Т.Б. Радбиль [221], В.В. Сайгін [234; 235] тощо. Покаяння належить до внутрішніх глибоких переживань.

Фон Вригт класифікує ціннісні концепти за трьома базовими категоріями: 1) власне оцінка (добро, зло); 2) нормативні концепти (обов'язок, право); 3) поняття, котрі відносяться до людських дій та вчинків (мотив, воля, бажання) [11, с. 184; 64]. Н.Д. Арутюнова вважає, що смисли подібного типу є ментальними утвореннями соціо-оцінного характеру, котрі відображають моральні відносини та створюють мораль як одну з форм суспільного пізнання у всьому різноманітті її аспектів [10; 11; 77; 78]. Етичні поняття є відображенням існуючих у соціумі форм зовнішньої та внутрішньої регуляції поведінки [312, с. 121]. До форм внутрішньої регуляції відносимо ціннісний смисл ПОКАЯННЯ.

Аналіз функціонування мовних засобів, котрі об'єктивують концепт, свідчать про його синкретичний характер, оскільки мають ознаки етичного та емоційного концептів, а вони мають причинно-наслідкові відношення, оскільки перший зумовлює виникнення другого [77; 78, URL].

Іменем концепту ПОКАЯННЯ є найчастотніша одиниця, що має найбільше сем/ознак концепту ПОКАЯННЯ.

На основі лексикографічних джерел [388; 392; 393] вважаємо, що концепт ПОКАЯННЯ може вербалізуватися через такі номінації:

1) *das Bemühen um die Wiederherstellung eines durch menschliches Vergehen gestörten Verhältnisses zwischen Gott und Mensch, Bußübung*; 2) *Ausgleich, den jemand für eine Rechtsstrafe geringfügige Rechtsverletzung zu zahlen hat*.

Синоніми зазначеного концепту є такі: *Reue, Sühne, Bußübung*.

Семами / ознаками ПОКАЯННЯ є наступні:

- намагання відновити стосунки «Людина – Господь»;
- рівновага/відшкодування;
- спокута;
- покарання.

Реалізацію ПОКАЯННЯ підтверджують актуалізація максимою відповідних його ознак та мовні репрезентації концепту, на що вказують відповідні лексеми, їх деривати, та інтерпретації.

Сема / ознака <намагання відновити стосунки «Людина-Господь»>:

(57) *Nicht wieder tun ist die beste Buße.* (Redensart)

Емоційно-інтелектуальне вираження ПОКАЯННЯ у судженні, котре осмислюється та переживається соціумом, його діяльністю та досвідом є максимою-експлікатором правила поведінки з прямою номінацією та семою/ознакою <намагання відновити стосунки «Людина-Господь»>, концепт вербалізується завдяки прямій його номінації. Покаяння розглядається у РД як одне з християнських таїнств, де людина сповідує свої гріхи, визнає свою провину, результатом цього покаяння є рішення більш не робити скоєного.

(58) *Nein, sage ich euch, sondern wenn ihr nicht Buße tut, werdet ihr alle ebenso umkommen.* (Das Neue Testament, Lukas 13:3, S. 173)

Мовна об'єктивація зазначеного концепту представлена прямою його номінацією. Приклад свідчать про категоричну настанову покаятись, оскільки у разі некаяття можемо очікувати негативні наслідки, актуалізовані актом-попередженням «*ihr werdet alle umkommen*». Максима актуалізує ознаку <намагання> ПОКАЯННЯ.

(59) *Tut Buße! Denn das Reich der Himmel ist nahe gekommen.*

(Das Neue Testament, Matthäus 3:2, S. 12)

Максима актуалізує ознаку <намагання>, пряма номінація актуалізує зазначений концепт.

Сема / ознака <рівновага / відшкодування>:

(60) *Was ein ertrunken sündigt, muss er nüchtern büßen.* (Redensart)

Ціннісний компонент емоційної оцінки у структурі концепту може репрезентуватися як імпліцитно, так і експліцитно з оцінкою «добре/погано». Саме ці оцінки передбачають експлікацію цінності [58, с. 8]. Уявлення людини про добре чи погане пов'язано з психологічною взаємодією людини і світу.

Ціннісний компонент емоційної оцінки у структурі концепту може репрезентуватися як імпліцитно, так і експліцитно з оцінкою «добре/погано». Саме ці оцінки передбачають експлікацію цінності [там само]. Уявлення людини про добре чи погане пов'язано з психологічною взаємодією людини і світу. Зазначені у прикладі лексеми «*trunken*» та «*sündigen*» характеризують у максимумі негативне явище пияцтва, котре є само по собі гріхом, а також людина напідпитку коїть багато аморальних речей, за що повинна каятися. Опозиційні номінації «*trunken*» – «*nüchtern*», «*sündigen*» – «*büßen*» актуалізують ПОКАЯННЯ. Максима містить ознаку <рівновага/відшкодування>.

(61) *So tut nun Buße und bekehrt euch, dass eure Sünden ausgetilgt werden, damit Zeiten der Erquickung kommen vom Angesicht des Herrn und er den euch vorausbestimmten Jesus Christus sende!*

(Das Neue Testament, Apostelgeschichte 3:19-20, S.271)

Обіцянка Царства Небесного у разі покаяння у категоричній формі, граматично оформленій імперативом, та пояснення з темпоральним прислівником «*nahe*» актуалізують ПОКАЯННЯ завдяки прямій номінації, репрезентують ознаку <рівновага/відшкодування>.

(62) *So wird Freude im Himmel sein über einen Sünder, der Buße tut, mehr als über neunundneunzig Gerechte, die die Buße nicht nötig haben.*

(Das Neue Testament, Lukas 15:7, S. 178)

Підсилення значення каяття експлікує приклад, де один грішник, котрий кається, є на небі милішим, ніж дев'яносто дев'ять праведників, котрі не мають потреби у покаянні. Приклад ілюструє пряму номінацію, ознаку <рівновага>, котра зустрічається двічі, порівняння одного з дев'яносто дев'яти на користь одного, котрий кається «*der Buße tut*».

(63) *Jedes Lustgefühl, das wir uns nur bereiten können, wenn wir andern Schmerz bereiten, müssen wir einmal mit Zinseszins zurückgeben.* (Otto von Leixner)

Фразеологічна номінація «*mit Zinseszins zurückgeben*» актуалізує концепт ПОКАЯННЯ та ступінь спокутування вини, умовне речення «*wenn wir andern Schmerz bereiten*» вказує на причину покаяння, максима реалізує директивність та актуалізує ознаку <рівновага/відшкодування>.

(64) *Bringt nun der Buße würdige Früchte.*

(Das Neue Testament, Matthäus 3:8, S.13)

Концепт ПОКАЯННЯ актуалізується іменем концепту в своїй метафоричній іпостасі (персоніфікація), проповідується спасіння через «принесення покаянню гідних плодів». Максима є експліцитним директивом, що містить сему ознаку <рівновага/відшкодування> (див. додаток Б (рис. Б.5)).

Дослідники кажуть також про квазисинонім РОЗКАЯННЯ [234, с. 250]. Розкаянням є жалкування про дурний чи помилковий вчинок. Очевидним є спільний компонент з ПОКАЯННЯМ, але відсутнею є важлива семантична ознака – визнання цього (поганого) вчинку не лише перед совістю, але й перед Богом.

ПОКАЯННЯ є ціннісно-етичним концептом, орієнтується на універсальні поняття норми поведінки. Максима як Нового Заповіту, так і визначних особистостей апелює до покаяння, і воно розглядається як одна з головних моральних норм/правил. Конфігурація семантичного простору презентує реалізацію максимою двох сем/ознак.

3.2.6. Максима як вербалізатор концепту СКРОМНІСТЬ

Концепт СКРОМНІСТЬ у німецькій та інших лінгвокультурах пов'язаний з поведінкою людини: він служить регулятивом ідеальної поведінки як реальної якості особистості, яка має підкоритися вимогам доброчесного розуму [293; 294; 295]. СКРОМНІСТЬ характеризує самопрезентацію людини відповідно до правил пристойності [294, с. 138–139]. Концепт СКРОМНІСТЬ, слідом за В.О. Турченко, відносимо до концептів комунікативної поведінки,

а саме до ознакового типу. У комунікативній поведінці відображається менталітет народу – сукупність когнітивних стереотипів сприйняття і розуміння дійсності народом, групою, індивідом [294].

Іменем концепту вважаємо найчастотнішу одиницю, що має найбільше ознак концепту СКРОМНІСТЬ – *Bescheidenheit*.

Німецькомовні лексикографічні джерела [388; 392; 393] дають такі визначення скромності: *bescheidenes Wesen, das Bescheidensein* та наводять синонімічний ряд: *Anspruchslosigkeit, Bescheidensein, Gemütsamkeit, Selbstbescheidung, Bedürfnislosigkeit, bescheidene Art, zurückhaltende Art, unpräntentöse Art, Zurückhaltung, Unaufdringlichkeit*.

Лексикографічні дані визначають такі семи/ознаки концепту СКРОМНІСТЬ:

- модус поведінки;
- невибагливість;
- самозречення;
- стриманість;
- ненав'язливість;
- унормованість.

За визначенням В.В. Красних, уявлення про правила доброчесної поведінки засновані на стереотипах. Дослідниця визначає їх як національно-марковані «ментальні картини» світу (образні та ситуаційні), що впливають на комунікативну поведінку і проявляються в ній [127, с. 235; 295, с. 142]. Стереотипи – фрагменти концептуальної картини світу, серед них є стереотипи-уявлення, що являють собою кліше свідомості, в яких зберігається сценарій комунікативної, зокрема вербальної, поведінки. Останні містять взаємопов'язані стереотипи-ситуації і стереотипи-образи, причому стереотипи ситуації зумовлюють стереотип поведінки [127, с. 233]. Сформовані щоденним відтворенням у практиці спілкування і ритуалізовані, такі стереотипи утворюють систему етикету – систему обов'язкових правил поведінки, зокрема

мовленнєвих, систему дозволів та заборон, що організують моральні норми в цілому [303, с. 44–48; 295, с. 142].

Розглянемо ознаки концепту, що їх актуалізує НММ.

Сема / ознака <модус поведінки> :

(65) *Alle großen Männer sind bescheiden.* (G.Lessing)

Пряма номінація актуалізує зазначений концепт, приклад репрезентує скромність як чесноту, надаючи приклад усіх визначних особистостей, котрі є скромними «*bescheiden sein*», максима актуалізує ознаку <модус поведінки>.

Сема / ознака <невибагливість>:

(66) *Je weniger Bedürfnisse ihr habt, desto freier seid ihr.* (I. Kant)

Репрезентація СКРОМНОСТІ синонімом «*weniger Bedürfnisse*» показує ознаку <невибагливості>. Конструкція «*Je ... desto*» підкреслює градуальність: чим менше матимемо потреб, тим більш вільними будемо.

(67) *Wer nichts begehrt, dem geht nichts ab.* (Redensart)

Лексеми «*nichts begehren*» та, як наслідок, «*nichts abgehen*» актуалізують концепт СКРОМНІСТЬ завдяки ядерній ознаці, скромність у прикладі реалізується в іпостасі відсутності бажань.

(68) *Das ist doch groß und schön, von Kleinem so glücklich werden zu können, das ist ein groß Gegengewicht gegen das tägliche Elend.* (J. Gotthelf)

Словосполучення «*von Kleinem glücklich werden können*» актуалізує СКРОМНІСТЬ завдяки ядерній ознаці, максима репрезентує <невибагливість>, «*ein groß Gegengewicht gegen das tägliche Elend*» завдяки антитезі до негативно маркованої лексичної одиниці утворює позитивну образну оцінність.

Сема / ознака <самозречення> :

(69) *Die Menschen haben viele absonderliche Tugenden erfunden, aber die absonderlichste von allen ist die Bescheidenheit. Das Nichts glaubt dadurch etwas zu werden, daß es bekennt: ich bin nichts!* (Ch. Hebbel)

Концепт СКРОМНІСТЬ репрезентується завдяки своїй прямій номінації та епітет «*die absonderlichste von allen*» показує нам скромність як

доброчесність / чесноту. Максима актуалізує сему / ознаку <самозречення> пропозицією «*ich bin nichts*».

Сема / ознака <стриманість> :

(70) *Nehmt auf euch mein Joch, und lernt von mir! Denn ich bin sanftmütig und von Herzen demütig, und ihr werdet Ruhe finden und für eure Seelen.*

(Das Neue Testament, Matthäus 11:29, S. 33)

Актуалізація СКРОМНОСТІ відбувається завдяки висловленню «*sanftmütig und von Herzen demütig*», позначаючого стриманість та покірність, інтерпретоване як прояв скромності, за яку буде винагорода «*Ruhe für Seelen finden*». В релігії скромність пов'язана, в першу чергу, з покірливістю, сумирністю та чистотою Христа. У наведеному прикладі максима актуалізує ознаку <стриманості>.

(71) *Wenn jemand bescheiden bleibt, nicht beim Lobe, sondern beim Tadel, dann ist er's.* (J. Paul)

Приклад репрезентує умову скромності «*nicht beim Lobe, sondern beim Tadel*», при дотриманні котрої дійсно і виявляється ця ознака. Скромність виявляється в умінні приймати критику на свою адресу, що є ознакою <стриманості>.

Сема / ознака <внормованість> :

(72) *Denn ich sage durch die Gnade, die mir gegeben wurde, jedem, der unter euch ist, nicht höher <vonsich> zudenken, als zu denken sich gebührt, sondern darauf bedacht zu sein, dass er besonnen sei, wie Gott einem jeden das Maß des Glaubens zugeteilt hat.* (Das Neue Testament, Römer 12:3, S. 361)

Завдяки ядерній ознаці «*nicht höher <vonsich>denken, als sich gebührt denken*», приклад актуалізує СКРОМНІСТЬ, котра має ознаку <внормованості>, показує помірність, репрезентовану порівнянням «*wie Gott hat einem jeden das Maß des Glaubens zugeteilt*».

(73) *Es ist gefährlich, wenn man allzu lang sich klug und mäßig zeigen muß.*

(J. Goethe)

СКРОМНІСТЬ представлена в максимі як <унормованість>, експліцитно ж репрезентується негативна оцінка надмірності демонстрації «*allzulang*» розуму та помірності.

Зазначений концепт містить у собі абстрактно-понятійні та предметно-образні характеристики, вони тісно пов'язані одне з одним та створюють специфічний комплекс ціннісної домінанти (див. додаток Б (рис. Б.6)).

Етичний регулятив СКРОМНІСТЬ у максимі вербалізується як прямими, так і непрямыми номінаціями, СКРОМНІСТЬ відображається у свідомості людини відповідно до закріплених у стереотипах етики норм моралі німецькомовного лінгвокультурного соціуму, максима у РД вербалізує СКРОМНІСТЬ як покірливість, самозречення та сумирність, максими визначних особистостей актуалізують першочергово ознаку невибагливості.

Семантичний простір свідчить про реалізацію максимою всіх сем/ознак концепту СКРОМНІСТЬ, окрім семи/ознаки <ненав'язливість>.

3.2.7. Максима як вербалізатор концепту ТОЛЕРАНТНІСТЬ

Феномен толерантності є одним з найбільш актуальних та цікавих в умовах сьогодення, він має свою особливу етноспецифіку, котра проявляється у мовній картині світу лінгвокультурним концептом ТОЛЕРАНТНІСТЬ та привертає значну увагу науковців [1; 134; 143; 158; 275; 287; 342] належить до числа концептів-регулятивів, котрі встановлюють правила поведінки у суспільстві.

Концепт ТОЛЕРАНТНІСТЬ у різних мовах має різне трактування. Спираючись на декларацію принципів терпимості та толерантності, О.О. Михайлова наголошує таке: толерантність (= терпимість) позначає повагу, прийняття та правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження, засобів виявлення людської індивідуальності. Це не поступка, милостивість або потурання. Толерантність – це, перш за все, активне ставлення, котре формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини [158, с. 28]. Але науковець дещо розводить

толерантність та терпимість, розмежовуючи толерантність як *ставлення* та як *поведінку*, де ставлення до іншого ототожнює з терпимістю, а поведінку – з не насиллям [там само].

У дослідженнях німецьких вчених, як вважає К.С. Суміна, основна цінність толерантності міститься у тому, що вона вчить людину переходити від *побіжної* терпимості до стадії *свідомого сприйняття* іншої людини, толерантність як цінність є важливою, тому що їй властива активна позиція у відношенні до іншого. Звертаючись до текстів німецьких філософів, можна говорить про те, що активна позиція взагалі властива німецькому менталітету, активність визнана засобом самопізнання та самовизначення [287, URL]. Наш практичний матеріал показує, що в основі толерантності, яку вона експлікує, лежить процес самопізнання, самовдосконалення індивіда та зміна якихось принципів у світогляді відносно до свого ближнього.

Толерантність і терпимість, терпимість і поблажливість не ототожнюються, а функціонують у якості конкретизаторів, котрі уточнюють мовні одиниці, які репрезентують концепт. Лише зібрані воєдино «толерантність», «терпимість», «витримка» утворюють концепт як частину когнітивного простору [1, с. 6].

Дослідники говорять про різні форми толерантності, які залежать від «типів ментальності», але наголошують, що слід говорити не про ментальності, а про виявлення толерантності у різних предметних сферах, життєвих ситуаціях. По сферам виявлення толерантності науковці виокремлюють політичну, побутову, педагогічну, адміністративну, етнічну, культурну, екологічну, релігійну толерантність тощо [1; 158; 275; 283].

Сферою функціонування максими є ПД та РД. Тож можемо говорити про терпимість та повагу до якихось релігійних поглядів, терпимість до форм поведінки, світогляду, до вчинків у відносинах, терпимість до людей іншої віри, гнучкість та повагу до інших культур та типових їм цінностей, вміння знаходити загальну мову, повагу плюралізму, уникання конфліктів тощо. Усі види толерантності за предметом прояву мають два аспекти: поведінковий та

комунікативний, тож говорять про комунікативну толерантність, котра виявляється у спілкування, та про поведінкову толерантність, що виявляється у діяльності. Й.А. Стернін стверджує, що важливішим аспектом толерантності є комунікативний, а саме здатність людини і суспільства в цілому до нормативного, етикетного безконфліктного спілкування, формування у всієї лінгвокультурної спільноти уміння вислухати та співрозмовника та поважати його точку зору [281; 283].

На нашу думку, виходячи з визначення максими, не комунікативний, а саме поведінковий/діяльнісний аспект займатиме головну позицію. Максима актуалізує правило поведінки, тож саме ставлення до іншого, вміння поводитись по християнські (РД) та за морально-етичними настановами (РД, ПД) є провідним аспектом для об'єкту нашого дослідження у визначенні толерантності. Дослідження толерантності на матеріалі максими дозволяє систематизувати та виявити форми толерантності у поведінці народу, певної соціальної групи, окремого індивіда, поведінці між окремими групами або індивідами.

Іменем концепту ТОЛЕРАНТНІСТЬ є найчастотніша одиниця, що має найбільше ознак зазначеного концепту.

Німецькомовні лексикографічні джерела [388; 392; 393] визначають лексему Toleranz як «*Duldsamkeit, großzügige Geisteshaltung, Ertragen, Erdulden, Geduld, das Toleranzsein*».

Словники надають такий синонімічний ряд для ТОЛЕРАНТНОСТІ: *Behutsamkeit, Duldsamkeit, Geduld, Gnade, Großzügigkeit, Hochherzigkeit, Liberalität, Milde, Nachsicht, Rücksicht, Rücksichtnahme, Schonung, Verständnis, Aufgeklärtheit, Freisinnigkeit, Freizügigkeit, Großherzigkeit, Großmut, Langmut*.

Лексикографічний аналіз показує понятійну основу (великодушне та терпляче ставлення, стриманість, розуміння тощо), яка має своє вираження у функціонуючій у РД та ПД НММ.

Найбільш яскравими семами/ознаками толерантності є:

- терпимість/ стерпність/ терпіння;
- обережність/обачливість/мірність;
- (акт) помилування/ милість;
- вибачливість/поблажливість/ліберальність;
- м'якість;
- повага;
- шляхетність/великодушність;
- свободомислення;
- усвідомленість;
- потурання;
- розуміння;
- участь;
- тепло;
- симпатія;
- визнання;
- схвалення;
- обережність;
- увага.

Концепт ТОЛЕРАНТНІСТЬ реалізується у максимі за допомогою граматичних (синтаксис та морфологія) та лексичних засобів, максима актуалізує наступні семи/ознаки:

Семи / ознака <терпимість / стерпність / терпіння>:

(74) *Toleranz sollte eigentlich nur eine vorübergehende Gesinnung sein: sie muß zur Anerkennung führen. Dulden heißt beleidigen.* (J. Goethe)

Толерантність, що має вести до визнання, актуалізує у максимі ознаку <терпіння>, вербалізуючи концепт завдяки прямій його номінації.

(75) *Toleranz heißt: die Fehler des anderen entschuldigen. Genie heißt: sie nicht zu bemerken.* (A. Schopenhauer)

Автор під толерантністю вбачає вміння вибачати помилки, а під геніальністю, взагалі, їх не помічати, експлікуючи вказану ознаку.

(76) *Intoleranz schreibt Geschichte. Toleranz hilft, sie zu ertragen.* (P. Hohl)

Зазначена у максимі ознака <терпимість> наголошує, що толерантність допомагає винести всі ті історії/вигадки, що були написані/запропоновані нетолерантністю, лексема «*ertragen*» репрезентує зазначену ознаку.

(77) *Wandelt würdig der Berufung, mit der ihr berufen worden seid, mit aller Demut und Sanftmut, mit Langmut, einander in Liebe ertragend!*

(Das Neue Testament, Epheser 4:2, S. 433)

«*Ertragen in Liebe*», котра є словниковою дефініцією, «*Langmut*», синонім толерантності, є експлікаторами ТОЛЕРАНТНОСТІ, ознаки <терпимість / стерпність / терпіння>, котра криється у покірності, терплячості, терпимості, максима навчає нас бути задоволеним тим положенням, яке людина займає та терплячим бути до інших.

Сема / ознака <обережність / обачливість / мірність>:

(78) *Simon Petrus nun, der ein Schwert hatte, zog es und schlug den Knecht des Hohenpriesters und hieb ihm das rechte Ohr ab. Da sprach Jesus zu Petrus: Stecke das Schwert in die Scheide! Den Kelch, den du mir der Vater gegeben hat, soll ich dennicht trinken?*

(Das Neue Testament, Johannes 18:10-11, S. 255)

Заклик «*Stecke das Schwert in die Scheide*» вербалізує завдяки метафоричності концепт ТОЛЕРАНТНІСТЬ, на основі образу ховання меча ми розуміємо <обережність/обачливість/мірність>.

(79) *Wenn möglich, soviel an euch ist, lebt mit allen Menschen in Frieden. Rächt euch nicht selbst, Geliebte, sondern gebt Raum dem Zorn! Denn es steht geschrieben: «Mein ist die Rache; ich will vergelten, spricht der Herr».*

(Das Neue Testament, Römer 12:18-19, S. 362)

«*Nicht selbst rächen*» – «*sondern Raum dem Zorn geben*» – лексеми, що актуалізують вказану ознаку концепту ТОЛЕРАНТНІСТЬ. Правило поведінки, котру експлікує максима, а саме «*in Frieden leben*», «*selbst nicht rächen*»

продемонстрована сполученням слів, котрі синонімічні номінації концепту ТОЛЕРАНТНІСТЬ.

Сема / ознака <(акт) помилювання / милість>:

(80) *Solltest nicht auch du deines Mitknechtes erbarmt haben, wie auch ich mich deiner erbarmt habe?* (Das Neue Testament, Matthäus 18:33, S. 52)

«*Erbarmen*» як лексична одиниця реалізує концепт ТОЛЕРАНТНІСТЬ, порівнюючи людину з Богом, ми маємо милувати товариша свого, як помилював нас Господь. Максима актуалізує ознаку <милість / акт помилювання>.

Сема / ознака <вибачливість / поблажливість / ліберальність>:

(81) *Herr, wie oft soll ich meinem Bruder, der gegen mich sündigt, vergeben? Bis siebenmal? Jesus spricht zu ihm: Ich sage dir: Nicht bis siebenmal, sondern bis siebzimal sieben <mal>.* (Das Neue Testament, Matthäus 18:22, S. 51)

Приклад експлікує ТОЛЕРАНТНІСТЬ завдяки предикації «*vergeben*», що належить до ядерних характеристик концепту та протиставленню числівників «*nicht bis siebenmal, sondern bis siebzimal sieben mal*», де нас Христос навчає вибачати ближньому не сім, а до семи десяти семи разів, де ми вбачаємо ознаку <вибачливість>.

(82) *Wer unter euch ohne Sünde ist, der werfe den ersten Stein.*

(Das Neue Testament, Johannes 8:7, S. 229)

Відсутність прямої номінації, але інтерпретаційні характеристики «*wer unter euch ohne Sünde ist*» наведеної максими дозволяє нам виокремити концепт ТОЛЕРАНТНІСТЬ та його ознаку <поблажливість>, даючи зрозуміти, що кожна людина є грішною, і слід толерантно та поблажливо ставитись до інших. Підкреслюється директивність/категоричність висловлення, що саме позначає толерантність.

(83) *Was siehst du aber den Splitter in deines Bruders Auge und nimmst nicht wahr den Balken in deinem Auge?* (Das Neue Testament, Matthäus 7:3, S. 21)

«*Den Splitter in deines Bruders Auge sehen*» – метафоричне порівняння щепки з недоліком / пороком, котре людина бачить у свого ближнього, але не

бачить своїх негативних вад, вербалізує зазначений концепт. Засоби його актуалізації належать до інтерпретаційного поля концепту. Максима актуалізує ознаку «поблажливості/вибачливості».

Сема / ознака <м'якість>:

(84) *Wenn aber dein Bruder sündigt, so geh hin, überführe ihn zwischen dir und ihm allein! Wenn er auf dich hört, so hast du deinen Bruder gewonnen! Wenn er aber nicht hört, so nimm noch einen oder zwei mit dir, damit aus zweier oder dreier Zeugen Mund jede Sache bestätigt werde!*

(Das Neue Testament, Matthäus 18:15, S. 51)

Зниження категоричності висловлення умовного речення актуалізує концепт ТОЛЕРАНТНІСТЬ. Вислів «*Wenn er aber nicht hört, so nimm noch einen oder zwei mit dir, damit ...*» показує, що треба взяти навіть двох або трьох свідків у разі непорозуміння з братом своїм, що підкреслює максимою ознаку <м'якість>.

Сема / ознака <шляхетність / великодушність>:

(85) *Seht zu, dass ihr nicht eines dieser Kleinen verachtet! Denn ich sage euch, dass ihre Engel in den Himmeln allezeit das Angesicht meines Vaters schauen, der in den Himmeln ist. Denn der Sohn des Menschen ist gekommen, das Verlorene zu retten.* (Das Neue Testament, Matthäus 18:10, S. 50)

«*Nicht eines dieser Kleinen verachten*» номінує реалізацію досліджуемого концепту, максима актуалізує сему/ ознаку <шляхетність>, що посилюється експліцитною директивністю. «*das Verlorene retten*» актуалізує та посилює персоналізацію Христа.

(86) *Segnet, die euch verfolgen; segnet, und flucht nicht!*

(Das Neue Testament, Römer 12:14, S. 362)

<Шляхетність> підкреслюється у зазначеному прикладі, де людина свого кривдника замість того, щоб проклинати, благословляє.

Сема / ознака <свободомислення>:

(87) *Die Toleranz in der Gesellschaft muß jedem Bürger die Freiheit sichern zu glauben, was er will.* (Friedrich II.)

Максима підкреслює ознаку <свободомислення>, про що свідчить висловлення «*glauben, was er will*».

Сема / ознака <увага>:

(88) *Freut euch mit den Freunden, weint mit den Weinenden.*

(Das Neue Testament, Römer 12:15, S. 362)

Максима у директивній формі нам показує ознаку <увага>, і до тих, хто радіє «*freut euch mit den Freunden*», і до тих, хто плаче «*weint mit den Weinenden*». (Див. додаток Б (рис. Б.7))

Толерантність, що висловлює загально-гуманітарне поняття та має основне значення терпимості актуалізується у НММ, експлікуючи норму поведінки людини, поступливу, терплячу, яка входить у положення іншої людини та вміє вибачати.

Концепт ТОЛЕРАНТНІСТЬ має високий рівень вербалізації у німецькомовній культурі та актуалізує відповідні для нього такі семи/ознаки як <терпимість/стерпність/терпіння>, <обережність/обачливість/мірність>, <(акт) помилювання/милість>, <вибачливість/поблажливість/ліберальність>, <м'якість>, <шляхетність/великодушність>, <свободомислення>, <увага>.

3.2.8. Максима як вербалізатор концепту СПРАВЕДЛИВІСТЬ

Справедливість можна вважати узагальнюючим філософським поняттям, котре висловлює об'єктивні економічні, політичні, правові, моральні умови життя того чи іншого класу, суспільства і тенденції їх розвитку. Феномен справедливості вивчався О.Ю. Леонтьєвою, О.М. Губарем, Г. Зарембою, Г.М. Мунтян, В.О. Жовноватою та іншими з точки зору філософії, соціології, релігії. У лінгвокультурологічному руслі концепт розглядався лише А.О. Бутовою, В.Б. Крячком [48] та О.В. Кряхтуною [128].

Серед ознак, котрі покладено у типологію концептів, є ознака ціннісного компонента, котра дозволяє виокремити особливу групу концептів-регулятивів. Ці концепти містять оцінні характеристики тієї чи іншої лінгвокультури. З точки зору лінгвокультур слід говорити про феномен справедливості як про

один з базових констант людської свідомості. У цьому сенсі концепт СПРАВЕДЛИВІСТЬ являє собою одну з найбільш характерних розумових одиниць, котрі розвиваються у руслі антропологічної лінгвістики та лінгвокультурології [48, URL]. Цей підхід, спрямований на етичну та естетичну потребу людської свідомості, дозволяють виокремити клас концептів, котрі апелюють до найвищих духовних цінностей, серед таких концептів і концепт СПРАВЕДЛИВІСТЬ [48; 113, с. 28].

Актуальність концепту, вербалізованого максимою, виражається обсягом мовних засобів, котрі можна застосовувати відносно зазначеного концепту.

Іменем концепту СПРАВЕДЛИВІСТЬ є найчастотніша одиниця, що має найбільше ознак зазначеного концепту.

Засобом виявлення поняттєвої складової концепту СПРАВЕДЛИВІСТЬ в німецькій мові є аналіз лексико-граматичних джерел [388; 392; 393], де фіксуються основні значення імені концепту. Семами/ознаками концепту СПРАВЕДЛИВІСТЬ є такі:

1) *das Gerechthein; Prinzip eines staatlichen oder gesellschaftlichen Verhaltens, das jedem gleichermaßen sein Recht gewährt; etwas, als gerecht angehen wird*; 2. *Justiz*; 3. *Berechtigung, rechtlich begründeter Anspruch*; 4. *ausgeübende Instanz der öffentlichen Rechtspflege*.

Наступний етап вивчення поняттєвої складової концепту СПРАВЕДЛИВІСТЬ виокремлює такі синоніми зазначеного концепту: *Fairness, Loyalität, Objektivität, Redlichkeit, Unbestechlichkeit, Unvoreingenommenheit*.

Лексичне вираження мають такі ознаки концепту СПРАВЕДЛИВІСТЬ:

- юстиція;
- (обґрунтована) претензія;
- чесність;
- об'єктивність;
- рівномірність розподілу;
- неупередженість;

- правомірність;
- сумлінність;
- непідкупність;
- лояльність.

Реалізація сем / ознак концепту СПРАВЕДЛИВІСТЬ у максимах має наступний вигляд:

Сема / ознака <юстиція> :

(89) *Durch Gerechtigkeit muß das Land bestehen, durch Unrecht wird es ganz vergehen.* (Redensart)

Наведена максима актуалізує концепт завдяки прямій його номінації та однокореневому антоніму «*Unrecht*», де протиставлення справедливості та несправедливості показують цінність та образність вказаного регулятиву з ознакою <юстиція>.

Сема / ознака <об'єктивність> :

(90) *Der Herr aber sprach: wer ist nur der treue und der kluge Verwalter, den der Herr über sein Gesinde setzen wird, um ihm die zugemessene Speise zu geben zur rechten Zeit? Glückselig jeder Knecht, den sein Herr, wenn er kommt, bei solchem Tun finden wird! In Wahrheit sage ich euch, dass er ihn über seine ganze Habe setzen wird.* (Das Neue Testament, Lukas 12:42-44, S. 171)

Приклад притчі про вірного та невірного раба (Євангеліє від Луки) репрезентує концепт та його ознаку <об'єктивність>, актуалізовану максимою, завдяки його інтерпретаційним ознакам: «*die zugemessene Speise zur rechten Zeit geben*» - «*glücklich sein, wenn der Herr bei solchem Tun findet*», «*Herr wird ihn über seine ganze Habe setzen*». Бути блаженним є однією з найвищих нагород, котра справедливо отримується за своєчасне та вірне роздавання страви, під лексемою <*Speise*> імпліцитно метафорично вбачаємо віру в Бога, котрій треба навчати інших.

(91) *Wisst ihr nicht, dass, wem ihr auch zur Verfügung stellt als Sklaven zum Gehorsam, ihr dessen Sklaven seid, dem ihr gehorcht? Entweder <Sklaven> der Sünde zum Tod oder <Sklaven> des Gehorsams zur Gerechtigkeit.*

(Das Neue Testament, Römer 7:16, S. 350)

У цій максимі спаведливість представлена як чеснота, що репрезентується завдяки антонімічному протиставленню «*Sünde – Gerechtigkeit*» з актуалізацією ознаки <об'єктивність>.

Сема / ознака <рівномірність розподілу> :

(92) *Jesus sprach: Wahrlich ich sage euch: Da ist niemand, der Haus und oder Brüder oder Schwestern oder Mutter oder Vater oder Kinder oder Äcker verlassen hat um meinetwillen und um des Evangeliums willen, der nicht hundertfach empfängt, jetzt in dieser Zeit Häuser und Brüder und Schwestern und Mütter und Kinder und Äcker unter Verfolgungen und in dem kommenden Zeitalter ewiges Leben. Aber viele Erste werden Letzte und Letzte Erste sein.*

(Das Neue Testament, Markus 10: 29-30, S. 110)

Приклад Нового Заповіту актуалізує концепт СПРАВЕДЛИВІСТЬ завдяки опозиції «*um meinetwillen und um des Evangeliums willen verlassen*» – «*hundertfach empfangen*», «*viele Erste werden Letzte sein*» – «*Letzte werden Erste sein*». Висловлення актуалізують концепт завдяки вільним авторським словосполученням, котрі входять до інформаційно-інтерпретаційного поля структури концепту та актуалізують ознаку <рівномірність розподілення>.

(93) *Und wie ihr wollt, dass euch die Menschen tun sollen, tut ebenso genau.*

(Das Neue Testament, Lukas 6:31, S. 147)

Ядерні ознаки «*ihr tut genauso, wie sie wollen, dass die Menschen euch tun*» репрезентують концепт СПРАВЕДЛІСТЬ. Справедливість у прикладі є відносною: як я хочу, щоб до мене, таким чином і я маю поводитись.

В. Соловйов у своїй праці «Спір про справедливість» ототожнив справедливість саме з цією максимою Нового Заповіту: людина не повинна чинити іншим того, чого не бажає сама собі [75, с. 186; 274, с. 514]. Зазначена максима актуалізує ознаку <рівномірність розподілу>.

(94) *Gebt, und es wird euch gegeben werden: ein gutes, gedrücktes und gerütteltes und überlaufendes Maß wird man in euren Schloß geben; denn mit demselben Maß, mit dem ihr messt, wird euch wieder gemessen werden.*

(Das Neue Testament, Lukas 6:38, S. 148)

«*Mit demselben Maß wird euch wieder gemessen werden*» актуалізує моральну та суспільну справедливість, що належить до ядерних характеристик СПРАВЕДЛИВОСТІ. Сема «*messen*» (*passend, gemäß*) є однією з провідних у денотаті справедливості, основним принципом міри та справедливості є те, що вона повинна бути вірною, точною. Не випадково символом справедливості є ваги, котрі іконічно ілюструють ідею рівенства, а алегоричним образом – образ Феміди, котра з зав'язаними очима тримає ці ваги (рівномірність розподілу).

(95) *Bittet, es wird euch gegeben werden; sucht, und ihr werdet finden; klopft an, und es wird euch geöffnet werden! Denn jeder Bittende empfängt, und der Suchende findet, und dem Angeklopften wird aufgetan werden.*

(Das Neue Testament, Lukas 11:9-10, S. 165)

Справедливість, а саме ознаку <рівномірності розподу> вбачаємо в словах Христа, де ті, хто просять, шукають та стукають, отримують бажане, інференцією вбачаємо, що ті, котрі відповідного не роблять, не отримують нічого. Граматичні маркери імперативу та майбутнього часу актуалізують концепт.

(96) *Wenn nun ihr, die ihr böse seid, euren Kindern gute Gaben zugeben wisst, wie viel mehr wird der Vater, der vom Himmel <gibt, den> Heiligen Geist geben denen, die ihn bitten.* (Das Neue Testament, Lukas 6:13, S. 165)

Якщо людина, будучи злою, зуміє надавати добро іншим, тим паче Господь віддячить їй, надавши їй Святого Духа. «*wissen gute Gaben zu geben*» – «*der Vater gibt den Heiligen Geist*» підкреслює інформаційні ознаки концепту. У наведеному прикладі № 96 концепт СПРАВЕДЛИВІСТЬ корелює з концептом МИЛІСТЬ. Хоча у християнській релігії, у Новому Заповіті, справедливість займає одне з провідних місць, але не є найвищою цінністю, дослідники вважають, що саме милосердя цінується перш за все. У текстах Старого Заповіту справедливість сприймається зовсім по-іншому, наприклад «*Auge um Auge*», «*Zahn um Zahn*».

(97) *Wenn ihr nun mit dem ungerechten Mammon nicht treu gewesen seid, wer wird*

euch das Wahrhaftige anvertrauen? (Das Neue Testament, Lukas 16:11, S. 181)

Однокоренева номінація «*ungerecht*» актуалізує понятійну складову концепту, також завдяки інтерпретації довірити істинне, що є ціннісним компонентом максими, «*das Wahrhaftige anvertrauen*» відбувається репрезентація концепту СПРАВЕДЛИВІСТЬ, а саме його ознаки <рівномірність розподілу>.

Сема / ознака <правомірність>:

(98) *Sei ein Freund der Schwachen und liebe die Gerechtigkeit.* (F.Schiller)

Приклад з прямою номінацією «*die Gerechtigkeit lieben*», є максимою-директивом, що актуалізує ознаку <правомірність>.

Однак існують приклади вербалізації концепту СПРАВЕДЛИВОІСТЬ, які актуалізують усі зазначені ознаки концепту, а не якусь певну.

(99) *In der Jugend meinen wir, das Geringste, das die Menschen uns gewähren können, sei Gerechtigkeit. Im Alter erfahren wir, daß es das Höchste ist.*

(M. Freifrau von Ebner-Eschenbach)

Автор вбачає справедливість чеснотою, на початку життя найменшою, наприкінці – найбільшою, але протягом усього людського життя вона залишається актуальною. Пряма номінація експлікує концепт СПРАВЕДЛИВІСТЬ, вербалізований максимою. Зазначений приклад є зразком холістичності, інтегрального підходу до предмету як до одного цілого, а не сукупності певних частин. (Див. додаток Б (рис. Б.8))

НММ актуалізує концепт СПРАВЕДЛИВІСТЬ, вона має апеляції до зазначеного концепту завдяки прямим номінаціям та інтерпретаційним ознакам. Концепт посідає провідне місце у ієрархії цінностей, може репрезентувати як позитивну, так і негативну справедливість, у максимах РД це частіше за все відносна справедливість, де кожен отримує по заслугам та по вірі своїй. Максима актуалізує 4 семи / ознаки : <юстиція>, <об'єктивність>, <рівномірність розподілу> та <правомірність>.

Висновки до розділу 3

1. Сучасні лінгвокогнітивні дослідження виходять з того, що сприйняття людиною дійсності спирається на відповідні ментальні одиниці, серед яких базовою є концепт. Наше дослідження базується саме на лінгвокультурному підході до вивчення концепту, де лінгвокультурні концепти визначаються одиницями етнічного менталітету, ментальним утворенням, що мають національно-культурну маркованість та фіксуються у мовній формі. В залежності від вектору дослідження лінгвокультурний концепт має наступні зони: образну, понятійну та ціннісну складову. Ціннісна складова концепту зумовлена відповідними цінностями культури та є найважливішою для нього. В екстраполяції на німецьку лінгвокультуру можна говорити про такий різновид культурних концептів – як концепт-регулятив. Концепти, репрезентовані максимою, є концептами етично-морального порядку, вони експлікують загальні уявлення про цінності та пропонують відповідну норму/правило поведінки або стан людини.

2. ПРАВИЛО ПОВЕДІНКИ є мегаконцептом, що може бути конституційований такими концептами як СПРАВЕДЛИВІСТЬ, ПОРЯДОК, ТОЛЕРАНТНІСТЬ, ВІРА, ПОКАЯННЯ, СКРОМНІСТЬ, ОБОВ'ЯЗОК, ЛЮБОВ тощо. Вербалізовані максимою концепти є концептами комунікативної поведінки, котрі ми розподіляємо на подієві та ознакові. НММ вербалізує подієвий концепт ПРАВИЛО ПОВЕДІНКИ, але її метою є встановлення цінностей, що є ознаковими концептами. Тож НММ актуалізує як подієві, так і ознакові концепти. У нашому дослідженні було виокремлено концепти поведінки, які найчастіше актуалізують максими у Новому Заповіті та максими визначних особистостей.

3. Концепт ВІРА є ключовим концептом Нового Заповіту та актуалізований максимами, він займає провідне місце у РД ВІРА представлено прямими номінаціями, максима актуалізує такі семи/ознаки: <надія/сподівання>, <релігія/конфесія/релігійність/стан релігійності>, <впевненість/ точка зору>, <довіра>, <стан релігійності>.

4. У лінгвокультурній свідомості німців концепт ПОРЯДОК об'єктивується як феномен, здатний бути і результатом, і процесом. Концепт актуалізується завдяки інтерпретаційним ознакам, структурна організація концепту репрезентує нам образ, сутність котрого охоплює всі сфери буття людини та стан, необхідний для функціонування суспільства. Максима об'єктивує усі групи ознак зазначеного концепту.

5. Емоційний концепт ЛЮБОВ висходить до національних, культурних, історичних, групових, релігійних уявленнях етносу в цілому або окремої особистості. Концепт ЛЮБОВ, вербалізований максимами завдяки прямим номінаціям, є складовою індивідуальної картини світу апостолів/Христа у Новому Заповіті, а також індивідуальним концептом у мовній картині німецького автора. Максима актуалізує наступні його семи/ознаки: <прихильність>, <милосердя>, <зв'язок між людьми>, <емоція>, <відвертість/щирість>.

6. Регулятивний валоратив ОБОВ'ЯЗОК, вербалізований прямими номінаціями, належить до принципів німецького способу життя, він актуалізується максимою як Нового Заповіт, так і окремого автора. ОБОВ'ЯЗОК апелює до моральних, інституціональних норм та формує обов'язки як окремого індивіда, так і нації в цілому. Максимою актуалізуються такі семи/ознаки: <завдання>, <виконання >, <(внутрішня) необхідність>, <вимога/примус>, <місія >.

7. ПОКАЯННЯ є концептом комунікативної поведінки. Розмежовуємо ПОКАЯННЯ та РОЗКАЯННЯ, його квазисинонім. Розкаянням є жалкування про поганий чи недоречний вчинок, у той час коли ПОКАЯННЯ є визнанням цього вчинку не лише перед совістю, але й перед Богом. Максими Нового Заповіту актуалізують саме ПОКАЯННЯ, максими визнаних особистостей – РОЗКАЯННЯ. Семами/ознаками концепту є такі: <намагання>, <рівновага/відшкодування>.

8. СКРОМНІСТЬ є регулятивом, концептом ідеальної поведінки

особистості, самопрезентацією людини відповідно до правил пристойності. У максимах Нового Заповіту це, перш за все, ознаки покірливості та сумирності.

Регулятив СКРОМНІСТЬ у максимі вербалізується як прямими номінаціями, так і інтерпретаціями, актуалізуючи ознаки: <модус поведінки>, <невибагливість>, <самозречення>, <стриманість>, <унормованість>.

9. Концепт ТОЛЕРАНТНІСТЬ є ознаковим концептом комунікативної поведінки, етичним регулятивом, максима, експлікована ним, навчає вмінню сприйняття іншої людини та її не завжди гарних рис/вчинків, навчає повазі до релігійних поглядів, гнучкості тощо. Максими Нового Заповіту завдяки своєму інтерпретаційному полю актуалізують зазначений концепт, максими визначних особистостей – завдяки прямим номінаціям. Образна складова концепту представляє нам спокійну, ввічливу людину, що доброзичливо ставиться до інших. Максима актуалізує наступні семи/ознаки <терпимість / стерпність / терпіння>, <обережність / обачливість / мірність>, <(акт) помилування / милість>, <вибачливість / поблажливість / ліберальність>, <м'якість>, <шляхетність / великодушність>, <свободомислення>, <увага>.

10. Концепт СПРАВЕДЛИВІСТЬ, актуалізований максимою визначних особистостей та Нового Заповіту, що репрезентує максима представлений переважно у інформаційному та інтерпретаційному полі структури концепту, справедливість у максимах певних авторів німецької лінгвокультури представлена прямими номінаціями. Максима актуалізує наступні семи / ознаки: <юстиція>, <об'єктивність>, <рівномірність розподілу> та <правомірність>.

Розглянуті концепти, вербалізовані максимою, є концептуальними домінантами правил поведінки і стану індивіду та соціуму в цілому та експлікують цінність.

Основні положення цього розділу викладено у публікаціях [267; 268; 269; 271; 272; 273].

РОЗДІЛ 4

РЕГУЛЯТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НІМЕЦЬКОМОВНОЇ МАКСИМИ: КОМУНІКАТИВНО-ДИСКУРСИВНИЙ АСПЕКТ

Цей розділ містить аналіз комунікативних (актомовленнєвих / прагматичних) та комунікативно-дискурсивних (стратегічних) характеристик НММ в РД та ПД. Запроваджений у роботі когнітивно-комунікативний підхід дозволяє також описати провідну рису максими у дискурсі – стратегічну спрямованість.

У розділі дістали систематизації НММ як засоби реалізації глобальної і локальних стратегій, властивих РД та ПД, та мовленнєвих стратегій, а також підпорядкованих ним тактик. Виявлено основні, допоміжні та другорядні тактики, а також (у залежності від різновиду МА, реалізованого максимою) – автономні та гібридні актомовленнєві тактики. Німецькомовна реалізує у дискурсах мовленнєву, локальну стратегію, а також є складовою частиною глобальної стратегії, апелюючи до найважливіших чеснот та цінностей у суспільстві.

4.1. Статус тактик у структурі німецькомовної максими

Питання визначення статусу тактик з усією очевидністю постає актуальним лише для тих максим, чия структура перевищує одне висловлення, що кореспондує з простим/складним МА та відповідно репрезентує певну актомовленнєву тактику. Таким чином, у цьому підрозділі розгляду піддано лише ті максими, які складаються з двох або більш висловлювань. У цьому випадку у їх складі визначено висловлення-репрезентанти основних тактик та висловлення - репрезентанти другорядних та допоміжних тактик.

Розглянемо приклади, у складі котрих наявні основні, допоміжні та/або другорядні тактики.

У першій групі максим маємо сполучення *основної* та *допоміжної (-их)* тактик.

(100) *Toren! Hat nicht der, welcher das Äußere gemacht hat, auch das Innere gemacht? Gebt jedoch als Almosen, was darin ist, und siehe, alles ist euch rein.* (Das Neue Testament, Lukas 11:40, S. 167)

Висловлення «*Gebt jedoch als Almosen, was darin ist, und siehe, alles ist euch rein*» репрезентує основну тактику, оскільки реалізує основну функцію максими – спонування. Інші висловлення «*Hat nicht der, welcher das Äußere gemacht hat, auch das Innere gemacht?*», «*Toren!*» реалізують допоміжні тактики, вони сприяють обґрунтуванню спонування шляхом вказівки на те, що кожен має знати, що Господь створив усе, як зовнішнє, так і внутрішнє, а ті, хто цього не розуміють, є дурнями.

Наступний приклад максими, котра складається з декількох висловлень, свідчить про реалізацію максимою основної тактики та допоміжних.

(101) *Nehmt auf euch mein Joch, und lernt von mir! Denn ich bin sanftmütig und von Herzen demütig, und ihr werdet Ruhe finden und für eure Seelen.*

(Das Neue Testament, Matthäus 11:29, S. 33)

У цій максимі основне функціональне навантаження виконує висловлення «*Nehmt auf euch mein Joch, und lernt von mir!*», яке реалізує основну тактику. Допоміжна тактика, котра аргументує, чому ми маємо так поводитись и брати приклад з Христа («*denn ich bin sanftmütig und von Herzen demütig*»), ще одна допоміжна тактика пояснює, для якого позитивного результату це приведе («*ihr werdet Ruhe finden und für eure Seelen*») завдяки підрядному реченню причини із сполучником «*denn*», промісив сприяє реалізації основної тактики максими-директиву.

(102) *Was immer du tun kannst oder wovon du träumst, fang damit an. Mut hat Genie, Kraft und Zauber in sich.* (J.Goethe)

Coaching in Hannover? Damit Sie weiterkommen.

Jede/r Zweite in Hannover hat Stress am Arbeitsplatz ...

und kämpft mit starkem Termin- und Leistungsdruck. Coaching unterstützt Sie dabei, aus der Stressfalle auszusteigen und ein bewussteres (Arbeits-)Leben zu führen. Coaching ist aber auch ein Sprungbrett für Ihre künftige berufliche und persönliche Entwicklung.... (Coaching; URL)

Максима Й.Гете в текстовій функції епіграфу, котра знаходяться у сильній позиції тексту та має експліцитний регулятивний характер, реалізує основну «*was immer du tun kannst oder wovon du träumst, fang damit an*» та допоміжну «*Mut hat Genie, Kraft und Zauberinsich*» тактики, де перша спонукає нас йти до своєї мети, а друга пояснює, що наявність мужності, котра виявляється у рішенні почати з чогось, несе у собі геніальність, силу та чари.

У другій групі максим зареєстровано реалізацію **основної** та **другорядної (-их)** тактик.

(103) *Und einige der Pharisäer aus der Volksmenge sprachen zu ihm: Lehrer, weise deine Jünger zurecht! Und er antwortete und sprach zu ihnen: ich sage euch, wenn diese schweigen, so werden die Steine schreien.*

(Das Neue Testament, Lukas 19:39-40, S. 190)

(104) *Und der Knecht sprach: Herr, es ist geschehen, wie du befohlen hast, und es ist noch Raum. Und der Herr sprach zu dem Knecht: Geh hinaus auf die Wege und < an die> Zäune und nötige <sie> hereinzukommen, dass mein Haus voll werde!* (Das Neue Testament, Lukas 14:23, S.)

Обидва вище зазначені приклади актуалізують основні «*ich sage euch, wenn diese schweigen, so werden die Steine schreien*» (приклад 103), «*Geh hinaus auf die Wege und < an die> Zäune und nötige <sie> hereinzukommen, dass mein Haus voll werde!*» (приклад 104) та другорядні «*Und einige der Pharisäer aus der Volksmenge sprachen zu ihm: Lehrer, weise deine Jünger zurecht!...*» (приклад 103), «*Und der Knecht sprach: Herr, es ist geschehen, wie du befohlen hast, und es ist noch Raum. Und....*» (приклад 104) тактики максим, де другорядні слугують фоном, на якому конструюється дискурсивний смисл.

(105) *Da er aber ihre Gedanken wusste, sprach er zu ihnen: Jedes Reich, das mit sich selbst entzweit ist, wird verwüstet, und Haus gegen Haus <entzweit>, stürzt ein.* (Das Neue Testament, Lukas 11:17, S. 166)

Основна тактика максими містить комісив, невтішну обіцянку Бога щодо розділеного царства та розділеного дому «*Jedes Reich, das mit sich selbst entzweit*

ist, wird verwüstet, und Haus gegen Haus <entzweit> stürzt ein», другорядною є тактика, що формує фон, ситуація, коли Христа спокушали, та він знав помисли людей, коли він почав свою промову «*da er aber ihre Gedanken wusste, sprach er zu ihnen*».

У третій групі максим зареєстровано **основні, допоміжна (-i) та другорядна (-i)** тактики.

(106) *Ich freue mich aber über die Ankunft des Stephanas und Fortunatus und Achaikus, denn diese haben eure Abwesenheit ersetzt. Denn sie haben meinen und euren Geist erquickt. Erkennt nun solche an!*

(Das Neue Testament, 1 Korinther 16:17-18, S. 398)

У цій максимі висловлення «*Erkennt nun solche an!*» реалізує основну тактику спонування, заклик шанувати тих, хто у відсутність певних людей, може не лише їх замінити, але й заспокоювати Святого Духа.

Допоміжні тактики «*denn diese haben eure Abwesenheit ersetzt*», «*denn sie haben meinen und euren Geist erquickt*» вказують зокрема причину, з якої треба шанувати таких людей, а другорядна тактика «*ich freue mich aber über die Ankunft des Stephanas und Fortunatus und Achaikus*» створює передумови для реалізації основної тактики.

(107) *Ich rate dir, von mir im Feuer geläutertes Gold zu kaufen, damit du reich wirst; und weiße Kleider, damit du bekleidet wirst und die Schande deiner Blöße nicht offenbar werde; und Augensalbe zu salben, damit du siehst. Ich überfülle und züchtige alle, die ich liebe. Sei nun eifrig und tu Buße!*

(Das Neue Testament, Offenbarung 4:18-19, S. 542)

Основна тактика вище зазначеного прикладу актуалізації максими у дискурсі спонукає нас бути старанним та каятись «*Sei nun eifrig und tu Buße!*», другорядні тактики, а саме «*ich rate dir, von mir im Feuer geläutertes Gold zu kaufen, damit du reich wirst; und weiße Kleider, damit du bekleidet wirst und die Schande deiner Blöße nicht offenbar werde; und Augensalbe zu salben, damit du siehst*», що несуть пораду купити золото, одягтись у біле та намастити маззю очі, слугують тлом конструювання для утворення смислу у дискурсі завдяки

допоміжній тактиці «*ich überfülle und züchtige alle, die ich liebe*», де Господь говорить, що докоряє та карає тих, кого Він любить.

Окрім перелічених груп максим були (оказіонально) зареєстровані також такі, що реалізують більш однієї основної тактики.

У наведеній максимі маємо дві основні та одну другорядну тактику.

(108) *Ich habe euch in allen gezeigt, dass man so arbeitend sich der Schwachen annehmen und an die Worte des Herrn Jesus denken müsse, der selbst gesagt hat: Geben ist seliger als Nehmen.*

(Das Neue Testament, Apostelgeschichte 20:35, S. 319)

У цій максимі міститься два директивні висловлення, перше спонукає приймати слабких та пам'ятати слово Господа («*dass man so arbeitend sich der Schwachen annehmen und an die Worte des Herrn Jesus denken müsse*»), а крім того тут наявне ще одне спонукальне висловлення, що є прямою мовою Ісуса Христа, його заклик давати більше, ніж брати («*Geben ist seliger als Nehmen*»).

І нарешті, у поданій вище максимі маємо також допоміжні тактики, саме пояснення того, чому треба приймати слабких («*Ich habe euch in allen gezeigt*»), та чому треба давати більше, ніж брати («*der selbst gesagt hat*»).

(109) *Trachtet jedoch nach seinem Reich! Und dies wird euch hinzugefügt werden-
fürchte dich nicht, du kleine Herde! Denn es hat eurem Vater wohlgefallen, euch das Reich zu geben.* (Das Neue Testament, Lukas 12:31-32, S. 171)

Заклик не лякатися та шукати Царства Небесного «*fürchte dich nicht*», «*trachtet jedoch nach seinem Reich nach!*» – це основні тактика поданої максими, підрядне речення-пояснення «*denn es hat eurem Vater wohlgefallen, euch das Reich zugeben*» – допоміжна тактика. Окрім того, максима реалізує тактику «*du kleine Herde*», яка формує тло фрагменту (звернення до людей у метафоричній формі «мала отаро», яка показує, що милість Господа безмежна, оскільки Він спроможний врятувати душі сумирних людей, які ототожнюються з малою отарою).

Серед максим, що за обсягом перевищують одне висловлення (24,6% від загальної кількості проаналізованих одинць), комбінації тактик представлені

трьома основними типами, тобто сполученнями:

основна тактика + допоміжна тактика;

основна тактика + другорядна тактика;

основна тактика + допоміжна тактика + другорядна тактика. (Див. дод. В (рис. В.1))

4.2. Різновиди основних тактик німецькомовної максими

Наявність у складі максими в абсолютної більшості випадків однієї основної тактики дозволяє вивчати цю актомовленнєву тактику. При цьому треба взяти до уваги, що як максими, котрі за обсягом збіжні з одним висловленням, так і максими більшого обсягу, що містять основну тактику, збіжну з висловленням, передбачають, що це висловлення на формальному рівні може кореспондувати з простим або складним реченням.

Просте речення в контексті певного МА становить простий МА, тоді як складне речення складає основу складних МА, на цій підставі ми розмежуємо автономні та гібридні мовленнєві тактики. Розглянемо функціональний потенціал НММ, аналізуючи послідовно **автономні актомовленнєві тактики** (що кореспондують з простим МА) та **гібридні мовленнєві тактики** (які співвідносяться зі складним МА). (Див. дод. В (рис. В.2)).

Автономні актомовленнєві тактики – прості МА, з усією очевидністю представлені єдиним різновидом, а саме директивом (**директивна актомовленнєва тактика**)

Директив є МА, іллокутивна спрямованість якого спрямована на спробу мовця, щоб реципієнт виконав певну дію [157; 244] (див. розділ 2.5).

У нашій роботі під *директивом* ми розуміємо, слідом за Л.В. Михайловою, МА, іллокутивною метою якого є реалізація волевиявлення адресанта, що спрямована на наступне здійснення адресатом зв'язку між об'єктом та його ознакою [157, с. 36].

Прагмасемантичні різновиди директивів, як доводить дослідниця, включають: накази, вимоги, прохання, поради, побажання, дозволи та заборони

[там само, с. 94].

Згідно іншої точки зору, серед МА директивів за інтенсивністю іллокутивної сили спонукання виділяють ін'юнктиви (наказ) та реквестиви (прохання) [210].

На думку автора, умови, що відрізняють ін'юнктив від реквестива, пов'язані з відносинами між комунікантами та параметрами ситуації МА. На відміну від ін'юнктиву для реквестиву ознака обов'язковості/необов'язковості виконання каузованої дії не є релевантною [157, с. 35]. Тому для максими, що реалізує простий МА та не містить додаткових дискурсивних маркерів, розподілення на ін'юнктиви та реквестиви є досить складним. Крім того, модифікація іллокутивної сили має більшу значущість у діалогічному мовленні, що робить розгляд прагмасемантичних різновидів директива не релевантним для аналізу тактичного призначення НММ.

За ознакою адресата вербальна комунікація може бути розділена на масову, колективну та індивідуальну. Цим підтипом вербальної комунікації відповідають різновиди директивних МА: масово-, колективно- та індивідуально орієнтовані [35; 157].

Для максими релевантними є усі три ці підтипи, вона спрямована на масову, колективну свідомість, а також у певній мірі особистій комунікації може бути адресована індивідуальному реципієнту.

Розглянемо прості актомовленнєві тактики, що кореспондують з простим мовленнєвим актом – директивом під кутом зору тих мовних засобів, що слугують вираженню спонукання. З цієї точки зору усі тактики / МА директиви доцільно розподілити на *прямі*, де спонукання виражено експліцитно, та *непрямі*, де спонукання виражено імпліцитно. По кількісних характеристиках прямі переважають непрямі серед усіх (100%) актомовленнєвих тактик (69,5% та 30,5% відповідно). (Див. дод. В (рис. В.3))

Автономні прямі актомовленнєві тактики – *прямі прості* МА директиви реалізовані НММ експліцитно, що виражають відповідну комунікативну мету за допомогою наказового способу дієслова

(у стверджувальній та заперечній формі) та модальними дієсловами. Дієслова у наказовому способі можуть вживатися у стверджувальній формі (приклади 110–112) та заперечній (приклади 113–115) формі:

▪ **наказовий спосіб дієслова:**

➤ стверджувальна форма:

(110) *Trau, schau, wem!* (Redensart)

(111) *Haltet fest am Guten!* (Das Neue Testament, Römer 12:9, S. 362)

(112) *Verabscheut das Böse!* (Das Neue Testament, Römer 12:9, S. 362)

➤ заперечна форма:

(113) *Werdet nicht Sklaven von Menschen!*

(Das Neue Testament, Korinther 7:22, S. 379)

(114) *So seid nun nicht besorgt um den morgigen Tag!*

(Das Neue Testament, Matthäus 6:34, S. 21)

(115) *Sag niemals nie.* (Redensart)

Як у стверджувальній, так і заперечній формі наказовий спосіб дієслова представлений другою особою однини «*du*» або множини «*ihr*». Директивність максим народного походження (приклади 110, 115) репрезентується наказовим способом дієслова у другій особі однини «*trau, schau, sag*», дієслова у максимах з наявним/відчутним авторством (приклади 111–114) виражають спонукання до дії завдяки другій особі множини.

Переважає більшість заперечень у НММ представлена синтактичним засобом категорії заперечення, а саме запереченням «*nicht*», як у прикладах 113–114.

Але до таких засобів належать також інші заперечні слова, наприклад «*niemals*».

У німецькій мові необхідність здійснення дії висловлюється також завдяки **модальним дієсловам** «*sollen*» та «*müssen*».

Дієслово «*sollen*» висловлює значення необхідності, зумовленої несприятливими по відношенню до суб'єкта явищами (об'єктивна необхідність) [391]. Розглянемо наступні приклади:

(116) *Du sollst nicht stehlen.* (Das Neue Testament, Matthäus 19:18, S. 53)

(117) *Du sollst den Herrn, deinen Gott nicht versuchen.*

(Das Neue Testament, Matthäus 4:7, S. 14)

Наведені приклади максим, реалізуючи директивну актомовленнєву тактику, спонукають нас не красти (приклад 116) та не спокушати Бога (приклад 117).

При цьому слід звернути увагу, що семантична структура дієслова «*müssen*» неоднорідна. З одного боку, дієслово висловлює значення внутрішньої (суб'єктивної) необхідності, значення необхідності як усвідомлення суб'єктом свого обов'язку або як внутрішнє спонукання, значення необхідності, зумовленої наявністю потреби, бажання. З іншого боку, він виражає значення об'єктивної необхідності, що залежить від зовнішнього імперативу, обставин, закономірностей [391].

У поданих прикладах актуалізоване значення модального дієслова кореспондує сполученням суб'єкта до усвідомлення свого обов'язку.

У поданих далі прикладах комунікативна функція спонукання реалізована за допомогою модального дієслова «*müssen*».

(118) *Man muss die Menschen nehmen, wie sie sind.* (Redensart)

Модальне дієслово «*müssen*» у максимі, котра закликає нас сприймати людей, якими вони є, експлікує перш за все внутрішню необхідність індивіда, хоча несе також відбиток об'єктивної необхідності.

(119) *Wer will haben, der muss graben.* (Redensart)

Необхідність працювати/докладати зусилля, якщо хочеш щось отримати, є об'єктивною необхідністю сьогодення, котрому навчає нас максима.

Спонукання також може виражатися дієсловом «*lassen*», що може вживатися як змістове дієслово, так і у модальному значенні, що виражає дозвіл, припущення або наказ.

(120) *Lasst nun euer Gut nicht verlästert werden!*

(Das Neue Testament, Römer 14:16, S. 365)

(121) *Lasst euch nicht fortreißen durch verschiedenartige und fremde Lehren!*

(Das Neue Testament, Hebräer 13:9, S. 502)

У вище зазначених прикладах завдяки модальному дієслову «lassen», висловлюється наказ не зводити наклип (приклад 120) та не захоплюватись сторонніми науками (приклад 121).

Слід також підкреслити, що в наведених максимах модальні дієслова «sollen» та «müssen» висловлюють категоричне спонукання. У той самий час, слід сказати, що дієслово «sollen» у формі «sollte(n)» та «müssen» у формі «müsste(n)» є виявом мітигації, що пом'якшує директивність максими.

Термін «мітигація» (*mitigation*) [348; 354] тлумачиться у широкому смислі слова як процес пом'якшення та як результат цього пом'якшення. Мовець вживає мітигаційні засоби, щоб захистити себе від інтеракціональних ризиків. Ця комунікативна категорія пов'язана з категоріями толерантності та ввічливості, що спрямовані на забезпечення ефективної комунікації.

(122) *Man sollte sich nicht zu früh freuen.* (Redensart)

(123) *Wir sollten in unserer Maßlosigkeit immer sehr bescheiden sein.*

(Helmut Glaßl)

(124) *Der Eitle wird in seinem Testament die Bestimmung nicht vergessen, man müsse ihm das Kinn hochbinden.* (J. Vital Kopp)

Розглядаючи вище зазначені приклади (122–124), слід сказати, що це лінгвістичне явище не є типовим для об'єкту нашого дослідження.

Загалом, наказовий спосіб дієслова фіксуємо у 63,1% від усіх автономних прямих актомовленнєвих тактик (100%), відповідно експлікацію за рахунок модальних дієслів зареєстровано у 31,3%. Зафіксовано 5,6% мітигованого спонукання. (Див. дод. В (рис. В.4))

Автономні непрямі актомовленнєві тактики – непрямі прості МА реалізуються питанням або твердженням, наприклад:

▪ **питання:**

НММ може експлікувати настанову у формі питальних речень, що піддаються трансформації у директив.

(125) *Warum esst und trinkt ihr mit den Zöllnern und Sündern?*

(Das Neue Testament, Lukas 5:30, S. 144)

(Warum esst und trinkt ihr mit den Zöllnern und Sündern?)

→ *Esst und trinkt nicht mit solchen Menschen!*

Максима містить непряму настанову, не пити та їсти з митарями та грішниками.

(126) *Ihr Männer, ihr seid Brüder, warum tut ihr einander unrecht?*

(125) (Das Neue Testament, Apostelgeschichte 7:26, S. 280)

(Warum tut ihr einander unrecht? → Seid barmherzlich!)

Максими реалізує непряму настанову не ображати одне одного, оскільки ми всі є братами.

(127) *Wer aber unter euch kann mit Sorgen seiner Lebenslänge eine Elle zusetzen?*

(Das Neue Testament, Matthäus 6:27, S. 20)

Зазначена максима навчає нас не турбуватися про майбутнє, якщо ми навіть собі зросту не можемо додати. Вона може бути трансформована наступним чином:

Wer aber unter euch kann mit Sorgen seiner Lebenslänge eine Elle zusetzen? → Niemand kann mit Sorgenseiner Lebenslänge eine Elle zusetzen. → Macht euch keine Sorgen!

Тобто, на відміну від попередньо розглянутих випадків, тут трансформація здійснюється у два кроки: питання – розподідне – спонукальне речення.

Наступна максима є okazіональним прикладом, де вона містить два рівних за іллокутивною силою висловлення, які обидва реалізуєть автономні директивні тактики.

(128) *Augen habt ihr und seht nicht? Und Ohren habt ihr und hört nicht?*

(Das Neue Testament, Markus 8:18, S. 103)

Ці прості директиви у складі максими можна трансформувати у заклик бачити та чути, оскільки у нас є очі та вуха.

Augen habt ihr und seht nicht? → Seht, ihr habt doch Augen!

Und Ohren habt ihr und hört nicht? → Hört, ihr habt doch Ohren!

▪ **твердження:**

Директивність максими часом міститься також у висловленнях розповідного типу, що можуть бути трансформованими у директив, наприклад:

(129) *Lügen hat kurze Beine.* (Redensart)

Максима-паремія, яка вчить нас, стверджуючи, що у брехні короткі ноги, може бути трансформована в директив не брехати, оскільки правда буде розкритою! *Lügen hat kurze Beine.* → *Lügt nicht! (die Wahrheit kommt ans Licht).*

Наступна максима Й.Гете є точкою зору про те, що всі ми живемо минулим та від нього гинемо. Тож інференційно вбачаємо заклик до людей не чіплятися за минуле, оскільки воно може їх згубити.

(130) *Wir alle leben vom Vergangenen und gehen an Vergangenen zu Grunde.*

(J. Goethe)

Wir alle leben vom Vergangenen und gehen an Vergangenen zu Grunde. → *Lebt nicht vom Vergangenen! (Sie können sterben).*

(131) *Das eigentliche Studium der Menschheit ist der Mensch.* (J. Goethe)

У цій максимі твердження, що саме людина є істинним вченням для усього людства, спонукає нас навчатися від людини.

Das eigentliche Studium der Menschheit ist der Mensch. → *Lernt vom Menschen!*

Оказіонально можна зустріти, що директивний потенціал максими репрезентується завдяки іншим засобам, наприклад, модальному дієслову *<können>*.

(132) *Ihr könnt nicht Gott und Mammon dienen.*

(Das Neue Testament, Matthäus 6:24, S. 20)

У прикладі завдяки запереченню «*nicht*» максима вказує неможливість служіння одночасно Богові та сатані, тож вбачаємо імпліцитно директивність, а саме → *Dient einem Herrn!*

Якщо прийняти за 100% загальну кількість максим, що репрезентують непрямі автономні актомовленнєві тактики, то форму питання має 25,7% з них, твердження – 72,3%, інші випадки – 2%. (Див. дод. В (рис. В.5))

НММ може реалізувати у своєму складі за кількістю провідних іллокуцій як один, так і декілька МА. Поєднання декількох простих МА утворює складний МА, де спонування є домінантним у максимі.

Гібридні актомовленнєві тактики, реалізовані максимою, подані такими типами складних МА, виокремлених В.І Карабаном [109], як комплексні та композитні. Частини комплексного МА знаходяться у субординативному прагмасемантичному зв'язку, співвідносяться між собою як головний та підрядний, а композитні МА – у координативному прагматичному зв'язку з рівноправним статусом іллокуцій [218, с. 93–95].

Складені МА реалізуються максимою okazіonalно.

(133) *Arzt, heile dich selbst!* (Das Neue Testament, Lukas 4:23, S. 141)

Але найбільш значущими у нашому дослідженні є не взаємини між компонентами МА, а сполучення у їхньому складі різних іллокуцій, за умови домінування «актомовленнєвої функції спонукального типу – директивної» [там само].

Оскільки максима може реалізувати не лише один МА директив (експліцитний або імпліцитний директив), а й декілька МА, доцільно розглянути складні МА та виділити найтипівіші для них сполуки з точки зору актомовленнєвого аналізу.

При чому різновиди складних МА виокремлених А.М. Приходьком у межах композитних МА, як свідчить наше дослідження, так само наявні серед комплексних у складі НММ.

Комбінації різних іллокутивних сил у складних МА (комплексних у паратаксісі), як доведено, охоплюють такі:

- директивно-констативні;
- директивно-комісивні;
- квеситивно-констативні;
- квеситивно-директивні;
- квеситивно-комісивні [там само].

Тож розглянемо їх наявність у комплексних та композитних МА.

Комплексні МА

Головним слід вважати той МА у складі комплексного, на який очікується вербальна та невербальна реакція співрозмовника, а підпорядкованим той, де реакція співрозмовника буде менш очікуваною [214, с. 90].

Оскільки НММ завжди несе настанову, спонукання до відповідної поведінки чи дій, релевантними для неї є лише дві з запропонованих дослідником комбінації, а саме директивно-констативна, та директивно-комісивна. При цьому акцентуємо увагу на тому, що директив в цих складних МА у складі максими є провідним.

Слід сказати, що директив у складних МА може бути виражено як експліцитно, так і імпліцитно.

Розглянемо детально кожну з них.

Директивно-констативна (констатив у тлумаченні автора відповідає репрезентативну у тлумаченні Дж. Серля) **гібридна тактика**.

(134) *Denn der Vater richtet auch niemand, sondern das ganze Gericht hat er dem Sohn gegeben, damit alle den Sohn ehren, wie sie den Vater ehren.*

(Das Neue Testament, Johannes 5:22, S. 220)

Цей складний МА – максима Нового Заповіту, що спонукає нас поважати Сина Господа, котрий перейняв від Батька право судити. У реченні наявний як субординативний «*denn*», «*sondern*» так і координативний «*damit*», «*wie*» зв'язок. Прямий директив у підрядному реченні цілі «*damit alle den Sohn ehren*», а також констатив-порівняння «*wie sie den Vater ehren*» та інші констативи «*der Vater richtet auch niemand*», «*das ganze Gericht hat er dem Sohng egeben*» містять гібридну директивно-констативну тактику.

(135) *Wenn dein Bruder sündigt, so **weise ihn zurecht**, und wenn er es bereut, so **vergib ihm!*** (Das Neue Testament, Lukas 17:3, S.182)

На твердження, що якщо брат грішить, а потім кається «*wenn dein Bruder sündigt*», «*wenn er es bereut*» у підрядному умовному реченні, є експліцитна директивна настанова винести йому догану «*weise ihn zurecht*» та пробачити

йому «*vergib ihm*». У прикладі максима реалізує два МА директиви, а також констативи, що несуть іншу іллокутивну функцію.

(136) *Wenn man alt ist, muss man mehr tun, als da man jung war.* (J.W.Goethe)

Максима Й.Гете у експліцитний спосіб (завдяки модальному дієслову), спонукає нас діяти більше «*man muss mehr tun*», ніж у молодості «*als da man jung war*» (підрядне порівняння), коли ми вже у зрілому віці «*wenn man alt ist*» (підрядне умови), реалізуючи гібридну актомовленнєву тактику констативного типу.

(137) *Wer einmal lügt, dem glaubt man nicht, und wenn er auch die Wahrheit spricht.*
(Redensart)

У зазначеному прикладі максими народного походження директивність вбачаємо імпліцитно, де імлікатурою є → *Lügt nie!* Підрядне речення «*wenn er auch die Wahrheit spricht*» розглядаємо як констатацію.

Директивно-комісивна гібридна тактика

(138) *Und ihr, seid bereit, denn der Sohn des Menschen kommt in der Stunde, da ihr es nicht meint.* (Das Neue Testament, Lukas 12:40, S.171)

У цьому складному МА (поєднанні комплексного та композитного за структурними ознаками) домінує МА директив «*seid bereit*», що визначає іллокутивний тип усього висловлення, із ним сполучається МА комісив (а саме промісив), поданий підрядним реченням причини «*denn der Sohn des Menschen kommt in der Stunde*» (координативний зв'язок) та підпорядкованим йому підрядним реченням часу «*da ihr es nicht meint*» (субординативний зв'язок). Тож максима реалізує гібридну актомовленнєву тактику комісивного типу, обіцяючи нам прихід Господа.

(139) *So tut nun Buße und bekehrt euch, dass eure Sünden ausgetilgt werden, damit Zeiten der Erquickung kommen vom Angesicht des Herrn und er den euch vorausbestimmten Jesus Christus sende!*

(Das Neue Testament, Apostelgeschichte 3:19, S. 271)

Заклик звернутися до віри та покаятися є прямими директивами у складі максими «*so tut nun Buße und bekehrt euch, dass...*», якому підпорядкована

комісивна тактика «*damit Zeiten der Erquickung kommen vom Angesicht des Herrn und er den euch voraus bestimmten Jesus Christus sende*», обіцянка Бога послати Сина свого та обіцянка кращих часів. Комісивна (промісивна) тактика представлена підрядним реченням цілі зі сполучником «*damit*», у максимі домінує директивна тактика.

(140) *Der da erntet, empfängt Lohn und sammelt Frucht zum ewigen Leben, damit beide, der da sät und der da erntet, sich gemeinsam freuen.*

(Das Neue Testament, Johannes 4:36, S. 217)

Цей складний МА реалізує гібридну актомовленнєву тактику, де домінує імпліцитний директив, який ми вбачаємо інференційно (\rightarrow *Erntet!*), де під жатвою розуміємо метафоричний заклик працювати. Комісив «*beide, der da sät und der da erntet, freuen sich gemeinsam*», сполучений з директивом, міститься у підрядному реченні цілі. (Див. дод. В (рис. В.6))

Композитні МА

Нище наведені приклади є єдністю простих МА, вони поєднані координативним зв'язком. З виокремлених А.М. Приходьком [214; 218] композитних різновидів релевантними для нашого дослідження є лише **гібридні директивно-констативні та директивно-комісивні тактики**.

Директивно-констативна гібридна тактика

(141) *Die Grenzen der Wahrheit sind unbewacht, darum werden so viele Lügen erdacht.* (E. Beller mann)

Ця максима реалізує два МА, а саме констативи, де перший містить імпліцитну настанову, та може бути трансформованим у заклик дотримуватись/охороняти правду \rightarrow *Bewacht die Grenzen der Wahrheit!* Максима репрезентує директивно-констативну тактику, де інференційному заклику першої частини речення підпорядкований акт-комісив у другій частини вказаної максими.

(142) *Fang nie was mit Verwandtschaft an – denn das geht schief, denn das geht schief!* (Kurt Tucholsky)

Максима реалізує експліцитну настанову не починати ніяких справ з

родичами «*Fang nie was mit Verwandtschaft an*» (директивний МА), аргументуючи, що нічого доброго не вийде з цього «*denn das geht schief*» (констатив).

(143) *Nicht die Hoffnung aufgeben, denn der Gegner erhofft das Aufgeben.*

(G. Uhlenbruck)

Спонування максими не втрачати надію, реалізує прямий директивний МА «*Nicht die Hoffnung aufgeben*», пояснює причину такої настанови «*der Gegner erhofft das Aufgeben*», що реалізується у констативному МА. Іллокутивні сили пов'язані причинним координативним зв'язком та реалізують директивно-констативну гібридну тактику.

Директивно-комісивна гібридна тактика.

(144) *Jede Sünde und Lästerung wird den Menschen vergeben werden, aber die Lästerung des Geistes wird nicht vergeben werden.*

(Das Neue Testament, Matthäus 12:31, S. 35)

Приклади максим ілюструють протиставний сурядний зв'язок у завдяки сполучнику «*aber*», директивність максими вбачаємо у другій частині речення, а саме інтенції (*die Lästerung des Geistes wird nicht vergeben werden. → Lästert nicht gegen den Geist!*). Обіцянка прощення усіх гріхів реалізується у першій частині речення, у МА комісиві (промісиві).

(145) *Entweder macht den Baum gut, dann ist seine Frucht gut, oder macht den Baum faul, dann ist seine Frucht faul; denn an der Frucht wird der Baum erkannt.* (Das Neue Testament, Matthäus 12:33, S. 35)

Наявний у максимі протиставний сурядний зв'язок «*entweder... oder*» висловлює директивну настанову максими, яку вбачаємо експліцитно завдяки наказовому способу дієслова «*macht den Baum gut/faul*» та причинний координативний зв'язок «*denn*» реалізує МА комісив, навчаючи, що буде у разі позитивного або негативного нашого вибору.

(146) *Suche nichts, denn dann erst findest du.* (B. Beineke)

Приклад максими реалізує дві іллокутивні сили, а саме директивну «*suche nichts*» та комісивну «*dann erst findest du*», репрезентуючи директивно-комісивну гібридну тактику у складі композитного МА з причинним

координативним зв'язком. (Див. дод. В (рис. В.7))

Традиційно МА директив розглядається як волевиявлення мовця, спрямоване на виконання дії адресатом або третьою особою, директив відповідним чином прагне вплинути на слухача та стимулювати до виконання бажаної дії. Способом категоризації МА директиву слідом за Дж. Остіном [192] вважаємо перформативні дієслова. Оскільки провідна функція перформативних дієслів – індикація типу МА, що найбільш виявляється у перформативах, формою перформативного дієслова є, як правило, перша особа однини дійсного способу теперішнього часу, хоча межі між цими дієслова не є абсолютними [21; 192; 288].

Розглянемо наступні приклади .

(147) *Den Verheirateten aber **gebiete** nicht ich, sondern der Herr, dass eine Frau sich nicht vom Mann scheiden lassen soll - wenn sie aber doch geschieden ist, so bleibe sie unverheiratet oder versöhne sich mit dem Mann - und dass ein Mann seine Frau nicht entlasse.*

(Das Neue Testament, 1.Korinther 7:10, S. 378)

(148) *Doch wie der Herr einem jeden zugeteilt hat, wie Gott einen jeden berufen hat, so wandle er; und so **verordne** ich es in allen Gemeinden.*

(Das Neue Testament, 1.Korinther 7:17, S. 379)

Перформативні дієслова «*gebieten*» та «*verordnen*», що вводять настанову Господа (приклад 147) та апостола (приклад 148) та репрезентують основну автономну тактику – директивну, не розлучатися та поведись так, як Господь велів.

На відміну від явища мітигації, спостерігаємо явище підсилення спонування, категоричність висловлення, що має значний вплив на адресанта.

З вище викладеного, можна зробити висновок, що НММ реалізує у складі як простий, так і складний МА. Простий МА реалізує автономну директивну тактику, він може бути актуалізований як прямими, так і непрямыми засобами, де до прямих ми прираховуємо наказовий спосіб та модальні дієслова, а до непрямих – питання та твердження, що містить директив імпліцитно.

У максимах, що представлені складними МА, реалізується гібридна

мовленнєва тактика, провідної іллокутивною силою в цих максимах також є директив, виявлено такі гібридні тактики як директивно-констативна та директивно-комісивна.

4.3. Мовленнєві стратегії, реалізовані німецькомовною максимою

У нашій роботі ми ґрунтуємося на думці, що реалізацією тієї чи іншої мовленнєвої стратегії чи тактики є хід [104, с. 110; 277, с. 215], тобто що реалізація певної стратегії пов'язана з цілим ходом, у рамках якого реалізується один або декілька МА [21, с. 85]. Це кореспондує із твердженням, що вербальним корелятом мовленнєвих стратегій є певні частини матеріального плану дискурсу, які можуть бути більшими за одне висловлення. Найважливішим чинником при цьому є визначення засобів, використовуваних індивідом для актуалізації знання й конструювання стратегічних смислів [309, с. 99]. З формальної точки зору, стратегія співвідноситься з кількома дискурсивними ходами адресанта [21, с. 85].

Ці постулати ми використовуємо у дещо модифікованому вигляді: якщо автори ведуть мову про одиниці діалогічного мовлення (ходи), ми маємо справу із монологічним текстом малої форми, яким є максима. Утім, вважаємо за можливе стверджувати, що мовленнєва стратегія реалізується усім текстом максими, який складається з одного, або більше висловлень. Основне стратегічне навантаження, тобто комунікативна настанова максими втілена у висловленні, що реалізує директивну функцію. Це властиве усім максима́м, які можуть: (1) складатися з одного висловлення, що функціонує як простий/складний МА; (2) складатися з більш ніж одного висловлення та реалізувати, окрім основної, другорядну тактику чи/або допоміжну; (3) складатися з двох висловлень, обидва з яких є директивними, тобто реалізувати більше однієї основної тактики.

У першому та другому випадку (тобто за наявності в складі максими однієї основної тактики) маємо **власне спонукальну мовленнєву стратегію**: її призначенням є прямо чи непрямо виражена спонукальна настанова.

Розглянемо наступні приклади максими на формальному рівні збіжної з одним простим реченням, де спонукальність виражається у прямий та непрямий спосіб: власне спонукальну мовленнєву стратегію ілюструють подані далі приклади, де комунікативна настанова виражена прямо:

(149) *Leere Versprechen muss man mit Taten füllen.* (H. Glaßl)

(150) *Ohne Denken und Sinnen muss man nichts beginnen.* (Redensart)

(151) *Du sollst nicht Ehe brechen.* (Das Neue Testament, Matthäus 19:18, S. 53)

Так само, власне спонукальну мовленнєву стратегію фіксуємо в наступних прикладах максим, але тут комунікативна настанова виражена непрямо:

(152) *Gottes Gebot steht höher als menschliche Überlieferung.*

(Das Neue Testament, Matthäus 15, S. 43)

(*Gottes Gebot steht höher als menschliche Überlieferung. → Beachtet Gottes Gebot!*)

(153) *Was Hänschen nicht lernt, lernt Hans nimmer mehr.* (Redensart)

(*Was Hänschen nicht lernt, lernt Hans nimmermehr. → Lernt von Kindheit an!*)

(154) *Ohne Fleiß kein Preis.* (Redensart)

(*Ohne Fleiß kein Preis. → Sei fleißig!*)

Розглянемо також приклади власне спонукальної мовленнєвої стратегії, реалізованої максимою, що складається з більш ніж одного висловлення та реалізує окрім основної також другорядну тактику, що формує тло висловлення.

(155) *Dieser ist mein geliebter Sohn, an dem ich Wohlgefallen gefunden habe. Ihn hört!* (Das Neue Testament, Matthäus 17:5, S. 48)

Перше висловлення в цій максимі містить повідомлення про те, що Ісус є улюбленим сином Господа «*mein geliebter Sohn*». Це висловлення виконує функцію другорядної тактики, слугуючи тлом на фоні котрого реалізується

основна тактика максими – слухати Сина «*Ihn hört!*»

(156) *Murrt auch nicht, wie einige von ihnen murrten und von dem Verderber umgebracht wurden!* (Das Neue Testament, 1.Korinther 10:10, S. 384)

Основна тактика максими реалізує настанову не скаржитись «*Murrt auch nicht*»; вона реалізується на фоні другорядної, а саме «*wie einige von ihnen murrten und von dem Verderber umgebracht wurden*», де, як приклад, вказується, що ті, хто скаржився, загинули.

(157) *Zuneigung und Liebe sind spontan, Achtung muss erworben werden.*

(H.Menzel)

Ця максима вчить поводитися певним чином, щоб нас поважали, протиставляючи симпатію та любов, котрі виникають самі по собі. Висловлення «*Zuneigung und Liebe sind spontan*», реалізуючи другорядною тактикою, формує тло, на фоні якого актуалізується основна тактика, а саме настанова необхідності заслужити повагу.

У разі, якщо максима містить більше одного висловлення-спонукання, мовленнєву стратегію визначаємо як **підсилювальну спонукальну**, оскільки та сама настанова актуалізується двічі (або більше разів) різними вербальними засобами, що збільшує регулятивний потенціал максими, наприклад:

(158) *Vergeltet niemand Böses mit Bösem; seid bedacht auf das, was ehrbar ist vor allen Menschen!* (Das Neue Testament, Römer 12:17, S. 362)

Приклад максими містить експліцитне спонукання, виражене наказовим способом дієслова «*vergeltet*» та «*seid bedacht*».

Vergeltet niemand Böses mit Bösem; seid bedacht auf das, was ehrbar ist vor allen Menschen! → *Vergeltet nur Gutes mit Gutem!*

(159) *Segnet, die euch verfolgen; segnet, und flucht nicht!*

(Das Neue Testament, Römer 12:14, S.362)

Анафоричне спонукання благословляти («*segnet*») тих, хто нас проклинає, посилюється категоричним директивним уточненням, що треба благословляти, а не проклинати.

(160) *Mensch, du sollst dich selbst erziehen,*

und das wird dir mancher deuten:

Mensch, du musst dir selbst entfliehen.

Hüte dich vor diesen Leuten! (R. Dehmel)

Наказовий спосіб «*hüte*» та наявність модальних дієслів «*sollst*», «*musst*» максими актуалізують посилену спонукальну мовленнєву стратегію.

Окрім описаних, як свідчать попередньо наведені дані, НММ представлена і іншими конфігураціями елементів: вона може охоплювати поряд із висловленням, яке реалізує основну тактику також висловлення, котрі актуалізують допоміжні тактики, що не є головними. В обох цих випадках мовленнєва стратегія, реалізована максимою, постає як **спонукально-аргументативна**, тому що містить також аргументацію, що свідчить на користь необхідності / важливості / корисності виконання цієї дії. При цьому слід взяти до уваги ту обставину, що аргументація може бути як **раціональна**, так і **емоційна**. У цьому твердженні ми спираємося на думки науковців, які розмежовують логічну (раціональну) та прагматичну (риторичну, емоціональну) аргументацію [17, с. 11; 149; 185, с. 361; 243, с. 12; 343; 352; 356]. Раціональна аргументація апелює до раціонального мислення, а емоціональна – до емоцій, тож вважаємо за доцільне використовувати слідом за А.О. Малишенко терміни *раціональна* та *емоційна аргументація*. Висловлюють припущення, що два рівня регуляції поведінки – емоційний і раціональний – функціонують паралельно, причому раціональний регулятор домінує над емоційним [56, с. 129–130; 149].

Стратегія аргументації в цілому апелює до концепту ПЕРЕКОНУВАННЯ, раціональна аргументація співвідносна з концептом ДОВЕДЕННЯ, а емоційна аргументація – з концептом ЕМОЦІЙНЕ ЗАРАЖЕННЯ, що репрезентує перехід реципієнта в особливий психічний стан [149; 384].

Розглянемо максими, які реалізують **спонукально-аргументативну (раціональну)** мовленнєву стратегію у її раціональному різновиді. При цьому виходимо з того, що аргументація постає як один з можливих видів мовленнєвого впливу, переважно на раціональну сферу свідомості людини;

спосіб переконування опонента в своїй правоті; а процес переконування і доведення – як свого роду управління мисленням аудиторії під впливом аргументів [84, с. 14–15; 149, с. 40–45].

Мета раціональної аргументації полягає в обґрунтуванні і розширенні достовірності знання, передбачає знаходження відповіді на запитання «чому» [46, с. 46] та становить собою сукупність тез і аргументів, оскільки вона мислиться як логічний механізм доведення [185, с. 360]. Теза розглядається як думка або положення, істинність якого необхідно довести. Аргументи, що слідує за тезою, які також називають доказами, становлять собою положення, істинність яких є перевіреною; вони можуть залучати фактичний матеріал, ілюстрації, статистичні дані [149; 185].

Розглянемо максими, що реалізують спонукально-агументативну мовленнєву стратегію, зокрема раціональну.

(161) *Kein Haussklave kann zwei Herren dienen; denn entweder wird er den einen hassen und den anderen lieben, oder er wird dem einen anhängen und den anderen verachten. Ihr könnt nicht Gott dienen und dem Mammon.*

(Das Neue Testament, Lukas 16:13, S.181)

У цій максимі міститься імпліцитне спонукання, що не можна слугувати одночасно обом: богу та дияволу (→ *Dient einem Herrn!*), що треба служити одному господаину. Максима аргументується неможливістю одночасно служити Богу та сатані у речення зі сполучником «*denn*», яке містить альтернативу, показуючи, якою ситуація може бути у кожному з випадків нашого вибору. Директивна настанова передуює раціональній аргументації.

(162) *Schmiede das Eisen, solange es heiß ist.* (Redensart)

Наявність у максимі метафоричного заклику кувати залізо «*Schmiede das Eisen*», поки воно гаряче «*solange es heiß ist*» вчить нас діяти/приймати рішення у влучний момент, а не відкладати на потім. Спонукальна настанова підсилена раціональним аргументом, здобутим в процесі практичної діяльності, суть якого в тому, що залізо можна кувати лише тоді, коли воно гаряче.

(163) *Verkauft eure Habe und gebt Almosen; macht euch Beutel, die nicht veralten,*

einen unvergänglichen Schatz in den Himmel, wo kein Dieb sich naht und keine Motte zerstört! Denn wo euer Schatz ist, da wird auch euer Herz sein.

(Das Neue Testament, Lukas 12:33, S. 171)

У цій максимі так само реалізується спонукальна настанова, проте вона виражена експліцитно й підсилена потрійною реалізацією цієї настанови: по-перше, продавати маєтки («*verkauft eure Habe*»); по-друге: давати милостиню («*gebt Almosen*»); по-третє: готувати собі прихисток на небі («*macht euch Beutel, einen unvergänglichen Schatz*»). Ці спонукальні настанови доповнюються раціональним обґрунтуванням того, що прихисток на небі є кращим за усі земні блага, тому що він не псується, багатства його не вичерпуються, їх не вкраде злодій та не зіпсують комахи. До того ж, і серце, і багатства перебуватимуть у одному місті. Аргументація йде за директивною настановою.

Аргументація може також бути **емоційною**. Емоції сигналізують про відношення тих чи інших елементів реальності до персональних потреб [149]. Вони показують значущість ситуації, відображають інтерес як безпосередню констатацію суб'єктивної значущості об'єкта. Емоційна аргументація спрямована на емоційну сферу свідомості. Емоції відображають співвідношення між мотивами (потребами) та успіхом або спроможністю успішної реалізації відповідної діяльності суб'єкта [142, с. 196]. Завдяки зв'язку з потребами емоції трансформують усупільнене значення в індивідуальний смисл. Через емоції соціальне значення ситуації стає водночас і суб'єктивно особистісно значущим [141, с. 140]. Переконавання при емоційній аргументації не містить статистичних даних, воно здійснюється завдяки риторичним засобам впливу, ці засоби надають аргументам емоційного відтінку переконливого мовлення й тим самим сприяють впливу на емоційно-психологічну сферу [149; 185, с. 361].

Розглянемо наступні приклади максим, що реалізують **спонукально-аргументативну емоційну** мовленнєву стратегію.

(164) *Denn Gott hat gesagt: «Ehre den Vater und die Mutter!» Und «Wer Vater oder Mutter flucht, soll des Todes sterben».*

(Das Neue Testament, Matthäus 15:4, S. 43)

Ця максима містить висловлення, котре реалізує основну тактику та актуалізує спонукальну настанову «*Ehre den Vater und die Mutter*», крім того, у складі максими наявне висловлення, котре реалізує допоміжну раціональну аргументацію «*denn Gott hat gesagt*», обґрунтовуючи облігаторність цієї настанови приписуванням її авторства. Але у той самий час, максима містить ще одне висловлення, котре також функціонує як допоміжна тактика, та актуалізує емоційну аргументацію: це висловлення має іллокутивну функцію комісиву (менасиву) та апелює до такої емоції як страх. Апеляція саме до цієї емоції є типовою для НММ.

(165) *Und wenn jemand euch nicht aufnehmen noch eure Worte hören wird – geht hinaus aus jedem Haus oder jener Stadt, und schüttelt den Staub von euren Füßen. Wahrlich, ich sage euch, es wird dem Land von Sodom und Gomorra erträglicher ergehen, am Tag des Gerichtes als jener Stadt.*

(Das Neue Testament, Matthäus, 10:14-15, S. 29)

Зазначена максима пояснюється словами Господа, погрозою, що виражається апеляцією до прецедентного феномену Содому та Гоморрі «*es wird dem Land von Sodom und Gomorra erträglicher ergehen*» вказуючи, що їм буде легше, ніж тому місту, підсилюючи можливості Бога у гніві. Директивність максими вбачаємо в її інференції → *Nehmt die Apostel auf und hört ihre Worte!*

(166) *Wer anderen Grube gräbt, fällt selbst hinein.* (Redensart)

(Wer anderen Grube gräbt, fällt selbst hinein. → Grabe keine Grube dem anderen!)

Наведена максима реалізує імпліцитне спонукання не рити яму для іншого, а також аргументує, чому саме ми не повинні так чинити. Аргумент «*der fällt selbst hinein*», має іллокутивну функцію комісиву (менасиву), а отже зачіпає емоційну сферу, так само як і в попередньому випадку, апелюючи до почуття страху.

Водночас емоційна аргументація, що зафіксована у НММ, не завжди кореспондує із негативним впливом і не завжди апелює до негативних емоцій. У поданих далі прикладах максими маємо апеляцію до позитивних емоцій, а

саме обіцянку усіх благ.

(167) *Und jeder, der Häuser oder Brüder oder Schwestern oder Vater oder Mutter oder Kinder oder Äcker um meines Namens willen verlassen hat, wird hundertfach empfangen und ewiges Leben erben.*

(Das Neue Testament, Matthäus, 19:29, S. 54)

У цій максимі міститься спонукальна настанова (імпліцитна) покинути усе земне та слідувати за Господом (→ *Verlasst Häuser oder Brüder oder Schwestern oder Vater oder Mutter oder Kinder oder Äcker um meines Namens willen!*). За цим спонуканням слідує його емоційне обґрунтування, виражене за допомогою висловлення «*wird hundertfach empfangen und ewiges Leben erben*», що реалізує МА комісив (промісив). (Див. дод. В (рис. В.8))

Таким чином, мовленнєві стратегії, реалізовані НММ, охоплюють власне спонукальну (38,3%), підсилювальну спонукальну (12,7%), спонукально-аргументативно-раціональну (20,8%) та спонукально-аргументативно-емоційну (28,2%).

4.4. Локальні дискурсивні стратегії, реалізовані німецькомовною максимою

Локальні стратегії, що актуалізують НММ, апелюють до (1) **авторитету (гіпотетично) відомої особистості**; (2) **до досвіду національно-мовного колективу**.

НММ актуалізує локальну стратегію апеляції до думки авторитетної особи, усім відомої або гіпотетичної за сценарієм: РОБИ ТАК, ТОМУ ЩО РОБИТИ ТАК ЗАКЛИКАЄ ХТОСЬ ВІДОМИЙ, а апеляцію до суспільного досвіду за сценарієм: РОБИ ТАК, ТОМУ ЩО ВСІ ЗНАЮТЬ, ЩО ТРЕБА ТАК РОБИТИ.

Розглянемо приклади максимум у дискурсі, що апелюють до досвіду/певних настанов визначних особистостей німецької лінгвокультури.

(168) *Wir alle leben vom Vergangenen und gehen an Vergangenen zu Grunde.*

(J. Goethe)

(Wir alle leben vom Vergangenen und gehen an Vergangenen zu Grunde. → Lebt nicht vom Vergangenen! (Ihr könnt zu Grunde gehen)).

Якщо розглянути цю максиму окремо, очевидною є лише її моралістично-директивна настанова, котра закликає людину не жити минулим. У той самий час, цей вислів належить Й. Гете, що відомо (принаймні багатьом) представникам німецькомовного соціуму. Виходячи з цього, реалізуючи цю максиму у ПД, автор реалізує стратегію апеляції до авторитету відомої особистості.

(168 a) «Tatort» am Sonntag: Armes Schneeflöckchen

Von DetlefHartlapam 01.12.2015

Eine Szene, die ins Herz sticht. Der Zuschauer weiß, was passiert, und doch möchte er, dass es anders kommt, dass er eingreifen könnte. Der Zuschauer weiß, dass der Handwerksmeister, der aus dem Auto steigt, soeben seine Firma verloren hat und demnächst sein Haus verlieren wird. Er betritt das Haus, Frau und Sohn begrüßen ihn freudig. Er schießt sie nieder. Wenig später, er will sich offenbar selbst richten, kommt seine siebenjährige Tochter ins Haus gerannt, auch sie arglos.

Diesmal gelingt es ihm nicht, zu schießen. Er jagt Emma, sein «Schneeflöckchen», fort. Draußen auf dem Feld hört sie den Knall. Ihr Vater hat sich erschossen.

Diese Szenen sind nicht der eigentliche Erzählstrang des Münchner Tatorts. Einmal wirklich sterben, sie sind Rückblende, Voraussetzung für das, was folgt.

«Wir alle leben vom Vergangenen und gehen an Vergangenen zu Grunde», sagt Goethe. (31, URL)

Описуючи трагічний випадок у статті, автор робить це для того, щоб закликати адресатів не чинити таких жахливих дій у своєму житті. Прагнучи досягти цієї мети, він використовує цю максиму Й. Гете із надією на те, що її директивний потенціал буде набагато сильніший через авторитет цієї визначної

особистості у німецькомовному суспільстві.

У поданій далі максимі так само міститься певна моралістично-директивна настанова, котра набуває у дискурсі додаткового смислу апеляції до авторитету відомої особистості.

(169) *Pflicht ist, wo man liebt, was man sich selbst befiehlt!* (J. Goethe)

(*Pflicht ist, wo man liebt, was man sich selbst befiehlt!* → *Liebt, was man sich selbst befiehlt.*)

Моралістично-директивна настанова цієї максими полягає у заклику не лише виконувати свій обов'язок, але робити це з любов'ю. Спочатку свою точку зору щодо обов'язку сформував І. Кант, потому її висловив Ф. Шіллер, а після цього її дещо перефразував Й. Гете. У фрагменті ПД автор веде мову саме про обов'язок, експліцитно позначаючи визначних представників німецької лінгвокультури, автора максими у тому числі та використовуючи її з метою здійснення впливу на адресата.

(169 a) *Immanuel Kant sprach einst: „Pflicht! Du erhabener, großer Name, der du nichts Beliebtes, keine Einschmeichelung bei sich führt, sondern Unterwerfung verlangst. .“ – worauf ihm Friedrich Schiller antwortete: „Gerne dien' ich den Freunden, doch tu ich es leider mit Neigung, und so wurmt es mich oft, dass ich nicht tugendhaft bin“.*

Und Goethe fügte hinzu: „Pflicht ist, wo man liebt, was man sich selbst befiehlt“.

Moral ist also nicht die Konvention oder Norm, ist nicht die Tyrannei des Verhaltens, sondern kann wie für Schiller und Goethe, so auch für mich, nur der freie Willensimpuls des Menschen sein! Ich übersetze den aus dem Lateinischen stammenden Begriff der «Moral» deshalb mit «Liebe zur Tat», denn was der Mensch aus Not oder Zwang tut, kann nicht der Moral zugerechnet werden, sondern eben nur dem Zwang oder der Not. (28; URL)

У поданому дискурсивному фрагменті автор розмірковує про таку важливу річ, як обов'язок та мораль, наводячи свої власні міркування, а також для того, щоб переконати адресата у правильності висновків, до яких він

дійшов, автор апелює до авторитету декількох відомих особистостей. При цьому, приєднуючись до думки Й. Гете, він пояснює, чому вважає цю думку слушною.

Розглянемо ще одну максиму, автором якої є Ф. Ніцше.

(170) *Der Mann soll zum Kriege erzogen werden und das Weib zur Erholung des Kriegers.* (F.Nietzsche)

Так само, як і в попередньому випадку сама пособи ця максима здатна реалізувати тільки моралістично-директивну настанову, якою, з погляду автора максими, є необхідність виховувати чоловіків для війни.

Але в контексті ПД настанова максими дещо видозмінюється.

(170a) *Zarathustra in Stahlgewittern der Kriege*

Nietzsche-Haus in Naumburg: Zarathustra in Stahlgewittern der Kriege / Kultur - Mitteldeutsche Zeitung - Lesen Sie mehr auf: NAUMBURG/MZ.

*Mit dem „Zarathustra“ als geistiger Wegzehrung im Tornister soll der deutsche Soldat in den Ersten Weltkrieg gezogen sein. Jenes Kultbuch der Jugend um 1900, das zu Lebzeiten seines Autors wie Blei in den Regalen lag. Nietzsches „Also sprach Zarathustra“ erschien in vier Teilen (1883-1885) - der letzte gleichsam unter Ausschluss der Öffentlichkeit: als Privatdruck. Aber was ist dran an der Mär, dass der Landser im Ersten Weltkrieg neben Dauerwurst und Socken auch Nietzsches „Zarathustra“ bei sich führte? <...> Dass Nietzsches Schrift überhaupt als soldatische Erbauungsschrift verbreitet wurde, verdankt sich wohl Passagen wie dieser: „**Der Mann soll zum Kriege erzogen werden und das Weib zur Erholung des Kriegers.**“ Das freilich klingt heute unfreiwillig komisch. (26, URL)*

Функціонуючи у дискурсі, подана максима реалізує стратегію апеляції до авторитету визначної особистості. Але на відміну від попереднього прикладу цей авторитет піддається сумніву. По-перше, хоча Ф. Ніцше належить до найбільш відомих представників німецькомовної спільноти, його нігілістичні філософські погляди поділяли далеко не всі його сучасники. По-друге, німецькомовне суспільство сьогодні однозначно не сприймає такого розподілу

гендерних ролей. Отже, стратегія апеляції до авторитету відомої особистості у цьому випадку реалізована для того, щоб заперечити необхідність слідування застарілій та сумнівній моралістично-директивній настанові, котру містить максима. Таким чином, автор використовує цю максиму, щоб спростувати висловлену в ній моралістично-директивну настанову.

У розглянутих фрагментах (гіпотетично) відома особистість – це реальна особа. Утім, такою особистістю може бути й особа уявна.

Розглянемо приклади максим у дискурсивних фрагментах, що вказують на уявну відому особистість, а саме Ісуса Христа, апостолів або їх послідовників.

У першому з цих прикладів авторство є абсолютно очевидним, так само як і моралістично-директивна настанова, яка виражена у цій максимі прямо.

(171) *Ihr sollt den Herrn, euren Gott, nicht versuchen.*

Вживаючи цю максиму у дискурсі, мовець використовує стратегію апеляції до визначних особистостей, зокрема Мойсея та Ісуса (використовуючи оніми).

(171a) *Predigt über 5. Mose 6,16 zum Sonntag Invokavit*

Liebe Brüder und Schwestern in Christus!

Es wäre mal interessant, eine Untersuchung bei Autofahrern anzustellen, welche Berufsgruppen welchen Fahrstil haben. Und es wäre dann interessant herauszufinden, welchen Fahrstil Pastoren haben. Allerdings kann ich mir das Ergebnis auch jetzt schon denken: Die meisten Pastoren fahren rasant, um nicht zu sagen: riskant. Leider fahre ich auch nicht gerade langsam und bin deswegen auch schon ein paarmal geblitzt worden. Was sind wohl die Ursachen für den Pastoren-typischen Fahrstil? Pastoren sind viel unterwegs, Pastoren haben es meistens eilig, Pastoren sind mit den Gedanken woanders. Und, so würde vielleicht mancher hinzufügen: Pastoren haben viel Gottvertrauen. Aber zeugt ein riskanter Fahrstil wirklich von Gottvertrauen? Ist Leichtsinn nicht doch etwas anderes als Gottvertrauen? Bedeutet Leichtsinn nicht vielmehr, Gott zu versuchen?

*Da sind wir auch schon bei unserem Predigttext: „**Ihr sollt den Herrn, euren Gott, nicht versuchen**“, so ermahnte Mose das Volk Israel kurz vor dem Einzug ins verheißene Land Kanaan. „**Du sollst den Herrn, deinen Gott, nicht versuchen**“, so wiederholte Jesus dieses Gebot, wie wir es in der heutigen Evangeliumslesung gehört haben (Matth. 4,7). <...> (30, URL)*

Використання стратегії апеляції до авторитету цих (уявних) особистостей в контексті РД підсилюється тим, що автор цитує максиму, продукovanу двома найбільш відомими і авторитетними особистостями. Зауважимо, що у цьому прикладі маємо одну й ту саму максиму у незначно відмінних варіаціях (у Мойсея це форма з займенником «*ihr*», у Христа – з займенником «*du*»). У своїй проповіді пастор дуже доречно використовує вказану максиму. Він хоче переконати священників не сподіватися на милість Бога та на власну довіру Йому, а дотримуватись правил дорожнього руху.

Наступний приклад максими, авторство якої належить уявній відомій особистості, має також моралістично-директивний характер:

(172) *Es ist dir nicht erlaubt, die Frau deines Bruders zu haben!*

Цю максиму використано в поданому далі фрагменті ПД:

(172a) *Fastenpredigt – Bericht*

Geschrieben am 6. März 2016 von Adam Stasicki

Im Rahmen der diesjährigen Fastenpredigtreihe stellte Pater Mateusz am dritten Fastensonntag das geistige Barmherzigkeitswerk „Sünder zurechtweisen“ vor. Er basierte seine Gedanken auf Texten von Herrn Prof. Dr. Georg May. Um die ganze Bannbreite dieses Themas zu erfassen, stellte er die folgenden Fragen in den Raum: 1. Wen sollen wir zurechtweisen? 2. Wann sollen wir zurechtweisen? 3. Wer soll zurechtweisen? 4. Wie sollen wir zurechtweisen? <...>

*Pater Mateusz erläutert dazu das mutige Zeugnis des Propheten Nathan im Alten Testament, der König David wegen seines Ehebruchs mit der Frau des Urias zurechtwies. Im Neuen Testament erfahren wir von der Zurechtweisung des Königs Herodes durch Johannes den Täufer. „**Es ist dir nicht erlaubt, die***

Frau deines Bruders zu haben!“ Diese Zurechtweisung hat ihm den Tod eingebracht. (39, URL)

У наведеному дискурсивному фрагменті автор обговорює проблему людських гріхів та боротьби з нею. Настанова пророка Натана царю Давиду та Іоанна Хрестителя царю Іроду, не чинити перелюб з дружиною брата свого, є максимою з прямо вираженою заборонаю. Автор статті, намагаючись вирішити проблему гріхів людських, використовує стратегію апеляції до уявних визначних особистостей, зокрема наводить зазначену максиму, що містить пряму заборону, підсилену авторитетом автора цієї максими.

Наступний приклад максими так само експліцитно реалізує моралістично-директивну настанову.

(173) *Wenn möglich, soviel an euch ist, lebt mit allen Menschen in Frieden!*

(173a) *Predigt - Archiv*

Konflikteentspannen

Nehemia 5 / 29.04.2007 - V. Janke

*<...> Wo unsere Gesellschaft im Übermaß von Konflikten geprägt ist, sehnen sich Christen nach einem harmonischen Schutz- und Schonraum. Da gerät das Thema „Umgang mit Konflikten“ unter uns leicht zum Unthema. E. Brandt sagt, dass Konflikte der Testfall für die Gemeinschaft am Evangelium sind. Wir tun uns schwer, mit Konflikten richtig umzugehen. Paulus schreibt: **Wenn möglich, soviel an euch ist, lebt mit allen Menschen in Frieden!** Röm 12,18. Was heißt das denn? 1): versuche, unnötigen Streit zu vermeiden. 2): glaube nicht, dass du jeden Streit vermeiden kannst. 3): wo es zum Streit gekommen ist, arbeite aktiv für den Frieden. Tu etwas, damit du mit deinem Mitmenschen wieder in echtem Frieden leben kannst. Der Streit in Neh 5 zeigt uns, dass wir etwas tun können, um versöhnt miteinander zu leben und zu arbeiten. Gott will uns helfen, dass es uns gelingt, konfliktfähig zu werden!<... >* (30, URL)

У цьому фрагменті РД зазначена максима реалізує локальну стратегію апеляції до авторитетної особистості. Автор статті, торкаючись теми конфліктів та спроб їх уникнення, звертається до Біблії, першоджерела, та цитує відому

авторитетну особистість – апостола Павла, котрий закликає жити у злагоді з іншими людьми,

Локальну стратегію *апеляції до досвіду національно-мовного колективу* реалізують максими народного походження, тобто паремії. Сформовані протягом сторіч норми поведінки, репрезентовані максимою, експлікуються колективним автором німецької лінгвокультури, соціумом.

Розглянемо приклади таких максим.

У подіній далі максимі міститься узагальнююча настанова, щодо того, як потрібно працювати.

(174) *Arbeite klug, nicht hart.* (Redensart)

Експлуатуючи як саму настанову, так і авторитетну думку, сформовану впродовж століть, автор використовує максиму у заголовку для своєї статті.

(174a) *Arbeite klug, nicht hart: Versöhnen Sie sich mit Ihrer To-Do-Liste*

veröffentlicht am 16. 1. 2016 von Anja Stegmaier

To-Do or not To-Do, das ist die große Frage. Checklisten sollen unser Leben vereinfachen und Erleichterung schaffen. Das endlose Notieren von Aufgaben und Deadlines verursacht aber häufig noch mehr Druck und das lässt uns wiederum Dinge aufschieben, das Resultat: Prokrastination. Hilfreiche Checklisten wollen also gelernt sein. Mit den folgenden Tipps nehmen Sie sich den Druck und erreichen mehr im Arbeitsalltag.

«Ich muss so viel erledigen und habe keine Zeit» - wer kennt das nicht. Die herkömmlichen Checklisten im Alltag, Studium und Beruf machen Druck, frustrieren und überfordern. Die Folge: Verdrängen, Aufschieben, Ersatzhandlungen. <...> (38, URL)

Використання стратегії апеляції до досвіду національно-мовного колективу дозволяє авторові надалі висловити свої думки, котрі конкретизують настанову максими (як у другій частині заголовку, так і у самому тексті). Відповідність думок автора паремії, тобто узагальнення суспільного досвіду, посилює аргументованість авторської позиції, отже стратегія апеляції до суспільного досвіду використано для того, щоб обґрунтувати власну позицію.

Розглянемо ще одну максиму-паремію.

(175) *Hüte dich vor Katzen, die vorne lecken und hinten kratzen.* (Redensart)

Моралістично-директивна настанова цієї максими може, з усією очевидністю сприйматися по-різному (у метафоричному / неметафоричному розумінні). Розглянемо її реалізацію у ПД:

(175a) 06.08.2015 / 08:00 Uhr

Sonderausstellung

Es «miaut» in Lohram Main

Für Freunde und Liebhaber von Katzen heißt es dieser Tage «Aufgepasst!». Am 8. August findet der «Weltkatzentag» statt. Aus diesem Anlass eröffnet das Lohrer Schulmuseum an diesem Tag eine Sonderausstellung mit dem Titel «Stubentiger und Raubkatzen».

Verdammung im Mittelalter

*Nach so viel Verehrung folgte mit dem Mittelalter eine dunkle Zeit für die Katzen: Im Aberglauben galten die Tiere als Begleiter von Hexen und wurden als Unglücksbringer verfolgt, gequält und verbrannt. Noch heute sollen schwarze Katzen, vor allem wenn sie von links kommen, Unglück bringen. Viele weitere Sprichwörter zeugen ebenfalls bis heute von der Zeit der Katzen-Angst und -Ächtung. So lautet ein gängiges Sprichwort: «**Hüte dich vor Katzen, die vorne lecken und hinten kratzen.**» Auch Redewendungen wie «falsch wie eine Katze», «einen Kater haben» und «für die Katz' sein» oder das negativ konnotierte Wort «katzbuckeln» dürften aus dieser Zeit stammen. (2, URL)*

Цілком очевидно, що взагалі прислів'я може сприйматися скоріш у метафоричному сенсі, коли йдеться не про кішку, а про будь-яку істоту, яка зовні є приємною, але може непомітно нанести шкоду. Утім, використовуючи цю максиму у цьому фрагменті ПД, його автор експлуатує її прямий неметафоричний зміст: він пише про кішок, про пов'язані з ними забобони, приписувані ним риси та якості.

Наступна максима містить моралістично-директивну настанову, відому більшості людей ще з дитинства. Навіть людина, яка через певні обставини не

чула цього прислів'я може легко зрозуміти належність фрази до пареміологічного фонду мови.

(176) *Übung macht den Meister. (Redensart)*

Übung macht den Meister. → Übe mehr.

Розглянемо реалізацію цієї максими у ПД:

(176a) *Focus online Focus Familie*

*Mythen unter der Lupe Irrtum 13: Nur **Übung macht den Meister***

Intelligenz und Begabungsunterschiede haben genetische Ursachen. Um ein bestimmtes Lernziel zu erreichen, müssen sich Schüler also mal mehr, mal weniger anstrengen. Ohne eine gewisse Portion Eifer allerdings wird es selbst den Schlauesten nicht gelingen, wirklich gut in einem Bereich zu werden. Um etwas beherrschen zu wollen, ist Begeisterung und Zeit nötig. Nicht immer muss es Übung sein, im Sinne von Auswendiglernen oder sturem Wiederholen. So reicht es keineswegs aus, sich den Satz «Kraft ist Masse mal Beschleunigung» zu merken. Nur wer dank verschiedener Versuche die Wirkungen des Gesetzes erfahren und erprobt hat, wird es auch wirklich verstehen und anwenden können... <> (14, URL)

Використовуючи цю максиму у тексті статті, автор використовує суспільне визнання її настанови заради впливу на адресата. При цьому, авторитет лінгвокультурної спільноти виступає як основний аргумент на користь правильності цього твердження. А спираючись на власні роздуми та аргументи, автор намагається додати ще й додати до цієї максими інші пов'язані з нею настанови/ риси (натхнення та час).

Як свідчать наведені прикладі, стратегію апеляції до авторитету (гіпотетично) відомої особистості ми зареєстрували у ПД та РД. При цьому у ПД, апеляція здійснюється до реальних осіб – філософів, поетів та інших визначних особистостей німецької лінгвокультури (хоча гіпотетично можна припустити і звернення до авторитету уявних особистостей). У РД зафіксовано лише апеляцію до авторитету уявних особистостей, таких як Ісус Христос, апостоли тощо. Стратегію апеляції до досвіду національно-мовного колективу

ми зареєстрували тільки у ПД.

4.5. Глобальна дискурсивна стратегія, реалізована німецькомовною максимою

Виходячи з того, що даховим концептом для НММ є ПРАВИЛО ПОВЕДІНКИ, її глобальною стратегією слід визнати *персуазивну стратегію* у такому її різновиді як «переконування дотримуватись норм поведінки».

Реалізація цієї стратегії кореспондує з актуалізацією усіх об'єктивованих максимою концептів, які сприяють реалізації стратегічної мети шляхом переконування у тому, що треба *вірити в Бога, дотримуватись порядку, жити у любові, виконувати свій обов'язок, каятись у своїх гріхах, бути скромним, толерантним та справедливим*.

Розглянемо послідовно усі складові глобальної стратегії переконування реалізовані максимою в німецькомовному дискурсі.

Настанова вірити в Бога реалізується НММ, де об'єктивовано концепт ВІРА.

У поданому далі прикладі максима, реалізована у ПД за допомогою локальної стратегії апеляції до авторитету (гіпотетично) відомої особистості, реалізує таку складову глобальної стратегії як переконування в необхідності віри в Бога.

ВІРА

(177) *Mi 16-18 Uhr - Raum: 0-10.39 - Beginn: 22. 10. 2003 - Ende: 04. 02. 2004*

Johann Wolfgang von Goethes

1. Zum Thema:

«Ich für mich kann, bei den mannigfaltigen Richtungen meines Wesens, nicht an einer Denkweise genug haben; als Dichter und Künstler bin ich Polytheist, Pantheist hingegen als Naturforscher, und eins so entschieden als das andre. Bedarf ich eines Gottes für meine Persönlichkeit, als sittlicher Mensch, so ist auch dafür schon gesorgt. Die himmlischen und irdischen Dinge sind ein so

weites Reich, daß die Organe aller Wesen zusammen es nur zu erfassen mögen. Siehst du so steht es mit mir, ...» schrieb Goethe am 6. 1. 1813 an den Jugendfreund Friedrich Heinrich Jacobi (1743-1819), der über Gott und die Welt erheblich anders dachte als er.<...>

«Man muß sein Glaubensbekenntnis von Zeit zu Zeit wiederholen, aussprechen, was man billigt, was man verdammt; der Gegenteil läßt's ja auch nicht daran fehlen», lesen wir in den «Maximen und Reflexionen» (Nr. 158). Dort stehen auch Glaubenssätze Goethes. Einer lautet: «'Ich glaube einen Gott!' dies ist ein schönes liebliches Wort; aber Gott anerkennen, wo und wie er sich offenbare, das ist eigentlich die Seligkeit auf Erden.» (Nr. 809). (3, URL)

Реалізація глобальної стратегічної мети забезпечується актуалізацією у тексті максими концепту ВІРА, зокрема такої його ознаки як <релігія/конфесія/релігійність/стан релігійності>.

ПОРЯДОК

Переконавання в потребі дотримання порядку актуалізують максими, в яких, відповідно, актуалізовано концепт ПОРЯДОК.

У поданому далі фрагменті ПД міститься максима, що реалізує локальну стратегію апеляції до досвіду національно-мовного колективу: ця максима спрямована на реалізацію такого складника стратегічної мети як переконання в необхідності дотримуватись порядку:

(178) *«Wer den Pfennig nicht ehrt ist des Talers nicht wert?» – In diesen Fällen ist Pfennigfuchseriei dumm!*

Von Jan am 7. Februar 2016

*Wer hat die folgende Weisheit noch nicht gehört, oder sie sogar selbst zum Besten gegeben: «**Wer den Pfennig nicht ehrt, ist des Talers nicht wert.**»*

In diesem Artikel erfährst du, warum die blinde Anwendung dieser Weisheit direkt in eine Falle führt. Um den Fehler zu erkennen muss man sich die folgenden beiden Tatsachen bewusst machen: Erstens: Geld ist nicht die einzige Währung im Leben. Weitere Währungen sind: Zeit, Aufmerksamkeit, Willenskraft, kognitive Energie (Denkenergie), Gesundheit, sozialer Status. All

das hängt miteinander zusammen. (19, URL)

Реалізація глобальної мети досягається за рахунок вербалізації НММ концепту ПОРЯДОК. При цьому специфічним для цього дискурсивного фрагменту є те, що автор статті вдається до критики моралістично-директивної настанови максими. Він немов би протиставляє себе колективному досвіду німецькомовної спільноти, коли стверджує, що економія не є завжди корисною, тобто в уявленні автора ПОРЯДОК постає як індивідуально осмислена сутність. Але це не змінює стратегічного потенціалу максими, її вжито заради переконування у необхідності дотримуватися порядку, хоча й не у його традиційному, а авторському розумінні.

Для того, щоб переконувати суб'єкта дискурсу жити в любові, адресант використовує НММ, де об'єктивовано концепт ЛЮБОВ.

У наступному прикладі максима реалізована у РД (за допомогою локальної стратегії апеляції до авторитету (гіпотетично) відомої особистості), реалізує таку складову глобальної стратегії як переконування жити в любові, причому любов не лише до близьких своїх, а й до ворогів.

ЛЮБОВ

(179) *Liebt eure Feinde*

Manuel Seibel

Matthäus / Menschliches Zusammenleben

21.11.2009

*«Ihr habt gehört, dass gesagt ist: Du sollst deinen Nächsten lieben und deinen Feind hassen. Ich aber sage euch: **Liebt eure Feinde, und betet für die, die euch verfolgen, damit ihr Söhne eures Vaters werdet, der in den Himmeln ist**» (Mt 5,43-45) - eine kurze Andacht.*

Mit diesen Worten verdeutlicht der Herr Jesus, wer der Nächste eines Jüngers ist. Die Juden hatten das auf ihre Brüder, ihr Volk, beschränkt. Jesus zeigt seinen Jüngern, dass jeder Mensch zum Nächsten werden kann. Er mag sogar ein persönlicher Feind sein. Wenn er mir begegnet - dann soll ich ihn behandeln wie meinen Nächsten.

Wie aber ist es möglich, dass man nicht nur seinen Nächsten, sondern sogar seinen Feind lieben soll? Wenn sich jemand mir gegenüber als ein persönlicher Feind entpuppt, soll ich ihm gegenüber Liebe erweisen. Das zu tun ist dem natürlichen Menschen unmöglich. Er ist nicht in der Lage, seinen Feind zu lieben. Auch hier wird deutlich, dass sich der Herr Jesus an wahre Jünger wendet. Sie haben ein neues Leben, das sogar imstande ist, die Feinde zu lieben.<...> (4, URL)

У наведеному прикладі реалізується апеляція до такої моральної норми як «любити ближнього та любити ворогів». Максима актуалізує концепт ЛЮБОВ, ознаку <милосердя>. Автор статті звертається до настанови Христа, який закликає нас любити ворогів та молитися за них, що є зазвичай дуже важко.

ОБОВ'ЯЗОК

З метою переконати адресата використовувати свій обов'язок, суб'єкт німецькомовного дискурсу (РД та ПД) використовує максиму, де актуалізовано концепт ОБОВ'ЯЗОК.

Наступна максима, що функціонує у ПД та актуалізує локальну стратегію апеляції до авторитету (гіпотетично) відомої особистості є складовою персуазивної глобальної стратегії та вербалізує концепт ОБОВ'ЯЗОК.

(180) *Ihr gutes Recht: Neues aus dem Arbeitsrecht für Arbeitnehmer*

Barbara Stromberg (Presse- und Öffentlichkeitsarbeit) am 18. Juni 2012

«Der Arbeiter soll seine Pflicht tun, der Arbeitgeber soll mehr tun als seine Pflicht.» *Mit dieser Ansicht steht die österreichische Schriftstellerin Marie von Ebner-Eschenbach (1830-1916) sicherlich nicht alleine da.*

Und doch lässt sich nur rechtlich durchsetzen, was der Gesetzgeber als die Pflichten eines Arbeitgebers festgelegt hat. In dieser Ausgabe möchten wir Sie auf einige dieser Pflichten hinweisen. Auf dieser ersten Seite befassen wir uns mit der Pflicht des Arbeitgebers, eine Kürzung des Zeitkontos durch Minusstunden zuvor schriftlich festzulegen. Auf Seite 2 lesen Sie, wann ein Arbeitgeber wegen einer Beleidigung eine fristlose Kündigung aussprechen kann und wann er zunächst eine Abmahnung vorausstellen muss.

In Ihr Pflichtenheft sollten Sie die sieben Tipps bei einer betriebsbedingten Kündigung eintragen, die Sie auf Seite 3 finden. Und auf der vierten Seite finden Sie unsere Rubrik „Wussten Sie schon, dass...<>“. (5, URL)

Автор наведеного дискурсивного фрагменту звертається до максими визначної особистості німецькомовної лінгвокультури (максима М. Ебнер-Ешенбах), до її бачення обов'язків роботодавця та робітника. Максима вербалізує концепт ОБОВ'ЯЗОК, ознаку <завдання>, яка репрезентує бачення того, що має робити працівник, а що роботодавець.

ПОКАЯННЯ

З метою переконати суб'єкта дискурсу в необхідності покаяння, використовуються максими, де актуалізовано концепт ПОКАЯННЯ.

Поданий далі фрагмент РД репрезентує таку складову глобальної стратегії як переконування в необхідності покаяння, одну з головних чеснот для віруючої людини. Максима актуалізує локальну стратегію апеляції до авторитету (гіпотетично) відомої особистості, а саме моралістично-директивну настанову Ісуса Христа.

(181) *Was ist nur mit der Buße geschehen?*

David Wilkerson

August 2, 1999

Was ist nur mit der Buße geschehen? Sie hören das Wort in den meisten Kirchen heute gar nicht mehr erwähnt werden – selbst in baptistischen, pfingstlichen oder evangelikalen Kreisen. Pastoren heutzutage rufen die Menschen in ihren Gemeinden kaum noch dazu auf, ihre Sünden zu bedauern – zu trauern und darüber betrübt zu sein, dass sie Christus durch ihre Bosheit verletzen. Stattdessen ist die Botschaft, die wir von vielen Kanzeln heute hören: «Glaubt einfach. Nehmt Christus an und ihr werdet gerettet.» Der Text, der benutzt wird, um das zu belegen, ist Apostelgeschichte 16,30-31. In diesem Abschnitt wurde Paulus im Gefängnis verwahrt, als plötzlich die Erde bebte und all die Gefängnistüren aufgingen. <....> Es ist das Evangelium, das Jesus selbst predigte – das Evangelium der Buße! Denken Sie darüber nach: Was

*war die erste Botschaft, die Jesus verkündete, nachdem er aus der Versuchung in der Wildnis hervorgegangen war? Die Schrift sagt: «Von da an begann Jesus zu predigen und zu sagen: **Tut Buße, denn das Reich der Himmel ist nahe gekommen!**» (Matthäus 4,17). Jesus rief die Menschen zur Buße auf, noch bevor er sie aufrief, zu glauben! (41, URL)*

Звернення у дискурсивному фрагменті до максими визначної особистості, до його заклику покаятися, актуалізує концепт ПОКАЯННЯ, зокрема його ознаку <рівновага>. Пастор закликає до вказаної норми поведінки. Хоча зазначається, що на сьогодні пастори закликають лише вірити у Бога, завдяки вірі можна спастися, до чого першочергово закликав і Христос.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ

Якщо реалізація глобальної мети стосується переконування в необхідності бути толерантним, використовується максима, де актуалізовано відповідний концепт ТОЛЕРАНТНІСТЬ.

У поданому далі прикладі максима у ПД, яка реалізує локальну стратегію апеляції до авторитету (гіпотетично) відомої особистості (Й. Гете), вказує на таку складову глобальної стратегії як бути толерантним.

(182) *Die Sache mit derToleranz*

LANGMUT

Am 16. November ist Tag der Toleranz. Das ist die Gelegenheit, über ein Wort nachzudenken, das eine Kampfansage an sich selbst ist

VON JASMIN KALARICKAL

*Ein Tag der Toleranz ist ein bisschen wie der Karneval der Kulturen in Berlin: Man verkleidet sich, trinkt schlechten Caipirinha und freut sich über die Sambatänzerinnen mit den schönen Popos, freut sich darüber, wie bunt und vielfältig die Welt ist. Kein Gedanke an Klischees wird verschwendet, nein, nein, man feiert und umarmt sich. «Nastrovje» statt «Prost». Am Ende liegt ein Haufen Müll auf der Straße. <....>Wer oder was toleriert wird, wird immer durch den Stärkeren bestimmt. Es geht um Normen, um die Frage des vermeintlich «Anderen». Es geht um Macht. Goethe schrieb: «**Toleranz sollte***

eigentlich nur eine vorübergehende Gesinnung sein: Sie muss zur Anerkennung führen. Dulden heißt beleidigen.» (36, URL)

У цьому дискурсивному фрагменті опису карнавалу максима – інтертекстуальне включення Й. Гете – репрезентує концепт ТОЛЕРАНТНІСТЬ, таку його ознаку як <терпимість/стерпність/терпіння>.

У тих випадках, коли глобальна персуазивна стратегія реалізується з метою переконування суб'єкту дискурсу біти скромним, максима, що покликана досягти стратегічної мети актуалізує відповідний концепт СКРОМНІСТЬ.

СКРОМНІСТЬ

У прикладі, поданому далі, вербалізація максимою такої чесноти як скромність у ПД кореспондує з реалізацією локальної стратегії апеляції до авторитету (гіпотетично) відомої особистості та зі спрямованістю на досягнення глобальної стратегічної мети.

(183) *Bescheidenheit nicht der richtige Weg*

«Sei bescheiden» wird vielen bereits in der Kindheit gesagt. Doch Bescheidenheit ist nicht immer der beste Weg. Die Gründe dafür kennt ORF-Wien-Psychologin Julia Umek.

Fünf Gründe gegen falsche Bescheidenheit

Wichtig ist, einen guten Weg zwischen, sich bescheiden verhalten, ungutem Eigenlob und wichtiger, selbstbewusster Selbstpromotion zu finden. Fünf Gründe, warum Bescheidenheit eine falsche Entscheidung sein kann: <...>

4. Keine falsche Bescheidenheit!

Wie immer im Leben geht es um das richtige Maß. Diejenigen, die sich weise auf das beschränkt haben, was ihnen möglich schien, sind niemals einen Schritt vorangekommen. «Die Menschen haben viele absonderliche Tugenden erfunden, aber die absonderlichste von allen ist die Bescheidenheit. Das Nichts glaubt dadurch etwas zu werden, dass es bekennt: Ich bin nichts!», sagte Friedrich Hebbel, ein deutscher Schriftsteller (1813 – 1863). Zu viel und zu laut auf seine Stärken hinzuweisen verschreckt,

in falscher Bescheidenheit sich immer klein zu machen, ermüdet. Nehmen Sie sich die Natur zum Vorbild, zum Beispiel jetzt, alles blüht und grünt und macht so auf sich aufmerksam. (43, URL)

У вказаному дискурсивному фрагменті максима Ф. Хеббеля закликає суспільство до такої норми поведінки як скромність (ознака <самозречення> концепту СКРОМНІСТЬ), називаючи її найособливішою з усіх чеснот і переконуючи, у такий спосіб, суб'єкта дискурсу бути скромним.

СПРАВЕДЛИВІСТЬ

Реалізація глобальної стратегічної мети може біти пов'язана з переконанням суб'єкту дискурсу біти справедливим, у цьому випадку НММактуалізує, відповідно, концепт СПРАВЕДЛИВІСТЬ. У поданому далі прикладі фрагмент РД містить декілька максим, одна з яких актуалізує цей концепт і актуалізує глобальну стратегічну мету:

(184) *Tag des Herrn*

Katholische Wochenzeitung für das Erzbistum Berlin und Bistümer Dresden-Meißen, Erfurt, Görlitz und Magdeburg

Spezial

Mahnung zur sozialen Verantwortung

Im Gespräch (3)

Gib jedem, der dich bittet; und von dem, der dir das Deine nimmt, fordere es nicht zurück! / Und wie ihr wollt, dass euch die Menschen tun sollen, tut ihnen ebenso! / Und wenn ihr liebt, die euch lieben, was für einen Dank habt ihr? Denn auch die Sünder lieben, die sie lieben. / Und wenn ihr denen Gutes tut, die euch Gutes tun, was für einen Dank habt ihr? Auch die Sünder tun dasselbe. / Und wenn ihr denen leiht, von denen ihr wieder zu empfangen hofft, was für einen Dank habt ihr? Auch Sünder leihen Sündern, damit sie das gleiche wieder empfangen. (Lk 6, 30-35)

Auslegung Claus-Peter März:

Die Bergpredigt erhält ihre besondere Prägung durch die Forderung nach einer «Liebe», die keinem ausweicht und selbst vor dem Feind nicht

kapituliert. Dieses Thema bewegt auch unseren heutigen Text: <>» (35, URL)

У наведеному дискурсивному фрагменті епіграф містить декілька максим, що актуалізують концепт СПРАВЕДЛИВІСТЬ.

Ядерні ознаки *«ihr tut genauso, wie sie wollen, dass die Menschen euch un», «liebt eure Feinde, und tut Gutes, und leiht, ohne etwas wieder zu erhoffen! Und euer Lohn wird groß sein, und ihr werdet Söhne des Höchsten sein»* репрезентують концепт СПРАВЕДЛИВІСТЬ. Зазначені максими актуалізують ознаку <рівномірність розподілу>.

Таким чином, НММ в РД і ПД реалізує глобальну персуазивну стратегію шляхом апеляції до таких моральних норм як віра, порядок, любов, обов'язок, покаяння, скромність, толерантність, справедливість, що кореспондує з актуалізацією максимою відповідних концептів ВІРА, ПОРЯДОК, ЛЮБОВ, ОБОВ'ЯЗОК, ПОКАЯННЯ, СКРОМНІСТЬ, ТОЛЕРАНТНІСТЬ, СПРАВЕДЛИВІСТЬ.

При цьому, максима реалізує лише один елемент стратегічної мети, тобто переконує в необхідності дотримуватись однієї з норм поведінки. У той самий час, спрямованість максими на реалізацію глобальної стратегічної мети не має чіткого зв'язку із локальними стратегіями, що вона реалізує. (Див. дод. В (рис. 4.9))

Висновки до розділу 4

1. Аналіз актомовленнєвих тактик, які реалізує НММ, передбачає розподіл максим за структурою на два типи: (1) збіжні з одним висловленням, що на формальному рівні подане простим або складним реченням; (2) більші за одне висловлення на формальному рівні подане простим або складним реченням.

1.1. Максими першого типу безпосередньо досліджуються у термінах актомовленнєвого аналізу щодо їхнього тактичного призначення. У складі максим другого типу виокремлюється висловлення, яке реалізує основну тактику та може бути досліджено з позицій актомовленнєвого аналізу в аспекті

тактичного призначення; решта висловлень, що містить максима, кваліфікуються як такі, що реалізують допоміжну(-і) або другорядну(-і) тактики.

1.2. НММ реалізує основну; основну та допоміжну(-і); основну та другорядну(-і); основну, допоміжну(-і) та другорядну(-і) тактики. Також зустрічаємо реалізацію максимою двох основних тактик.

2. Основна актомовленнєва тактика, реалізована НММ, відповідно до природи максими, є директивною. Основними підтипами цієї тактики є: (1) проста директивна тактика (кореспондує з простим МА директивом), (2) складна директивна тактика (співвідноситься зі складним МА, де провідною функцією є директивна).

2.1. Прості директивні тактики охоплюють прямі та непрямі. У прямих іллокуція директива експліцитно виражена за допомогою дієслова в наказовому способі (у стверджувальній чи заперечній формі) або модальних дієслів «*müssen*» і «*sollen*». У непрямих директивних тактиках іллокуція директива виражена імпліцитно за допомогою питальних або розповідних речень, зміст яких дозволяє трансформувати їх у спонукальні речення.

2.2. Гібридні актомовленнєві тактики у складі НММ подані такими типами складних МА, як комплексні та композитні. Як комплексні, так і композитні МА реалізують директивно-констативну та директивно-комісивну тактику.

3. Мовленнєві стратегії, котрі реалізує НММ, подані власне спонукальною мовленнєвою стратегією, підсилювальною спонукальною (максима містить більше однієї директивної настанови), спонукально-аргументативною (раціональною / емоційною), де аргументація постає як один з можливих видів мовленнєвого впливу. Спонукальні мовленнєві стратегії спираються на основні прості та (частково) на основні складні тактики та на сполучення основної та допоміжної (-их) тактик.

4. Локальні стратегії, актуалізовані НММ, охоплюють (1) стратегію апеляцію до авторитету (гіпотетично) відомою особистості, що реалізується за сценарієм: РОБИ ТАК, ТОМУ ЩО РОБИТИ ТАК ЗАКЛИКАЄ ХТОСЬ

ВІДОМІЙ; (2) стратегію апеляції до досвіду національно-мовного колективу, що реалізується за сценарієм: РОБИ ТАК, ТОМУ ЩО ВСІ ЗНАЮТЬ, ЩО ТРЕБА ТАК РОБИТИ.

5. Актуалізуючи глобальну стратегію переконування, зокрема переконування дотримуватися правил поведінки, НММу РД та ПД вербалізує такі правила поведінки як ВІРА, ПОРЯДОК, ЛЮБОВ, ОБОВ'ЯЗОК, ПОКАЯННЯ, СКРОМНІСТЬ, ТОЛЕРАНТНІСТЬ, СПРАВЕДЛИВІСТЬ, а отже спрямована на досягнення переконання у необхідності вірити у Бога, дотримуватись порядку, жити у любові, знати та виконувати свій обов'язок, каятися у гріхах, бути скромним, толерантним та справедливим.

Основні положення цього розділу викладено у публікаціях [260; 261; 264; 270].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У сучасних розвідках фразеологічного та пареміологічного фондів спостерігається зміщення вектора досліджень від структурних та функціональних ознак досліджуваних одиниць до їх лінгвокультурних характеристик. Це особливо активізувало розвиток фразеологічних / пареміологічних студій, а також розробку теоретичної бази для опису одиниць цих фондів. З цих позицій у нашій роботі розглянуто таку одиницю мови як максима, статус котрої на сьогодні ще чітко не визначений, так само як і її провідні характеристики.

НММ – узагальнена, глибока, лаконічна думка автора/народу, котра встановлює правило поведінки, основний логічний або етичний принцип, яким людина керується у своїх вчинках. У нашому дослідженні ідентифікуємо цю одиницю як фразеологізм, так і паремію. Належність максими до периферії фразеологічного фонду засвідчує той факт, що вона у випадку (гіпотетично) відомого/ визначеного авторства належить до ептонімів, під якими розуміють слово чи вираз, засіб готового вираження думки, що несе на собі «печатку авторства» і здатне до дериваційних процесів. У разі невизначеного авторства максима має народне походження та належить до пареміологічного фонду.

НММ можна також визначати як текст, оскільки ця одиниця має такі ознаки як зв'язність, цілісність, інформативність та завершеність, наявність комунікативного завдання. Також максима містить певне комунікативне завдання. Максима є текстом малої форми, вона характеризується відокремлюваністю, інтертекстуальністю, прагматичною функціональністю, формальною та семантичною самодостатністю, завершеністю та тематичною визначеністю, які є типовими для тексту малої форми. Максиму можна вважати прецедентним текстом, тому що вона не лише демонструє сталість, відтворюваність структури та інші ознаки тексту, але й апелює до колективного досвіду представників лінгвокультури, зокрема німецької.

Досліджуєма одиниця є інтертекстом, що дозволяють ввести у текст певну думку, ця думка об'єктивується до існування тексту як цілого. Завдяки інтертексту текст максими може бути частиною більш широкого культурно-літературного контексту.

Максима має диференційні характеристики відносно інших споріднених текстів. Максима не парадоксальна, а раціональна, не актуалізує гумористичний зміст, містить іманентну моральну складову, має експліцитний/імпліцитний директивний характер, не демонструє різноманітної або поширеної тематичної класифікації, а експлікує лише правила поведінки, етичні, моральні принципи, інколи об'єктивні закони, норми, максима рідко оцінює, нетиповою для неї є рима.

Зміст НММ апелює до правил поведінки та загальновідомих цінностей у лінгвокультурному соціумі, а форма максими є відомою лінгвокультурному німецькому загалу. НММ містить низку когнітивно-комунікативних характеристик, вона апелює до соціально-культурних цінностей та норм національно-мовного колективу, характеризується інтенційністю, має певний мовленнєвий вплив, регулює свідомість та закликає до дотримання певних соціальних норм та чеснот у суспільстві, а отже виконує регулятивну функцію.

Зважаючи на велике розмаїття дослідницьких позицій у дисертаційному дослідженні було обрано саме комунікативно зорієнтований підхід, що найбільшою мірою кореспондує з антропоцентризмом. Дискурс тлумачиться як єдність прагматичних та когнітивних чинників, що втілюються у вербальну форму в процесі комунікативної діяльності суб'єктів. Використаний у роботі та найбільш релевантний для дослідження НММ діяльнісний підхід дозволяє тлумачити мову як репрезентацію готового знання про світ – об'єктивацію результатів пасивного віддзеркалення позамовної діяльності суб'єктом пізнання, що втілюється в наборі одиниць різного рівня як єдності форми та значення і правил, якими носії мови користуються як інструментом у процесі комунікації для обміну готовою інформацією. Контекстуалізоване висловлення є мінімальною одиницею дискурсу, тож НММ у контексті дискурсу

розглядається як дискурсивний фрагмент, який на вербальному рівні може бути поданий одним/декількома висловленнями. НММ актуалізується саме у дискурсі (релігійний, публіцистичний) та експлікує свій регулятивний потенціал.

Регулятивний потенціал НММ найбільш повно виявляється у РД та ПД. РД як середовище актуалізації максими є «дискурсом-онтогенезизом», він містить моралістичні настанови та приклад поведінки індивіда у соціумі. Біблійний дискурс, зокрема новозавітний дискурс, що використано в цьому дослідженні є невід'ємною рисою РД. ПД в сучасну добу охоплює як друковані, так і електронні ЗМІ, причому нерідко одне й те саме видання має як друковану, так і інтернет-версію, що дозволило нам використати в якості зразків ПД німецькомовну пресу, зокрема газети, наявні в мережі інтернет. Межі ПД у нашому дослідженні також охоплюють такі його сучасні зразки як форуми, блоги. Головною властивістю ПД, співвіднесеного з дискурсом засобів масової інформації, є експресивність та вплив на адресата. НММ у дискурсі апелює до мудрості визначної особистості.

Для вивчення НММ та її регулятивного потенціалу нами було обрано модель аналізу, що кореспондує із комунікативно зорієнтованим підходом, а також визначено методологічні принципи дослідження та розроблено відповідний алгоритм. На першому етапі було досліджено НММ у статичній, описано її мовні та мовленнєві характеристики. На другому етапі було сформовано корпус ілюстративного матеріалу для проведення практичного аналізу. Було також схарактеризовано риси РД та ПД як середовищ актуалізації НММ. Під час формування дослідницького корпусу, ми зібрали з лексикографічних джерел, німецькомовних сайтів та Нового Заповіту НММ, а також вилучили 23670 фрагментів РД та 4582 ПД, де наявні реалізації цих максим. Третій етап присвячено виявленню та опису концептів, вербалізатором яких є НММ, а також встановленню семантичного простору номінацій зазначених концептів. На четвертому етапі було з'ясовано автотомленнєві характеристики максими та встановлено перелік актомовленнєвих тактик, а також виявлено дискурсивні стратегії, що реалізує містить НММ.

Дослідження когнітивного аспекту регулятивного потенціалу НММ засвідчило, що вона є вербалізатором правил поведінки та етичних/моралих норм у соціумі, тож вона має концептуальну структуру, втілену мегаконцептом ПРАВИЛО ПОВЕДІНКИ. Зокрема, йому підпорядковані такі концепти як: ВІРА, ПОРЯДОК, ЛЮБОВ, ОБОВ'ЯЗОК, ПОКАЯННЯ, СКРОМНІСТЬ, ТОЛЕРАНТНІСТЬ, СПРАВЕДЛИВІСТЬ.

В процесі аналізу концептів, вербалізованих максимами, було визначено взаємозв'язок сем та ознак. Під час проведення семного аналізу було використано прямі номінації, синоніми, антоніми, деривати або можливість інференційного виведення таких одиниць, що дає можливість виявити семний склад, а отже встановити взаємозв'язок між виявленими семами та описаними ознаками для вербалізованих максимами концептів, а також сформувати семантичний простір номінацій концептів.

НММ вербалізує концепт ВІРА, що є головним для віруючої особи, виступаючи переконанням віри у Бога. Наш практичний матеріал дозволяє сформувати семантичний простір номінацій концепту ВІРА, вербалізованого НММ, такими семами / ознаками як <надія / сподівання>, <релігія / конфесія / релігійність / стан релігійності>, <впевненість / точка зору>, <довіра>.

Головний концепт німецької лінгвокультури, вербалізований максимами, даховий валоратив та регулятив ПОРЯДОК актуалізує не окремі семи/ознаки, а саме групи ознак, оскільки ПОРЯДОК репрезентує значну кількість ознак, що потребують логічного угруповання. Семантичний простір, що формує НММ, представлений усіма групами сем/ознак: <дисципліна>, <розпланований хід подій>, <певна послідовність>, <наявність системи та структури>, <точність та правильність>.

ЛЮБОВ як найвища чеснота є емоцією, уявлення про яку ґрунтується на певних переконаннях представників німецькомовного соціуму. Максима як вербалізатор цього концепту актуалізує лише такі семи / ознаки як <прихильність>, <зв'язок між людьми>, <емоція>, <милосердя>.

<відвертість / щирість >.

ОБОВ'ЯЗОК, як один з провідних концептів німецької лінгвокультури, вербалізований максимою, апелює до підстав обов'язку, до характеру ставлення людини до свого як внутрішнього, так і зовнішнього обов'язку. Семантичний простір номінацій концепту ОБОВ'ЯЗОК нашого практичного матеріалу представлений такими семами / ознаками <завдання>, <виконання>, <(внутрішня) необхідність>, <вимога / примус>, <місія>.

Концепт ПОКАЯННЯ, що вербалізує максима, як стала когнітивна модель експлікує визнання свої гріхів або недоліків, уявлення людини про добро чи зло, що пов'язано з психологічною взаємодією індивіду та всесвіту. Конфігурація семантичного простору презентує реалізацію максимою двох ознак <намагання відновити стосунки "Людина-Господь">, <рівновага / відшкодування>.

Концепт СКРОМНІСТЬ, який вербалізує НММ – є регулятивом людського буття, що у християнстві пов'язаний з чистотою перед Богом, стриманістю та покірливістю, а у суспільстві ці чесноти доповнюють самоконтроль, внормованість, прощення, стриманість у прояві своїх чеснот та досягнень. Максима, як вербалізатор концепту СКРОМНІСТЬ, містить такі семи/ознаки як <модус поведінки>, <невибагливість>, <самозречення>, <стриманість>, <унормованість>.

Толерантність у різних її проявах (політична, побутова, релігійна) розглядається як процес самопізнання, як переосмислення особистістю певних рис світогляду, внутрішніх принципів стосовно свого ближнього. Семантичний простір ТОЛЕРАНТНІСТІ містить найбільшу кількість сем/ознак концепту, вербалізованого НММ, а саме: <терпимість / стерпність / терпіння>, <обережність / обачливість / мірність>, <(акт) помилювання / милість>, <вибачливість / поблажливість / ліберальність>, <м'якість>, <шляхетність / великодушність>, <свободомислення>, <увага>.

Концепт СПРАВЕДЛИВІСТЬ, уявлення про яку закріплюється залежно від сфер буття людини та контексту життєвої ситуації формує семантичний простір номінацій наступними семами / ознаками: <юстиція>, <об'єктивність>.

<рівномірність розподілу>, <правомірність>.

Вербалізуючи концепти морального порядку, максими встановлюють загальну лінію поведінки як окремого індивіда, так і соціуму в цілому, у результаті чого кожен наділяється правом мати своє власне уявлення про ці цінності та норми, визнаючи або не визнаючи їх у якості еталону. Норми та правила поведінки людини, експліковаї максимою та інтегровані концептом, є концептуальними домінантами німецькомовного суспільства.

Комунікативний аспект регулятивного потенціалу НММ виявляється під час її реалізації у дискурсі, зокрема у РД та ПД, де НММ, маючи стратегічну спрямованість, є засобом реалізації глобальної і локальних стратегій, мовленнєвих стратегій, а також підпорядкованих ним тактик. Під час визначення комунікативного завдання, слід враховувати той факт, що НММ може складатись з одного висловлення, саме воно виконує тактичне завдання. Коли у складі максими більше ніж одне висловлення, одне з них є основним носієм тактичної мети – репрезентантом основної тактики, а інше/інші виконують допоміжні чи другорядні завдання, та репрезентують відповідно допоміжні чи другорядні тактики. Інша частина НММ охоплює декілька висловлень, які по своїм комунікативним параметрам являють собою в основному поєднання основних та допоміжних тактик. Типовим є також наявність у складі таких максим висловлень, що виконують те ж саме тактичне завдання (повтор основної тактики).

Виокремлення у складі максими однієї основної тактики дозволяє вивчати цю актомовленнєву тактику. НММ, що є простим реченням в контексті певного МА становить простий МА, тоді як складне речення складає основу складних МА. Базуючись на цьому твердженні, у нашому дослідженні ми розмежували автономні та гібридні мовленнєві тактики, що реалізує НММ.

Автономні мовленнєві тактики було розподілено на прямі, де спонування виражено експліцитно, та непрямі, де спонування виражено імпліцитно. Автономні прямі актомовленнєві тактики експлікують директивну настанову завдяки наказовому способу дієслова та модальним дієсловам «*sollen*» та

«*müssen*».

Автономні непрямі актомовленнєві тактики – непрямі прості МА у складі НММ реалізуються питанням або твердженням.

Переважає більшість ілюстративного матеріалу – прямі актомовленнєві тактики. Переважає більшість одиниць представлена прямими актомовленнєвими тактиками.

За кількістю провідних іллокуцій НММ може реалізувати як один, так і декілька МА. Така поєднання декількох простих МА утворює складний МА, де провідну роль відіграє директивна настанова.

Гібридні актомовленнєві тактики у складі НММ подані такими типами складних МА як комплексні та композитні. Як для комплексних так і для композитних актів типовими є директивно-констативна та директивно-комісивна гібридні тактики.

На відміну від тактик, реалізованих одним висловленням, стратегія реалізується усім текстом максими.

Основне стратегічне навантаження припадає на директивну функцію. Це стосується усіх максим, і тих, що складаються з одного висловлення, і тих, котрі складаються з більш ніж одного висловлення та охоплюють, окрім основної, другорядну тактику чи/або допоміжну; складаються з двох висловлень, обидва з яких є директивними, тобто включають більше однієї основної тактики. Максима може охоплювати поряд із висловленням, яке реалізує основну тактику, також висловлення, котрі актуалізують допоміжні тактики. У цьому випадку йде мова про спонукально-аргументативну стратегію, яка містить аргументацію: раціональну або емоційну. Таким чином, у дослідженні виокремлено спонукально-аргументативно-раціональну та спонукально-аргументативн-емоційну стратегії.

Виходячи з мовленнєвих функцій, що кореспондують з відповідними когнітивними конструктами, виділяються реалізовані тактиками глобальні та локальні стратегії дискурсу. Критерієм розподілу локальних стратегій вважаємо знання мовця про автора, відповідно, НММ актуалізує локальну

стратегію апеляції до думки авторитетної особи, усім відомої або гіпотетичної за сценарієм: РОБИ ТАК, ТОМУ ЩО РОБИТИ ТАК ЗАКЛИКАЄ ХТОСЬ ВІДОМИЙ, а апеляцію до суспільного досвіду за сценарієм: РОБИ ТАК, ТОМУ ЩО ВСІ ЗНАЮТЬ, ЩО ТРЕБА ТАК РОБИТИ.

Глобальну стратегію визначаємо на підставі позамовленнєвої мети, на досягнення якої спрямована НММ. Оскільки цією метою є переконування суб'єкта дискурсу дотримуватись суспільно схвалених правил поведінки, глобальною стратегією НММ у дискурсі є персуазивну стратегію, стратегія переконування. Реалізація цієї стратегії кореспондує з актуалізацією усіх об'єктивованих максимою концептів, які сприяють реалізації стратегічної мети шляхом переконування у тому, що треба вірити в Бога, дотримуватись порядку, жити у любові, виконувати свій обов'язок, каятись у своїх гріхах, бути скромним, толерантним та справедливим.

Перспективою нашого дослідження є подальший аналіз текстових характеристик максими, її дослідження як прецедентного феномену, вивчення регулятивного потенціалу в інших типах дискурсу виокремлення інших концептів, що репрезентують чесноти та окреслюють концептосферу максими, а саме: ДОБРО, ПОРЯДНІСТЬ, САМОВІДДАНІСТЬ, СУМЛІННІСТЬ, а також порівняльні аспекти німецькомовної та англомовної максими.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аболин Б.И. Концепт «ТОЛЕРАНТНОСТЬ» в когнитивно-дискурсивном аспекте : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка » / Б.И. Адолин. – Екатеринбург, 2009. – 23 с.
2. Аксенова Г.Н. Когнитивные стратегии аргументативной речевой деятельности (на материале судебной речи) [Электронный ресурс] : дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 / Г.Н. Аксенова. – Барнаул, 2003. – 199 с. – Режим доступа : <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/91779.html>.
3. Алефиренко Н.Ф. Фразеология и паремиология : учеб. пособие для бакалаврского уровня филологического образования / Н.Ф. Алифиренко, Н.Н. Семененко. – М. : Флинта : Наука, 2009. – 334 с.
4. Алещанова И.В. Цитация в газетном тексте: на материале современной английской и российской прессы : дисс. ... канд. филол.наук : 10.02.20 / И.В. Алещанова. – Волгоград, 2000. – 208 с.
5. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии / Н.Н. Амосова. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1963. – 208 с.
6. Андросова Ф.С. Формы авторского присутствия в художественном произведении / Ф.С. Андросова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2015. – № 6 (48): в 2-х ч. Ч. II. – С. 24–26.
7. Апресян Ю.Д. Избранные труды. Том I. Лексическая семантика / Ю.Д. Аперсян. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Школа «Языки русской культуры», Издательская фирма «Восточная литература» РАН , 1995. – VIII с., 472 с.
8. Арнольд И.В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность / И.В. Арнольд. – СПб. : Изд-во СПбГУ, 1999. – 444 с.

9. Арнольд И.В. Основы научных исследований в лингвистике : [учеб. пособие] / И.В. Арнольд. – [5-е изд.]. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2014. – 144 с.
10. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс / Н.Д. Арутюнова // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 3–32.
11. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека / Н.Д. Арутюнова. – М. : Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
12. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл. Логико-семантические проблемы / Н.Д. Арутюнова. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. – 384 с.
13. Архангельский В.Л. Устойчивые фразы в современном русском языке / В.Л. Архангельский. – Ростов н/Дону : Изд-во Ростов. ун-та, 1964. – 315 с.
14. Баби́ре О.В. Персуазивні і маніпулятивні стратегії англomовної комунікації з екології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О.В. Баби́ре. – К., 2014. – 20 с.
15. Балацька О.Л. Дискурсивні властивості критики в англomовній науковій статті : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Балацька Олена Леонідівна. – Харків, 2013. – 246 с.
16. Баран Я.А. Основні питання загальної та німецької фразеології / Я.А. Баран. – Львів : Вища школа, 1980. – 156 с.
17. Баранов А.Н. Лингвистическая теория аргументации (когнитивный подход) : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / А.Н. Баранов. – М., 1990(а). – 48 с.
18. Барли Н. Структурный подход к пословице и Максиме / Н. Барли // Паремнологические исследования : сб. ст. – М. : Высш. школа, 1984. – С. 127–148.
19. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин. – [2-е изд.]. – М. : Искусство, 1979. – 444 с.

20. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф.С. Бацевич. – [2-ге вид., доп.]. – К. : ВЦ «Академія», 2009. – 376 с.
21. Безугла Л.Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : [монографія] / Л.Р. Безугла. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. – 332 с.
22. Безугла Л.Р. Лінгвопрагматика дискримінації в публіцистичному дискурсі : [монографія] / Л.Р. Безугла, І.О. Романченко. – Харків : ФОП Лисенко І.Б., 2013. – 182 с.
23. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации : [монография] / А.Д. Белова. – К. : Киев. ун-т им. Тараса Шевченко, ИИА «Астроя», 1997. – 310 с.
24. Белова А.Д. Комунікативні стратегії і тактики: проблеми систематики / А.Д. Белова // Мовні і концептуальні картини світу. – № 10. – К., 2004. – С. 11–16.
25. Белехова Л.І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект : дис.... доктора філол. наук : 10.02.04 / Л.І. Белехова. – К., 2002. – 476 с.
26. Берков В.П. Аргументация как речь / В.Ф. Берков // Стратегии коммуникативного поведения : междунар. научн. конф. (3–4 мая 2001 г.) : тезисы докл. : [в 3-х ч.] ; редкол.: Д.Г. Богушевич [и др.]. – Минск : Минск. гос. лингв. ун-т, 2001. – Ч. 1. – С. 118–122.
27. Берков В.П. О крылатых словах / В.П. Берков, О.В. Беркова // Берков В.П., Мокиенко В.М., Шулежкова С.Г. Большой словарь крылатых слов русского языка: Около 4000. – М. : Русские словари, Астрель, АСТ, 2000. – С. 3–15.
28. Бехта І.А. Дискурс наратора в англomовній прозі : [монографія] / І.А. Бехта. – К. : Грамота, 2004. – 304 с.
29. Бехта І.А. Прагманастанова художнього тексту і чинник адресата / І.А. Бехта // Лінгвістика : зб. наук. пр. – Луганськ : Альма-матер, 2011. – № 1 (22). – Ч. 1. – С. 151–158.

30. Блакар Р.М. Язык как инструмент социальной власти / Р.М. Блакар // Язык и моделирование социального взаимодействия : сб. науч. тр. – М. : Наука, 1987. – С. 88–125.
31. Близнюк О.О. Концепти життя і смерть: лінгвокультурологічний аспект (на матеріалі паремійного фонду української та італійської мов) : автореф. дис. на здобуття наук ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / О.О. Близнюк. – К., 2008. – 20 с.
32. Блинова Ю.А. Прецедентные имена собственные в немецком газетном дискурсе : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / Ю.А. Блинова. – Самара, 2007. – 23 с.
33. Блумфилд Л. Язык / Л. Блумфилд. – М. : Прогресс, 1968. – 607 с.
34. Богатырева С.Н. Диахронический аспекти концепта ТОЛЕРАНТНОСТЬ в разных лингвокультурах (на материале испанского и русского языков) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / С.Н. Богатырева. – Пятигорск, 2010. – 31 с.
35. Богданов В.В. Коммуниканты / В.В. Богданов // Человек и речевая деятельность // Вестник Харьков. ун-та. – 1989. – № 339. – С. 7–11.
36. Богданов В.В. Предложение и текст в содержательном аспекте / В.В. Богданов. – СПб. : Филол. фак-т СПбГУ, 2007. – 280 с.
37. Бойко Я.В. Естетична оцінка у поетичному тексті: лінгвокогнітивний аналіз (на матеріалі лірики англійського романтизму) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Бойко Яна Вікторіна. – Донецьк., 2013. – 289 с.
38. Болдырев Н.Н. Когнитивная семантика : [курс лекций] / Н.Н. Болдырев. – Тамбов : Тамбов. гос. ун-т, 2001. – 123 с.
39. Болдырев Н.Н. Когнитивные механизмы морфологической репрезентации в языке / Н.Н. Болдырев, Н.А. Беседина // Известия РАН. Сер. лит-ры и языка. – 2007. – Т. 66, № 1. – С. 3–10.

40. Болдырев Н.Н. Интерпретирующая функция языка / Н.Н. Болдырев // Вестник Челябинск. гос. ун-та. Сер. «Филология. Искусствоведение». – 2011. – Вып. 60. – С. 11–16.
41. Болотнова Н.С. Филологический анализ текста / Н.С. Болотнова. – [3-е изд., испр. и доп.]. – М. : Флiнта : Наука, 2007. – 520 с.
42. Бондаренко Е.В. Дискурс как объект когнитивной лингвистики / Е.В. Бондаренко // Записки з романо-германської філології : зб. наук. пр. – 2013. – Вип. 1. – С. 25–32.
43. Бондарко А.В. Общее языкознание и теория грамматики / А.В. Бондарко // Материалы чтений, посвященных 90-летию со дня рождения С.Д. Кацнельсона. – СПб., 1998. – С. 59–71.
44. Брацун О.І. Крилаті вислови як об'єкт лінгвістичного дослідження [Електронний ресурс] / О.І. Брацун // Актуальні проблеми слов'янської філології : міжвуз. зб. наук. ст. / відп. ред. В.О. Соболев. – К. – Ніжин : Аспект – Поліграф, 2006. – Вип. XI : Лінгвістика і літературознавство. – 2006. – Режим доступу до журн. : http://bdpu.org/scientific_published/2006/akt_prob1_sl_filol-11/6.doc/view.
45. Бровкіна О.В. Стратегії англомовного родинного дискурсу в ситуаціях відвертого спілкування, утішання, непорозуміння : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О.В. Бровкіна. – Харків, 2015. – 20 с.
46. Брутян Г.А. Аргументация (Общая характеристика) / Г.А. Брутян // Вопросы философии. – 1982. – № 11. – С. 46.
47. Брухаль Я.Б. Підходи до трактування поняття «Публіцистичний дискурс» / Я.Б. Брухаль // XIII наукова конференція з міжнародною участю : тези доповідей. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – С. 90–92.
48. Бутова А.А. Концепт «Справедливость» в русской и английской лингвокультурах [Электронный ресурс] / А.А. Бутова, В.Б. Крячко // Альманах современной науки и образования. – 2013. – № 7(74). –

- С. 23–25. – Режим доступа : http://www.perspektivy.info/history/koncept_spravedlivost_v_russkoj_i_anglijskoj_lingvokulturah_2014-02-21.htm
49. Быкова А.А. Семиотическая структура велиризмов / А.А. Быкова // Паремиологические исследования : сб. ст. / [сост. и ред. Г.Л. Пермяков]. – М. : Наука. Главная редакция восточной литературы, 1984. – С. 274–294.
 50. Ваганова Е.Ю. Афоризм как тип текста в аспекте интертекстуальности: на материале немецкого языка : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Ваганова Екатерина Юрьевна. – Калининград, 2002. – 261 с.
 51. Вандервекен Д. Небуквальные речевые акты / Д. Вандервекен // Концептуализация и смысл. – Новосибирск : Наука, 1990. – С. 31–61.
 52. Васечко В.Ю. Моральная максима как феномен познания и культуры / В.Ю. Васечко. – Екатеринбург : Изд-во Урал, ун-та, 2000. – 232 с.
 53. Васечко В.Ю. Максима как феномен культуры : дис. ... доктора филос. наук : 24.00.01 [Электронный ресурс] / Васечко Вячеслав Юрьевич. – Ростов-на-Дону, 2001. – 290 с. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/maksima-kak-fenomen-kultury>
 54. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая ; [пер. с англ., отв. ред. М.А. Кропгауз ; вступ. ст. Е.В. Падучевой]. – М. : Русские словари, 1997. – 412 с.
 55. Вельвіченко В.О. Дискурсивна об'єктивація емоцій мовця: комунікативно-функціональний аспект / В.О. Велівченко // Вісник Черкаського університету. – 2012. – № 27 (240). – Серія : Філологічні науки. Теорія мовної комунікації. – С. 107–111.
 56. Вилюнас В.К. Психология эмоциональных явлений / В.К. Вилюнас. – М. : Изд-во МГУ, 1976. – 143 с.
 57. Виноградов В.В. Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины / В.В. Виноградов // Труды Юбилейной научной сессии ЛГУ / отв. ред. С.Д. Балухатый. – Ленинград : ЛГУ, 1946. – С. 45–69.

58. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки / Е.М. Вольф. – М. : Наука, 1985. – 228 с.
59. Воркачев С.Г. Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании / С.Г. Воркачев // Филологические науки. – 2001. – № 5. – С. 64–71.
60. Воркачев С.Г. Концепт любви в русском языковом сознании / С.Г. Воркачев // Коммуникативные исследования 2003: Современная антология. – Волгоград : Перемена, 2003. – С. 189–208.
61. Воркачев С.Г. Сопоставительная этносемантика телеономных концептов «любовь» и «счастье» (русско-английские параллели) / С.Г. Воркачев. – Волгоград : Перемена, 2003. – 164 с.
62. Воробьева О.П. Лингвистические аспекты адресованности художественного текста : дис.... доктора филол. наук : 10.02.19 / Воробьева Ольга Петровна. – М., 1993. – 382 с.
63. Воробйова О.П. Лінгвістика 2012 : шляхи, які ми обираємо / О.П. Воробйова // Тези Міжнародної науково-практичної конференції «Україна і світ : діалог мов та культур». – К. : Вид. центр КНЛУ, 2012. – С. 47–48.
64. Вригт Г.Х. фон. Логико-философские исследования / Г.Х. фон Вригт // Избр. тр. ; [пер. с англ., общ. ред. Г.И. Рузавина и В.А. Смирнова, сост. и авт. предисл. В.А. Смирнов]. – М. : Прогресс, 1986. – 600 с.
65. Гаврин С.Г. Афристическая фразеология как лингвистическая категория / С.Г. Гаврин // Вопросы теории и методики русского языка. – Пермь, 1971. – Т. 87. – С. 3–23.
66. Гаврись В.И. Крылатые выражения и их роль в обогащении фразеологического состава современного немецкого литературного языка : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / В.И. Гаврись. – М., 1971. – 20 с.
67. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / И.Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 139 с.

68. Гамзюк М.В. Вираження емотивної тривалості фразеологічними одиницями німецької мови / М.В. Гамзюк // Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія. – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2015. – Том 18, № 2. – С. 14–22.
69. Гамзюк М.В. Структурна організація фразеологічної семантики / М.В. Гамзюк // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія, педагогіка, психологія». – К. : Видавничий центр КНЛУ, 2016. – Т. 32. – С. 7–11.
70. Гаспаров М.Л. Афоризм. Гнома. Максима. Сентенция. Хрия. / М.Л. Гаспаров // Языковая природа афоризма. Очерки и извлечения : пособие ; [сост., общ. ред., предисл. и вступ. ст. Е.Е. Иванова; пер. с бел. Е.Е. Иванова, С.Ф. Ивановой]. – Могилев : МГУ им. А.А. Кулешова, 2001. – С. 164–167.
71. Гончар О.С. Публіцистичний дискурс та його функції [Електронний ресурс] / О.С. Гончар. – Режим доступу : <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/novitfilolog/21/7.pdf>
72. Грайс Г.П. Логика и речевое общение / Г.П. Грайс // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1985. – Вып. 16. Лингвистическая прагматика. – С. 217–237.
73. Грачева В.В. Речевой акт контактоустанавливающего фатического метакommunikativa в ракурсе функционально-прагматического поля [Электронный ресурс] / В.В. Грачева. – Режим доступа : https://lib.herzen.spb.ru/media/magazines/contents/1/133/gracheva_133_133_139.pdf
74. Гробицкая А.М. Дискурсивно-семантический анализ событийного макродискурса : на материале англоязычных газетных текстов : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Гробицкая Анна Матвеевна. – СПб, 2013. – 206 с.

75. Губар О.М. Розуміння справедливості сучасною молоддю : досвід конкретно-соціологічного дослідження / О.М. Губар // Наука. Релігія. Суспільство. – 2010. – № 3. – С. 184–191.
76. Гуревич С.М. Газеты вчера, сегодня и завтра : учеб. пособие для вузов / С.М. Гуревич. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 288 с.
77. Гуторова П.В. Оценка как составляющая структуры ценностного смысла «repentance» [Электронный ресурс] / П.В. Гуторова. – Режим доступа : www.sworld.com.ua/simpoz3/90.pdf
78. Гуторова П.В. Концепты REPENTANCE и FORGIVENESS в диахроническом аспекте / П.В. Гуторова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2014. – № 2 (32), ч. 1. – С. 79–81.
79. Дейк ван Т.А. Стратегии понимания связного текста / Т.А. ван Дейк, В. Кинч // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1988. – Вып. 23. – С. 153–211.
80. Дейк ван Т.А. Язык. Познание. Коммуникация / Т.А. ван Дейк ; [пер. с англ.; сост. В.В. Петрова; под ред. В.И. Герасимова; вступ. ст. Ю.Н. Караулова и В.В. Петрова]. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.
81. Дейк ван Т.А. Дискурс и власть: репрезентация доминирования в языке и коммуникации / Т.А. ван Дейк ; [пер. с англ.]. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. – 344 с.
82. Дементьев В.В. Теория речевых жанров / В.В. Дементьев. – М. : Знак, 2010. – 600 с.
83. Демьянков В.З. Эффективность аргументации как речевого воздействия / В.З. Демьянков // Проблемы эффективности речевой коммуникации. – М. : ИНИОН АН СССР, 1989. – С. 13–40.
84. Демьянков В.З. Интерпретация текста как языковая когниция и когнитивная наука / В.З. Демьянков // Мышление и коммуникация. – М. : Высш. школа, 1990. – 156 с.

85. Демьянков В.З. Текст и дискурс как термины как слова обыденного языка / В.З. Демьянков // Язык. Личность. Текст : сб. к 70-летию Т.М. Николаевой. – М. : Язык славянских культур, 2005. – С. 34–55.
86. Диденко Н.Н. Экспликация художественного концепта GLAUBE в картине мира Гюнтера Грасса / Н.Н. Диденко // Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. – 2014. – Вип. III. – С. 13–21.
87. Донец П.Н. Прецедентные или прототипические феномены? Об одной лингвокультурологической категории / П.Н. Донец // Субъект познания и коммуникация: языковые и межкультурные аспекты : сб. науч. тр., посвященный юбилею Л.И. Гришаевой / Воронеж. гос. ун-т. – Воронеж : Наука-Юнипресс, 2014. – С. 429–439.
88. Дорда В.О. Питання про класифікацію афоризмів / В.О. Дорда // Науковий вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка ; [гол. ред. П. Ю. Саух]. – 2005. – № 23. – С. 141–142.
89. Дресслер В. Синтаксис текста / В. Дресслер // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс, 1978. – Вип. 8. – С. 111–137.
90. Дридзе Т.М. Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации. Проблемы семиосоциопсихологии / Т.М. Дридзе – М. : Наука; АН СССР, Институт социологических исследований, 1984. – 232 с.
91. Дуденко О.В. Номінативна та комунікативна природа українських паремій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Дуденко Олена Володимирівна. – К., 2002. – 19 с.
92. Дудоладова О.В. Языковые средства объективации гендерных отношений в англоязычном публицистическом дискурсе / О.В. Дудоладова // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2004. – № 636. – С. 9–14.
93. Дудоладова О.В. К вопросу об определении медиа-дискурса [Электронный ресурс] / О.В. Дудоладова. – Режим доступа :

<http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/21263/82%20T1%20-Dudoladova.pdf?sequence=1>

94. Дядечко Л.П. Крылатые слова как объект лингвистического описания: история и современность / Л.П. Дядечко. – К. : Изд-во Киев. ун-та, 2002. – 293 с.
95. Ейгер Г.В. К построению типологии текстов / Г.В. Ейгер, В.Л. Юхт // Лингвистика текста : науч. конф. при МГПИИЯ им. М. Тореца : тезисы докл. – М., 1974. – Ч. I. – С. 103–110.
96. Ельмслев Л. Прологомены в теории языка / Л. Ельмслев ; [пер. с англ. Ю.В. Лекомцева] // Новое в лингвистике. – М., 1970. – Вып. 1. – С. 264–389.
97. Жаботинская С.А. Концептуальная метафора: процедура анализа для множественных данных / С.А. Жаботинская // Актуальні проблеми менталінгвістики : зб. ст. за матеріалами VII Міжнар. наук. конф. – Черкаси : ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2011. – С. 3–6.
98. Жуков В.П. Русская фразеология : [учеб. пособие] / В.П. Жуков. – М. : Высш. школа, 1986. – 309 с.
99. Заика Т.В. Фразеологические средства репрезентации милосердия / Т.В. Заика // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація: 2016-й рік – рік англійської мови : XV наукова конференція з міжнародною участю (5 лютого 2016 р.) : тези доп. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. – С. 50–52.
100. Зверева О.Г. Комунікативні стратегії сіблінгів в англomовному сімейному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О.Г. Зверева. – Харків, 2014. – 20 с.
101. Змиева И.В. Структура концептосферы этики / И.В. Змиева // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : XIV наукова конференція з міжнародною участю (27 березня 2015 р.) : тези доп. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – С. 69–71.

102. Иванов Е.Е. Из истории изучения языковой природы афоризма (XIX – первая половина XX вв.) / Е.Е. Иванов // Языковая природа афоризма. Очерки и извлечения : пособие ; [сост., общ. ред., предисл. и вступ. ст. Е.Е. Иванова; пер. с бел. Е.Е. Иванова, С.Ф. Ивановой]. – Могилев : МГУ им. А.А. Кулешова, 2001. – С. 216 –288.
103. Ивонина М.Ю. Максимы и анекдоты С.Р.-Н. Шамфора как собрание текстов с двойной сферой функционирования (к проблеме соотношения речевого и литературного жанров) / М.Ю. Ивонина / Вестник СПбГУ. – 2011. – Вып. № 4. – С. 140–148.
104. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О.С. Иссерс. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 284 с.
105. Иссерс О.С. Речевое воздействие : учеб. пособие / О.С. Иссерс. – [2-е изд.]. – М. : Флинта : Наука, 2011. – 224 с.
106. Івасишина Т.А. Релігійний та біблійний дискурси: проблеми розмежування [Електронний ресурс] / Т.А. Івасишина // Режим доступу : http://www.philology.kiev.ua/php/4/7/Studia_Linguistica_5_2/468_471.pdf
107. Ильченко М.Л. Гендерна специфіка стратегій комунікативного домінування в американських передвиборчих теледебатах : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Ильченко Маргарита Леонідівна. – Харків, 2014. – 262 с.
108. Казнина Е.Б. Концепт ВЕРА в диалогическом христианском дискурсе [Электронный ресурс] : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 / Казнина Елена Борисовна. – М., 2004. – 20 с. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/kontsept-vera-v-dialogicheskom-khristianskom-diskurse>
109. Карабан В.И. Сложные речевые единицы: прагматика английских асиндетических полипредикативных образований : [монография] / В.И. Карабан. – К. : Вищ. школа, 1989. – 131 с.
110. Карасик В.И. Религиозный дискурс / В.И. Карасик // Языковая личность: проблемы лингвокультурологии и функциональной семантики : сб. науч. тр. – Волгоград : Перемена, 1999. – С. 5–9.

111. Карасик В.И. Лингвокультурный концепт как единица исследования / В.И. Карасик, Г.Г. Слышкин // Методологические проблемы когнитивной лингвистики ; [под ред. И. Стернина]. – Воронеж : ВГУ, 2001. – С. 71–76.
112. Карасик В.И. Языковой круг : личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с.
113. Карасик В.И. Языковые ключи / В.И. Карасик. – Волгоград : Парадигма, 2007. – 520 с.
114. Караулов Ю.Н. Роль прецедентных текстов в структуре и функционировании языковой личности / Ю.Н. Караулов // Научные традиции и новые направления в преподавании русского языка и литературы : докл. советской делегации на VI конгрессе МАПРЯЛ. – М. : Рус. язык, 1986. – С. 105–126.
115. Карман А.С. Культурология / А.С. Карман, Е.С. Новикова. – СПб. : Питер, 2007. – 464 с.
116. Кацюба Л.Б. Детерминация паремии как единицы языка и коммуникации / Л.Б. Кацюба // Вестник Челябин. гос. ун-та. – 2013. – № 1 (292). Филология. Искусствоведение. Вып. 73. – С. 53–57.
117. Кацюба Л.Б. Определение паремии (Лингвистический аспект дефиниции) [Электронный ресурс] / Л.Б. Кацюба // Вестник ЮУрГУ. Серия «Лингвистика». – 2013. – Том 10, № 1. – С. 65–67. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/opredelenie-paremii-lingvisticheskiy-aspekt-definitsii>
118. Кашкарьов В.О. Поняттєве ядро концепта ВІРА / В.О. Кашкарьов // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : XIV наукова конференція з міжнародною участю (27 березня 2015 р.) : тези доп. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – С. 82–83.
119. Ключев Е.В. Речевая коммуникация : учеб. пособие для ун-тов и ин-тов / Е.В. Ключев. – М. : РИПОЛ КЛАССИК, 2002. – 320 с.
120. Кобозева И.М. Категории интенциональности и когнитивности в современной лингвистике: учеб. пособие [Электронный ресурс] /

- И.М. Кобозева. – Ростов-на-Дону, 2011. – 116 с. – Режим доступа : <http://rspu.edu.ru>.
121. Колоїз Ж.В. Українська пареміологія : навч. посібник для студ. філол. спец. ВНЗ / Ж.В. Колоїз, Н.М. Малюга, Н.М. Шарманова ; [за ред. Ж.В. Колоїд]. – Кривий Ріг : КП ДВНЗ «КНУ», 2014. – 349 с.
 122. Контент-аналіз як метод збору соціологічної інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ua-referat.com/Контент-аналіз_як_метод_збору_соціологічної_інформації
 123. Косериу Э. Синхрония, диахрония и история / Э. Косериу // Новое в зарубежной лингвистике. – М. : Прогресс. – 1963. – Вып. 3. – С. 143–343.
 124. Кочерган М.П. Загальне мовознавство : підручник / М.П. Кочерган. – [Вид. 2-ге, випр. і доп.]. – Київ : Видавничий центр «Академія». – 2006. – 464 с.
 125. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства : підручник / М.П. Кочерган. – [3-тє вид., стереотип.]. – К. : ВЦ «Академія». – 2014. – 304 с. – (Серія «Альма-матер»).
 126. Красавский Н.А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах : [монография] / Н.А. Красавский. – Волгоград : Перемена, 2001. – 495 с.
 127. Красных В.В. «Свій» среди «чужих»: миф или реальность? / В.В. Красных. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 375 с.
 128. Кряхтунова О.В. Шифтерный лингвокультурный концепт «СПРАВЕДЛИВОСТЬ» (на материале русской лингвокультуры) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / О.В. Кряхтунова. – Волгоград, 2010. – 26 с.
 129. Кубрякова Е.С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века / Е.С. Кубрякова // Язык и наука конца 20 века. – М. : Институт языкознания РАН, 1995. – С. 144–238.
 130. Кубрякова Е. С. Язык и знание. На пути получения знаний о языке : части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е.С. Кубрякова – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.

131. Кудина О.Ф. Перлини народної мудрості / О.Ф. Кудина, О.П. Пророчененко // Посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2005. – 320 с.
132. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка : учебник [для ин-тов и фак-тов иностр. яз.] / А.В. Кунин. – М. : Высш. школа, Дубна : Изд. центр «Феникс», 1996. – 381 с.
133. Кунин А.В. Механизмы окказиональной фразеологической номинации и проблема оценки / А.В. Кунин // Вопросы фразеологии : сб. науч. тр. – М. : Моск. гос. пед. ин-та иностр. языков им. М. Тореза. – 1980. – Вып. 168. – С. 158–185.
134. Купина Н.А. Лингвокультурологические проблемы толерантности / Н.А. Купина, О.А. Михайлова // Толерантность в современной цивилизации : материалы междунар. конф. (14–19 мая 2001 г.). – Екатеринбург, 2001. – С. 50–69.
135. Кусько К.Я. Дискурс іноземномовної комунікації: концептуальні питання теорії і практики / К.Я. Кусько // Дискурс іноземномовної комунікації : [кол. монографія] / [К. Кусько, М. Полюжин, Т. Кияк, О.Д. Огуй ; ред. кол. С. Денисенко]. – Львів : Вид-во Львів. нац. ун-ту імені І. Франка, 2001. – С. 25–48.
136. Кусько К.Я. Когнітивно-дискурсивний потенціал інформативного трансферу / К.Я. Кусько // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2004. – № 635. – С. 91–94.
137. Лавріненко І.М. Стратегії і тактики зміни комунікативних ролей у сучасному англomовному кінодискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І.М. Лавріненко. – Харків, 2011. – 20 с.
138. Левицький А.Е. Функціональний підхід до аналізу системи номінативних одиниць сучасної англійської мови / А.Е. Левицький // Вісник Харків. нац.

- ун-ту імені В.Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2000. – № 471. – С. 137–143.
139. Левицкий В.В. Семасиология : монография для молодых исследователей / В.В. Левицкий. – [Изд. 2, исправл. и доп.]. – Винница : Нова Книга, 2012. – 519 с.
 140. Леонтьев А.А. Психолингвистические единицы и порождение речевого высказывания / А.А. Леонтьев. – М. : Наука, 1968. – 306 с.
 141. Леонтьев А.Н. Деятельность и сознание / А.Н. Леонтьев // Вопросы философии. – 1972. – № 12. – С. 129–141.
 142. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 304 с.
 143. Ли Же. Толерантность / Же Ли // Антология концептов ; [под ред. В.И. Карасика, И.А. Стернина]. – Т. 7. – Волгоград : Парадигма, 2009. – С. 70–79.
 144. Лингвокультурный концепт: типология и области бытования [Текст] : [монография] / [под общ. ред. проф. С.Г. Воркачева]. – Волгоград : ВолГУ, 2007. – 400 с.
 145. Лисенко О.М. Дери́ваційні процеси у німецькій фразеології (на матеріалі фразеологічних біблєїзмів) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О.М. Лисенко. – К., 2000. – 20 с.
 146. Лінгвокогнітивні аспекти малих текстів : монографія / [С.О. Швачко, Т.О. Анохіна, С.В. Баранова та ін.]. – Суми : Вид-во СумДУ, 2008. – 178 с.
 147. Лотман Ю.М. Семиотика культуры и понятие текста / Ю.М. Лотман // Ю.М. Лотман. Избранные статьи. – Т. 1. – Таллинн, 1992. – С. 129–132.
 148. Макаров М.Л. Основы теории дискурса / М.Л. Макаров. – М. : ИТДГК «Гнозис», 2003. – 280 с.
 149. Малишенко А.О. Гендерні особливості англомовного рекламного дискурсу друкованих засобів масової інформації : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Малишенко Аліна Олегівна. – Харків, 2010. – 198 с.

150. Мамонтов А.С. Номинативные единицы – афоризмы (пословицы, поговорки) в аспекте сопоставительного лингвострановедения / А.С. Мамонтов // Вестник МГУ. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2002. – № 2. – С. 88–98.
151. Манякина Т.И. Языково-стилистическая характеристика жанра афоризмов (на материале немецкого языка) : дис. канд. филол. наук / Т.И. Манякина. – Днепропетровск, 1980. – 230 с.
152. Мартинюк А.П. Регулятивна функція гендерно маркованих одиниць мови (на матеріалі сучасного англomовного публіцистичного дискурсу) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / А.П. Мартинюк. – К, 2006. – 40 с.
153. Матюхина Ю.В. Развитие системы фатической метакоммуникации в английском дискурсе XVI – XX вв. : дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Матюхина Юлия Владимировна. – Харьков, 2004. – 240 с.
154. Матюхіна Ю.В. Основні характеристики фактичного метадискурсу / Ю.В. Матюхіна // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : XIV наукова конференція з міжнародною участю (27 березня 2015 р.) : тези доп. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – С. 133–134.
155. Медведева Т.С. Ключевые концепты немецкой лингвокультуры : монография / Т.С. Медведева, М.В. Опарин, Д.И. Медведева ; [под. ред. Т.И. Зелениной]. – Ижевск : Изд-во «Удмуртский университет», 2011. – 160 с.
156. Мечковская Н.Б. Язык и религия : пособие для студ. гуманит. вузов / Н.Б. Мечковская. – М. : Агенство «Фаир», 1998. – 352 с.
157. Михайлова Л.В. Еволюція директивних мовленнєвих актів в англійській мові : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Михайлова Людмила Віліївна. – Харків, 2001. – 198 с.
158. Михайлова О.А. Лингвокультурологические аспекты толерантности : [учеб.-метод. пособие] / О.А. Михайлова. – Екатеринбург : Изд-во Урал. ун-та, 2015. – 124 с.

159. Мокиенко В.М. Образы русской речи : Историко-этимологические и этнолингвистические очерки фразеологии / В.М. Мокиенко. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1986. – 280 с.
160. Мокиенко В.М. Крылатые слова как лингвистическое явление и как объект обучению РКИ / В.М. Мокиенко // Русское слово в мировой культуре : X Конгресс МАПРЯЛ (Санкт-Петербург, 30 июня – 5 июля 2003 г.) : докл. и сообщения ин-та славистики Грайсфальдского ун-та, Германия / [ред. Х. Вальтер]. – Грайфсвальд : Ун-т им. Э.М. Арндта, 2003. – С. 81–92.
161. Морозова О.І. Діяльнісний стиль мислення у лінгвістичних дослідженнях О.І. Морозова // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. Серія: Романо-германська філологія. – 2008. – № 811. – С. 41–45.
162. Морозова О.І. Лінгвальні аспекти неправди як когнітивно-комунікативного утворення (на матеріалі сучасної англійської мови) : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04 / Морозова Олена Іванівна. – К., 2008. – 491 с.
163. Морозова О.І. Дискурс як когнітивно-комунікативна подія / О.І. Морозова // Науковий вісник Волин. нац. ун-ту імені Лесі Українки. Сер. «Філологічні науки. Мовознавство». – 2010. – № 7. – С. 134–137.
164. Морозова Е.И. Когнитивно-коммуникативный подход к пониманию природы значения / Е.И. Морозова // Новая филология : сб. науч. работ. – Запорожье : ЗНУ, 2012. – Вып. 54. – С. 187–190.
165. Мороховский А.Н. К проблеме текста и его категорий / А.Н. Мороховский // Текст и его категориальные признаки : сб. науч. тр. КГПИИЯ. – К., 1989 – С. 3–8.
166. Мосейчук О.М. Системні та функціональні особливості англійських однослівних ідіом (на матеріалі сучасного публіцистичного дискурсу) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Мосейчук Олександр Михайлович. – Житомир, 2009. – 235 с.

167. Мостовая В.Г. Сентенция как художественный прием в гомеровском эпосе / В.Г. Мостовая // Литература XX века: итоги и перспективы изучения : материалы седьмых Андреевских чтений. – М., 2009. – С. 49 – 54.
168. Мрочко В.І. Динаміка формування ептонімного складу сучасної німецької мови / В.І. Мрочко // 60 років ЮНЕСКО: погляд у майбутнє : наук. конф. (22–23 лютого 2006 року) : тези доп. / [відп. ред. А.М. Чернуха]. – К. : Вид центр КНЛУ, 2006. – С. 150.
169. Мушаева О.К. Презентационные регулятивные концепты в калмыцкой, русской и английской лингвокультурах : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание» / Мушаева Ольга Константиновна. – Волгоград, 2008. – 20 с .
170. Набока Е.Н. Библизмы из Евангелия от Матфея в англоязычном газетном тексте / Е.Н. Набока // Інтегральна теорія англomовної комунікації : кол. монографія / [під заг. ред. доктора філол. наук Т.І. Домброван. – Одеса : КП ОМД, 2015. – С. 446–479.
171. Найдюк О.В. Семантичні та функціональні особливості прецедентних феноменів у німецькомовному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Найдюк Оксана Василівна. – К., 2009. – 17 с.
172. Наумова Е.О. Особенности функционирования прецедентных текстов в современном публицистическом дискурсе : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Наумова Елена Олеговна. – М., 2004. – 20 с.
173. Нахимова Е.А. Прецедентные имена в массовой коммуникации [Электронный ресурс]. – Екатеринбург : Наука, 2007. – 207 с. – Режим доступа : <http://www.philology.ru/linguistics2/nakhimova-07a.htm>
174. Неровная Н.А. Концепт ТОЛЕРАНТНОСТЬ в публицистических источниках на русском и английском языках / Н.А. Неровная // Вестник ВГУ. Серия: Филология. Журналистика. – 2008. – № 2. – С. 84–86.

175. Нефьодова О.Д. Еволюція досліджень інтертексту в теорії інтертекстуальності / О.Д. Нефьодова // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : XIV наукова конференція з міжнародною участю (27 березня 2015 р.) : тези доп. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – С. 154–156.
176. Нечаев К.А. Сообщения экономического содержания в немецкой прессе. Типологические особенности малоформатных текстов : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 «Германские языки» / К.А. Нечаев. – М., 2000. – 16 с.
177. Никитин М.В. Курс лингвистической семантики : [учеб. пособие] / М.В. Никитин. – СПб. : Научный центр проблем диалога, 2007. – 819 с.
178. Никифорова Ю.Н. К вопросу разграничения пословиц, поговорок, лозунгов, максим, форизмов, сентенций / Ю.Н. Никифорова // Вестник Башкирского университета. – 2006. – № 4. – С. 106–108.
179. Новохачева Н.Ю. Стилистический прием литературной аллюзии в газетно-публицистическом дискурсе конца XX – начала XXI веков : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 «Русский язык» / Н.Ю. Новохачева. – Ставрополь, 2005. – 31 с.
180. Носолевська В.Л. Динамічні предикати в англомовних текстах з авіабудування: когнітивно-семантичний та дискурсивний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Носолевська Вікторія Леонідівна – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – 226 с.
181. Огуй О.Д. Лексикологія німецької мови. Lexikologie der deutschen Sprache : навч. посібник для студ. ВНЗ / О.Д. Огуй. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 416 с.
182. Ожегов С.И. О структуре фразеологии (в связи с проектом фразеологического словаря русского языка) / С.И. Ожегов // Лексикографический сборник. – М. : Изд-во иностр. и нац. словарей, 1957. – Вып. II. – С. 31–53.

183. Олійник О. Способи переосмислення у пареміях (на матеріалі німецької та англійської мов) / О. Олійник // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. праць / [відп. ред. Чередниченко О.І.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2007. – Вип. 22. – Ч. II. – С. 191–195.
184. Ольшанский И.Г. Афористика как объект филологических исследований / И.Г. Ольшанский, О.В. Мельникова // Вестник МГЛУ, 2009. – Вып. 559. – С. 63–81.
185. Олянич А.В. Презентационная теория дискурса : [монография] / А.В. Олянич. – М. : Гнозис, 2007. – 407 с.
186. Оніщенко Н.А. Між цитатою і фразеологізмом: інтертекстуальність німецьких ептонімів з ФО-складовою / Н.А. Оніщенко // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2007. – № 773. – С. 85–91.
187. Оніщенко Н.А. Афористика як мовленнєвий жанр і концептосфера / Н.А. Оніщенко // Наукові записки. Серія Філологічні науки (мовознавство) : У 5 ч. – Вип.. 75(3). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Вінниченка, 2008. – С. 293–297.
188. Оніщенко Н.А. Прецедентна особистість як чинник формування ептонімічного фонду (на матеріалі афоризмів Й.В. Гете) / Н.А. Оніщенко // Вісн. Харк. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2009. – № 848. – С. 72–78.
189. Оніщенко Н.А. Ептоніми як засіб формування комунікативної компетенції: когнітивно-дискурсивний підхід / Н.А. Оніщенко // Сучасні фундаментальні теорії та інноваційні практики навчання іноземної мови у вузі : кол. монографія / [під ред. В.Г. Пасинок]. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2013. – С. 191–218.
190. Оніщенко Н.А. Ептоніми з компонентом – вербалізатором концепту ЛЮДИНА як жанр філософського дискурсу / Н.А. Оніщенко // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2013. – № 1071. – С. 31–38.

191. Оніщенко Н.А. Ептоніми як об'єкт цитації у філософському дискурсі: формальний та преференціальний аспекти / Н.А. Оніщенко // XIII наукова конференція з міжнародною участю (7 лютого 2014 р.) : тези доповідей. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – С. 42–44.
192. Остин Дж.Л. Слово как действие / Дж.Л. Остин // Новое в зарубежной лингвистике : сборник / [пер. с англ. ; сост. и вступ. ст. И.М. Кобозевой и В.З. Демьянкова ; общ. ред. Б.Ю. Городецкого]. – М. : Прогресс, 1986. – Вып. 17. Теория речевых актов. – С. 22–130.
193. Пазяк М.М. Трансформація паремій у текстах художніх творів / М.М. Пазяк // Народна творчість та етнографія : наук. журнал / [гол. ред. Г. Скрипник]. – К., 1999. – № 5–6. – С. 83–94.
194. Панченко К.І. Лінгвістичні особливості текстів малої форми / К.І. Панченко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна. – 2013. – Вип. 38. – С. 213–214.
195. Панченко Н.Н. Обман / Н.Н. Панченко // Антология концептов / [под. ред. В.И. Карасика, И.А. Стернина]. – М. : Гнозис, 2007. – С. 129–142.
196. Падучева Е.В. Динамические модели в семантике лексики / Е.В. Падучева. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 608 с.
197. Падучева Е.В. Высказывание и его соотносительность с действительностью : Референциальные аспекты семантики местоимений / Е.В. Падучева. – [6-е изд.]. – М. : Эдиториал УРСС, 2010. – 296 с.
198. Папина А.Ф. Текст: его единицы и глобальные категории / А.Ф. Папина. – М. : Эдиториал УРСС, 2002. – 368 с.
199. Паташова Е.С. Роль сентенции в английской культуре [Электронный ресурс] / Е.С. Паташова // Режим доступа : <http://ansya.ru/health/g-sankt-peterburg-predstavleni-materiali-dokladov-mejdunarodno/pg-5.html>
200. Пермяков Г.Л. Основы структурной паремиологии / Г.Л. Пермяков. – М. : Наука, 1988. – 237 с.
201. Платонова Е.В. Дискурс покаяния : когнитивные структуры и особенности коммуникантов [Электронный ресурс] / Е.В. Платонова.

- Вестник ТГПУ. – 2013. – № 13 (141). – Режим доступа : vestnik.tspu.edu.ru/.../platonova_e._v._202_206_13_141_2...
202. Платонова Е.В. Некоторые лексические и синтаксические маркеры дискурса покаяния / Е.В. Платонова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2013. – № 12 (30), ч. 2. – С. 160–163.
 203. Плотникова Л.И. Семантический потенциал текстов малой формы (на материале английского языка) : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Л.И. Плотникова. – Тула, 2004. – 209 с.
 204. Полюжин М.М. Про когнітивно-прагматичні процедури «декодування» тексту / М.М. Полюжин // Актуальні проблеми романо-германської філології в Україні та Болонський процес : міжнар. наук. конф. (24–25 листопада 2004 р.) : тези доп. – Чернівці : Рута, 2004. – С. 237–239.
 205. Поникарева А.Ю. Дискурс средств массовой информации как объект лингвистического анализа / А.Ю. Поникарева // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. – Х., 2006. – № 726. – С. 120–123.
 206. Попова З.Д. Лексическая система языка / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Воронеж : ВГУ, 1989. – 148 с.
 207. Попова З.Д. К проблеме унификации лингвокогнитивной терминологии / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – Кемерово, 2004. – С. 53–54.
 208. Попова З.Д. Когнитивная лингвистика / З.Д. Попова, И.А. Стернин. – М. : АСТ, Восток-Запад, 2007. – 315 с.
 209. Поршнев Б.Ф. О начале человеческой истории (проблемы палеопсихологии) / Б.Ф. Поршнев. – М. : Мысль, 1974. – 487 с.
 210. Почепцов Г.Г. О месте прагматического элемента в лингвистическом описании / Г.Г. Почепцов // Прагматические и семантические аспекты синтаксиса. – Калинин : Изд-во Калинин. ун-та, 1985. – С. 12–18.
 211. Почепцов Г.Г. Слушатель и его роль в актах речевого общения / Г.Г. Почепцов // Языковое общение; единицы и регулятивы : сб. науч. тр. – Калинин : Изд-во Калинин. ун-та. – 1987. – С. 26–38.

212. Почепцов Г.Г. Прагматика текста / Г.Г. Почепцов // Коммуникативно-прагматические и семантические функции речевых единств : межвуз. сб. – Калинин : КГУ, 1980. – С. 5–10.
213. Почепцов Г.Г. Избранные труды по лингвистике : [монографія] / Г.Г. Почепцов ; [сост., общ. ред. и вступ. статья И.С. Шевченко]. – Харьков : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2009. – 556 с.
214. Приходько А.М. Складносурядне речення в сучасній німецькій мові : [монографія] / А.М. Приходько. – Запоріжжя : ЗДУ, 2002. – 292 с.
215. Приходько А.М. Когнітивно-дискурсивна самоорганізація композитних мовленнєвих актів у різносистемних мовах / А.М. Приходько, М.С. Веденькова // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна, 2004. – № 635. – С. 150–154.
216. Приходько А.М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики : [монографія] / А.М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
217. Приходько А.Н. Когнитивно-коммуникативная типология дискурсов / А.Н. Приходько // Вісник Київ. Нац. лінгв. ун-ту – 2009. – Т. 12, № 1 – С. 20–14.
218. Приходько А.Н. Сложный речевой акт в паратактической упаковке [Электронный ресурс] / А.Н. Приходько // Когниция, коммуникация, дискурс : междунар. электрон. сб. науч. ст. – 2014. – № 8. – С. 93–102. – Режим доступа : <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/home>
219. Прохоров Ю.Е. Национальные социокультурные стереотипы речевого общения и их роль в межкультурной коммуникации / Ю.Е. Прохоров // Функциональные исследования. – М. : Моск. лицей. – 1997. – Вып. 4. – С. 5–21.
220. Прутчикова В.В. Семантико-функціональні особливості німецьких висловлень-прислів'їв : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Прутчикова Валентина Василівна. – Харків, 2003. – 20 с.

221. Радби́ль Т.Б. Смысловое наполнение и языковая экспликация концепта «Раскаяние» в современном русском языке [Электронный ресурс] / Т.Б. Радби́ль, В.В. Сайгин // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 2–1. – Режим доступа : <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=20557>
222. Райхштейн А.Д. Немецкие устойчивые фразы / А.Д. Райхштейн. – Ленинград : Просвещение, 1971. – 183 с.
223. Религия в Германии [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://ru.wikipedia.org/wiki/Религия_в_Германии
224. Рехлова О.А. К вопросу определения афоризма в современной российской филологии / О.А. Рехлова // Вестн. КГТУ. Вып. 41 : Культура и образование. – Красноярск, 2006. – С. 184–187.
225. Ройзензон Л.И. Фразеологизация как лингвистическое явление / Л.И. Ройзензон // Труды Самарканд. гос. ун-та им. А. Навои. – 1961. – Вып. 119. – С. 101–119.
226. Розен Е.В. Новые слова и устойчивые словосочетания в немецком языке : книга для учителя / Е.В. Розен. – Москва : Просвещение, 1991. – 189 с.
227. Рудяков А.Н. Язык или почему люди говорят (опыт функционального определения естественного языка) / А.Н. Рудяков. – К. : Грамота, 2004. – 224 с.
228. Рябих Л.М. Лекція як жанр американського академічного дискурсу : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Рябих Людмила Михайлівна. – Харків, 2014. – 247 с.
229. Савенко А.О. Прецедентні цитати як різновид дискурсивної фразеології / А.О. Савенко // *Studia Germanica et Romanica* : Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання : наук. журнал / [Гол. ред. В.Д. Каліущенко]. – Донецьк : ДонНУ, 2009. – Т. 6, № 1 (16). – С. 141–148.
230. Савенкова Л.Б. Русские паремии как функционирующая система : автореф. дисс. на соискание учен. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.01 / Савенкова Людмила Борисовна. – Ростов н/Д, 2002. – 46 с.

231. Савенкова Л.Б. Лингвокультурологический поход к созданию словаря русских паремий / Л.Б. Савенкова // Словарное наследие В.П. Жукова и пути развития русской и общей лексикографии : третьи Жуковские чтения : материалы Междунар. науч. симпозиума. – Великий Новгород, 2004. – С. 86–90.
232. Садовая Г.Г. Языковая природа и стилистические функции сентенции (на материале английского азыка) : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. філол. наук / Г.Г. Садовая. – М., 1976. – 23 с.
233. Салахова А.Г.-Б. Речевые стратегии и средства их реализации в современных христианских немецкоязычных проповедях : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. філол. наук : спец. 10.02.04 [Электронный ресурс] / Салахова Аделина Гюль-Балаевна. – Уфа, 2006. – 23 с. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/rechevye-strategii-i-sredstva-ikh-realizatsii-v-sovremennykh-khristianskikh-nemetskoyazychny>.
234. Сайгин В.В. Когнитивные признаки концепта «Покаяние» и его языковая объективация в современном русском языке / В.В. Сайгин // Вестник Нижегород. ун-та им. Н.И. Лобачевского. – 2015. – № 4. – С . 248–253.
235. Сайгин В.В. ГРЕХ vs. ПОКАЯНИЕ в концептосфере русской культуры : лингвокогнитивный аспект / В.В. Сайгин // Научный диалог. – 2016. – № 1 (49). – С. 82–93.
236. Салимова Л.М. О дигвокультурном концепте «Любовь» в русской языковой картине мира [Электронный ресурс] / Л.М. Салимова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – 2014. – № 2 (32). – С. 173–175. – Режим доступ : www.gramota.net/materials/2/2014/2-2/46.html
237. Самохіна (Дмитренко) В.О. Інтертекстуальність – символ сучасної філології / В.О. Самохіна (Дмитренко), Ю.А. Дмитренко // Культура народів Причорномор'я. – 2006. – № 82, Т. 2. – С. 134–135.
238. Самохина В.А. Современная англоязычная шутка : [монография] / В.А. Самохина. – Х. : ХНУ имени В. Н. Каразина, 2008. – 356 с.

239. Самохина В.О. Інтертекстуальність у вимірах діалогізму і діалектичної логіки / В.О. Самохина // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація: 2016-й рік – рік англійської мови : XV наукова конференція з міжнародною участю (5 лютого 2016 р.) : тези доп. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. – С. 176–178.
240. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К, 2006. – 716 с.
241. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми / О.О. Селіванова. – Полтава : Довкілля – К, 2008. – 712 с.
242. Семененко Н.Н. Проблема фразеологического статуса паремий в свете когнитивно-дискурсивного подхода / Н.Н. Семененко // Фразеологизм и слово в национально-культурном дискурсе (лингвистический и лингвометодический аспекты) : междунар. науч.-практ. конф., посвященная юбилею д. ф. н., проф. А.М. Мелерович (20–22 марта 2008 г.) : материалы. – М. : Элпис, 2008. – С. 148–152.
243. Сергеев В.М. Когнитивные методы в социальных исследованиях / В.М. Сергеев // Язык и моделирование социального взаимодействия. – М. : Прогресс, 1987. – С. 3–20.
244. Серль Дж.Р. Что такое речевой акт? / Дж.Р. Серль // Новое в зарубежной лингвистике. – 1986. – № 17. – С. 151–169.
245. Серль Дж.Р. Природа интенциональных состояний / Дж.Р. Серль // Философия, логика, язык / [под ред. Д.П. Горского и В.В. Петрова]. – М. : Прогресс, 1987. – С. 96–126.
246. Сидоренко К.П. Интертекстовые интерпретаторы в «Словаре крылатых выражений Пушкина»/ К.П. Сидоренко // Слово. Фраза. Текст. – М., 2002. – С. 317–330.
247. Сковородников А.П. О необходимости разграничения понятий «риторический прием», «стилистическая фигура», «речевая тактика», «речевой жанр» в пратике терминологической лексикографии /

- А.П. Сковородников // Риторика – Лингвистика. Вып. 5: сб. статей. – Смоленск : СГПУ, 2004. – С. 5–11.
248. Славова Л.Л. Мовна особистість у сучасному американському та українському політичному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство» / Л.Л. Славова. – К., 2015. – 36 с.
 249. Слышкин Г.Г. От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Г.Г. Слышкин – М. : Academia, 2000. – 128 с.
 250. Смирнова М.С. Поняття стратегії і тактики релігійної проповіді з позицій комунікативно-дискурсивного підходу / М.С. Смирнова // Вісник Дніпропетров. ун-ту. Сер.: Мовознавство. – 2014. – Вип. 20 (1). – С. 150–157.
 251. Смирнова М.С. Проповідь у релігійному православному дискурсі ХХ століття: лінгвопрагматичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.15 «Загальне мовознавство» / М.С. Смирнова. – Київ, 2016. – 19 с.
 252. Смоляна Т.А. Концептосфера німецькомовної максими / Т.А. Смоляна // Міжнародний круглий стіл «Сучасні лінгвістичні розвідки: надбання та перспективи», 29 січня 2014 р. : зб. матеріалів. – Кам'янець-Подільський, 2014. – С. 64–65.
 253. Смоляна Т.А. Максима у системі ептоніміки / Т.А. Смоляна // III Всеукраїнська наукова конференція германістів з міжнародною участю «Германістика у ХХІ столітті: когнітивна, соціо-та прагмалінгвістика», 5 квітня 2014 р. : тези доп. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – С. 45–47.
 254. Смоляна Т.А. Максима як різновид афоризму : історія та алгоритм досліджень / Т.А. Смоляна // Міжнародна науково-практична конференція «Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів», 26–27 вересня 2014 р. : тези доп. – Львів, 2014. – С. 120–121.

255. Смоляна Т.А. Німецькомовна максима та її порівняльні характеристики зі спорідненими мікротекстами / Т.А. Смоляна // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. – 2015. – Вип. 80. – № 1155. – С. 146–151.
256. Смоляна Т.А. Німецькомовна максима як мовленнєвий жанр та її типологічні ознаки / Т.А. Смоляна // Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна філологія: теорія и практика», 7–8 листопада 2014 р. : матеріали конференції. – Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2014. – Ч. 2. – С. 110-112.
257. Смоляна Т.А. Німецькомовні максими в контексті пареміології / Т.А. Смоляна // XIII наукова конференція з міжнародною участю «Каразінські читання : Людина. Мова. Комунікація», 7 лютого 2014 р. : тези доп. – Харків. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – С. 107–108.
258. Смоляна Т.А. Прецедентність німецькомовної максими як ептоніму у пареміологічному та фразеологічному фондах / Т.А. Смоляна // Science and Education a New Dimension. Philology, II (6). – Budapest, 2014. – Issue 29. – P. 88–92.
259. Смоляна Т.А. Структурно-функціональні ознаки німецькомовної максими / Т.А. Смоляна // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. – 2014. – Вип. 692–693. – С. 244–248.
260. Смоляна Т.А. Комунікативні стратегії і тактики, реалізовані максимами Й. Гете у публіцистичному дискурсі / Т.А. Смоляна // Одеський лінгвістичний вісник. – 2015. – Вип. 6. – Т. 2. – С. 89–93.
261. Смоляна Т.А. Комунікативні стратегії і тактики, реалізовані німецькомовною максимою в релігійному дискурсі / Т.А. Смоляна // Міжнародна науково-практична конференція «Нове у філології сучасного світу», 12–13 червня 2015 р. : матеріали конференції. – Львів : «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2015. – С. 112–115.
262. Смоляна Т.А. Максима як мовленнєвий акт, мовленнєвий жанр, мовленнєва тактика / Т.А. Смоляна // II Всеукраїнська науково-практична конференція

- «Сучасна германістика : теорія і практика», 10–11 листопада 2015 р. : матеріали конференції. – Дніпропетровськ, 2015. – С. 41–43.
263. Смоляна Т.А. Мовленнєвий акт у складі німецькомовної максими / Т.А. Смоляна // XIV наукова конференція з міжнародною участю «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація», 27 березня 2015 р. : тези доп. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – С. 213–214.
264. Смоляна Т.А. Мовні засоби у комунікативних стратегіях і тактиках, реалізованих німецькомовною максимою Нового Заповіту у релігійному дискурсі / Т.А. Смоляна // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2015. – Вип. 81. – С. 145–152.
265. Смоляна Т.А. Німецькомовна максима у світі теорії мовленнєвих актів / Т.А. Смоляна // Сучасні дослідження з іноземної філології : збірник наукових праць. – Ужгород, 2015. – Випуск 13. – С. 191–197.
266. Смоляна Т.А. Німецькомовна максима у системі «мовленнєвий акт – мовленнєвий жанр – дискурс» / Т.А. Смоляна // Міжнародна науково-практична конференція «І Таврійські філологічні читання», 27–28 лютого 2015 р. : матеріали конференції. – Херсон, 2015. – С. 248–250.
267. Смоляна Т.А. Репрезентація морально-етичних концептів у німецькомовних максимах / Т.А. Смоляна // V Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії», 10 грудня 2015 р. : матеріали конференції. – Рівне, 2015. – С. 180–181.
268. Смоляна Т.А. Концепт АВТОР та його роль у реалізації максимами категорії поліапелятивності / Т.А. Смоляна // Всеукраїнська наукова інтернет-конференція «Проблеми лінгвістики й методики викладання мов у контексті входження України в європейський простір», 20 травня 2016 р. : матеріали конференції. – Умань, 2016. – С. 92–94.
269. Смоляна Т.А. Концепт ВІРА, актуалізований німецькомовною максимою / Т.А. Смоляна // XII Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку

- гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти», 30–31 травня 2016 р. : збірник наукових праць. – Монреаль – Сєвєродонецьк, 2016. – Ч. 2. – С. 140–143.
270. Смоляна Т.А. Концепт ПОКАЯННЯ, актуалізований німецькомовною максимою, її мовленнєвоактовий і тактико-стратегічний потенціал у дискурсі / Т.А. Смоляна // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2016. – Вип. 84. – С. 70–77.
271. Смоляна Т.А. Концепт ТОЛЕРАНТНІСТЬ, вербалізований німецькомовною максимою / Т.А. Смоляна // Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультілінгвальному просторі», 14 квітня 2016 р. : матеріали конференції. – Вінниця, – 2016. – С. 144–148.
272. Смоляна Т.А. Концепт ORDNUNG, вербалізований німецькомовною максимою / Т.А. Смоляна // Актуальні проблеми філології та перекладознавства : збірник наукових праць. – Хмельницький, 2016. – № 10 (3). – С. 65–67.
273. Смоляна Т.А. Концепти комунікативної поведінки, вербалізовані німецькомовною максимою / Т.А. Смоляна // XV наукова конференція з міжнародною участю «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація: 2016-й рік – рік англійської мови», 5 лютого 2016 р. : тези доп. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. – С. 186–187.
274. Соловьев В.С. Спор о справедливости. Конец спора / В.С. Соловьев // Сочинения : в 2 т. – М. : Правда, 1989. – Т. 2. – С. 509–548.
275. Соловьева Н.В. Толерантность: понятие, концепт, категория [Электронный ресурс]. – Н.В. Соловьева. – Режим доступа : <https://elibrary.ru/item.asp?id=19434999>
276. Солодуб Ю.П. Образность фразеологизмов и фразеологическая номинация / Ю.П. Солодуб // Фразеологическая номинация. Особенности

- семантики фразеологизмов. – Ростов-на-Дону : Изд-во Ростов. гос. пед. ин-та, 1989. – С. 4–11.
277. Солощук Л.В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англomовному дискурсі : [монографія] / Л.В. Солощук. – Харків : Константа, 2006. – 300 с.
 278. Соскина С.Н. К вопросу о модальности, интенции и интенциональности / С.Н. Соскина, Е.С. Хорольская // Вестник Рос. гос. ун-та им. И. Канта. – 2009. – Вып. 2. – С. 16–20.
 279. Соціальні норми : поняття й види [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/literatura/stati/tgp/071.php>
 280. Степанов Ю.С. Методы и принципы современной лингвистики / Ю.С. Степанов. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013. – 360 с.
 281. Стернин И.А. Коммуникативное поведение в структуре национальной культуры / И.А. Стернин // Этнокультурная специфика языкового сознания : сб. ст. – М. : Языки русской культуры, 1996. – С. 97–112.
 282. Стернин И.А. Концепты и лакуны / И.А. Стернин, Г.В. Быкова // Языковое сознание: формирование и функционирование ; [под ред. Н.В. Уфимцевой]. – М. : ИЯ РАН, 1998. – С. 53–67.
 283. Стернин И.А. Коммуникативные аспекты толерантності / И.А. Стернин, К.М. Шелихина. – Воронеж, 2000. – 110 с.
 284. Стернин И.А. Русское коммуникативное поведение / И.А. Стернин, Ю.Е. Прохоров. – М. : Наука, 2002. – 276 с.
 285. Стернин И.А. Семантико–когнитивный анализ языка / И.А. Стернин, З.Д. Попова. – Воронеж : Истоки, 2006. – 226 с.
 286. Стросон П.Ф. Намерение и конвенция в речевых актах / П.Ф. Стросон // Философия языка / [ред.- сост. Дж.Р. Серл ; пер. с англ.]. – М. : Едиториал УРСС, 2004. – С. 35–55.
 287. Сумина Е.С. Толерантность: от феномена к лингвокультурному концепту : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.20 [Электронный ресурс] / Екатерина Сергеевна Сумина. –

- Екатеринбург, 2007. – 23 с. – Режим доступа : <http://elar.uspu.ru/bitstream/uspu/209/1/aref00222.pdf>
288. Сусов И.П. Лингвистическая прагматика / И.П. Сусов. – Винница : Нова Книга, 2009. – 272 с.
 289. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В.Н. Телия. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 288 с.
 290. Теньер Л. Основы структурного синтаксиса / Л. Теньер / [пер. с франц., вступ. ст. и общ. ред. В.Г. Гака]. – М. : Прогресс, 1988. – 656 с.
 291. Труфанова И.В. О разграничении понятий: речевой акт, речевой жанр, речевая стратегия, речевая тактика / И.В. Труфанова // Филологические науки. – 2001. – № 3. – С. 56–65.
 292. Тураева З.Я. Лингвистика текста / З.Я. Тураева. – М. : Просвещение, 1986. – 127 с.
 293. Турченко В.О. Когнітивно-комунікативні характеристики концепту СКРОМНІСТЬ в англomовному дискурсі XIV–XXI століть : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Турченко Віра Олександрівна. – Харків, 2014. – 241 с.
 294. Турченко В.О. Ознаковий концепт комунікативної поведінки СКРОМНІСТЬ в англomовному дискурсі / В.О. Турченко // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : тези допов. XIII наук. конф. з міжнар. участю. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – Ч. 2. – С. 138–140.
 295. Турченко В.О. СКРОМНІСТЬ як поведінковий концепт в англomовному дискурсі / В.О. Турченко // Вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика». – 2014. – Вип. 21. – С. 141–146.
 296. Тютрина В.С. Авторские сентенции в структуре языковой личности писателя (по произведениям Семена Липкина) / В.С. Тютрина // Вестник Костром. гос. ун-та им. Н.А. Некрасова. – 2010. – № 4. – С. 142–145.

297. Тяпкина А.С. Устойчивые дефинитивные афоризмы английского языка (функционально-семантический аспект) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук / А.С. Тяпкина. – М., 1975. – 29 с.
298. Ужченко В.Д. Культурно-национальный компонент в украинских фразеологических единицах / В.Д. Ужченко // Слово во времени и пространстве. К 60-летию профессора В.М. Мокиенко. – СПб. : Фолио-Пресс. – 2000. – С. 186–195.
299. Фатеева Н.А. Интертекст в мире текстов: Контрапункт интертекстуальности / Н.А. Фатеева. – [Изд. 3-е, стереотип.] – М. : КомКнига, 2007. – 280 с.
300. Федоренко Н.Т. Афористика / Н.Т. Федоренко, Л.И. Сокольская. – М. : Наука, 1990. – 419 с.
301. Фелицына В.П. Русские пословицы, поговорки и крылатые выражения : Лингвострановедческий словарь / В.П. Фелицына, Ю.Е. Прохоров ; [под ред. Е.М. Верещагина, В.Г. Костомарова]. – М. : Рус. язык, 1988. – 269 с.
302. Фокина М.А. Авторские сентенции в концептуальной структуре художественного текста (по произведениям русской повествовательной прозы XIX – XX вв.) / М.А. Фокина // Фразеологизм и слово в национально-культурном дискурсе : междунар. науч. конф. (март 2008 г.) : материалы. – М. : Элпис, 2008. – С. 391–393.
303. Формановская Н.И. Речевой этикет и культура общения / Н.И. Формановская. – М. : Высш. школа, 1989. – 159 с.
304. Формановская Н.И. Речевое общение : коммуникативно-прагматический подход / Н.И. Формановская. – М. : Рус. язык, 2002. – 216 с.
305. Фреге Г. Логико-философские труды / Г. Фреге / [пер. с англ., нем., фр. В.А. Суровцева]. – Новосибирск : Сибирское университетское изд-во, 2008. – 283 с.
306. Фролова І.Є. Стратегія конфронтації в англomовному дискурсі : [монографія] / І.Є. Фролова. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. – 344 с.

307. Фролова И.Е. Дискурсивные свойства стратегии конфронтации / И.Е. Фролова // Проблемы лингвистики и лингводидактики : Междунар. сб. науч. ст. / [под ред. С.А. Моисеевой, Л.Г. Петровой]. – Белгород : ИПЦ “ПОЛИТЕРРА”, 2013. – Вып. 1 – С. 322–330.
308. Фролова И.Е. Регулятивный потенциал стратегии конфронтации в англоязычном диалогическом дискурсе: инструментарий и принципы анализа [Электронный ресурс] / И.Е. Фролова // Когниция. Коммуникация. Дискурс : междунар. электрон. сб. науч. тр. – Харьков, 2013. – № 7. – С. 111–130. – Режим доступа : <https://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/vypusk-no7-2013>.
309. Фролова І.Є. Регулятивний потенціал стратегії конфронтації в англomовному дискурсі : дис. ... доктора філол. наук : 10.02.04 / Фролова Ірина Євгеніївна. – Харків, 2015. – 506 с.
310. Храмушина Л.М. Прагматические функции повторов в публицистическом тексте [Электронный ресурс] / Л.М. Храмушина // Молодой ученый. – 2013. – № 5. – С. 487–489. – Режим доступа : <http://www.moluch.ru/archive/52/6758/>
311. Цюх О.К. Основные логемы, выражающие концепт ЛЮБОВЬ в английской паремиологии [Электронный ресурс] / О.К. Цюх. – Режим доступа : http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN_Soc_Gum/Vlush/Filol/2010_20_1/9.pdf
312. Чернейко Л.О. Лингво-философский анализ абстрактного имени / Л.О. Чернейко. – М. : Изд-во МГУ, 1997. – 320 с.
313. Чорновол-Ткаченко О.О. Вербалізація концепту ВЛАДА у сучасному британському газетному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О.О. Чорновол-Ткаченко. – Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2007. – 20 с.
314. Чернышева И.И. Фразеология современного немецкого языка / И.И. Чернышева. – М. : Высш. шк., 1970. – 200 с.

315. Чернявская В.Е. Дискурс власти и власть дискурса / В.Е. Чернявская. – М. : Флинта, 2006. – 136 с.
316. Чернявская В.Е. Лингвистика текста : поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность / В.Е Чернявская. – М. : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 248 с.
317. Чернявская В.Е. Дискурс как фантомный объект : от текста к дискурсу и обратно? [Электронный ресурс] / В.Е Чернявская // Когниция, коммуникация, дискурс : междунар. электрон. сб. науч. ст. – 2011. – № 3. – С. 86–95. – Режим доступа : <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/home>
318. Чесноков И.И. Месть как эмоциональный поведенческий концепт (опыт когнитивно-коммуникативного описания в контексте русской лингвокультуры) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Теория языка» / Чесноков Иван Иванович. – Волгоград, 2009. – 44 с.
319. Шанский Н.М. Фразеология современного русского языка : учеб. пособие [для вузов по спец. «Русский язык и литература»] / Н.М. Шанский. – [3-е изд., испр. и доп.]. – М. : Высш. школа, 1985. – 160 с.
320. Шаповалова Л.В. Максими Ф.Ларошфуко та відображення мовної картини світу автора та духу французької аристократії XVII століття / Л.В. Шаповалова // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2011. – № 954. – С. 115–121.
321. Шарманова Н.М. Українська афористика: структурно-семантичний та функціональний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук : спец. 10.02.01 / Н.М. Шарманова. – Харків, 2005. – 20 с.
322. Шаховский В.И. Эмоции как объект исследования в лингвистике / В.И. Шаховский // Вопросы психолингвистики. – 2009. – № 9. – С. 29–42.
323. Швачко С.О. Прислів'я англomовного дискурсу: онто-гносеологічна синкрета / С.О. Швачко // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна.

- Серія «Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов». Випуск 84. Філологічні, педагогічні науки. – 2016. – С. 177–189.
324. Шевченко И.С. Становление когнитивно-коммуникативной парадигмы в лингвистике / И.С. Шевченко // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2004. – № 635. — С. 202–205.
 325. Шевченко І.С. Дискурс як мисленнєво-комунікативна діяльність / І.С. Шевченко, О.І. Морозова // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : кол. монографія / [під заг. ред. І.С. Шевченко]. – Харків : Константа, 2005. – С. 21–28.
 326. Шевченко І.С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу / І.С. Шевченко // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : [кол. монографія] / [під заг. ред. І.С. Шевченко]. – Харків : Константа, 2005. – С. 105–117.
 327. Шевченко І.С. Проблеми типології дискурсу / І.С. Шевченко // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : кол. монографія / [під заг. ред. Шевченко І.С.]. – Харків : Константа, 2005. – С. 233–236.
 328. Шевченко И.С. Концепты коммуникативного поведения / И.С. Шевченко // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2013. – № 1072. – С. 15–20.
 329. Шевченко І.С. Лінгвокультурні концепти: проблеми типології / І.С. Шевченко // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація : XIV наукова конференція з міжнародною участю (27 березня 2015 р.) : тези доп. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – С. 250–251.
 330. Шепитько С.В. Языковая личность в религиозном дискурсе / С.В. Шепитько, М.С. Смирнова // Science and Education a New Dimension. Philology, I (36), Issue : 13, 2013. – P. 198–202.

331. Шепітько С.В. Аксіологічні характеристики англомовних прислів'їв: питання теорії / С.В. Шепітько // Одеський лінгвістичний вісник. – 2016. – № 7. – С. 114–117.
332. Шепітько С.В. Лінгвістичні ознаки прислів'їв / С.В. Шепітько // Вісник Дніпропетровського університету. Серія «Мовознавство». – 2016. – № 11, вип. 22. – С. 189–194.
333. Шиляева Т.В. Коммуникативные стратегии в тексте англоязычной христианской проповеди / Т.В. Шиляева // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2011. – № 972. – С. 74–80.
334. Шиляева Т.В. Оцінка в англомовному релігійному дискурсі / Т.В. Шиляева // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. Серія : Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. – 2011. – № 897. – С. 159–163.
335. Шкварчук С.С. Ептоніми Й.В. Гете: системно-функціональний та лінгвокультурологічний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / С.С. Шкварчук. – Чернівці, 2011. – 289 с.
336. Шкварчук С.С. Феномен прецедентності німецького класика Й.В. Гете в лінгвокультурологічному аспекті / С.С. Шкварчук // Наукові записки : зб. наук. праць / [відп. ред. О. Семенюк]. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. – Вип. 116. – С. 523–526.
337. Шкварчук С.С. Функції ептонімів Й.В. Гете як прецедентних феноменів німецької лінгвокультури / С.С. Шкварчук // Наукові записки. Серія «Філологічна». – Острог : Видавництво національного університету «Острозька академія». – 2013. – Вип. 34. – С. 264–267.
338. Шкварчук С.С. Ептоніми, або крилаті вислови: термінологічний апарат та відмежування суміжних понять / С.С. Шкварчук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: зб. наук. праць / [укл. І.В. Ковальчук, Л.М. Коцюк, С.В. Новоселецька]. –

- Острог : Видавництво національного університету «Острозька академія». – 2014. – Вип. 43. – С. 311–314.
339. Шмарина В.И. Универсальное высказывание и лингвистические средства его выражения / В.И. Шмарина / Языковая природа афоризма. Очерки и извлечения : пособие / [сост., общ. ред., предисл. и вступ. ст. Е.Е. Иванова ; пер. с бел. Е.Е. Иванова, С.Ф. Ивановой]. – Могилев : МГУ им. А.А. Кулешова, 2001. – С. 399–408.
 340. Шулежкова С.Г. Крылатые выражения русского языка, их источники и развитие / С.Г. Шулежкова. – М. : Азбуковник, 2001. – 288 с.
 341. Эльберфельдская Библия как опыт буквального перевода [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://philologist.livejournal.com/7476662.html>
 342. Юдко Л.В. Концепт толерантність в мовних культурах України та Європи [Електронний ресурс] / Л.В. Юдко. – Режим доступу : http://www.science.crimea.edu/zapiski/2012/filologiya/uch_25_64_1_p1/035_yudk.pdf
 343. Allen M. Resolving Arguments Accurately / M. Allen, N.A. Burrell // Argumentation. – 1990. – № 4. – P. 460.
 344. Beckermann A. Gibt es ein Problem der Intentionalität? / A. Beckermann // Haus-Spohn U.(Hg.) Intentionalität zwischen Subjektivität und Weltbezug. – Paderborn: Mentis, 2003. – S. 19–44.
 345. Bratmann M.E. What is Intention? / M.E. Bratmann // Cohen P.R., Morgan J., Pollack M.E. (ed.) Intentions in Communication. – Cambridge, Mass., L. : MIT, 1990. – P. 388–400.
 346. Brown G. Discourse analysis / G. Brown, G. Yule. – Cambridge : Cambridge University Press, 1983. – 283 p.
 347. Burger H. Phraseologie. Eine Einführung am Beispiel des Deutschen / H. Burger. – Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2003. – 224 S.
 348. Caffi C. Mitigation / C. Caffi. – Amsterdam : Elsevier, 2007 – P. 41–42.
 349. Detje F. Sprichwörter und Handeln. Eine psychologische Untersuchung. Sprichwörterforschung. Band 18 / F. Detje. – Bern : Lang, 1996.

350. Dijk T.A. van. Discourse Studies : A Multidisciplinary Introduction / T.A. van Dijk. – Cornwall : SAGE, 2011. – 432 p.
351. Dodel F. Das Sitzen der Wüstenvater: eine Untersuchung anhand der Apophthegmata Patrum / F. Dodel. – Freiburg, Schweiz : Univ.-Verl., 1997. – 87 S.
352. Evans D. Understanding Arguments / D. Evans, H. Palmer. – Drake Educational Associates : University of Wales Press, 1986. – 286 p.
353. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache / W. Fleischer. – Tübingen : Narr, 1997. – 299 S.
354. Fraser B. Conversational Mitigation/ B. Fraser // Journal of Pragmatics, 4. – 1980. – P. 341–350.
355. Gamsjuk M. Umdeutung der deutschen Vornamen / M. Gamsjuk // Germanistik in der Ukraine. – 2015. – Jahrheft 10. – C. 43–54.
356. Gilbert M.A. Goals in Argumentation / M.A. Gilbert // Practical Reasoning, Bonn, 1996. – P. 55–68.
357. Gläser R. Phraseologie der englischen Sprache / R Gläser.– Tübingen: Max Niemeyer, 1986. – S. 48.
358. Goffman E. Interaction ritual / E.Goffman. – London : Allen Lane, 1972. – 270 p.
359. Harris S. Being politically impolite: extending politeness theory to adversarial political discourse / S. Harris // Discourse and Society. – 2001. – № 12. – P. 451–472.
360. Kober M. The Cooperative Structure of Verbal Kommunikation and the Constitution of Meaning // Meggle G., Plunze Ch. (Hg.) Saying, Meaning, Implication. – Leipzig : Leipzig Univ. Verlag, 2003. – S. 10–29.
361. Koller W. Redensarten. Linguistische Aspekte, Vorkommensanalysen, Sprachspiel / W. Koller. – Tübingen : Niemeyer, 1977. – 229 S.
362. Kristeva, J. Bakhtine, le mot, le dialogue et le roman / J. Kristeva // Critique. – Paris, 1967. – № 23. – P. 438–465.
363. Kristeva J. Revolution in Poetic Language / J. Kristeva – New York : Columbia University Press, 1984. – 271 p.

364. Lakoff G. *Metaphors We Live By* / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago : Chicago University Press, 1980. – 242 p.
365. Lakoff G. *Women, Fire and Dangerous Things : What Categories Reveal about the Mind* / G. Lakoff. – Chicago : University of Chicago Press, 1987. – 614 p.
366. Leech J. *Principles of Pragmatics* / J. Leech. – L., N.Y. : Longman, 1996. – 250 p.
367. Lüger H.-H. *Satzwerige Phraseologismen. Eine pragmalinguistische Untersuchung* / H.-H. Lüger. – Wien : Edition Praesens, 1999. – 313 S.
368. Mieder W. *Sprichwörter in der größeren allgemeinen und phraseologischen Wörterbüchern Deutsch-Englisch / Englisch-Deutsch* / W. Mieder // *Germanistische Linguistik*. – 1999. – № 143–144. – S. 1–41.
369. Möbus F. *Die Meyrink-Hypothese. Zur aktuellen Verwendung geflügelter Worte – das Beispiel «Faust»* / F. Möbus // *Muttersprache. Vierteljahresschrift für deutsche Sprache*. – Wiesbaden ; Berlin : GfdS. – 1998. – № 108. – S. 232–251.
370. Röhrich L. *Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten* / L. Röhrich. – Bd 1. – 2. Aufl. – Freiburg : Herder, 1995. – 348 S.
371. Sager S.F. *Sprache und Beziehung. Linguistische Untersuchungen zum Zusammenhang von sprachlicher Kommunikation und zwischenmenschlicher Beziehung* / S.F. Sager. – Tübingen: Niemeyer, 1981. – 488 S.
372. Schiffrin D. *Discourse markers* / D. Schiffrin. – CUP, 1988. – 364 p.
373. Schiffrin D. *Approaches to Discourse* / D. Schiffrin. – Oxford : Blackwell Publishers, 1994. – 460 p.
374. Schwarz M. *Einführung in die kognitive Linguistik* / M. Schwarz. – Tübingen : Francke, 1992. – 219 S.
375. Searle J.R. *Collective Intentions and Actions* / J.R. Searle // *Consciousness and Language*. – Cambridge : Cambridge Univ.Press, 2002a. – P. 90–105.
376. Smolyanaya T. *Die Maxime als Eptonym im Deutschen* / T. Smolyanaya // *Forum for young researchers: «Young researchers in the global world vistas und challenges»*, TESOL – Ukraine seminar «Innovative methods in teaching

- english in higher and secondary education», May 25-26, 2015. : thesis of report. Kharkiv : O.M. Beketov NUUE in Kharkiv, 2015. – P. 295–297.
377. Sperber D. Relevance: Communication and Cognition / D. Sperber, D. Wilson. – Oxford : Cambridge University Press, 1986. – 208 p.
 378. Stantcheva D. Zum Stellenwert der Phraseologie im einsprachigen deutschen Bedeutungswörterbuch des 20. Jahrhunderts / D. Stantcheva // Linguistik online 3. – 1999. – № 2. – Access mode : http://viadrina.eu-frankfurt-o.de/~wjournal/2_99/stantcheva.html
 379. Taylor A. The Proverb and an Index to the Proverb / A. Taylor // P. Lang, 1931. – 328 p.
 380. Umurova G. Was der Volksmund in einem Sprichwort verpackt / G. Umurova// Moderne Aspekte des Sprichwortgebrauchs – anhand von Beispielen aus dem Internet. Sprichwörterforschung. Band 24. – Bern : Lang, 2005.
 381. Wunderlich D. On problems of speech act theory / D. Wunderlich // Butts R.E., Hintikka J. (ed.) Basic Problems in Methodology and Linguistics. – Dordrecht : Reidel, 1977. – P. 291–312.
 382. Wunderlich D. Zur konventionalität von Sprechhandlungen / D. Wunderlich // ders. (Hg.): Linguistische Pragmatik. – Fr./M. : Athenäum, 1972b. – S. 11–69.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

383. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В.Н. Ярцева]. – М. : Сов. энциклопедия, 1991. – 685 с.
384. Мартинюк А.П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики / А.П. Мартинюк. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. – 196 с.
385. Мокиенко В.М. Словарь крылатых выражений Пушкина / В.М. Мокиенко, К.П. Сидоренко. – СПб : Изд-во СПбГУ; Фолио-Пресс, 1999. – 752 с.

386. Штерн І.Б. Вибрані топіки та лексикон сучасної лінгвістики : енциклопедичний словник для фахівців з теоретич. гуманіт. дисциплін та гуманіт. інф-ки / І.Б. Штерн. – К. : АртЕк, 1998. – 336 с.
387. Das grosse Handbuch der Zitate: 25000 treffende Aussprüche und Sprichwörter von A-Z / [ges. und hrsg. von Hans-Horst Skupy]. – München : Bassermann Verlag, 2004. – 1136 S.
388. Duden: Das große Wörterbuch der deutschen Sprache (in 6 Bdn) / Hrsg. von G. Drosdowski. – Mannheim [u. a.] : Dudenverlag, 1978. – 2992 S.
389. Duden. Zitate und Aussprüche : Herkunft und aktueller Gebrauch ; rund 7500 Zitate von der klassischen Antike bis zur modernen Werbesprache / [bearb. von Maria Grazia Chiaro; Werner Scholze-Stubenrecht]. – 2., neu bearb. und akt. Aufl. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 2002. – 960 S.
390. Lexikon – Goethe – Zitate: Auslese für das 21. Jahrhundert. Aus Leben und Werk / [hrsg. von Ernst Lautenbach]. – München : Iudicium Verlag, 2004. – 1246 S.
391. Schülerduden, Grammatik: eine Sprachlehre mit Übungen und Lösungen/hrsg. von der Dudentedaktion. Bearb. von Peter Gallmann und Horst Sitta.-4., aktualisierte und erw. Aufl., auf der Grundlage der neuen dt. Rechtschreibung/unter Mitarb. von Roman Looser. – Mannheim; Leipzig; Wien ; Zürich : Dudenverl., 1998. – 522 S.
392. Wahrig R. Deutsches Wörterbuch / R. Wahrig. – Gütersloh, München : Bertelsmann, 1997. – 1420 S.; 2000 – 1451 S.
393. WdGS : Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache (In 6 Bänden) / Hrsg. R. Klappenbach, W. Steinitz. – Berlin : Akademie, 1978. – 4579 S.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Aphorismen. de [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.aphorismen.de/zitat>
2. Bayernkurier [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.bayernkurier.de/kultur/4648-es-miaut-in-lohr-am-main/>

3. Bergische Universität Wuppertal [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www2.uni-wuppertal.de/FBA/ev.theol/vorlesungsverzeichnis/ws0304/kg.html>
4. bibelpraxis.de [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.bibelpraxis.de/index.php?article.1883>
5. Breuer Klingen Goldkamp [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://aktuell.breuer.legal/ihr-gutes-recht-neues-aus-dem-arbeitsrecht-fur-arbeitnehmer-2613/>
6. Buchgefieder [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://buchgefieder.blogspot.com/2013/11/man-sollte-alle-tage-wenigstens-ein.html>
7. Buße, Wasser und Feuer / Teil 1 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.image-d.de/image-cms/output/antwortenbc.php?id=297>
8. Büchmann G. Geflügelte Worte / G. Büchmann. – Frankfurt/Main : Ullstein, 1990. – 546 S.
9. Coaching in Hannover? Damit Sie weiterkommen [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.strobel-coaching.de/coaching-hannover.html>
10. Das Neue Testament. Brockhaus Verlag Wuppertal und Zürich
Umschlaggestaltung: Carsten Buschke, Solingen. Druck u. Bindung: Ebner
Ulm, Bielefeld, 1992. – 571 S.
11. Datenbank der 3.000 Zitate [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.zit.at/>
12. Der Mensch – das faszinierende Wesen [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://faszinationmensch.com/2014/11/10/vom-mythos-alpha-wolf>
13. Die Zitate-Welt. Zitate, Aphorismen und Sprüche [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.zitate-welt.de>
14. Focus online [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.focus.de/familie/lernen/macht-sport-schlau-20-irrtuemer-uebers-lernen_id_2716831.html

15. Frau und Mann im Sprichwort und in den sprichwortähnlichen Sprüchen [Elektronний ресурс]. – Режим доступа : https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/18961/URN_NBN_fi_jyu_200809295767.pdf?sequence=1
16. Freiheitlicher Gemeindegemeindekurier [Elektronний ресурс]. – Режим доступа : http://www.fpoee-moedling.at/archiv/fpoee-moedling/file/gemeindekuriere/2008/20080202_1396959966.pdf
17. Friedrich Nietzsche – Zitate und Sprüche [Elektronний ресурс]. – Режим доступа : <https://natune.net/zitate/Friedrich%20Nietzsche>
18. Gedanken und Fragen [Elektronний ресурс]. – Режим доступа : http://www.blogigo.de/gedanken_oder_fragen/Unbedachte-Worte-des-Zornes/1277/
19. Habitgym [Elektronний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.habitgym.de/weisheiten-die-du-lieber-aufgeben-solltest-wer-den-pfennig-nicht-ehrt/>
20. Heidelberger Neueste Nachrichte [Elektronний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.s197410804.online.de/Stadtgeschichte/1900-2100/HNN1916Kraus.htm>
21. Goethe J.W. Maximen und Reflexionen. [Elektronний ресурс] / J.W. Goethe – Режим доступа : <http://www.zeno.org/Literatur/M/Goethe,+Johann+Wolfgang/Aphorismen+und+Aufzeichnungen/Maximen+und+Reflexionen>
22. Gutzitiert [Elektronний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.gutzitiert.de>
23. kurier. at [Elektronний ресурс]. – Режим доступа : <http://kurier.at/meinung/kolumnen/gesmbh/lach-haft/100.935.690>
24. Lichtenberg G.Ch. Zitate und Sprüche: [Elektronний ресурс] / G.Ch. Lichtenberg – Режим доступа : <https://natune.net/zitate/Georg%20Christoph%20Lichtenberg>
25. M. Walther's Zitatus [Elektronний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.das-wort.zitatus.com/>

26. Mitteldeutsche Zeitung [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.mz-web.de/kultur/nietzsche-haus-in-naumburg-zarathustra-in-stahlgewittern-der-kriege,20642198,27215458.html#plx1098402802>
27. Mondentführung [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://mondentfuehrung.blogspot.com/2008/02/fertig.html>
28. Mutzurheilung [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.mutzurheilung.de/anthroposophie/moral-und-freiheit/>
29. Redensart – Index [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.redensarten-index.de/suche.php>
30. Predigtkasten [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.predigtkasten.de/P070225.htm>
31. Prisma. de [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.prisma.de/blog/mord-totschlag/Tatort-am-Sonntag-Armes-Schneefloekchen,6989076>
32. Spiegel ONLINE [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.spiegel.de>
33. Sprichwort-Plattform [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.spruchwort-plattform.org>
34. Süddeutsche Zeitung [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://archiv.sueddeutsche.de/sueddz/>
35. Tag des Herrn – Katholische Wochenzeitung [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.erzbistumberlin.de/medien/tag-des-herrn/>
36. taz.archiv [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.taz.de/!542454/>
37. Torgauer Zeitung [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.torgauerzeitung.com/Default.aspx>
38. trend. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.trend.at/service/karriere/arbeite-so-sie-to-do-liste-versoehnen-5123144>

39. Wallfahrtskloster Blieskastel [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.wallfahrtskloster-blieskastel.de/3-fastenpredigt-bericht/>
40. Warum Erfolg nicht drei Buchstaben hat [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://nate.do/erfolg-hat-nicht-drei-buchstaben/>
41. Was ist nun mit der Busse geschehen? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://sermons.worldchallenge.org/de/newsletter/was-ist-nur-mit-der-buße-geschehen>
42. Wie hielt es Goethe mit der Religion? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.derwesten.de/kultur/wie-hielt-es-goethe-mit-der-religion-id1707451.html#plx642474174>
43. wien ORF at Gesundheit [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://wiev1.orf.at/magazin/magazin/gesundheit/stories/438638/index.html>
44. Willkommen bei den Baptisten [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.baptisten-nordenham.de/pred0006.html>
45. Zitate und Sprüche [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.zitate.net>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Таблиця А.1

Стилістичні ознаки текстів-ептонімів та паремій

Різновиди текстів	Ознаки									
	стилістичність	раціональність	парадоксальність	повчальність	мораль	естетична завершеність	іронічність	авторство	гумористичність	образність
ЕПТОНИМИ										
максима	(+)	+	-	+	+	+	-	+	-	(-)
афоризм	+	(+)	+	(+)	(+)	+	(+)	+	(-)	(-)
сентенція	(+)	+	(-)	+	(+)	+	-	+	(-)	(-)
гнома	-	(+)	(-)	(-)	(+)	(+)	(-)	+	(-)	(-)
хрія	-	(+)	(-)	(+)	(+)	(+)	(-)	+	(-)	(-)
апофегма	-	(+)	(-)	(+)	(+)	+	(-)	+	(-)	(-)
ПАРЕМІЇ										
прислів'я	+	(+)	(-)	(+)	(+)	+	(+)	-	(+)	(+)
велеризм	(-)	(+)	+	(-)	-	+	+	-	+	(-)

ДОДАТОК Б

ВІРА	сприйняття явищ на віру
	надія /сподівання
	релігія/конфесія/релігійність/стан релігійності
	припущення
	впевненість
	довіра
	набожність/святобливість
	страх перед Богом

Рис. Б.1. Семантичний простір номінацій концепту ВІРА, вербалізованого німецькомовною максимою

ПОРЯДОК	дисципліна
	розпланований хід подій
	певна послідовність
	наявність системи та структури
	точність і правильність

Рис. Б.2. Семантичний простір номінацій концепту ПОРЯДОК, вербалізованого німецькомовною максимою

ЛЮБОВ	сильне почуття
	прихильність
	тяжіння
	зв'язок між людьми
	бажання бути разом
	милосердя
	люб'язність/послужливість
	дружба
	сердечне тепло
	пристрасть
	статеві відносини
	емоція
	відвертість/щирість
	відданість
	особлива зацікавленість
	настрій
	вимога кохання
	ніжність
	м'якість
	доброзичливість

Рис. Б.3. Семантичний простір номінацій концепту ЛЮБОВ,
вербалізованого німецькомовною максимою

ОБОВ'ЯЗОК	завдання
	виконання
	(внутрішня) необхідність
	вимога/примус
	заповідь
	місія
	покликання

Рис. Б.4. Семантичний простір номінацій концепту ОБОВ'ЯЗОК,
вербалізованого німецькомовною максимою

ПОКА- ЯННЯ	намагання відновити стосунки "Людина - Господь"
	рівновага/відшкодування
	спокута
	покарання

Рис. Б.5. Семантичний простір номінацій концепту ПОКАЯННЯ,
вербалізованого німецькомовною максимою

СКРОМ- НІСТЬ	модус поведінки
	невибагливість
	самозречення
	стриманість
	ненав'язливість
	унормованість

Рис. Б.6. Семантичний простір номінацій концепту СКРОМНІСТЬ,
вербалізованого німецькомовною максимою

ТОЛЕРАНТНІСТЬ	терпимість/ стерпність/ терпіння
	обережність/обачливість/мірність
	(акт) помилювання/ милість
	вибачливість/поблажливість/ліберальність
	м'якість
	повага
	шляхетність/великодушність
	свободомислення
	усвідомленість
	потурання
	розуміння
	участь
	тепло
	симпатія
	визнання
	схвалення
	обережність
	увага

Рис. Б.7. Семантичний простір номінацій концепту ТОЛЕРАНТНІСТЬ,
вербалізованого німецькомовною максимою

СПРАВЕДЛИВІСТЬ	юстиція
	обґрунтована претензія
	чесність
	об'єктивність
	рівномірність розподілу
	неупередженість
	правомірність
	сумлінність
	непідкупність
	лояльність

Рис. Б.8. Семантичний простір номінацій концепту СПРАВЕДЛИВІСТЬ, вербалізованого німецькомовною максимою

Рис. Б.9. Кількісні показники вербалізації максимою встановлених концептів

ДОДАТОК В

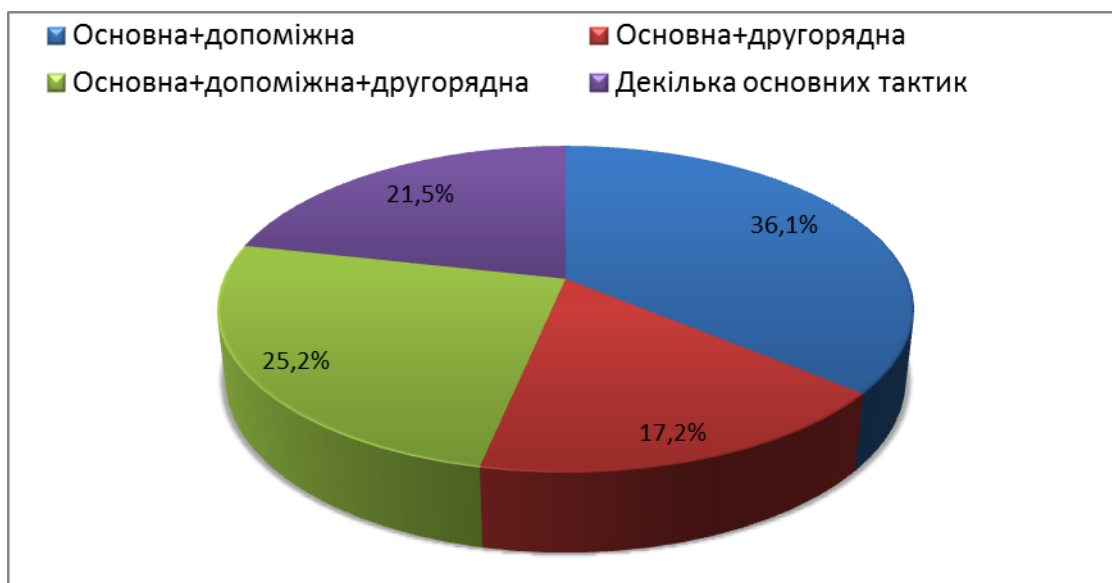

Рис. В.1. Кількісні характеристики комбінацій основних, допоміжних та другорядних тактик у складі максим більших за одне висловлення

Рис. В.2. Кількісне співвідношення автономних та гібридних мовленнєвих тактик, реалізованих німецькомовною максимою

Рис. В.3. Кількісне співвідношення прямих та непрямих мовленнєвих тактик, реалізованих німецькомовною максимою

Рис. В.4. Кількісні співвідношення засобів спонукання у автономних прямих мовленнєвих тактиках

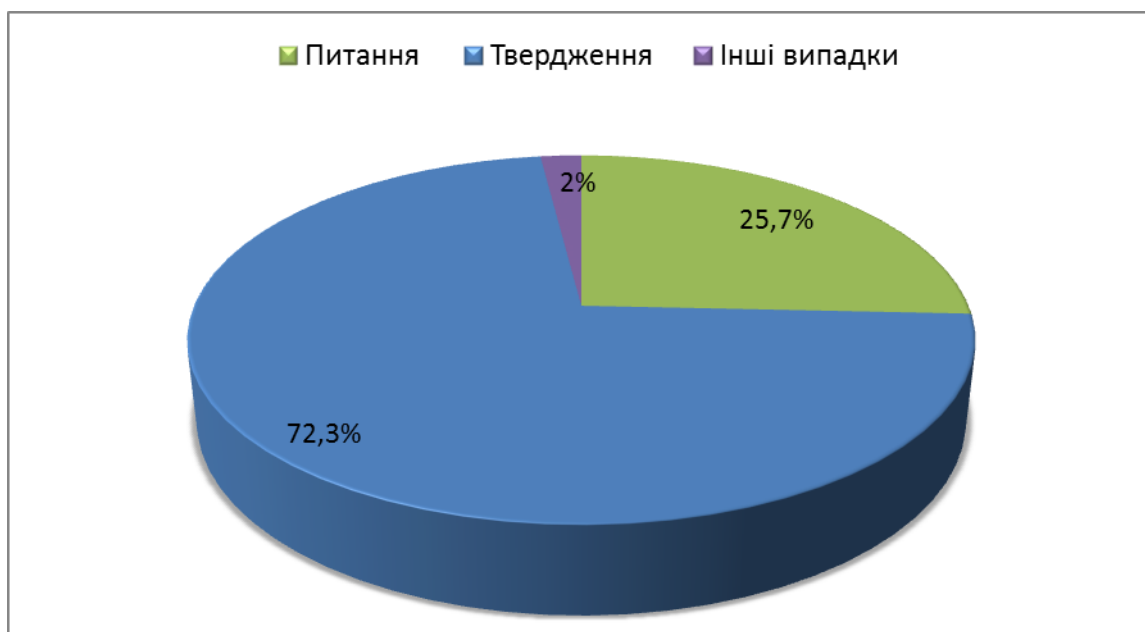

Рис. В.5. Кількісні співвідношення мовних засобів експлікації директивної функції у непрямих автономних актомовленнєвих тактиках

Рис. В.6. Кількісні співвідношення актів в гібридних актомовленнєвих тактиках у складі німецькомовної максими (комплексні мовленнєві акти)

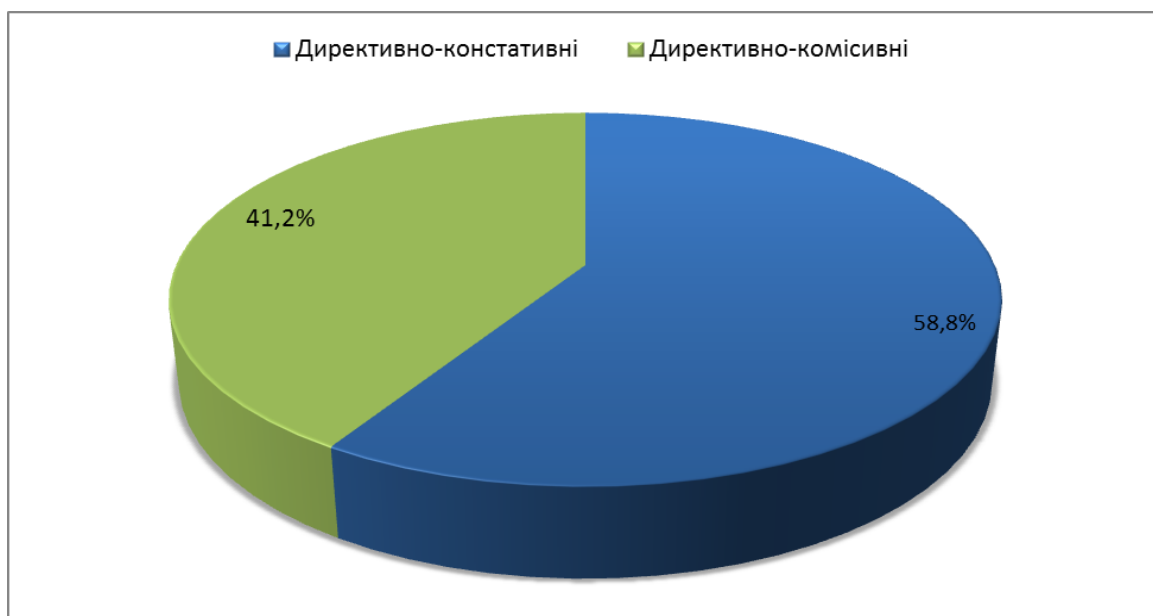

Рис. В.7. Кількісні співвідношення актів в гібридних актомовленнєвих тактиках у складі німецькомовної максими (композитні мовленнєві акти)

Рис. В.8. Кількісне співвідношення мовленнєвих стратегій, реалізованих німецькомовною максимою

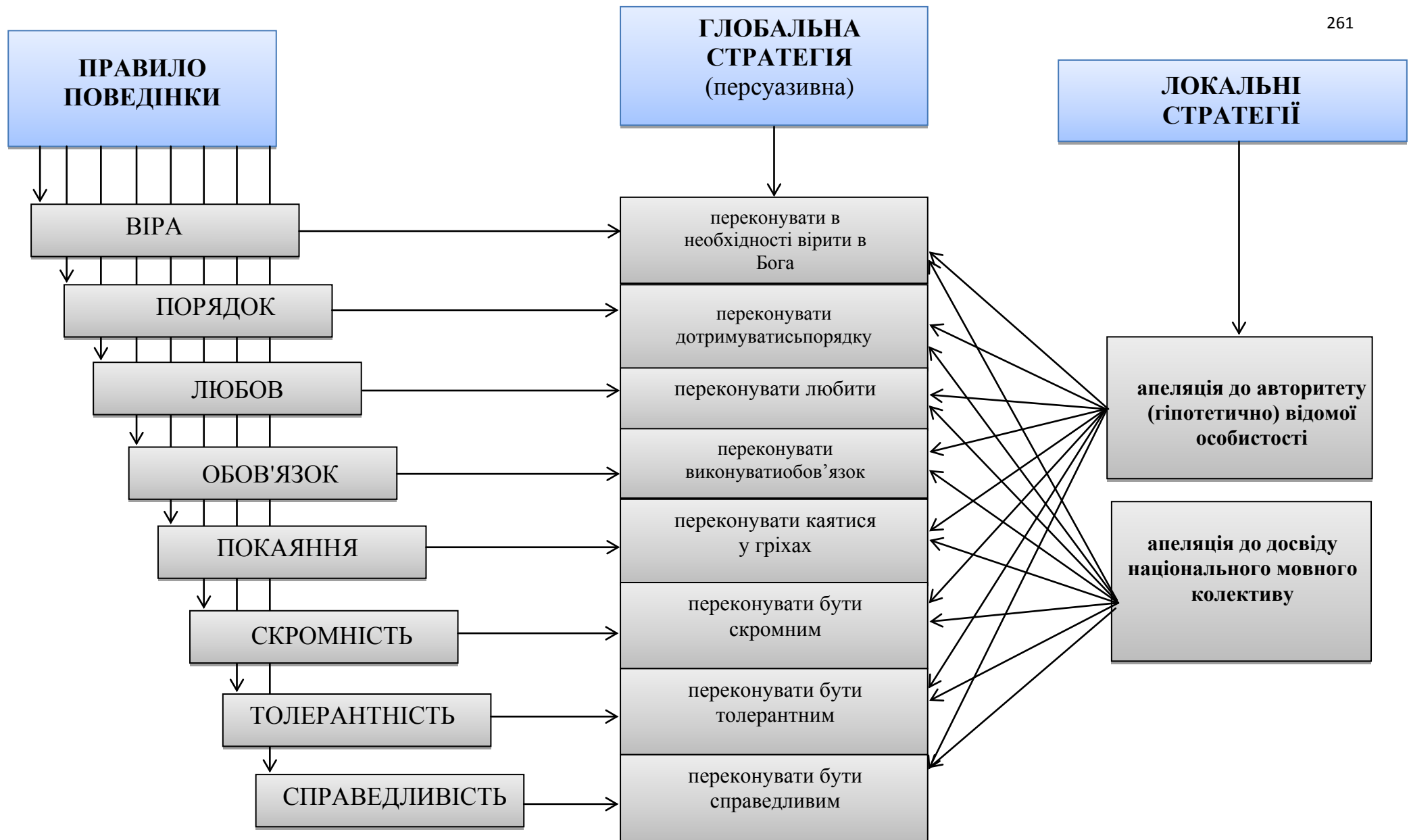

Рис. В.9. Кореляції концептів, актуалізованих німецькомовною максимою, та її стратегічних цілей у дискурсі

ДОДАТОК Д

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Смоляна Т.А. Структурно-функціональні ознаки німецькомовної максими / Т.А. Смоляна // Науковий вісник Чернівецького університету : збірник наукових праць. – 2014. – Вип. 692–693. – С. 244–248.
2. Смоляна Т.А. Німецькомовна максима та її порівняльні характеристики зі спорідненими мікротекстами / Т.А. Смоляна // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2015. – Вип. 80. – № 1155. – С. 146–151.
3. Смоляна Т.А. Німецькомовна максима у світі теорії мовленнєвих актів / Т.А. Смоляна // Сучасні дослідження з іноземної філології : збірник наукових праць. – Ужгород, 2015. – Вип. 13. – С. 191–197.
4. Смоляна Т.А. Комунікативні стратегії і тактики, реалізовані максимами Й. Гете у публіцистичному дискурсі / Т.А. Смоляна // Одеський лінгвістичний вісник. – 2015. – Вип. 6. – Т. 2. – С. 89–93.
5. Смоляна Т.А. Мовні засоби у комунікативних стратегіях і тактиках, реалізованих німецькомовною максимою Нового Заповіту у релігійному дискурсі / Т.А. Смоляна // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2015. – Вип. 81. – С. 145–152.
6. Смоляна Т.А. Концепт ORDNUNG, вербалізований німецькомовною максимою / Т.А. Смоляна // Актуальні проблеми філології та перекладознавства : збірник наукових праць. – Хмельницький, 2016. – № 10(3). – С. 65–67.
7. Смоляна Т.А. Концепт ПОКАЯННЯ, актуалізований німецькомовною максимою, її мовленнєвоактовий і тактико-стратегічний потенціал у дискурсі / Т.А. Смоляна // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2016. – № 84. – С. 70–77.
8. Смоляна Т.А. Прецедентність німецькомовної максими як ептоніму у

пареміологічному та фразеологічному фондах / Т.А. Смоляна // *Science and Education a New Dimension: Philology*, II (6). – Budapest, 2015. – Issue 29. – P. 88–92.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Смоляна Т.А. Концептосфера німецькомовної максими / Т.А. Смоляна // Міжнародний круглий стіл «Сучасні лінгвістичні розвідки : надбання та перспективи», 29 січня 2014 р. : збірник матеріалів. – Кам'янець-Подільський, 2014. – С. 64–65.
10. Смоляна Т.А. Німецькомовні максими в контексті пареміології / Т.А.Смоляна // XIII наукова конференція з міжнародною участю «Каразінські читання : Людина. Мова. Комунікація», 7 лютого 2014 р. : тези доп. –Харків. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – Ч. 2. – С. 107–108.
11. Смоляна Т.А. Максима у системі ептоніміки / Т.А. Смоляна // III Всеукраїнська наукова конференція германістів з міжнародною участю «Германістика у XXI столітті: когнітивна, соціо-та прагмалінгвістика», 5 квітня 2014 р. : тези доп. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – С. 45–47.
12. Смоляна Т.А. Максима як різновид афоризму : історія та алгоритм досліджень / Т.А. Смоляна // Міжнародна науково-практична конференція «Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів», 26–27 вересня 2014 р. : тези доп. – Львів, 2014. – С. 120–121.
13. Смоляна Т.А. Німецькомовна максима як мовленнєвий жанр та її типологічні ознаки / Т.А. Смоляна // Міжнародна науково-практична конференція «Сучасна філологія: теорія и практика», 7–8 листопада 2014 р. : матеріали конференції. – Одеса : Міжнародний гуманітарний університет, 2014. – С. 110–112.
14. Смоляна Т.А. Німецькомовна максима у системі «мовленнєвий акт – мовленнєвий жанр – дискурс» / Т.А. Смоляна // Міжнародна науково-практична конференція «I Таврійські філологічні читання», 27–28 лютого

- 2015 р. : матеріали конференції. – Херсон, 2015. – С. 248–250.
15. Смоляна Т.А. Мовленнєвий акт у складі німецькомовної максими / Т.А. Смоляна // XIV наукова конференція з міжнародною участю «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація», 27 березня 2015 р. : тези доп. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – С. 213–214.
 16. Смоляна Т.А. Максима як мовленнєвий акт, мовленнєвий жанр, мовленнєва тактика / Т.А. Смоляна // II Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасна германістика : теорія і практика», 10–11 листопада 2015 р. : матеріали конференції. – Дніпропетровськ, 2015. – С. 41–43.
 17. Smolyanaya T. Die Maxime als Eponym im Deutschen / T. Smolyanaya // Forum for young researchers: «Young researchers in the global world: vistas and challenges», TESOL – Ukraine seminar «Innovative methods in teaching English in higher and secondary education», May 25–26, 2015. : thesis of report. – Kharkiv : O.M. Beketov NUUE in Kharkiv, 2015. – P. 295–297.
 18. Смоляна Т.А. Комунікативні стратегії і тактики, реалізовані німецькомовною максимою в релігійному дискурсі / Т.А. Смоляна // Міжнародна науково-практична конференція «Нове у філології сучасного світу», 12–13 червня 2015 р. : матеріали конференції. – Львів : «Наукова філологічна організація «ЛОГОС», 2015. – С. 112–115.
 19. Смоляна Т.А. Репрезентація морально-етичних концептів у німецькомовних максимах / Т.А. Смоляна // V Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії», 10 грудня 2015 р. : матеріали конференції. – Рівне, 2015. – С. 180–181.
 20. Смоляна Т.А. Концепти комунікативної поведінки, вербалізовані німецькомовною максимою / Т.А. Смоляна // XV наукова конференція з міжнародною участю «Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація: 2016-й рік – рік англійської мови», 5 лютого 2016 р. : тези доп. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2016. – С. 186–187.
 21. Смоляна Т.А. Концепт ТОЛЕРАНТНІСТЬ, вербалізований

німецькомовною максимою / Т.А. Смоляна // Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному просторі», 14 квітня 2016 р. : матеріали конференції. – Вінниця, 2016. – С. 144–148.

22. Смоляна Т.А. Концепт АВТОР та його роль у реалізації максимами категорії поліапелятивності / Т.А. Смоляна // Всеукраїнська наукова інтернет-конференція «Проблеми лінгвістики й методики викладання мов у контексті входження України в європейський простір», 20 травня 2016 р. : матеріали конференції. – Умань, 2016. – С. 92–94.
23. Смоляна Т.А. Концепт ВІРА, актуалізований німецькомовною максимою / Т.А. Смоляна // XII Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти», 30–31 травня 2016 р. : збірник наукових праць. – Монреаль – Сєвєродонецьк, 2016. – Ч. 2. – С. 140–143.